

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

KULTUR OG FOLKEMINDER

I

UDGIVET AF
NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

REDIGERET AF
ANDERS UHRSKOV

*intf
i det bogen*

HILLERØD 1949

KULTUR OG FOLKEMINDER

I

UDGIVET AF
NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

REDIGERET AF
ANDERS UHRSKOV

HILLERØD 1949

Bestyrelsen for Nordsjællandsk Museumsforening har besluttet forsøgsvis at tage et nyt Arbejde op, idet man udsender et Skrift, K u l t u r o g F o l k e m i n d e r, der foruden at være et Oplysningsmiddel i Almindelighed skulde tjene til at skabe en nærmere Forbindelse mellem Folkemuseet og Foreningens Medlemmer, til hvem Skriftet udsendes gratis.

K u l t u r o g F o l k e m i n d e r vil særlig lægge Vægt paa tre Ting: personalhistoriske Artikler, kulturhistoriske Meddelelser, navnlig med Tilknnytning til Folkemuseet, og Gengivelse af stedlige Folke-minder.

Naar det nævnte Forsøg har kunnet gøres, skyldes det udelukkende den Arv, Museumsforeningen i 1945 modtog efter afdøde Sygeplejerske Christine Larsen, Esbønderup.

AF LÆRER O. LARSENS ERINDRINGER

Da jeg for en halv Snes Aar siden besøgte O. Larsen, der i mange Aar havde været Lærer i Store Havelse og nu boede Frederiksværksgade 70 ved Hillerød, viste han mig en Bog, hvori han havde skrevet sine Erindringer. Larsen havde altid været historisk interesseret. I en Aarrække var han Medlem af Frederiksborg Amts historiske Samfunds Bestyrelse, og han var Kredsforsmand for Nordsjællandsk Museumsforenings Kreds i St. Havelse fra Foreningens Begyndelse og til hans Afrejse fra Stedet. Nu havde han yderligere til Glæde og Oplysning for sine Efterkommere skrevet sine Erindringer. Jeg fik Lov til at laane Bogen samt skrive det af, jeg muligt kunde have Interesse for.

O. Larsens Erindringer bestod bl. a. af en meget omfattende Slægtshistorie og af Skildringer vedrørende Aarets Arbejde, Fester og Højtider med mere. Af disse Erindringer gjorde jeg et Uddrag, idet jeg af Slægtshistorien medtog de Træk, der havde kulturhistorisk Betydning, ligesom jeg af den øvrige Del afskrev en samlet Skildring af det Stof, der kunde anses for at have mere almen Interesse. Det er disse Uddrag, der gengives i det følgende.

Ole Larsens Oldefader var Mathias Jensen, der ejede en Gaard i Holløse, som gik i Arv til hans yngste Søn Jens Mathiasen, dennes Søn Mathias Jensen og hans Sønesøn Anders Peter Jensen, der for nogle Aar siden solgte Gaarden til Karl Mathiasen.

Mathias Jensens ældste Søn hed Lars Mathiasen, og han blev O. Larsens Bedstefader. Den ældste Datter, Inger, blev gift med Afbygger Søren Olsen i Holløselund, hvis Søn, Ole Søren-

sen, født 1835, overtog Ejendommen efter Faderen. Ole Sørensen og Hustru havde elleve Børn. En af Sønnerne hed Niels Peder Olsen, han havde Faderens Fornavn, medens hans Søkende hed Sørensen. Det var i den Tid, da Overgangen af Slægtsnavnet fra Faderens Fornavn til Efternavn fandt Sted. Naar Niels Peder fik Efternavnet Olsen i Stedet for Sørensen, var Aarsagen den, at Pastor Carl Christian Jensen (1816—1895), der var Præst i Vejby fra 1859 til 1885 og en noget stram Herre, nægtede at døbe ham med Faderens Efternavn.

Lars Mathiasen, O. Larsens Bedstefader, var født 1804. Han var ikke i Besiddelse af sin Faders Begavelse. Sin Skoleundervisning modtog han i Tisvilde Skole. Han hørte ikke til de fremmeligste, men fik dog lært at læse. Skrivningen kneb det mere med. Hvor langt han naaede i Regning, er vanskeligt at sige, men hans Barnebarn husker to Regnestykker, som han ofte repeterede for ham, nemlig: 6 Gange 6 er 36 samt 17 og 9 er 1 Mark og 10. — 1 Mark var 16 Skilling. I Skolen blev der holdt streng Justits. En Dag da Afskedssalmen blev sunget, kom Lars til at slaa et Smil ad en anden Dreng. Dette fik Læreren at se, og Straffen lod ikke vente paa sig. Med en Tamp fik Drengen til Afsked tildelt 3—4 Slag i den flade Haand. „Den Dag kunde jeg spare Vanterne paa Hjemvejen,“ fortalte han senere.

Som Dreng vogtede Lars Kvæg paa Gaardens Overdrev i Holløselund. Lommeur ejede han ikke, men han havde en Solring, hvormed han kunde bedømme, hvad Tid paa Dagen det var.

Et stort Arbejde paa Gaarden var Hakkelseskæring til Hestene. Man havde kun den gamle Skærekiste, hvor man førte Kniven med højre Haand, mens man med venstre Haand førte Foderet frem. Naar dette Arbejde skulde gaa hurtigt, kunde venstre Pegefinger let komme i Berøring med Kniven, og derfor traf man ogsaa tidligere adskillige gamle Mænd, som enten manglede hele venstre Pegefinger eller en Del af den. En Dag Lars skar Hakkelse, kom Haanden for langt frem, og Resultatet blev, at hele Pegefingeren blev skaaret af og faldt ned i Hakkelsen. En Blodstraale stod langt ud fra Haanden, og i denne Tilstand ilede den unge Mand ind i Stuen. Hans Stedmoder besvimede ved Synet. Imidlertid fik han Saaret forbundet, og Saaret lægedes uden Lægehjælp. Fingeren fiskede han op af Hakkelsebunken

og gemte den i længere Tid i en Flaske med Spiritus som et Minde om Ulykken. Antagelig fandt denne Begivenhed Sted, efter at han var kommet et godt Stykke op i Tyverne, altsaa efter at Sessionen var overstaaet.

Soldatertjenesten var iøvrigt noget, de fleste Karle paa den Tid havde stor Respekt for, og adskillige Kneb blev anvendt for at slippe fri. Lars Mathiasen, der var lille af Vækst, haabede paa „at kunne løbe under Maalet“, som det hed. For at hjælpe lidt til i den Retning havde han tænkt at gøre som andre smaa Folk, nemlig „at binde sig ned“. Ingen kan lægge en Alen til sin Vækst, men Karlene kunde i gamle Dage om ikke trække en hel Alen fra saa dog paa Sessionsdagen gøre sig lidt kortere, end de var til daglig. Da de fik Lov til at fremstille sig med Tøjet paa, kunde de ved Hjælp af Remme gennem Skridtet og op over Skuldrene snøre sig saaledes sammen, at de ikke kunde rette sig helt op. Men Aaret før Lars skulde paa Session, maatte Karlene af med Tøjet. Alligevel blev han kasseret.

Det var ret almindeligt i ældre Tider, at Gavtyve stjal Heste paa Marken og red et Stykke, hvorefter de slap dem. Man havde jo ingen Cykler dengang. Saaledes nappede to Fyre 2 Heste fra Mathias Jensen. Da man om Morgenens savnede Hestene, tog Mathias sin Kikkert og gik op paa Stavnehøjene for at spejde efter Dyrene. Forsøget lykkedes. Han opdagede sine Heste i Retning af Helsingø Tofte.

I gamle Dage boede der en Skovrider i Tisvilde. Skovridergaarden findes endnu, men der er ingen Skovrider. I et Udhus sad en Del Husmænd om Vinteren og bandt Koste af Birkeris. Disse Koste lod Skovrideren transportere til København. Her tjente Lars Mathiasen en Tid. Hans Arbejde var blandt andet to Gange om Ugen med Skovriderens Køretøj at køre Birkekoste til København. Det kunde ske, at Skovrideren havde skudt et Dyr i Skoven. Det skulde saa sammen med Kostene til København og afleveres et bestemt Sted.

Ved Københavns Nørreport, som Lars skulde passere, stod Accisebetjente (Sisebetjente blev de kaldt) for at kræve Accise af Varer, der førtes til Byen. En Del Ting var toldfri, men af et Dyr betaltes 2 Mark (66 Øre). Disse Penge fik Lars med fra Skovrideren, men hvis han kunde narre Betjentene, kunde han

jo tjene 2 Mark paa en nem Maade. Hverken han eller andre an-
saa en saadan Streg for uærlig. Tværtimod, det var noget af en
Bedrift, hvis man kunde narre de forhadte Accisebetjente. I lan-
ge Rækker holdt Bøndervognene foran Københavns Porte de
kolde Vinterdage. Det tog Tid at faa eftersat det hele. Betjente-
ne var forsynede med Spyd, som de stak i Halmlæsset for at
undersøge, om der skjulte sig forbudte Varer. Havde de Mistan-
ke til en Bonde, kunde de forlange, at han skulde tømme Vogn-
nen. Viste det sig imidlertid, at Mistanken var ubegrundet,
skulde de selv læsse Vognen igen. Lars Mathiasen skjulte Dyret
mellem Kostene, ingen opdagede noget, de 2 Mark var tjent, og
hvad der var ligesaa meget værd: Betjenten var taget ved Næsen.

I ældre Tider blev der ikke taget saa blidt paa Forbrydere.
Lars fortalte, at paa Tingbakken ved Esum blev to Personer
henrettet og Hovedet sat paa en Stage. Folk fra Omegnen blev
tilsagt til at møde og se paa Henrettelsen. Han selv havde dog
ikke overværet Begivenheden.

En Datter af Gaardejer Niels Pedersen i Ørby, Petronelle
Nielsdatter (1810—1881), blev 1834 gift med Lars Mathiasen fra
Holløse, og de blev O. Larsens Bedsteforældre. De var altsaa
begge Gaardmandsbørn, men Petronelles Fader var gaet fra
Gaarden, og der var mange Søkende, saa hendes Arv beløb sig
kun til 25 Rdl., mens Lars var bedre beslaaet. Han arvede 600
Rdl., og det var ikke saa lidt dengang. Paa Ramløse Mark, helt
ude ved Skærød og Agerup Skel, ligger Gaarden Agerholm. En
Del af Jorden var allerede udstykket dengang, Resten, ca. 50
Tdr. Land, hvoraf de 4 var Mose i Ellemose, blev tilbudt Lars
Mathiasen for 1800 Rdl., men han turde ikke vove sig i saa me-
gen Gæld og nøjedes derfor med at købe 22 Tdr. Land af Gaar-
den og 2 Tdr. Land af Ellemose. Paa Marken fandtes to Moser,
som Lars satte stor Pris paa paa Grund af Tørveskæret. Foruden
Jorden købte han den ene af Gaardens Længer, som skulde ri-
ves ned og genopføres paa den købte Jord. I Ramløse var der
dengang en Præst, der hed Lars Nielsen (født 1767, død 1849,
Præst i Ramløse fra 1809 til 1849), og som i sin Ungdom havde
været Smed. Han raadede Lars Mathiasen til at lade den købte
Længe bære til Byggepladsen i Stedet for at rive den ned og
siden stille den op igen. „Køb 4 Potter Brændevin,“ sagde han,

„og bed saa Sognets Folk hjælpe dig. Sæt fire Mand ved hver Stolpe, saa kan det mageligt lade sig gøre.“ Lervæggene skulde naturligvis slaas ud først. Men Lars turde ikke følge hans Raad. Foruden den nedrevne Længe blev der opført to til, alle naturligvis af Bindingsværk. Stuehuset laa mod Syd, Sædlængen i Vest og Staldlængen mod Nord. I denne Længe var der over Lodøren i O. Larsens Barndom indmuret Tørv i Stedet for Sten. Disse Tørv har sikkert siddet der fra Længens Opførelse. Syd for Stuehuset var Haven. Ved den østre Side af den fandtes et Hus, som benyttedes til Tørve-, Svine- og Hønsesus. Neden for Haven var en Mose med Vand til Kreaturerne. I Stuehuset var der to Stuer med Lergulv, Forstue, Køkken, Spisekammer og Bryggers med Bagerovn. I Dagligstuen var der en Bilæggerovn, en Bornholmer, et Stolpeskab foruden de almindelige Møbler: Seng, Bord, Bænke og Stole.

Her flyttede det unge Ægtepar ind 1835. En Del af Jorden var mindre god, og da Lars Mathiasen ikke var nogen Fremskridtsmand, men vel nok mente, at alt helst maatte gaa i den gamle Skure, fik han kun ringe Udbytte af Lodden, saa de kom til at henleve deres Manddomsaar i smaa Kaar. Jorden manglede Gødning og var desuden kalkfattig. Gul Okseøje eller, som Folk kaldte den, Solsikke, voksede i Massevis. Høsten var ringe, især i tørre Aar, da en stor Del af Lodden laa højt. Besætningen var tarvelig, 3—4 Køer, 2 Heste, nogle Faar og Svin. Men var Indtægterne smaa, saa var Fordringerne til Livet dengang heller ikke store. Brød og Øl fremstilledes i Hjemmet, Kolonialvarer brugte man kun i smaa Portioner, og Klæderne var helt igennem hjemmelavede.

I Hjemmet var der tre Børn, hvoraf den mellemste hed Lars Larsen, han var født 1841 og viste sig at være velbegavet. I Skolen var han flink baade til Regning, Skrivning og Læsning, og da han blev konfirmeret 1855, fik han foræret et Ny Testamente. Det fik de flinkeste Konfirmander, og fori Bogen skrev Præsten, at dette Testamente var anskaffet for indkomne Tavlepenge. Gaven stammede altsaa fra Menigheden, for naar der blev ofret til Præsten, blev Ofret lagt paa højre Side af Alteret, men ved venstre Side stod en Tavle, det vil sige en Trækasse, hvor Folk lagde nogle faa Skilling. Disse Penge kaldtes Tavlepenge. Lars Larsen

var ogsaa snild paa Fingrene, han lærte Snedkerhaandværket. I 1863 var han Feltartillerist i København, og 1864 var han med i Krigen. Han var med paa Tilbagetoget fra Dannevirke og var siden indkvarteret paa Fyn. I Høsten undrede det ham, at Fynboerne lod al Sæden tage fra ved Mejningen og binde med det samme, men da de hørte, at de sjællandske Piger ikke kunde binde Sæden samtidig med Fratagningen, mente de, at det var nogle usle Piger. Lars paastod, at det var umuligt, hvis Karlen mejede hurtigt. En Pige meldte sig som Optagerske for ham, Arbejdet begyndte, Sæden stod op og var let at hugge paa, Lars mejede kraftigt til, og snart var Pigen et godt Stykke bagefter.

Aaret efter, 1865, giftede Lars Larsen sig med Birthe Olsen, Datter af Gaardejer Ole Nielsen i Skærød, og overtog Hjemmet i Ramløse.

Om en af sin Morbrødre, Søren Olsen (1843—1919), fortæller O. Larsen, at han blev gift o. 1870 med Birthe Margrethe Hansen, Datter af Gaardmand Hans Larsen i Aagerup. Med hende fik han Gaarden, Svigerforældrene byggede Sted paa et Jordstykke fra Gaarden. Her boede de til deres Død og modtog Aftægt fra Søren Olsen. De var unge Aftægtsfolk til at begynde med, han o. 53 og hun 45 Aar. Søren Olsen var en meget flittig Mand, der bl. a. merglede Jorden. Han var af den gamle Skole og holdt paa det besaaende. Han kærnedede selv længe efter, at Mejeriet i Sognet var bygget, og var blandt de sidste, der paa gammeldags Vis kørte til Hillerød Torv med Smør, Æg, Flask og Sæd. Hans Kone, Grethe, satte stor Pris paa pæne Kjoler og havde et stort Oplag af dem. Naar hun havde Besøg af kvindelige Slægtninge, skulde de, hvad der var Skik ogsaa andre Steder, op i Øverstestuen og se Stadsen. En anden Skik var at forære hinanden Prøver af Kjoletøjet. Disse smaa Lapper syede man sammen i smaa Bundter, og Ejerinden vidste Besked med, hvem der ejede de forskellige Kjoler. Saadanne Prøver blev gennemsete, ligesom Folk i et senere Tidsrum studerede et Album.

Birthe Olsen var født 1841, konfirmeret 1855 og fik ligesom sin senere Mand ogsaa et Ny Testamente for indkomne Tavlepenge. Da hun og Lars Larsen holdt Bryllup 1865, var der ingen Gæster til Stede. Hun kunde nemlig vælge mellem Bryllups-gilde med Gæster og en lille Sum Penge, og hun valgte det sidste, idet der var god Brug for Pengene.

De nygifte overtog som nævnt hans Fødested i Ramløse, hans Forældre kom paa Aftægt. Der blev bygget tre Fag til Stuehuset og indrettet Aftægtsbolig med Stue, Køkken og Forstue. Aftægten modtog de aldrig, men spiste ved de unges Bord og hjalp til med alt forefaldende Arbejde, saa længe de evnede.

Om sine Oplevelser i Hjemmet fortæller O. Larsen, der var født 1866, bl. a. følgende:

Aarets Arbejder.

„Baade Fader og Moder var meget flittige Mennesker og udførte et stort og slidsomt Arbejde. Som før fortalt var Jorden i daarlig Stand, da de overtog Ejendommen, men ved et stort Slid kom den i Løbet af nogle Aar til at bære en rig Afgrøde, saa Kvægbesætningen kunde udvides en hel Del. Paa 4 Steder af Lodden blev der opgravet Mergel, som blev kørt ud paa Marken, saa hele Lodden blev merglet, og de gule Okseøjer forsvandt og erstattedes af Sæd og Græs. Fader havde en Husmand til Hjælp med at læsse, men det skete ogsaa, at Moder hjalp til med dette haarde Arbejde. Bedstefader kørte Mergelen ud. — Paa flere Steder i Marken blev der lagt Drænrør for at lede det skadelige Vand bort. Da der var meget af Marken udlagt til Græs, 3 a 4 Skifter af 8, var der altid en stor Høhøst og en udmærket Græsning til Køerne. Baade Hø og Sæd høstedes med Le. Bedstefader lærte mig den ædle Kunst at bruge dette Værktøj, saa efter Konfirmationen var jeg med at meje i mange Aar, for efter at jeg havde forladt Hjemmet, passede det altid saaledes, at Ferien faldt sammen med Høsten, saa at jeg kom paa Høstarbejde, baade da jeg var i København, Græsted og St. Havelse (her havde jeg selv Skolelodden fra 1890 til 1895 — efter Bortforpagtningen høstede jeg atter i Ramløse, dels hos Fader, dels hos Svigerfader). Der blev begyndt tidlig om Morgenen og mange Gange holdt ud til efter Solnedgang. Som Barn havde jeg Arbejde med at tage Sæd fra, naar der blev mejet, slæbe sammen i Hobe, rive med Haandrive og tage Neg fra i Lade og Stak. I Høsten havde vi Hjælp af en Husmand. Høstarbejdet var besværligt, mere end nu, men Glæden ved Arbejdet var sikkert større. Høhøsten i Ellelose var lidt besværligt, ved at Engen laa saa langt fra Hjemmet. Tidligt om Morgenen gik Fader og en Husmand i

Mosen for at slaa Græs. De kunde i Reglen hugge det hele i Løbet af Dagen. Om Middagen gik jeg til Mosen med Middagsmad (altid Risengrød til Formad) og en Rive. Mit Arbejde var at sprede det slaaede Græs paa Engen og fiske op af Vandet, det som laa i Vandgravene. Køreturene, naar Høet skulde hjem, var hele Lystrejser. — Var Høstarbejdet strengt, saa var til Gengæld Roearbejdet dengang let baade om Sommeren og om Efteraaret, eftersom Roemarkerne var smaa. Vi havde kun et ganske lille Stykke.

Ved Lægningen, som var paa Kamme, brugtes et af Fader lavet Bræt med en 5—6 Trætænder, i Afstand fra hinanden svarende til den Afstand, Roerne skulde have. Brættet var forsynet med en opretstaaende Stav paa Midten. Det lagdes hen ad Kammen, hvor Roerne skulde lægges. Man holdt nu paa Staven og traadte med Foden Brættet ned paa Kammen. Derved fremkom Huller i Kammen med lige stor Afstand. I hvert Hul blev nu med Haanden lagt et Roefrø. Ukrudtet fik Lov at vokse højt, før Lugningen begyndte, for at der ikke skulde luges for ofte. Enten blev nu det hele luget med Haanden, baade Kam og Fure, eller ogsaa den sidste rensed med Skuffejern og kun Kammen luget.

Sæden blev saaet med Haanden, kun Græsfrøet blev saaet med en Frøsaamaskine, som Fader trillede op og ned ad Agrene ligesom en Hjulbør. Denne Maskine ejedes i Fællesskab af Fader og min Morbroder, Søren Olsen i Aagerup. Efter Saaning blev der plukket Sten af Sædmarkerne. Man fik et stort Forklæde paa, hvori man opsamlede Stenene, som blev lagt op for Enden af Agrene.

Kartoffelhøsten varede i Reglen et Par Dage, da Stykket ikke var saa stort, og der gerne var fremmed Hjælp til dette Arbejde. Naar Kartofflerne var kørt hjem, blev hele Bunken pillet igennem, for at de syge Kartoffler kunde komme for sig selv og fodres op. Der var tit mange syge Kartoffler. Det var de „danske Kartoffler“, der blev dyrket, udmærkede Spisekartofler, som dog Folk siden maatte ophøre med at dyrke, da alt for mange gik tabt paa Grund af Sygdom. Vi havde ikke flere Kartoffler, end vi kunde bruge til Spisning og Opfodring.

Et Efteraarsarbejde, som jeg satte stor Pris paa og hvert Aar

længtes efter, var Vogtning af de løsgaaende Køer. Ofte er dette Arbejde blevet betragtet som skrækkeligt for Vogterdrengene. For mit Vedkommende var det herligt. Det var ofte ordnet saaledes, at jeg havde en Medhjælper, som kunde vogte, naar jeg skulde i Skole. I September og tit ogsaa i Oktober er Vejret vidunderligt. Jeg havde kun 6—7 Kreaturer at passe. Paa den høje Bakke var der den herligste Udsigt over Arresø, Kattegat ved Liseleje, hvor Sildebaadene om Eftermiddagen gled ud paa Fangst. Langt ude i Nordøst skimtedes Kullen. Helsinge med Gribskov i Baggrunden. Rundt om knejsede Landsbykirker. Mod Vest og Nordvest var Tisvilde Hegn, Tibirke Kirke og Tisvilde, for mig et Eventyrland. Her var Asserbo, Helene Kilde og Grav, Sandflugtsmindesmærket ved Tisvilde By. Alt dette kendte jeg nøje baade ved Selvsyn og andres Fortællinger. Dertil kom, at Bedstefader og Bedstemoder var fra Vejby Sogn, og mangt og meget havde jeg hørt om Egnen af deres Mund. Landet Syd for Arresø laa som et Drømmeland, hvor jeg aldrig havde sat min Fod. Fra Bakken saa jeg over Landet. Jeg kunde se baade Slangstrup og Hjølunde Kirker. Ølsted Kirke og By anede jeg derimod intet om. De høje Bakker bag ved Byen gør, at hvis man ikke bestemt ved, hvor den ligger, undgaar den ens Opmærksomhed. Først en Høstdag i 1882, da Fader og jeg satte Stak, blev jeg klar over, hvor Ølsted var, idet en vældig Røg fortalte om Ildebranden, hvorved Mads Nielsens og Søren Olsens Gaarde i Ølsted brændte.

Fra da af fik jeg Redelighed paa det Sogn, hvor jeg siden skulde komme til at leve saa mange Aar. — Jeg glæder mig altid ved Besøg i Ramløse at komme op paa Bakken, hvor der for mit Vedkommende er saa mange dejlige Minder. — Somme Tider havde jeg Bøger med paa Marken og læste i dem, naar Vejret var godt. Var det Regn eller Kulde, dækkede jeg mig med en gammel Frakke, men blev det rigtig slemt, kom baade jeg og Køerne i Hus.

Et aarligt tilbagevendende Arbejde, som jeg ogsaa glædede mig til som Barn, var Tørveskæret. Det foregik gerne i Juni Maaned i den store Mose paa Lodden. Nogle Dage før blev jeg sendt ud i Sognet for at samle Mandskab. Der var Brug for 8—9 Mand i 2 Dage. Det gjaldt om at holde Regnskab. Hvis

den ene Mand kun kunde komme en Dag, maatte der altsaa skaffes en anden til den næste Dag. Efter at Davren, kogt Sild og Mælkebrød, var indtaget, gik Mandskabet i Mosen. Vandet var forud pumpet ud af en Tørvegrav ved Hjælp af en Pumpe, som Fader havde lavet. Den blev drevet ved Hestekraft. I denne Grav arbejdede 4 Mand, de 2 lavede Tørven til med Hakke og Spade, de 2 andre øste med Skovle Tørven op i Skubkarrer, som af 2—3 Mand trilledes hen paa Tørrepladsen, hvor en Mand jævned Tørvene ud til den rette Tykkelse. Endelig skulde der her være en Vandbærer, som ogsaa med en Ridsekniv kunde skære Tørvene ud fra hinanden og her sørge for, at de blev nogenlunde ens store. Frokosten indtoges paa Mosen, hvorimod Middagsmaden, Risengrød, kogt Klipfisk med Sennep, spistes hjemme. Efter Middagsøvnen og Kaffen gik Folkene atter til Mosen. Midt paa Eftermiddagen beværtedes med Æbleskiver og Snaps. Om Aftenen var det atter Klipfisk (Plukfisk) samt Mælk. Ved Tørveskær skulde der Sigtebrød til. Derfor kunde man oven paa saadan en Fest et Par Dage møde med Sigtebrød i Skolen, hvad der ellers ikke fandt Sted. Ved Tørveskær kom der i Reglen et Par Koner eller Piger med Mælk i Kobberkrukker til Hjælp til Madlavningen. Mælken kom fra nærmeste Slægtninge: Søren Olsen eller Peder Olsen i Skærød. Moder gjorde saa Gengæld, naar vedkommende skar Tørv. En Tid efter blev Tørvene sat paa Kant, *kantet*, siden sat oven paa hinanden i snoede Buer for at faa Plads i Bedet, *radet*, dernæst sat i smaa, runde Stakke, *Tørveskruer*. Den blev *skruet*, hed det. Naar den saa var tør, blev den kørt hjem, og Smaastykker, Affald eller *Gumlinge*, blev revet sammen. Intet gik til Spilde.

Om Efteraaret kom der ogsaa Festdage. Det var Hørren, det gjaldt. Hørrens Historie er lang og interessant. Om Foraaret saaedes et mindre Stykke Jord til med Hørfrø. Om Sommeren prangede den med sine blaa Blomster. I Høsten blev den rusket op med Hænderne. Det gjaldt om at faa alt med. Hørren var 1—1½ Alen høj. Tidsler og andet Ukrudt blev ikke taget med. Den bandtes i smaa Neg og stilledes i Hobe for at tørres og fuldmodnes, blev saa kørt hjem og tærsket med Plejl, bundet i smaa Bundter og kørt ned i Mosen, hvor den i et tæt sammenpakket Lag blev lagt i en Tørvegrav. Her laa den i nogle Dage for at

blive skør til Brydningen, blev saa taget op, bredt ud paa Marken for at tørres, bundet i store Bundter og taget hjem. Om Efteraaret gravede Fader lidt fra Stedet en Brydegrav, en Grav, ca. 3 Alen dyb, 3 Alen lang og ca. 1½ Alen bred. Paa Bunden stabledes Brænde og Tørv, som der tændtes Ild i. Hørren bredtes ud over Graven paa lange Stænger. Fader passede nu Ilden og Hørren. Naar den var blevet varm og skør, toges den af, og et nyt Lag bredtes ud. Jeg løb nu med den varme Hør i Favnen til en Række Køner, 4—5 Stykker, som sad paa en Stol med en Bryde foran sig. Hver tog selv en lille Visk Hør, som de brød, saa de stive Skæver faldt paa Jorden. Hørvisken snøredes sammen og lagdes til Side. Brydningen blev færdig om Formiddagen. Om Eftermiddagen og følgende Dag sad Konerne enten i Porten eller Tærseomgangshuset med Skættefod og Skættehaand og skættede Hørren to Gange igennem for at fjerne den sidste Rest af Skæverne. Første Omgang kaldtes at *skidenskætte*, anden at *renskætte*. Høraffaldet, hvori fandtes en Del Skæver, kaldtes *Skættefald*, og selv om der ved Rystning og Spinding forsvandt Skæver, kunde det ikke helt undgaas, at der i Linned, vævet af Skættefaldsgarn, forekom Skæver, der kunde kradse og stikke. Den renskættede Hør laa nu derimod i smaa Viske, *Lokke*. Siden hen, maaske en god Tid efter Brydningen, bandt Moder Heglen fast oven paa en Bryde, hvorefter hun satte sig paa en Stol foran Heglen, og nu blev Hørren heglet eller redt, saa Hørtaverne laa pænt Side om Side, parat til at spindes til fint Hørgarn. Affaldet fra Heglen kaldtes *Blaar*, en Mellemting mellem Skættefald og den fine Hør. Heglingen foregik paa Loftet. Nu var det hele ordnet til Spinderokken.

Baade Moder og Bedstemoder spandt paa hver sin Rok i de lange Vinteraftener samt Eftermiddage, naar der var Tid dertil. Den fine Hør rullede paa en Stok og dannede en Hørtot. *Blaar* og *Skættefald* kom i en *Krække*. Stok og *Krække* sattes paa Rokken, og saa blev der spundet henholdsvis fint eller groft Hørgarn. Naar Tenen var fuld af Garn, sattes den paa *Tenstolen*, og dærfra haspede jeg Garnet over paa en Haspe. Siden kogtes Garnet, bankedes paa Bankeskammelen, tørredes i Luften samt blegedes paa en Stang, der hang mellem to Træer, kom paa en Vinde og forvandlede til Garn-

nøgler, vundet paa Vindepind eller paa en Gumling med Papir om. Ogsaa Luftrøret fra Gaasehalsen, formet som Ringe med Ærter i (*Skræner*) brugtes. Saadanne Nøgler kunde rasle.

En Foraarsdag kom Renden i Stuen. Garnet blev *rendt* og sat paa Væven, som nu blev opstillet i Øverstestuen. Spole-rokken kom frem, og jeg spolede Spoler omkring smaa Stykker Tagrør til Moder, som nu vævede Linned. Det skete ogsaa, at der købtes hvidt Bomuldsgarn, som blev sat paa Vinden og derefter vundet til Nøgler og spolet. De lange Lærredstykker blev lagt ud paa Engen neden for Haven for at bleges i Sol og Regn. Udeblev Regnen, blev Tøjet stænket med Vand fra Stænkekanden. For at Tøjet kunde blive paa sin Plads, var det ved Hjælp af Stropper og Pinde fastgjort til Engen. Hver Aften blev det hentet ind og igen lagt ud næste Morgen. Endelig var Tøjet færdigt, Saksen kom frem, der blev klippet Lagner, Særke og Skjorter, som Moder nu syede med Haanden. Der kom først Symaskine i Huset efter min Barndom. Det var en sen Maade at fremstille Tøjet paa, men det kostede ikke stort mere end Arbejdet.

Men ogsaa Gangklæderne blev for en stor Del fremstillet i Hjemmet. To Gange om Aaret, Foraar og Efteraar, kom Faarenes Tur. Et for et maatte de frem, med sammenbundne Ben blev de puttet i et Kar Vand, vasket og, naar de en Dags Tid efter var tørret, klippet med en Uldsaks. Ulden blev kartet i *Tøjer* og disse spundet til Garn, som blev vævet til Vadmel, hvoraf Skrædderen syede Benklæder, Vest, Jakke, Frakke eller Overfrakke. Før Skrædderen tog fat, havde Tøjet været hos Farveren i Hillerød eller Helsingør, hvor det blev farvet, stampet og *overskaaret* (opflosset, saa der kom Luv paa Tøjet). Skulde der væves Dynevaar, blev Garnet før Vævningen farvet i forskellige Farver. Moder maatte her ved Vævningen tælle Traadene, for at det rette Mønster kunde fremkomme.

Hvert Efteraar blev der købt en Del Gæs, som plukkede Sæd op paa Stubben. Siden blev de fedet med Havre og slagtet. Kroppene blev solgt paa Torvet i Hillerød, men Fedtet blev spist i Hjemmet, og Fjerene blev puttet i Dyner. En Del af Uldgarnet blev strikket til Strømper, som blev valkede paa et Valkebræt for at blive bløde.

Et ægte Vinterarbejde var Sædens Tærskning. I min første Barndom blev Sæden tærsket med Plejl af en Husmand. Siden købtes Tærskemaskine. Bedstefader kørte Hestene, Fader lagde Sæden i Maskinen, jeg løste Negene og lagde dem frem til Fader. Moder rev fra og lagde Halmen til Side. Halmen blev saa bundet bagefter. Da jeg blev større, bandt jeg Halm samtidig med Tærskningen. Paa en Rensemaskine blev Sæden blæst, efter at Fader havde kastet den med Haanden. En Del Sæd blev solgt, Resten blev fodret op eller malet til Mel, som der bagtes Brød af.

Et andet Arbejde var Hakkelseskæring. Det gik ved Haandkraft. Bedstefader og jeg hjalp hinanden. Til Hestene blev skaaret fin Hakkelse med to Knive paa Maskinen. Til Køerne fremstilledes en grovere Sort ved Hjælp af een Kniv. Dette var betydeligt lettere, end naar Maskinen gik med to Knive. Til Svinene blev skaaret Grønfoder paa et gammelt Skæretøj. Det havde Bedstefader Øvelse i. Hakkelsen til Køerne kom i en stor Foderkasse. Her blandedes Vand, Skraa, Hvedeklid og Rapskager sammen med Hakkelsen. Det var Køernes Middagsmad. Morgen og Aften fik de Hø og Halm. Var Vejret godt, blev de drevet til Dammen for at drikke, ellers blev Vandet baaret til dem i tomme Træspande. Zinkspande fandtes ikke.

Køerne blev striglet med gamle, aflagte Karter, hvorimod Hestene blev pudset med Strigle og Kardæsk. Der var to Heste paa Ejendommen. En særlig Ret for Køerne var *Løvstikker*, en stærktlugtende Plante i Haven. En Gang imellem blev der stoppet en lille Visk i Halsen paa dem. Ogsaa en saltet Sild maatte de enkelte Gange tage. Naar en Ko havde kælvet, fik den Brød med Brændevin paa. — Køerne blev malket tre Gange daglig.

Faarene fodredes om Vinteren med Ager- og Enghø. De blev vandet med Spand, ogsaa om Sommeren, naar de græssede paa Marken. Der var Folk dengang, som havde den mærkelige Forestilling, at Faar ikke behøvede Vand om Sommeren, naar de stod paa Græs, men det viste sig, at de var meget taknemmelige, naar de fik slukket Tørsten de varme Sommerdage.

Mad og Drikke. Ligesom Klædevarer for Størstedelen tilvirkedes i Hjemmet, og Penge derved blev sparet, saaledes ogsaa

med Maden. I flere Aar af min Barndom blev Brødet bagt hjemme. Rugmelet blev malet paa Møllen. Naar der skulde bages, begyndte Arbejdet tidligt om Morgenen. Paa to Stole i Dagligstuen blev Dejgtruget stillet op. Mel og Vand æltedes sammen med Hænderne, og Brødene, formet som Nutidens store, runde Sigtebrød, blev *slaaet op* paa Bordet. Dette var Moders Arbejde. Fader fyrede imens i Bagerovnen med Brænde, særlig Kvas. Naar Ovnen var varm og rensed for Aske, sattes Brødene ind. Ved Ovndøren sattes smaa Stykker Dejg, som bagtes og kaldtes *Skoldkager*. Det var Rugbrød, der bagtes, kun til Højtider bagtes Sigtebrød. Brødet kom i Sække og kunde holde sig frisk i nogle Uger. Men allerede i min Skoletid ophørte Hjemmebagningen. Rugen bragtes nu til Bageren, som saa leverede Brød i Stedet. Der kom ingen Brødvogn fra Bageren. Vi maatte hente Brødet ved Bageriet, som hørte til Taagerup Mølle.

Om Vinteren kørte Fader jævnlig til Mølle for at faa malet Sæd til Køer og Svin, om Sommeren, naar Køerne var paa Græs, gik det ikke saa tit for sig. Naar Brødet var ved at slippe op, hentede saa jeg Brødet hjem. Naar Fader kørte, kom der 6 Brød á 10 Pund hjem hver Gang. De kunde vare en Tid. Jeg kunde kun transportere 2 ad Gangen. Jeg havde en Snor med Løkker, hvori jeg bar Brødene, hængende over Skulderen, eet paa Brystet, og eet paa Ryggen. Vejlængden var et Par Kilometer. Det skete somme Tider, at jeg maatte efter Brød i Middagsstunden, hvad jeg ikke var saa glad for.

Øl bryggede Moder al den Tid, jeg var hjemme, og længe efter. Malt blev købt i Hillerød. Det blev malet paa Maltkværnen paa Loftet. Naar man var færdig med Malingen, var man hvid i Haar og paa Klæder af Melstøv. I Bryggerset stilledes et Kar (*Rostekarret*) paa *Karstolen*. I Karrets Bund var et Hul, hvori *Rostestaven*, en Stav som et Kasteskaft, sad. Paa Karrets Bund lagdes en *Rostevisk*, en Visk Langhalm, som holdtes nede af et Par Kampesten. Maltet kom i Karret, kogende Vand fra Bryggerkedlen hældtes i, Humle sattes til, en stor Kobberkedel eller et Kar sattes neden under Rostekarret. Det kogende Vand trak Kraften ud af Malt og Humle, Rostestaven løsnedes, og Øllet løb langsomt ned i Kedlen. To store Karfulde blev brygget.

Gær blev sat paa, og nu stod Karrene Natten over, for at Øllet kunde gøs (gæres). Næste Morgen havde Gæren formeret sig til et helt Lag, som blev skummet af. Øllet blev nu *tvilnet*, hældt paa Øltønden, som blev lagt op paa en Træfod. I Bunden af Tønden sattes en *Skrik* (Øltap), hvorigennem Øllet tappedes i Kruset, som sattes paa Bordet, og som alle benyttede i Fælleskab.

Mejerier fandtes ikke som nu. Mælken hældtes i Mælkefade, for at Fløden kunde komme frem, denne skummedes af med en Skummeske og kom i en Krukke. Naar der var samlet tilstrækkeligt af Fløde, blev denne hældt i Kerne og kernet til Smør. Paa Grund af Fodringen kunde det hænde, at der om Vinteren enkelte Gange kernedes i Timevis, før der blev Smør. Flere troede i gamle Dage, at der var Hekseri med i Spillet, men den Tanke var der ingen, der havde i mit Hjem. — Moder lavede ogsaa Ost, ikke alene til vort eget Forbrug, men ogsaa til Salg. Smørret, der ikke brugtes i Hjemmet, solgtes dels hos Handelsfolk hjemme, dels paa Torvet.

Enkelte Gange om Aaret slagtedes i Reglen to Svin ad Gangen. Der kom saa en Mand fra Morgenstunden, og efter at Davren var spist, blev Svinene trukket frem, slagtet af vedkommende Mand, hængt op i Porten og skaaret op. Det var travle Dage, men til Gengæld vankede der jo ogsaa mange gode Sager: Blodpølse, Finker, Ribbensteg, Grisesylte. Hvad der ikke kom paa Torvet, blev saltet og røget. Røgningen foregik i Hjemmet.

Paa en Bænk i Haven, lige under Stuevinduerne, stod nogle Bikuber. Om Sommeren sværmede Bierne. Sværmen satte sig gerne i et Træ, en Kube sattes over, og Bierne dreves ind i denne og sattes hen paa Bænken. Om Efteraaret blev enkelte Bikuber *slaaet af*. Et Hul blev gravet i Jorden, Bunden blev i en Fart revet fra Kuben, som sattes over Hullet, hvorfra bedøvende Damp dræbte Bierne. Honningen afkogtes og kom i Krukker. Vokset brugtes til Sygarn eller solgtes. Honningen brugtes i Husholdningen paa Smørrebrød til Kaffen og til Dyppelse i Rugmelsgrøden.

Der blev i de Dage ikke syltet saa meget som nu. Dog syltede Moder hvert Aar en Del Solbær, Stikkelsbær og Agurker. Fra Ramløse Sand kom hvert Aar en Kone med Tranebær, som

Moder købte og syltede. Ribs fandtes mærkeligt nok ikke i Haven.

Om Efteraaret kom Sildeprangere med Sild fra Lynæs eller Gilleleje. Der købtes smaa Partier til Stegning og endelig flere Ol (4 Snese, 80 Stk.) til Nedsaltning. Kogt Sild var en daglig Ret hver Morgen. Den spistes med bart Rugbrød og stuede Kartoffler til. Slap Silden op, kunde der købes Spegesild. Efter Silden serveredes Mælkebrød (kogt, skummet Mælk med Rugbrød i, eller der spistes Rugbrød til). Ofte spistes Mælkegrød (kogt Mælk med Rugmelsgrød i). Til *Lilmede* (Lillemiddag eller Frokost) spistes Brød med Smør, Svinefedt eller Gaasefedt. Paalægget var Ost eller Spegepølse, men mange Gange spistes Fedtebrødet uden Paalæg. Middagsretterne var f. Eks. Rugmelsgrød (hvoraf der kogtes saa rigeligt, at der kunde blive til overs til Mælkegrøden til Morgen og Aften), Boghvedegrød, Byggrød (uden Sukker, men med Smør), Risengrød (kun om Søndage), Fløjlsgørød (af Kartoffelmel). Smør og Sukker brugtes. Saa længe Honningen varede, brugtes dog den til Rugmelsgrøden. Til denne brugtes ikke Sukker. Endelig spistes Kartoffelgrød med Flæsk til. Dernæst Øllebrød og den saakaldte Sulemad: Hvidkaalssuppe, Grønkaal, gule Ærter, alt med Flæsk til. Som Barn var jeg ingen Ynder af Hvidkaalssuppe eller Grønkaal, hvorimod jeg godt kunde lide gule Ærter. En Gang imellem fik vi Ruskomsnusk (Blanding af Kartoffler, Gulerødder og Hvidkaal). Risengrød var min Livret, hvorimod Brødkage var omtrent umuligt for mig at spise. Grunden hertil var denne: Da min Søster var født, kom enkelte af Slægtens Koner med *Potte* til Moder, d. v. s. Madvarer som Grynsuppe m. m. En Dag kom en Brødkage, og af denne Ret spiste jeg for meget, saa jeg blev utilpas og kunde siden ikke døje denne Ret.

Som Eftermad brugtes Brød med Flæsk og Sennep til og Æggekegale. Okse- og Kalvekød blev ikke købt. Naar en Ko havde kælvat, bagtes Raamælkskager. Klokkeren ca. 2 om Eftermiddagen fik vi Kaffe med brunt Sukker til. Kaffetilsætningen var Cikorie. Kaffebonnerne købtes raa og brændtes paa en Jernpande. Jeg malede ofte disse Bonner paa en Kaffemølle uden Laag, hvorfor der svøbtes et Tørklæde om Møllen foroven, for at ikke Bonnerne skulde springe paa Gulvet. Til Middag var

Maden omtrent som til Frokost. Om Aftenen var det atter Mælkebrød eller Mælkegrød. Der blev somme Tider drukket Te, altid med Fløde i. Til Davre, Frokost og Middaften skænkedes Brændevin. Fader drak først en halv Snaps, dernæst Tærskeren og Bedstefader en hel Snaps af samme Glas. Der købtes 4 Potter ad Gangen: 2 Potter a 7° og 2 Potter a 8°, som blandedes sammen.

En Gang imellem kom en Mand fra Ramløse Sand trillende med Fisk til billig Pris.

Højtider m. m.

Julen var den herligste af Højtiderne. Flere Dage forud begyndte Forberedelserne med Slagtning og Indkøb. Juleaftensmorgen gjaldt det om at komme tidligt op og overvære Moders og Bedstemoders forenede Anstrengelser i Bedstemoders Stue med at røre Æbleskiver sammen. Naar Aftenen nærmede sig, blev Staldene rensed, endskønt de som sædvanlig var rensed om Morgenen. Naar alt var i Orden ude som inde, blev Bordet dækket. Retterne var Risengrød, Klipfisk med Sennep og Sigtebrød med Smør paa. Smeltet Smør hældtes i Grød og Sennep. Senere blev der drukket Te med Æbleskiver til. Efter Maden spilledes Femkort og Sidste Stik. Det var den eneste Dag i hele Aaret, hvor Moder og mine Bedsteforældre spillede Kort.

En stor Glæde voldte ogsaa den nye Almanak med sine Smaafortællinger og Billeder. — Julemorgen spistes atter Klipfisk med Sigtebrød til. Juledag gik Fader i Kirke med Højtidsoffer til Præst og Lærer. Det samme fandt Sted Paaske- og Pinsedag. I Juledagene holdtes Selskab, hvad der ellers ikke var meget af dengang. Fader og Moder besøgte nærmeste Slætninge, ligesom vi selv havde Gæster. Nytaarsaften fejredes paa samme Maade som Juleaften. Nytaarsskydning fandt Sted, men andre Løjer mindes jeg ikke. Mit Hjem laa jo afsides paa Marken. Den 5. Januar, Helligtrekongersaften, blev ogsaa fejret med ekstra Mad. Men saa var det forbi med Herligheden.

Fastelavnsmandag gjaldt det om at komme til Ramløse By og se de unge, maskerede Karle slaa Katten af Tønden. Paasken var ogsaa rar med sine mange Helligdage. En hel Masse Æg farvedes i Løgskaller og spistes. Disse *Paaskeæg* var altid haard-

kogte. St. Bededag, mente Bedstefader, var den helligste Dag i Aaret, maaske paa Grund af Navnet Store. Pinsen havde kun to Helligdage. 1. Pinsedag kunde det ske, at jeg sammen med mine Fætre fra Nordkrogen gik over Ellemose til Tibirke Bakker. Her inden for Skovgærdet ligger Frederikshøj, saa kaldet efter Frederik VII. Her var anlagt Spadseregange, og paa Højens Top var et rundt Bord med Bænke. Uden for Skovgærdet var 1. Pinsedag opstillet et langt Bord med Bænke, hvor der serveredes Øl og Kager m. m. Denne Servering maatte ikke finde Sted i Skoven. 2. Pinsedag var man til Fest i Højbjerg Hegn, hvor der var forskellige Forlystelser og Dans for Ungdommen. Sct. Hansaften gik vi op paa Bakken og saa paa de mange Blus. Selv brændte vi aldrig Blus.

De to første Søndage efter Sct. Hansdag (d. 24. Juni) holdtes Kildefest i Tisvilde. Det gjaldt om at komme med her, helst den første Søndag. Flere Gange var jeg her til Fest, i Reglen sammen med de to Fætre, Lars og Ole, fra Nordkrogen. Udgiften var ikke ret stor: 5 Øre til en Karruseltur, noget større Beløb til Indkøb af Kager, 10 Øre til en Lodseddelt i Lotteriet og maaske nogle faa Ører til en eller anden særlig Forlystelse som Akrobatopvisning eller Lysbilleder et enkelt Aar i Fogedgaardens Faarehus. Der stilledes ikke store Fordringer dengang. Faarehuset laa ud til Gaden. Det var helt mørkt. Et tyndt Tæppe var trukket tværs over Huset og delte dette i to Halvdele. I første Halvdel befandt Tilskuerne sig paa Staapladsen. Inde bag Tæppet var Manden med Billederne, som han stillede foran et Lys. Derved kom de til Syne paa Tæppet. Ved at bevæge et Billede, forestillende et Skib, kunde han faa Skibet til at sejle. „Det er rigtignok Pengene værd!“ raabte vi Børn. „Ja,“ sagde Manden, „gaa nu ud og fortæl det til andre Børn, at, de ogsaa kan faa det at se.“ En Akrobat gik op og ned ad Gaden og slog paa Tromme for at kalde Folk til sig. En skarnagtig Knægt for til og sparkede Hul i Trommeskindet. „Hvem har du lært det af?“ spurgte Manden. „Det har jeg lært af min Moder!“ svarede Knægten.

Vi Drengene gik gerne en Tur til Helene Grav og Kilde. Et Aar traf vi paa Graven en syg Kvinde, som fortalte, at hun i tre Aar skulde til Tisvilde og hvert Aar sove en Nat paa Helene

Grav, saa skulde hun nok komme sig. Ved Kilden var enkelte Aar en Mand, som for et Par Ører rakte Folk et Glas Kildevand. Dengang var Vandet rent og klart. Ogsaa Sandflugtsmonumentet Syd for Tisvilde skulde besøges, og Indskriften om Sandflugtens Dæmpning læses. Der blev somme Aar danset tre forskellige Steder i Byen. Ved Aftenstid vendte vi hjem efter den herlige Tur. I 1880, som jeg var konfirmeret om Foraaet, skulde jeg for første Gang til offentlig Dans. Jeg kom ind i et Telt og dansede adskillige Stykker, saa det blev lys Morgen, før jeg vendte hjem, men Glæden ved denne Kildefest stod langt tilbage for den Glæde, jeg havde følt ved de forrige Fester. Næste Aar, 1881, gik jeg atter til Fest. Nu skulde der festes paa den gamle Maade og hjem til Aften. Men den rigtige Barneglæde kom ikke. Jeg var blevet for gammel. Men Dans ved Fester deltog jeg aldrig i siden.

Efter Pinsen kom en lang Tid uden særlige Højtidsdage. Først den 10. November (Mortensaften) begyndte Festdagene. Denne Aftes spistes ogsaa Risengrød og Klipfisk. Og nu nærmede atter Julen sig.

Kun een Gang i min Skoletid var jeg til Juletræ. Det var i Ramløse Friskole, vistnok i 1878. Af Skoleudflugter var jeg ligeledes kun med en enkelt Gang. Udflugten gjaldt Asserbo Slotsruin.

En egen Slags Fester i Hjemmet var det, naar Skrædderen eller Sygigen kom til Huse og i flere Dage sad i Dagligstuen og syede Gangklæder. Men gjaldt det Skotøj, maatte man til Skomageren eller Træskomanden, som tog Maal af Foden. Disse to Haandværkere arbejdede i deres eget Hjem. Træskoene købttes ogsaa i Butikken. Det var altid danske Træsko med Blikkrampe. Naar man havde faaet et saadant Par fra Butikken, skulde de først brynes (den skarpe Kant over Vristen blev fjernet med en Kniv), inden man begyndte at gaa med dem.

Der var uden for Juletiden ikke meget Selskabsliv i mit Hjem. Af og til søgtes Selskab med nogle af de nærmeste Slægtninge om Søndagen, særlig mine Morbrødre, Peder Olsen i Skærød og Søren Olsen i Aagerup, samt min Moster Ane, Hans Larsens Enke, i Nordkrogen. Ogsaa hos min Farbroder, Peder Larsen i Nejlinge, kom vi i Besøg.“

Ole Larsens Hu stod ikke til Landbruget, men til Bogen. Den

3. November 1883 blev han, 17 Aar gammel, Elev paa Blaagaard Seminarium, hvorfra han dimitteredes paa sin 20 Aars Fødselsdag den 9. Juni 1886. Han var Andenlærer i Græsted fra 1886 til 1890 og Lærer i St. Havelse, Ølsted Sogn, fra 10. Oktober 1890 til 1. November 1933, da han tog sin Afsked og bosatte sig tæt uden for Hillerød, hvor han havde købt et Hus.

Den 16. December 1890 var han blevet gift med en ung Pige fra sit Fødesogn, Anna Margrethe Larsen, Datter af Husmand Peder Larsen og Hustru, Anna Margrethe, født Hansen. Herom skriver Larsen: Brylluppet stod i Margrethes Hjem. Bryllupsgæsterne var: Fader, Moder, Marie (O. Larsens Søster), Tante Karen fra København og Anders Jensens Jørgine.

„Ved Hjemkomsten fandt vi en Brudegave, en Lampe, fra tre Bønder i St. Havelse, nemlig Ole Hansen, Ole Jensen og Peder Larsen. Andre Gaver var: 1 Bordtæppe fra Skolebørnene i Græsted og 1 Album fra Skolebørnene i Havelse. Tante Karen forærede 1 Bakke med Flødekande og Sukkerskaal, Jørgine gav 2 Vaser og Margrethes Bedstemoder 2 Æggebægre.“

Hjemmet undgik ikke Sorger. Den yngste Datter, Ingeborg Marie, døde 1. Februar 1897, 14 Maaneder gammel, og den ældste Søn, cand. jur. Peter L. Larsen, der var født 24. Februar 1892, døde af Meningitis 7. Juli 1918.

O. Larsen tog ikke Del i det offentlige Liv, men han passede sin Skole og delte Sorg og Glæde med baade fattige og rige. En af hans gamle Skoledrenge, Kontorbestyrer, Forpagter Frederik Nielsen, Aalholm, har fortalt mig om hans Skolegerning, og han har ikke Lovord nok om hans Undervisning og det Aandspræg, han meddelte Børnene. „Og,“ sluttede Fr. Nielsen, „saa blev han Ridder af Dannebrog alene paa sin Skole.“

O. Larsen var retsindig, man kan næsten sige til Yderlighed. Skulde han købe en Ting af større Værdi, f. Eks. et Hus, faldt det ham ikke ind at prutte. Naar Sælgeren havde forlangt det og det Beløb, var det efter Larsens Mening, fordi han skulde have den Pris, og den betalte han.

O. Larsen døde 29. Maj 1945 og blev begravet paa Ølsted Kirkegaard ved Siden af sine to Børn. En Datter, Bertha, er gift med Musikhandler Anders Knudsen, Hillerød, en Søn, Aksel Larsen, er Førstelærer i Jørlunde.

Anders Uhrskov.

EN SKOLEPROTOKOL FRA 1778

En af de ældste bevarede Skoleprotokoller i Danmark er fra Landerslev Skole og stammer fra 1778. Den er fundet paa Landerslev Skoles Loft, da F. K. Larsen var Lærer der.

Blader man disse gulnede Blade igennem og fordyber sig i de tætskrevne Sider med de snørklede, gotiske Bogstaver, føler man Trang til at lade den ærværdige halvandethundredaarige Protokol aabne sig for Nutiden og aabenbare nogle af sine Hemmeligheder fra en svunden Tid.

Protokollen indledes med en Fundats, der er stiftet af Frederik IV's Broder, Prins Carl, der var født 1680 i København, Søn af Kong Christian V og Dronning Charlotte Amalie, død 1729 paa Vemmetofte. Hans Broder, Frederik IV, overdrog ham i 1703 Jægerspris Gods paa Livstid. Efter sin Moder arvede han 1714 bl. a. Vemmetofte. Prins Carl karakteriseres som en stilfærdig og godgørende Godsejer, der gerne hjalp sine Bønder og var ivrig efter at fremme Undervisningen i Børneskolen. Han var religiøs med Hældning mod Pietismen.

Paa en Sten ved Landerslev Skole staar Aarstallet 1776, og det stemmer godt med, hvad Protokollen oplyser: „Udi Aaret 1776 har hans Kongel. Høyhed Prince Friderich i Steden for den gl. Skole i Landerslef, der bestod af ordinair Bønder Bygning og var meget forfaldent, ladet opbygge en nye Skole af Grundmuur, 14 Fag, teglhængt med Bræde Gulv og over alt under Loftet indvendig gibset.“

Overskriften til Fundatsen lyder saaledes: „Copie af den aller-naadigste Fundatz for trende Skolers Indrettelse paa Jægerspris Gods“, og derefter kommer Indledningen: „Vii Carl af Guds Naade Arve Printz til Danmark og Norge — gjøre alle vitterligt at som Guds Frygt er Grunden til alt got — følger heraf, at intet er mere fornøden, end at sand Guds frygt betimelig indplantes i de Unges Hierter.“

Om en Skoleholders Kvalifikationer hedder det: „Er det vores naadigste Villie og Befaling, at til Skoleholdere skal udsøges dygtige Subjecta, saa som dertil maa ikke nogen antages eller beskikkes uden de, hvilke selv ere vel oplyste og funderede i deres Christendom og kand med reene Dansk Tungemaal læse og undervise og derhos skrive nogenlunde god Skrift, i Særdeleshed at de ere gudfrygtige, ærlige og uberøgtede Personer, der ikke ere hengivne til nogen Druckenskab eller Fylderii, til Vitløftighed, Kiv og Trætte og deslige Synder som Guds Ord aabenbare fordømmer, og gjør det en Lærer baade er uskicket og ikke med nogen Velsignelse kan fuldbyrde sit Embede.“

Der holdtes ikke alene Eksamen for Børnenes Skyld, men tillige „for derved at fornemme, hvorledes Skolemesterne forestaar deres Embede.“ Hvis det da viste sig, at det ikke var saa godt, at „Verket sig selv berømmer og ej heller om Forbedring tilforladelig Haab findes, da skal han uden Naade afsættes og hans Embede gives til en anden.“

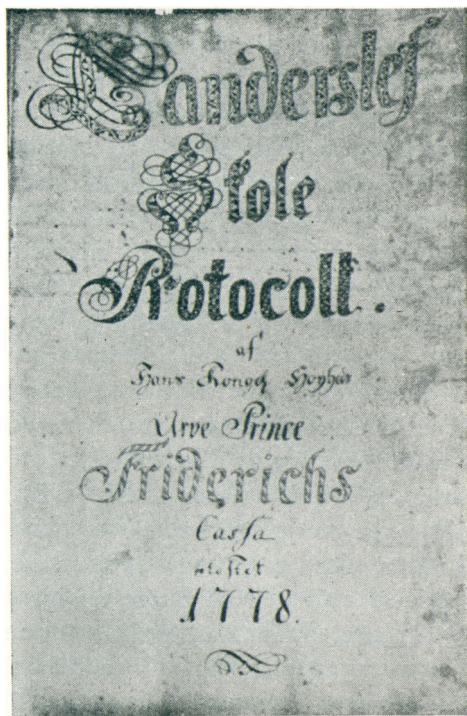
„Ligesom intentionen (Hensigten) af denne Anordning sigter fornemmelig til at plante i Ungdommen den sande Christendom og Guds frygt, hvortil Skrive og Regne Konsten ikke egentlig henhøre, saa maa heller ikke Timen paa Skriven eller Regnen forspildes. — Men skulde der findes nogle særdeles capable ingenia (duelige Talenter), kand dennem og derudi efter Leiligheden forhielpes.“

Skoleholderen skal foregaa de unge med et godt Eksempel — fornemmeligen maa det ikke være Skoleholderen eller andre tilladt „udi Skolerne at holde Kroe eller Leeg eller lystige Forsamlinger, heller ikke nogen Slags Vahre at afhandle.“

At det ikke gik saa godt, som det skulde, med Skolegangen, viser den sidste Side i Protokollen, før selve Dagbogen begynder, hvor der bl. a. staar:

„Til Hr. Kammer-Raad Eschildsen — Pro Memoria. Da jeg af de ugentlige Lister, som mig fra Skoleholderen gives, maa erfahre, hvor mange her i begge Sognene holde deres Børn fra Skolerne, og slikt er saaledes stridigt baade imod Hs. Kongel. Høyheds naadigste Villie og de Pligter, som Forældrene baade Gud og deres Børn saavel som det almindelige skyldige ere, saa ville Hr. Kammer-Raaden behage at bekiendtgjøre for samt-

lige Bønderne her i begge Menighederne, saavel Husmænd og Inderster som Gaardmænd, at hvo af dem herefter maatte findes uden gyldige Aarsager og uden for Pløye og Høste Tiiden, at holde deres Børn fra Skolerne, skal for hvert Barn, der saaledes holdes tilbage, bøde — for hver Dag i første Uge 1 Skilling og i

Landerslef Skole Protokoll af Hans Kongl. Høyheds Arve Prince Friderichs Cassa bekostet 1778.

anden Uge 2 Sk. alt til den Skoleholder, hvortil de ligger, og skulde nogen befindes uformuende til at betale disse Bøder, da skal samme efter Omstændighederne staae i Gabestokken næste Søndag 1 eller 2 Timer.“

I samme Skrivelse, som er underskrevet: „Jægerspris Slott 1777 Fleischer“, ansøges der om at faa indført Skoleprotokoller i Stedet for de hidtil brugte ugentlige Lister.

„Videre disse Skoler angaaende“. Denne Overskrift bruges til det, der følger efter Fundatsen, men det ejendommelige er, at denne Resolution begynder med Ting, der er Skolerne ganske

uvedkommende: „Alle Kroehuse og Kroehold skal paa vores Gods Jægerspris aldeles afskaffes og ophøre — undtagen Færgestedet, som for Reysendes med Frihed af Os er benaadet — og maa ellers ingen brygge eller brænde til offentlig Salg under Straf.“ — Det andet, der heller ikke vedkommer Skolerne, er en Bestemmelse, der vedrører „løse Karles og Qvindes Personer“, om hvem det hedder, at de, hvis de ikke kan erlægge deres Bøder, „vorder proportionaliter (forholdsvis) straffet paa Kroppen som enten visse Tider at sidde paa Vand og Brød, for alting, at de 2, 3 a 4 Søndage førend de udstaar Kirkens Disciplin, straffes med Gabestok eller Hals-Jern, at de ved saadan Skam maa dog, om muligt være kand, tæmmes og afholdes fra saadan Forargelse oftere at giøre eller give.“

En særlig interessant Forordning, der vist maa siges at være enestaaende i Landet, er følgende: „For at Børnene ikke skal forsømme Skolen, skal man iagttage, at der i de Byer, som ligge fra Skolen, maa giøres saadan Anstalt, at hver Mand indtil Inderster, hvad enten de har Børn, som gaar eller ikke gaar i Skole, skal efter Orden og Tour skiftes til enten selv eller ved nogen anden i deres Sted, naar Tiid er, at Børnene skal til Skole, at lade tude paa Gaden, da enhver, som haver Børn, der skal til Skole, skal om Sommeren møde og tilstille ham deres Børn paa Gaden, men om Vinteren eller i ont Veyr i hans Huus, dem han da skal ledsage i skickelig Orden til Skole og igien paa en vis Tid om Aftenen afhente, da han atter lader tude paa Gaden, at enhver kand igien tage deres smaa Børn til sig, og man kand være vist vidende, at hver kommer vel til sit Sted.“

Sikkert er det gamle Byhorn fra Landerslev, der er et usædvanlig stort og smukt Eksemplar af et Studehorn, som Amtsrevisor Larsen i sin Tid opbevarede, og som har ligget paa hans Svigerfaders Gaard, det, der bl. a. blev brugt, naar Børnene skulde i Skole.

Om Lønnen staar der: „Til aarlig Station og besoldning samt Løn og underholdning 30 Rixdaler, til Sengested og Lys 6 Rixdaler. Fourage af $1\frac{1}{3}$ Læs Høe, $2\frac{2}{3}$ Læs Halm, samt Sommer Græs til tvende Kiøer er ogsaa allernaadigst blevet tillagt hver af disse trende Skoleholdere.“

Hvad angaar Brænde har de tidligere „ikkun været anført

a 2 Læs, men i de sidste Aaringer, siden Bønderne ei kunde levere dem enten Tørv eller Sankebrænde aparte assisteret hver med 2 Læs og altsaa submitteres (henstilles) om de maa nyde allernaadigst Approbation paa hver Skole 4 Læs er 12 Skov Læs.“

Der sparedes ikke paa Ord, naar det gjaldt om at bevidne sin Underdanighed overfor de kongelige Højheder. Afsnittet: „Videre disse Skoler angaaende“ slutter paa følgende Maade: „Dette er da, hvad vi allerunderdanigst har at andrage og gøre underdanigst Ansøgning om for Deres Kongel. Høyheds egen høye Skiønsomhed. Forblivende i allerunderdanig kierlig Lydig- hed — Deres Kongel. Høyheds vor allernaadigste Herres Allerunderdanigste Tienere og troe Forbedere for Gud — Johan Frassen — H. W. Eller.“

Før Dagbogen begynder, faar man at vide, hvem der har ført Protokollen: „Fra Ao 1776 den 10de Junii, da ieg Rasmus Nielsen Hornberg er beskikket til Skoleholder i Landerslef og tiltraadde samme, har denne Skole Districtes Ungdom søgt Skolen saaledes som følger —“

Den første Biskop, der har visiteret efter Protokollens Anskaf- felse, er Dr. Nic. Edinger Balle, som første Gang tilsyneladende har været maalløs over Resultatet, idet han kun har skrevet: „Vidi (har set) den 7. Maij 1786.“ Da han igen visiterer i 1792, skriver han, at han forefandt nogle Børn, der „havde begyndt at gøre skikkelig Fremgang i skriftlig Kundskab og kunde temmelig læse i Bog — dog uden Evne til at agte paa Meningen af det læste.“ Han slutter saadan: „Jeg ønsker Læreren al Naade og Velsignelse af Gud til sit Arbejde.“

Efter Visitats i 1778 hedder det bl. a.: „Indeværende Aar var ieg i Landerslef Skole for at visitere, men forefandt ikke et eneste Barn — lad være, at Sygdom slemt har grasseret i dette Foraar iblandt Børn, ere de dog ikke alle syge.“ Neden- under staar Navnet Steenberg. — I en af de gamle Kirkebøger fra Gerlev staar der et Sted en Bemærkning, der lyder saadan: „Det høje Par behagede at lustere i nogle Timer i en Løvhytte.“ Dette er skrevet af ovennævnte Pastor Steenberg, som havde haft Besøg af Arveprins Frederik og hans Gemalinde Sophie Frederikke i Anledning af, at Gerlev Præstegaard var den første

Præstegaard paa Godset, der udskiftedes. I Begejstring over det fornemme Besøg blev det indført i Kirkebogen.

I 1780 visiterede Pastor Steenberg igen Landerslev Skole, og herom skriver han: „d. 26. Junii forefandt ieg i Skolen nogle faae Børn af hvilke de, som flittig søger Skolen vare Beviiser paa Skoleholderens Fliid og deres egen Flittighed.“

De skolesøgende Børn i Landerslev Skole kom ligesom nu fra tre Byer, nemlig Landerslev, Lyngerup og Overdraaby. Navnene paa Forældre og Værger er ordnede efter Rang for hver By, først Gaardmænd, saa Husmænd og sidst Inderster. Navnene er paa enkelte Undtagelser nær gode danske, som man træffer dem overalt i Landet den Dag i Dag. Nogle Eksempler: Jacob Jensen, Rasmus Andersen, Ole Olsen, Jens Pedersen, Peder Ravn og Jens Andersen. Navne som Jens Lutzius og Lars Hacksen hører til Undtagelserne.

Protokollen slutter med Optegnelser om Visitationer i 1793 — 94 — 95 og 97, alle underskrevet N. P. Aggerup. I 1793 „fandtes Skolegangen noget forsømt“ og 1794 „fandtes det vel med Skolegangen noget bedre end forrige Aar, men dog ikke fuldkommen efter Ønske, da en Del af Børnene endnu slet ikke haver været i Skolen.“

Skoleprotokollen, der i en Aarrække blev opbevaret i F. K. Larsens brandsikre Kælder, findes nu i en, ligeledes brandsikker, Box i Gerlev-Draaby Kommunekontor. Det kan tilføjes, at Frederik Kristian Larsen, der var født 1873 og døde 1944, efter at have været Lærer i Landerslev blev Førstelærer ved Femhøj Skole. Fra 1926 var han tillige Amtsrevisor.

Det gamle Byhorn vil blive sendt til Folkemuseet paa Jægerbakken i Hillerød.

I en Tid, hvor det nationale er i Forgrunden, vil vor „Arv af dybe, stærke Minder“ tale med dobbelt Styrke til Slægten, og denne gamle Protokol, der fortæller om gode Mænds Kamp for at føre en stor Del af den danske Befolkning frem fra Sløvhed til menneskeværdige Kaar, taler sit eget stærke Sprog, som det er værd at lytte til.

H. Svegaard-Petersen.

ET LEVNEDSLØB

I Sverige har det været Sædvane, at Præsten ved Begravelser oplæste en Beskrivelse af den afdødes Data, de saakaldte *Personalier*. Noget tilsvarende kendes her fra Landet, men længere tilbage. I Anders Uhrskovs Bog „Fynbo, Jyde og Sjællandsfar“ (1941) er der fra Linnerup Sogn, Vest for Horsens, gengivet et saadant *Testimonium*, som det her kaldes, fra Aaret 1831, og i sammes „Fra Land og By“ (1940) et tilsvarende her fra Amtet. Det benævnes *et Testamente* og er fra 1853. Det ejes af *Nord-sjællandsk Folkemuseum* og stammer fra Nr. Herlev. Som det forannævnte er det affattet af Stedets Lærer, her Ole Ingemann (1805—1872), der virkede i Nr. Herlev fra 1834 til sin Død.

En Skildring af samme Art, der omhandler en Kone i Kæderup, Helsing Sogn, født 1743 og død 1836, gengives her i Af-skrift. Forfatteren er ikke angivet, men det er formentlig den stedlige Lærer. Skildringen lyder saaledes:

„Levnetsløb

over Aftægtskone Morten Poulsens Enke i Kjederup.

Alle skal vi engang kjæmpe Dødens Kamp, og Alle skal vi engang gjemmes i Jordens Muld. Tiden og Maaden, hvorpaa vi skal døe er af Gud skjult for vore Øjne, men Døden er saa meget vissere. Og for at vi altid skal erindre dette for os saa vigtige Øieblik, Dødens Komme, fremstiller Gud den alvise os daglige Exempler der paa, saasom: Sygdom, Alderdom, enhver Kiste og enhver opkastet Grav eller Gravhøie erindrers os om, at ogsaa noget Linende forestaer os. Men kan vel noget mere levende erindre os om dette, for Alle saa vigtige Øieblik, end, naar vi i Forening med flere ledsager en Bekjendtere, en Fader, Moder eller Ægtefælle sidste Gang til sit Hvilested, seer den, der var os saa kjær, nedsættes i Graven, for aldrig mere

at sees her af os i Dag, som Christne kan vi rolig betragte de dødes stille Boliger, thi der smulrer kun Legemet medens Sjelen nyder Himmels salige Fryd.

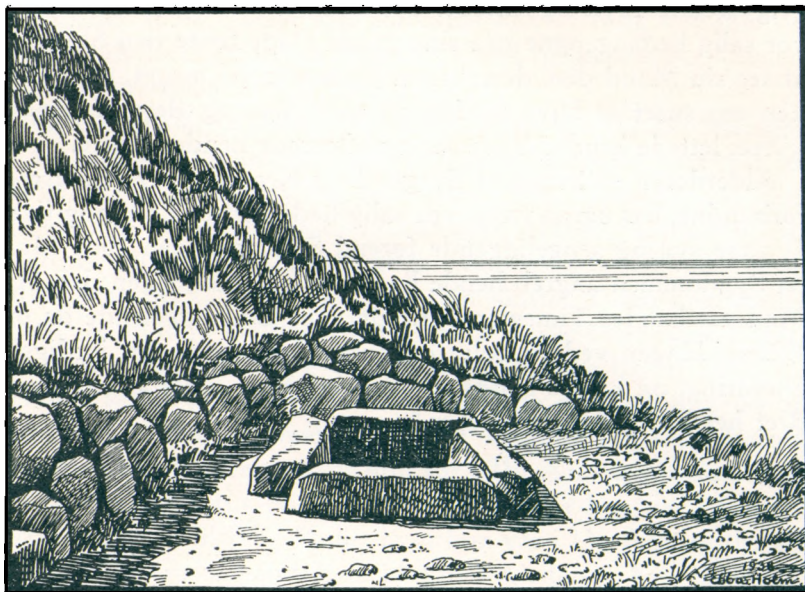
Inger Hansdatter, hvis afsjælede Legeme vi idag har ledsaget til sit jordiske Hvilested, hun er født i Maarum Tinghuse af ærlige og christelige Forældre i Aaret 1743. Faderen var den agtbare og velforstandige Huusmand Hans Mortensen og Moderen den ærlige og gudfrygtige Danneqvinde Johanne Hansdatter, som begge for længe siden har skiftet Tiden med Evigheden, og nu have modtaget deres kjære Datter i det evige Hjem, hvor ingen Sygdom, Sorg eller Skilsmisse mere finder Sted.

Vores salige hensovede Medchristeninde maatte tidlig ud at tjene, kun 14 Aar gammel kom hun i Tjeneste hos Gaardmand Peer Nielsen i Nellerød, hvor hun var i 2½ Aar; derfra kom hun til Gaardmand Hans Nielsen i Kagerup, hvor hun var i 5 Aar; derfra kom hun til Pibe Mølle, hvor hun var i 1½ Aar, og derfra kom hun til Gaardmand Lars Larsen i Kjederup, hvor hun var i 1 Aar; i disse hendes Tjenester havde hun stedse Vidnesbyrd om et godt Forhold; thi hun var alletider troe, flittig og stræbsom. I hendes sidste Tjeneste blev hun bekjendt med den agtbare og velforstandige Ungkarl Niels Nielsen i Kjederup, og efter Forsynets Styrelse og eget Hjertelag, Forældre og Families Samtykke indlod hun sig med ham i den hellige Ægtestand, da hun var 24 Aar gammel.

Med ham levede hun et christeligt og kjærligt Ægteskab i 4re paa 5te Aar, og i samme blev de af Gud velsignet med 4 Børn, hvoraf de 2 ere døde. Som Bondekone kunne hun ikke længe være Enke og ene; thi hun behøvede et paalideligt Menneske, der kunde bestyre den Avling hun var i Besiddelse af, og dette fandt hun et Aarstid efter sin første Mands Død i velagte og retskafne Ungkarl Morten Poulsen fra Helsinge, med hvem hun efter Guds Førelse, eget Hjertelag og Familiens Villie indlod sig i Ægteskab med, den anden Gang. Med ham levede hun et christeligt og kjærligt Ægteskab i 62 Aar, og i samme blev de af Gud velsignet med 8 Børn, nemlig 5 Sønner og 3 Døttre, af hvilke de 4 Sønner og 1 Datter ere overgangne til Fredens og Glædens Boliger, hvor vi nu haabe de tillige med deres Fader alt have modtaget deres Moder, og nu nyder med hende Himlens

evigvarende Fryd og Glæde. For lidt over 2 Aar siden maatte vor salig hedengangne paa sine gamle Dage friste den Skjæbne, at see sin Mand døe, dette smertede hende vel meget, men Tanken om snart at blive genforenet med ham og flere af hendes kjære, lettede hendes Kummer og aftørrede hendes Taare.

Alderdommen hvormed Svaghed og Kræfternes Aftagelse er forbundne, har ogsaa været vor salig hedenfarnes Lod, dog uden at være syg og sengeliggende førend Søndagen den 10de Maii, da Sygdommen angreb hende haart, og om Mandagen den 11te Maii var hendes Timeglas udrundet; thi Gud lod hende da om Eftermiddagen ved en rolig og stille Død, ende sin jordiske Vandring, og kaldte hende til sit evige Rige, efter at have vandret her paa Jorden i 93 Aar.“

SCT. HELENE KILDE . TISVILDE .

Ebba Holm: Skt. Helene Kilde. — Pen.

FRA FOLKEMUSEET

Ebba Holm-Samlingen.

I Aaret 1940 modtog Nordsjællandsk Folkemuseum fra Maleren og Grafikeren Frøken Ebba Holm, København, en Gave, der bestod i ikke mindre end 36 Malerier, Træsnit og andre Kunstværker, næsten alle med Motiv fra Tisvildeegnen.

Ebba Holm har gennem adskillige Aar haft nær Tilknnytning til Frederiksborg Amt, idet hun har Sommerophold i „Holmebo“ i Tisvilde. Herigennem har hun ikke blot følt sig stærkt knyttet til denne Egns store Naturskønhed og mange historiske Minder, men hendes Interesse har strakt sig til hele Nordsjælland. Som Følge heraf fik hun tidligt Øje paa Nordsjællandsk Folkemuseums Arbejde, hvad der gav sig Udslag i hendes ovennævnte store og værdifulde Gave.

Først et Par Ord om Kunstneren selv. Ebba Holm er født paa Frederiksberg og Datter af afdøde Grosserer Adolph Holm, der sammen med sin Hustru ligger begravet paa Tibirke Kirkegaard.

Ebba Holm: Den gamle Stubmølle i Holløse. — Pennetegning 1909. Denne Mølle laa oprindelig i Unnerup, hvorfra den blev flyttet til Holløse. Her blev Møllen købt af den norske Maler Sinding Larsen, der flyttede den til Tisvilde, hvor den senere brændte.

Efter i et Par Aar at have gaaet paa Vilhelmine Bange Tegneskole blev Ebba Holm Elev paa Kunstakademiet, hvorfra hun fik Afgang som Maler 1913. Hun er Elev af Otto Bache, V. Irminger, Sigurd Wandel og Joakim Skovgaard, af hvem hun lærte Freskomaleri. Heri søgte hun videre Uddannelse i Italien,

hvortil hun efterhaanden valfartede adskillige Gange, ligesom hun aflagde Besøg i Tyskland, Frankrig og andre Lande for at søge yderligere Uddannelse. Hun udstillede første Gang 1909 (Unge Kunstneres Forbund). Siden blev hun en stadig Gæst paa Charlottenborg, hvor hun i Aarene 1913—46 har udstillet 34 Gange med 123 Arbejder.

Ebba Holm er en meget produktiv Kunstnerinde, og hendes Virksomhedstrang har skabt en rig Udvikling fra Olie til Vandfarve og grafiske Arbejder. Ebba Holm har udført et meget stort Antal Træsnit, hun har illustreret Johannes Jørgensens Dantestemninger (1928) og Sophus Michaëlis Abailard og Heloise (1931), men sit største Arbejde har hun udført i de 108 Træsnit til Dante Alighieris Guddommelige Komædie (1929), der iøvrigt er kommet i et nyt Oplag 1948.

Denne monumentale Udgave har bidraget stærkt til Ebba Holms Anerkendelse i det fremmede. Hun har iøvrigt udstillet baade i Assisi 1927, Florens 1933 og London 1938. Det kan i denne Forbindelse nævnes, at Ebba Holm af udenlandske Udmærkelser 1927 modtog Sølvmedalje i Assisi og 1929 Dante Alighieris medaglia d'argento.

Som Gave fra denne alsidige og fremragende Kunstnerinde har Folkemuseet modtaget en Billedsamling, der findes udstillet i Museets Nybygning. De 36 Billeder er:

Tækkerens Hus i Tisvilde (bag ved Kroen oppe paa Bakken). Olie. 1909. 42×33 cm.

Petreas Hus i Tisvilde (nu nedrevet) ved Siden af Bager Larsens. I Baggrunden Vejbyvejen med „Blokhuset“s gamle Længe. Olie. 1909. 35×28.

Fogedgaardens gamle Længe, Tisvilde By. Nu nedrevet. Olie. 1909. 65×41,5.

Fogedgaardens Vognport, Tisvilde, inde fra Gaarden. Olie. 1910. 41,5×34.

Anes Hus ved Gadekæret i Tisvilde. Olie. 52,5×28.

Gaardinteriør, Anes Hus ved Gadekæret i Tisvilde. Olie. 42,5×37,5.

Chr. Hansens Udhus-Kalvehus og Vognport, Tisvilde. Olie. 1928. 48×34,5.

Chr. Hansens Gaard med etageklippet Buksbom. Olie. 1928. 46×31.

Gammelt Hus yderst i Holløse By. Olie. 1932. 43×30.

Den gamle, nu nedbrændte Stubmølle i Holløse. Møllen blev købt af den norske Maler Sinding Larsen, der flyttede den til Tisvilde. Pennetegning. 1909. 41×47.

Fogedgaarden med Hestegangen, der nu er fjernet. Akvarel. 1909. 50×40.

Ebba Holm: To Bondekoner.
Træsnit. 1924.

Anes gamle Hus ved Gadekæret over for Monumentalléen. Nu forfaldent og ubeboet. Akvarel. 1909. 44×34.

Skomagerens Hus ved Vejbyvejen over for Fogedgaardens Indelukke. Akvarel. 1909. 34×36,5.

Line Frederiksens Hus ved Vejen i Tisvilde over for Poulsens og Nielsens Tømmerplads. Akvarel. 1909. 29×23.

Skt. Helene Kilde paa Skrænten ved Tisvilde. Akvarel. 1909. 29×22,5.

Vejby Kirke. Træsnit. 18×21.

Tibirke Kirke. Træsnit. 22×20.

Lins ved Spinderokken, Tisvilde. Træsnit. 21×26.

Døbefont i Tikøb Kirke. Træsnit. 1924. 12×18.

Chr. Hansens Udhus, Tisvilde. Træsnit. 20,5×19.

Tærskværk ved Stuebjerggaard, Tisvilde. Træsnit. 20,5×18,5.

Brønd i Jyllinge. Træsnit. 11×14.

Møllen i Jyllinge. Træsnit. 16×21.
 Kæmpehøj med Faar, Nordsjælland. Træsnit. 14×11.
 To Bondekoner. Træsnit. 1924. 20,5×24,5.
 Bondegaard i Tisvilde. Træsnit. 16×11.
 Tibirke Kirke. Pen. 1932. 20×16.
 Sandflugtsmonumentet. Pen. 16,5×22,5.
 Skt. Helene Grav. Træsnit. 19×12.
 Skt. Helene Grav. Pen. 14×11.
 Kildeblokken i Tisvilde. Pen. 15,5×21.
 Skt. Helene Kilde. Pen. 20,5×15.
 Tibirke Kirkes Indre med den nyrestaurerede Altertavle. Pen. 1939. 15×19.
 Tærskværk paa Stuebjerggaarden. Blyantstegning. 29,5×25,5.
 Chr. Hansens Gaard og Mødding. Blyantstegning. 26×40.
 Gadekæret i Tisvilde By. Træerne er nu alle fældet. Købmand Hartvig Petersens Hus i Baggrunden. Blyantstegning 1912. 18,5×11.

Nytaarsvers

Fra Helsingør besidder Folkemuseet to Nytaarsvers af en særegen Art. De er begge helt eller delvis prentede, formentlig udført af en Mand, der gjorde sig en Forretning deraf. Antagelig har de været bestemt til Indramning i Lighed med de ret almindelige Mindevers over afdøde.

Det fineste udførte af dem er 15 × 20 cm, og inden for en Ramme bestaaende af tre Linjer slaæet med Lineal læser man følgende:

Til min Kiereste

UNDERFULD I ØSTEN SMILER

Aarets første Morgen ned,
 Fro til Dig mit Ønske iler
 Fuld af trofast Kjerlighed;
 Du som med et ædelt Hjerte
 Mig saa ømt at elske lærte,
 Evig Hymens skønne Baand
 Snart os knytte Haand i Haand.

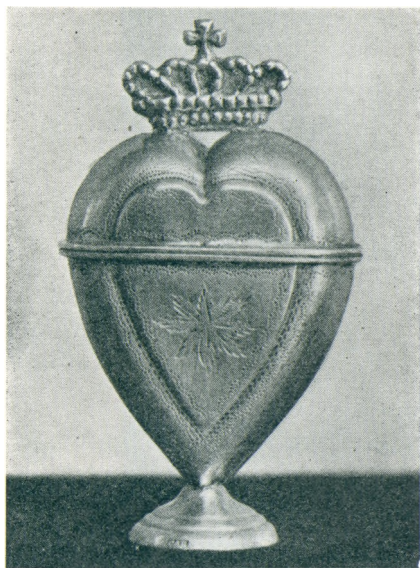
Dette ønskes af Din oprigtige

Ven Christian Hansen.

Helsingør den 1. Januarii 1815.

Overskriften „Underfuld i Østen smiler“ er sat særlig dekorativt op, mens den øvrige Tekst er udført med Rundskrift. De nederste — kursiverede — Linjer er skrevet med almindelig Haandskrift, aabenbart af Christian Hansen selv.

Det andet Nytaarsvers er omtrent af samme Størrelse, nemlig 20×16 cm, men det er tarveligere udført. Paa Rammen er der

Sølvhovedvandsæg. 8 cm. høj. Indskrift paa Forsiden M A D (Maren Andersdatter, Stenløse), paa Bagsiden H P S („Gave fra min Farfar til min Farmor paa deres Bryllupsdag“). Skænket 1933 af Fru Signe Hansen, Hønske pr. Viby.

kun ofret to Linjer, og kun de tre øverste Linjer (med Undtagelse af Modtagerens Navn) er prentede, næstøverste Linje som paa det først nævnte med særlig store og dekorative Bogstaver. Det øvrige er skrevet med almindelig gothisk Skrift, aabenbart af Giveren selv.

Teksten lyder saaledes:

Til min kjære Broder *Christian Hansen*

GID ELSKTE BRODER EI FOR

snart Du tømme

Det Bæger Glædens Engel rækker Dig;

Nyd Livet som det kan en Viismand sømme,

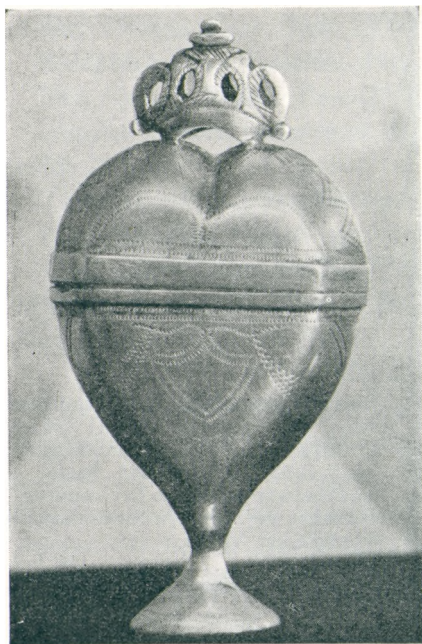
Og ej dets Ynde tabe sig.

*Hos Venner, Piger Druer Du Dig fryde!
Men husk mit Raad til Maade alt Du nyde*

Din oprigtige Broder

Niels Hansen.

Helsingør den 1. January 1815.

Sølvhovedvandsæg. 9,2 cm. høj. — Skænket ifølge Testamente af pens. Kommunalærerinde Frk. Hansine Nicoline Hansen, Røskilde, født 1865 som Datter af Gaardejer Niels Hansen, Huseby, Ramløse, død 1928.

Begge de nævnte Vers findes indrammet paa venstre Væg i Værelse Nr. 1. De er skænket af Fru Dagny Jensen, Kulsvierstuen. Hillerød.

Gamle Syninger

Af det store Antal gamle Syninger, Nordsjællandsk Folkemuseum besidder, er de fleste udstillede, dels i Skabe og Montre fra Museets Aabning i 1940 og dels i fire nye Skabe, der er anbragt paa Væggen lige foran Indgangen fra Forhallen. Men selv om man har tildelt Syningerne en meget rundelig Plads, har det dog ikke været muligt at udstille dem alle. Derfor maa

Giverne imidlertid ikke tro, at Tingene ikke gør deres Nytte. Museet har i Aarenes Løb haft Besøg af en Række Fagmænd, der med Glæde og Udbytte har studeret Samlingen af gamle

Pige med Hovedvandsæg.

Den unge Pige, der er fra Skoven i Horns Herred, blev 1923 paa Foranledning af afdøde Billedskærer Lars Nielsen, Kulhusene, fotograferet i Slægtens gamle Folkedragt. — Billedet er skænket af Fotograf Henning Hansen, Fr.sund.

Haandarbejder. I flere Tilfælde har disse Studier haft til Formaal at fremskaffe Bidrag til Udsendelsen af Haandarbejdsbøger. Der kan nævnes tre Tilfælde, hvor vore Ting er bragt frem for Offentligheden paa denne Maade: Ernestine Nyrop:

„Danske Mønstre til Syning og Vævning“, 1.—2. Hefter, 1930, Holger Kapel: „Gamle danske Korssting“, 1946, og nu sidst Haandbogen „Sy og sømme“, redigeret af Charlotte Rud, Anna Hald Terkelsen og Anna Næsgaard. I denne Bog findes fire Afbildninger fra Nordsjællandsk Folkemuseum, angivet paa følgende Maade: Stolpeklæde fra Nordsjælland (Midterdel), Hør-lærred. Blaat og hvidt Platværk og Kvadrathulsøm, Detalje af samme, Hjørne af gammelt Tørklæde fra Nordsjælland, Størrelse

Guldhovedvandsur. — 3,5 cm. bredt. Skænket 1925 af Amds-raadsmedlem Karl Hansen, Lyng (1866—1942), hvis Moder fik det til sin Konfirmation.

70 × 70 cm. Hvidt Hørstof syet med Tællesyning i hvidt. Navnemærkning i blaåt og rødt, syet med Korssting. Krave fra gammel Skjorte. Platværk og Rudesyning.

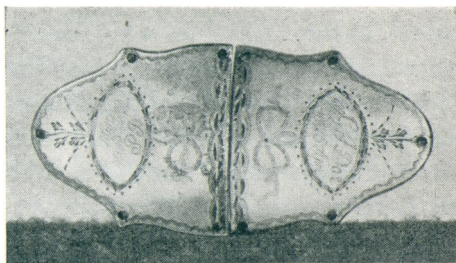
I Indledningen til nævnte Bog anføres et kinesisk Ordsprog: „Et Folk med gammel Kultur trænger ikke saa meget til at lære noget nyt, som det trænger til at lære det, det har glemt.“ Dette Ordsprog er det nok værd at tænke over.

I Tilskud har Nordsjællandsk Museumsforening for Aaret 1947—48 modtaget følgende Beløb: Hillerød Byraad 500 Kr., Frederiksborg Amt 500 Kr., Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse 200 Kr., Slangerup Landsogns Sogneraad 10 Kr., Farum Sogneraad 10 Kr., Lyng-Uggeløse Sogneraad 15 Kr., Slagslunde-Ganløse Sogneraad 10 Kr., Asminderød-Grønholt Sogneraad 40 Kr., Gerlev-Draaby Sogneraad 10 Kr., Oppesundby Sogneraad

10 Kr., Uvelse Sogneraad 10 Kr. og Ramløse-Annisse Sogneraad 10 Kr.

Af Gaver modtager Folkemuseet hvert Aar et betydeligt Antal. Vi anfører dem, vi har faaet i 1949: Fra Joh. Fjordgaard, Sundbylille pr. Frederikssund: Et knyttet Sengebaand og et Maal i en Trækasse.

Forstanderinde, Frk. Valborg Jensen, Nyhuse Børnehave: Et Haandklædebræt, Karvesnit, Husflidsarbejde, 33×77 cm.

Sølvspænde. — 7,7 cm. bredt. — I venstre Felt staar: Minde / af din Broder / P J, i højre Felt: 18, G J D 02 / 22. Apr. — Skænket af Fru Signe Hansen, Hønske pr. Viby, der skriver: „Indskrift: Gerda og Peder, Børn af Isak, Degn i Søsøm. Gerda, gift med en Jordbruger i Stenløse, Peder, Hofjuveler i St. Petersborg, hvor han døde.“

Fru Vognmand Marius Christensen, Harløsevej, Ullerød: Et Ragoutfad og en Sovsekande, engelsk Fajance.

Ledvogter Johan Andersen, Grønholt Vang, Fredensborg: En kunstfærdig udskåret Spiseske af Træ, udført af hans Svigerfader, da han ca. 1829 vogtede Kreaturer i Hammersholt.

Havemand Karl Pedersen, Harløsevej, Ullerød: Et indrammet Billede: Kong Frederik den Syvende underskriver Grundloven. 70×61 cm.

Lindorf Olsen, Ndr. Fasanvej 16, København: En indrammet Tegning af et Parcelliststed paa Græsted Overdrev. 60,5×51 cm.

Snedkermester Emil Sundstrøm, Slotsgade 3: Fane med Hylde træ og Krone, Aarstal 1885 samt Indskrift: Den bestandige borgerlige Forening af 5 Juli 1877. Skænket af Damer.

Gaardejer Hans Rasmussen og Hustru, Lystholmgaard, Fredensborg: To sorte Nakker, en Hætte med sort Tørklæde, en sort Kyse, to Lin, et Fransksjal, et Underskørt og en broderet Avisholder.

Fru Nielsen, Teglværksbakke 20, Gentofte: En grøn perlestukken Pung, et Pyntheaandklæde med Mellemværk, Farmoders Brudelig, en Haarnaal, Haararbejde med Guldplade, og en Skudsmaalsbog.

Det kgl. Bibliotek: „Skovfest“. Den 20de Juni 1932. Vise om Skovlyst Kro ved Præstevang.

Boghandler Hans Tofte, Hillerød: To Skillingsviser „Ved de svenske og norske Studenters Besøg i Danmark 1862“ og „Den frygtelige Ulykke i Frederiksborg“ (Hørfabrikkenes Eksplosion 20. Aug. 1873).

Museumsinspektør, mag. art. Victor Hermansen, Lyngby: 22 Billeder og Kort fra Hillerød og Fredensborg.

En af de ejendommeligste Gaver, Folkemuseet har modtaget, er en stor Samling, ialt 202, Grammofonplader fra Mekaniker Hjalmar Andersen, Hovedgaden, Farum (tilsendt ved Førstelærer Ougaard). Paa Pladerne er optaget Udsendelser fra den danske Radio i London under Krigen. Man hører Christmas Møller tale og mange andre kendte Stemmer. Hjalmar Andersen har fremstillet Pladerne ved at overstryge runde Papskiver med Lak indtil tolv Gange, hvorved Laget efterhaanden blev saa tykt, at Optagelsen kunde finde Sted. Hvilket uhyre Arbejde!

Hvad vi ønsker os. Der er mange Ting, vi har Brug for endnu, først og fremmest et gammelt Kuglebord, men desuden et Sædeløb, bundet af Langhalm, iøvrigt ogsaa andre Løbarbejder. Et Flettetøj er vi meget ivrige efter, desuden Folkedragter, Dragtdeler og gamle Syninger af enhver Art. Men iøvrigt modtager vi med Tak alle mulige Ting af mindre Omfang — større Genstande kun efter Aftale — der belyser de gamle Tiders Kulturliv i Landsby og Købstad. Genstande kan afleveres paa Folkemuseet i Aabningstiden, hos Formanden, Harløsevej 1, Hillerød (Telefon 417), eller hos Boghandler Hans Tofte, Slotsgade 22, Hillerød.

Bestyrelsen for Nordsjællandsk Museumsforening bestaar af Overbibliotekar Anders Uhrskov (Formand), Amtmand J. Saurbrey, Frederiksborg Slot (Næstformand), Sparekassedirektør C. Andersen, Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse, (Kasserer), Redaktør Laurids Hansen, Hillerød, Forstander Oluf Jensen, Langstrup, Gaardejer Ole Munk, Ramløse, Museumsinspektør Jørgen Paulsen, Frederiksborg Slot, Skoleinspektør M. Sørensen, Fredensborg, og Boghandler Hans Tofte, Hillerød.

Fra 1. April 1949 deltager Jørgen Paulsen i den daglige Ledelse af Museet.

FOLKEMINDER

Skævertræet i Nejede Vesterskov. En Sommeraften i 1948 var Georg Nordkild og jeg paa Cykletur til Nejede Vesterskov, hvor Nordkild skulde vise mig *Skævertræet*, som jeg mærkelig nok aldrig havde set. Det var en smuk Aften, og Nejede Vesterskov er nok værd at besøge, men det, der var Turens egentlige Maal, naaede vi ikke — trods store Anstrengelser fra Nordkilds Side. Det havde iøvrigt sin gode Grund, idet vi paa Tilbagevejen fik oplyst, at *Skævertræet* var blæst om for flere Aar siden.

Skævertræet var et *Bøgetræ*, der i ca. en Meters Højde havde delt sig i to Stammer, der atter en Meter højere oppe havde forenet sig til een Stamme. Det saaledes opstaaede Hul havde man tillagt helbredende Virkning, navnlig over for *Skæver*, som man i tidligere Tid benævnte Engelsksyge. Kuren gik for sig paa den Maade, at et Barn, der havde *Skæver*, en Torsdag Aften ved Solnedgang blev ført ud til Træet, hvor det blev klædt af og nøgen trukket igennem Hullet i Træet. Det blev derefter iført andet Tøj, mens det aftagne blev gravet ned ved Træets Rod. Det hele skulde foregaa stiltiende.

Der fortælles ogsaa, at en endnu levende Mand fra Nabolaget, som havde Rygsmerter og Lændeværk, en Maaneskinsaften gik ud til Træet og kravlede igennem det, idet han samtidig bad en lille Bøn. Han paastod, at Kuren hjalp.

Skovløber Poul Pedersen, der siden 1940 har gjort Tjeneste i Nejede Vesterskov, fortæller, at han har tjent sammen med en Pige, der som Barn blev trukket gennem Træet paa Grund af *Skæver*.

Om Træets Endeligt beretter Poul Pedersen, at der var en Afdeling i Skoven, som var blevet hugget, men da *Skævertræet* stod i Udkanten, var det blevet skaanet. I November 1942 kom der imidlertid en haard Nordøstenstorm, og den kunde *Skæver-*

træet ikke staa for. Det væltede, og dermed var dets Saga ude.

Hvor gammelt Skævertræet var, er der delte Meninger om. Poul Pedersen mener 140 Aar, mens Nordkild kun vurderer det til 70—80.

En hel anden Ting: Er der nogen, der ejer et Billede af Skævertræet, et Amatørfotografi eller mulig en Tegning, vil Folkemuseet være taknemmeligt for at laane det. Og skulde der være nogen, der kender andre Beretninger om Helbredelser eller blot Behandlinger af syge ved Hjælp af Skævertræet, vil jeg være glad ved at faa Meddelelse derom.

Vildfarende. I Frerslev Hegn gik Grøn-Ellen, en høj, grøn Dame. Folk gik i Skoven og troede, de var kendt. Pludselig styrtede de over et Træ, og saa hørte de denneher Skoggerlatter fra Grøn-Ellen: „Haah! Haah! Haah!“

Meddelt af Kontorbestyrer Fr. Nielsen, Aalholm.

I Meløse maalte man i tidligere Tider Dagens Længde paa følgende Maade: Naar Solen staar op i Frerslev og gaar ned i Si'erslev, saa er Dagen kort. Naar den staar op i Skjer'd og gaar ned i Brer'd, saa er Dagen lang.

Meddelt af Gaardejer Hans Larsen, Søsterbro Mølle, Meløse.

Af Rim og Remser findes der en Mængde. Jeg gengiver et Par Stykker:

Ride, ride Ranke
til Roskilde, til Roskilde.
Da vi kom til Værebros Mølle,
slog vi Gækken af.

Fra Frederiksborg Nyhuse. Optegnet af Fru Margrethe Jensen, Birkerød (død 1949).

Ramløse er en stor Stad,
i Skærød faar de ingen Mad.
Aagerup ligger i en Hule,
i Taagerup faar de aldrig en Smule,
men i Lavø faar de dog et Ben at gnave.

Optegnet af Fru Margrethe Larsen, Frederiksværksgade 70, Hillerød. Født i Ramløse 1866.

I Nejede havde de i gamle Dage Skyld for at tale noget drævende, hvad der gav Anledning til følgende Drilleremser, der iøvrigt findes i mange forskellige Former:

De gik fra Nejedé til Annissé til Kirké. Det var et farligt Føré, de gik i Møg til Læggené, for Far vilde ikke køré.

Optegnet af Fru Margrethe Larsen.

En Variant er følgende: I Annissé Skové der er baade Hugormé og Snogé. Der gaar Folk i Kirké og glemmer Salmebogen hjemmé.

Ogtegnet af Revisor N. Nørregaard, Frederiksværksgade 110, Hillerød.

Talemaader. Hvis ikke Elletrunter havde været, saa havde Kællingen taget Ræven.

Hvis ikke Gærde og Grøft havde været, saa havde Kællingen taget Ræven.

Disse Udtryk bruges, f. Eks. i Kortspil, naar man var lige ved at opnaa en Fordel, men den gled en af Hænde.

Alle, der i deres Erindring gemmer Folkeminder af forskellig Art: Sagn, Træk fra Overtroens Verden, Rim og Remser — ikke at forglemme de morsomme Vrøvleremser — Ordsprog og Talemaader o. s. v., o. s. v., bedes skrive dem op og sende mig dem.

Folkemuseet er meget interesseret i Skildringer af dagligt Liv, Fester og Højtider, Skildringer af Slægtshistorie, Stamtavler, Dagbøger, gamle Breve m. m. De modtagne Optegnelser af Folkeminder vil til sin Tid blive indsendt til *Dansk Folkemindesamling, Det kgl. Bibliotek, København*. Det slægtshistoriske og kulturhistoriske Stof indlemmes i Folkemuseets Samlinger.

Anders Uhrskov.

ET OG ANDET

Niels Peter Wiwel er Nordsjællands første Lokalhistoriker. Han er født 24. November 1818 i Præstevangshuset, Hillerød, som Søn af Skovfoged Niels Hylling Wiwel (Wivild) og Hustru Marie Elisabeth Jørgensen, og død 13. August 1874 paa Oringe. N. P. Wiwel gik i Hillerød Borgerskole og var efter sin Konfirmation paa Embedskontor, først i Hillerød, siden i Stege. 1839 blev han ansat paa Frederiksborg Amtstue, men da han var i Besiddelse af stor Læseslyst, blev hans 1842 Elev paa Snedsted Seminarium, hvorfra han Aaret efter tog Eksamen. En lille Tid var han Lærer i Ramløse, men paa Grund af en Nerverlidelse opgav han Skolearbejdet og vendte 1846 tilbage til Frederiksborg Amtstue, hvor han blev beskæftiget ved Arkivet og herigennem erhvervede sig et indgaaende Kendskab til forskellige Dele af Nordsjællands Topografi og Kulturhistorie. 1857 blev Wiwel ved Frederik VII.s Hjælp Lærer ved Store Lyngby — dengang kaldet Lyndby — Skole.

Foruden Skolegerningen havde Wiwel stor Lyst til at skrive. 1852 havde han offentliggjort en Fortælling „Broder Rus paa Esrom“. Denne sammen med flere andre af hans Skildringer udgav H. P. Holst 1856 i „Nordsjællandske Sagn og Fortællinger“. En historisk Fortælling, „Svenskerne paa Frederiksborg“, 1852, fortsattes i „Jens Lesberg“, 1862, en Roman fra Griffenfelds Tid, der foregaar i Hillerød og det øvrige Nordsjælland.

En Række topografiske og historiske Kildestudier skrev Wiwel i „Underholdende Læsning“, Tillæg til Dagblad for Frederiksborg Amt, 1868, og Th. Rosenbergs „Søndagsbladet“, 1869—70. I disse Blade offentliggjorde Wiwel ogsaa en Række mindre Folkeoverleveringer i underholdende Form. Af dem giver vi i det følgende et Par.

I „Underholdende Læsning“, Følgeblad til „Dagblad for Fre-

deriksborg Amt“, Nr. 1, Onsdag den 8. Februar 1868 finder man følgende:

„Et Minde fra 1807.

Omkring ved Aarene 1801—1807 havde Hillerød et Borgerkorps. Hvor mandstærkt det var, og hvem der var dets Anfører, ved jeg ikke, men Skomager Hauch var Trommeslager. Det engelske Korps, der førte de Sindssvage fra Blaagaard og lagde dem ind i Frederiksborg Slotskirke, dels paa Magazinet, havde med det samme Ordre til at afvæbne Hillerød Borgergarde, og dette skete da ogsaa uden Blodsudgydelse. „Ja, ta'er de osse alt ded annet, saa ska' de inte ta' vor Tromme, sagde Fftr. [Fatter] Hauch, de' ska' jæ være Mand for.“ Da der saa kom Bud efter Trommen, vidste Fftr. Hauch saa snildt at svare: „Jæ har jo dov inte mere end een Tromme, og den var der jo En, der fik i maares;“ men han havde bundet et Reb og en Sten ved Trommen, sænket den ned i Slotssøen og bundet Rebet fast ved sit Vaskested. Da nu Fjenden var ude af Landet, trak han den op igen og afleverede den til Byfogden med en sandfærdig Beretning om, hvordan han havde taget hele den britiske Krigsmagt ved Næsen „Se ,saaledes skulde de have det i København!“ Borgerkorpset opløstes med det samme, og hele Resten af den Herlighed er altsaa Trommen. Det er den samme, som der bliver slaaet paa her i Byen den Dag i Dag, og der er jo ret god Rummel i den endnu. — Takket være Ftt. Hauch.“

Til de sidste Bemærkninger maa føjes den Rettelse, at Borgervæbningen, som var oprettet 1801, først blev ophævet 1845, ligesom en Del af dens Ejendele, Flintestensbøsser med Bajonet og Uniformer, eksisterer den Dag i Dag, idet de opbevares paa Nordsjællandsk Folkemuseum. Her findes ogsaa en gammel Bytromme — muligvis den samme, som Skomager Hauch redede i 1807.

To Meninger om een Tale.

I „Underholdende Læsning“ Nr. 3, 22. Januar 1868, finder man under ovenstaaende Titel følgende Historie:

„For mange Aar siden blev der stjaalet femten unge Lærke-træer i Lystrup Skov. Skovfogden ransagede og fandt dem hos en Husmand i Qvinderup. Paa Spørgsmaalet om, hvor han havde

faaet dem fra, svarede han, at han havde kjøbt dem af en Svoger i Manderup. Skovfogden red derhen. „Har Du solgt din Svoger i Qvinderup femten unge Lærker?“ „Nej, Hr. Skovfoged, det har jeg rigtignok ikke, det vil jeg gjøre min Ed paa. Hvor skulde jeg faa dem fra?“

„Ja, jeg tænkte det jo nok,“ sagde Skovfogden, red hjem og skrev sin Rapport. Ved Forhøret mødte begge Svogrene, tilligemed Skovfogden. „Hvor har Du faaet de Lærketræer fra?“ spurgte Dommeren. „Dem har jeg købt af min Svoger her, det sagde jeg jo Hr. Skovfogden,“ svarede Qvinderupsvogeren. „Har Du da solgt ham dem?“ „Ja, det har jeg rigtignok,“ svarede Manderupsvogeren, „det vil jeg gjøre min Ed paa.“ „Og Du sagde til mig, at Du vilde gjøre din Ed paa, at Du ikke havde solgt ham dem,“ bemærkede Skovfogden. „Ja, seer De, Hr. Skovfoged, De spurgte, om jeg havde solgt ham femten unge Lærker. Saa troede jeg, De mente saadanne Syngelærker. Saa sagde jeg, hvad sandt var, for jeg er ikke Fuglefænger. Men disse Lærketræer, dem har jeg rigtignok solgt til min Svoger der, saa han er kommen ærlig til dem. Det vil jeg gjøre min Ed paa.“

INDHOLD

Side

<i>Af Lærer O. Larsens Erindringer. Af Overbibliotekar Anders Uhrskov</i>	3
<i>En Skoleprotokol fra 1778. Af Lærer H. Svegaard-Petersen</i>	23
<i>Et Levnedsløb</i>	29
<i>Fra Folkemuseet. — Ebba Holm-Samlingen, Nytaarsvers, Gamle</i>	
<i>Syninger m. m.</i>	32
<i>Folkeminder. Af Anders Uhrskov</i>	43
<i>Et og andet</i>	46

BILLEDER

<i>Landerslev Skoleprotokol</i>	25
<i>Ebba Holm: Skt. Helene Kilde</i>	32
— <i>Stubmøllen i Holløse</i>	33
— <i>To Bondekoner</i>	35
<i>Et Sølvhovedvandsæg</i>	37
do.	38
<i>Pige med Hovedvandsæg</i>	39
<i>Guldhovedvandsur</i>	40
<i>Sølvspænde</i>	41

KULTUR
OG FOLKEMINDER
II

UDGIVET AF
NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

REDIGERET AF
ANDERS UHRSKOV

HILLERØD 1950

Udgivet med Understøttelse af Frederiksborg Amts Spare-
og Laanekasse

ERINDRINGER OG MINDER

Af Christine Larsens Optegnelser.

I Anledning af Nordsjællandsk Museumsforenings 25 Aarsdag den 23. Oktober 1947 udsendte Museumsforeningen et Skrift „Christine Larsen-Samlingen paa Nordsjællandsk Folkemuseum“, hvor der er fortalt om de store Gaver, Christine Larsen havde skænket Museet.

Efter at disse Ting 1931 var begyndt at strømme ind, og jeg havde lært Giveren at kende som et begavet og meget levende Menneske, opfordrede jeg hende til at nedskrive, hvad hun kunde huske om Livet i hendes Barndom. Resultatet blev, at hun 1933 sendte mig et Manuskript paa 70 tætte Kvartsider, der suppleredes af flere Breve. Christine Larsen var fuldt ud klar over, at ikke alt havde Interesse for en større Læsekreds, men hun overlod til mig ved given Lejlighed at medtage, hvad jeg fandt brugeligt.

Da det nu er lykkedes Museumsforeningen at faa *Kultur og Folkeminder* i Gang, er det naturligt, at man her bringer et Uddrag af disse Erindringer, der baade indeholder meget alment Stof og adskilligt til Belysning af Nedskriverens følsomme Sjæleliv i den tidlige Alder.

Stoffet har naturligt samlet sig i tre Afsnit. En interessant Række gamle Husraad er der ikke blevet Plads til denne Gang. Af Christine Larsens Fortællinger om det daglige Liv, Højtider, Fester m. m. maatte nødvendigvis udelades, hvad der maatte anses for velkendt fra tidligere Skildringer her fra Nordsjælland, mens Træk af særlig Interesse maatte medtages. Af de personlige Oplevelser har jeg af Pladshensyn maattet

nøjes med at medtage det væsentlige. En smuk Skildring af Vandringer i Marken sammen med Faderen kan her kun antydes.

Altsaa — Christine Larsen fortæller.

I

Bøstrup.

Tæt ved Vejen, som fører fra Gilleleje til Strandebønderup, ligger den gamle Slægtsgaard Bøstrup, senere kaldet Gilbjerggaard efter det højeste Parti af Jorden — Gilbjerg — Gilbjerg-hoved.

Omkring Begyndelsen af forrige Aarhundrede ejedes Gaarden af Bonden *Hans Larsen*, en myndig Mand, som var Herre i sit Hus. Han var tre Gange gift, hans første Hustru var en Gaardmandsdatter fra Maarum, hans anden Hustru var fra Vokstrup-egnen ved Saltrup, sit tredie Ægteskab indgik han som ældre Mand med en ung attenaarig Slægtning *Ane Rasmussen*. I disse Ægteskaber var flere Børn. Den ældste Søn af sidste Ægteskab, *Peder Hansen*, født d. 6. Marts 1821, overtog senere Gaarden.

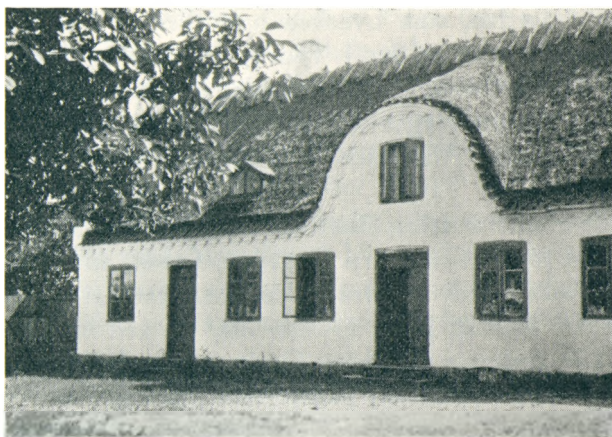
Til Bøstrup hørte et Areal paa 110—114 Tdr. Land foruden et Jordstykke, som gav Anledning til en bitter Familiestrid, der var medvirkende Aarsag til, at Gaarden senere blev solgt.

Trods det store Areal havde Gaarden ondt ved at ernære en Familie. Den meste Jord var Strandbakker eller daarlig Jord, og den Tids Landbrug gav ikke store Indtægter. Hans Larsen slog sig derfor paa Kreaturhandel. At det ikke bragte ham Tab, tyder hans Tilnavn paa, man kaldte ham nemlig den rige Hans Larsen. Gaardens Drift overlod han til Hustruen og Tyendet og rejste selv rundt og købte Kvæg op. Naar en Drift var samlet, drog han ned i det tyske og solgte den der, undertiden ogsaa over Hammermølle. Til at købe en Drift Kvæg skulde der en betydelig Kapital, og da Pengene var af Metal og fyldte bravt, opbevarede de paa Rejsen i et lille Træanker.

Det fortælles, at Præsten i Søborg bestandig var i Bekneb for Penge. Han tyede da gerne til Bøstrup, hvor han da ogsaa altid blev hjulpet ud af Forlegenheden. Betale Laanet tilbage i klingende Mønt kunde Præsten ikke, men det brød Bøstrups Ejer sig heller ikke om. Præsten havde noget, som Bøstrup

manglede i en sørgelig Grad, nemlig fede Græsgange. Præsten havde saa et eller flere Kreaturer paa Græs, alt efter Gældens Størrelse, og Fortællingen gaar ud paa, at Præsten altid havde Kreaturer paa Græs fra Bøstrup. —

Med Alderen tog Synet af, og Hans Larsen tog derfor sin ældste Søn, der som Gammelmandssøn var fritaget for Militærtjeneste, med paa sine Rejser og opdrog ham til sin Medhjælper og Arvtager. Efter Faderens Død overtog *Peder Hansen*, min

Bøstrup.

Bedstefader, Gaarden og Kvæghandelen, men blev ked af det omflakkende Liv, hvorfor han hørte op dermed og kastede sig med den største Iver over Gaardens Drift, som naturligvis var blevet stærkt forsømt under Faderens bestandige Fraværelse.

Jeg vil her indskyde en Beretning om den Tids Lønforhold. Hans Larsen, altsaa min Oldefader, havde en Karl, som fik 13 Rigsdaler i Løn om Aaret. En Dag kom Karlen glædestraalende og fortalte sine Medtjenere: „Nu har Husbond lagt paa Lønnen, jeg skal have 13 Rigsdaler og en Hvidtrøje!“ Sidstnævnte var altsaa Tillægget.

Angaaende Bedstefaders — Peder Hansens — Giftermaal er der følgende at fortælle: Peder Hansen var som ung glad og livslysten. Nordsjællandsk Folkemuseum opbevarer to Veste, der har tilhørt ham. Den ene, der er af Changeant med brunt

Mønster, havde han paa, naar han red Sommer i By og dansede for ved Gilderne. Den anden var en sort Silkevest, som han fik til sit Bryllup, og som senere benyttedes ved Bryllupper og Begravelser.

Peder Hansen var i sine unge Dage en Beundrer af det smukke Køn, og efter adskillige muntre Æventyr blev han en Dag alvorlig forelsket, men hverken hun eller andre af de unge Piger, han havde været optaget af, fandt dog Naade for Forældrenes kritiske Øjne. Da erklærede Bedstefader, at nu kom der en Kone paa Gaarden, som hverken han eller de kendte. Fra en Bekendt vidste han, at der i Thorup fandtes en Pige, der var flittig og stræbsom og i alle Maader respektabel. Hun fik i Medgift saa og saa meget Uldent, saa og saa meget Linned og saa og saa mange Rigsdaler — sidstnævnte eftergav Bedstemoder sin Broder.

Da Bedstefader overtog Bøstrup, førte han en Hustru derind, som han saa første Gang den Dag, han friede, anden Gang den Dag, han førte hende til Brudeskamlen. Det var *Maren Larsdatter*, født i Thorup 1817. Trofast stod de ved hinandens Side et langt Liv igennem og delte Ondt og Godt sammen, indtil Døden en stille Foraarsnat skilte dem ad. —

Til Belysning af den Tids Tænkemaade vil jeg anføre en Udtalelse, jeg som Barn gentagne Gange har hørt Piger fremkomme med: „Jeg kunde gifte mig med hvilken som helst Mand, naar han var hæderlig og retskaffen og havde en god Gaard.“ —

Den nuværende Gaard blev omkring Midten af forrige Aarhundrede bygget af min Bedstefader, den gamle Gaard laa paa den modsatte Side af Vejen nærmere mod Gilleleje. Gaarden er udelukkende opført af Kampesten, som er brækket op af Markerne. Jeg har ofte hørt omtale det uhyre Slid, det kostede de Mænd, der brød de store Sten ud af Jordens Skød, hvor de havde hvilet i Aarhundreder. Det gik som i Fortællingen. Kort efter at Gaarden var bygget, døde Bygmesteren af Blødstyrning. Han havde slidt sig til Døde paa de store Kampesten.

Gaardens Brønd blev gravet samtidig af en Mand, som aldrig før havde gravet en Brønd. Den er, hvis jeg husker rigtigt, 40 Alen dyb. Den blev gravet, uden at en Sten blev muret eller en

Stiver sat, før Vandet var naaet. Den skal have været saa lige som et Lys.

De sidste Dage, da Brøndgraveren gik ned, talte han ikke et Ord, spiste knap nok og stillede den Betingelse, at ingen maatte hejse Jord op uden Bedstefader.

Gaardens Indtægter bestod hovedsagelig i Kartoffelavl og Fedning af Stude. Kartoffelhøsten var som Regel god, og saa havde man en Mængde Gæs, det var ogsaa en vigtig Indtægtskilde. Røget Gaasebryst hørte med til Paalægget.

Den meste Jord var som omtalt af ringe Beskaffenhed. Kreaturholdet, som kun var lille, kunde ikke frembringe tilstrækkelig Gødning til den magre Jord. Man maatte derfor tage sin Tilflugt til Tang, som Havet leverede ganske gratis, men som det til Gengæld kostede store Anstrengelser at bjerge i Land. Undertiden lød Raabet: „Nu er der Tang!“ Saa var det om at være hurtig i Vendingen, før Vinden slog om og førte det til Havs igen. Tidt stod Mændene i Vand til Bæltstedet og læsede Tang, som saa blev kørt op paa Strandbredden, hvor den laa i store Bunker og raadnede sammen, før den var tjenlig til Brug.

Undertiden tog Havet ubarmhjertigt tilbage, hvad man med saa stor Møje havde fravristet det, saa var der en Skuffelse og Sorg. Det var haarde Vilkaar for Mennesker og Dyr. Undertiden opstod der mellem Naboerne en bitter Strid om den eftertragtede Tang.

Paa Gaardens Jord fandtes der flere *Høve*, Høje. 2—3 af disse blev af Hensyn til Driften sløjfet. En anvendtes som Kartoffelkælder. Disse Steder holdt man sig helst fra ved Nattetid, thi der drev Fantomerne deres sære Spil. Kun hvis man var et Søndagsbarn, kunde man roligt nærme sig, men ak! hvor mange var vel det!

Desuden fandtes en Kilde, som kaldtes *Krogs Kilde*. Her fandt man undertiden mærkelige Ting.

Tyendet blev fæstet for et Aar ad Gangen. En Karl fik 20 Rigsdaler om Vinteren og 25 om Sommeren, desuden et Sæt Tøj, 1—2 Pund Uld og et Par Træsko. Besøgte han Forældrene, fik han ofte et eller andet med hjem, saasom et Brød, lidt Kartoffler, en Spand Mælk eller lidt Flæsk.

En fast Husmand fik om Vinteren en Rigsort (50 Øre) om Dagen og om Sommeren 2 Mark (66 Øre), en Spand sød Mælk Lørdag Aften, et Brød, naar der var Bagning — et hjemmebagt Brød vejede 14 Pund —, Kartofler, hvad han brugte, og et godt Stykke Flæsk, naar der blev slagtet.

En Husmand, som bar Græs op fra Søborg Sø, fik 3 Mark paa egen Kost. Græsset blev fisket op af Vandet og lagt til Tørring.

Efter at Bedstefader havde købt Skovgaard, havde han en Husmand, som var bosat i Søborg, og som gik hjem hver Aften. Han fik Tilbud om at overnatte paa Gaarden, „men han vilde nu heller gaa hjem“, og dengang var man i hvert Fald oppe med Solen og holdt ud, saa længe man kunde se.

En Karl og en Pige, som paa den Tid giftede sig, havde et ret sparsomt Møblement. Bordet bestod af en Tønde, hvorpaa der var lagt en Halvdør. Sengeklæderne til Brudesengen blev laant, og hele Lønnen gik med til Bryllupsfestlighederne. Deres Livsaften tilbragte de dog paa en Ejendom paa 3 Tdr. Land.

Ovenstaaende Ægtemand kunde til Tider være lidt „fugtig“. Desuden satte han Pris paa et Spil Kort. En Gang skulde han ud i, hvad vi vil kalde Herreselskab. Penge fandtes ikke i Huset, men en god Gris var nylig slagtet og hang til Røg i Skorstenen. Ubemærket af Konen listede den træske Ægtemand et Stykke Flæsk til sig og gik til Gilde. Uheldigvis vilde Konen i hans Fraværelse se efter, hvorledes det stod til med Røgningen. Hun savnede øjeblikkelig Flæsket, og en ond Anelse sagde hende, hvor det var at finde. I en Fart kom hun i Klæderne og indfandt sig i Gildeshuset, hvor hun fandt Manden bænket i et festligt Lag, men hun fandt tillige sit Flæsk, som den slukørede Ægtemand maatte udlevere. Berøvet sine Spillepenge havde han kun den Udvej at liste af med Konen til den hjemlige Arne.

Omkring samme Tidspunkt var det almindelig bekendt, at en kendt og agtet Landmandskone i Søborg Sogn stod Brud i en Skættefaldssærk.

Af Gilder afholdtes det største den 6. Marts, Bedstefaders Fødselsdag, Høstgildet, Mikkelsgildet, var ogsaa stort, og om Julen samledes ligeledes Slægt og gode Venner og lod sig Ma-

den smage. Jeg har hørt Mjød omtale i Forbindelse med disse Gilder.

Bedstefader var nu blevet en ældre Mand, og Helbredet var mindre godt. Træt af den evige Kamp med de gølge Sandbakker og plaget af en Familienstrid om det førnævnte Jordstykke solgte han omsider sin Fødegaard og købte 1874 af Dødsboet efter Prokurator Lund Gaarden Skovgaard ved Es-

Den sidste Kulsviers Hytte her i Egnen.
(Pennetegning af Martin Olsen).

bønderup. Jorden var bedre, og her mente han ogsaa, at Tilværelsen vilde forme sig lettere. Det blev dog ganske anderledes. Dette Køb fortrød han saa tidt, som han havde Hovedhaar, og han havde et tæt og fyldigt Haar. Dertil kom, at han følte sig stærkt knyttet til Befolkningen, hvor han før havde boet. Der var jo ogsaa al Familien samlet. Mine Forældre led heller ikke Gaarden. Den eneste, der elskede Skovgaard, var mig, men det var jo ogsaa mit Barndomshjem. Under de beskyttende Kroner voksede jeg op og lærte først senere Livets Alvor at kende. —

(Peder Hansen og Maren havde kun eet Barn, Datteren *Hanne Laura Ane Dorthea Hansen*, der var født paa Bøstrup den 31. Maj 1860. Hun blev 1880 gift med *Carl Larsen*, født i Annisse den 1. November 1859 som Søn af Gaardejer *Lars Pedersen* og

Hustru *Kirsten Nielsen*. Dette Parti var langt fra efter Peder Hansens og Marens Ønske).

Herom fortæller Christine Larsen: Min Faders Slægt har vist ikke svedet Kul i flere Generationer, men ernæret sig af Agerdyrkning. Naar mine Bedsteforældre var saa meget imod Moders Valg af Ægtefælle, var Aarsagen ikke, at Fader ikke var hende jævnbyrdig. Tværtimod. Hans Fader — Forældrene døde meget tidligt — ejede en god Gaard i Annisse paa 60—70 Tdr. Land og var en velhavende Mand, saaledes at hver af de 7 Børn fik en pæn Arv. Nej, Aarsagen var — foruden den, at de havde fundet et særdeles godt Parti for Datteren — at han var Kulsvier.

Annisserne og Alsønderupperne var kendt for deres hede Blod, særlig de sidste. Jeg husker endnu som ung Pige fra Amtsavisens Spalter, hvorledes der stod Gny af deres Baller. Slagsmaal hørte med. Men det var jo ogsaa der, de første Kulsviere bosatte sig. „Alle Synderes Torp“.

En Kulsvier har fortalt, at hans Fader om Sommeren altid stod paa en uvenskabelig Fod med Vorherre. Naar Regnen dryssede ned over den tørre Sæd, som stod parat til at køres ind, blev han ude af sig selv af Raseri — ikke Vrede — han kastede sig paa Knæ, strakte de knyttede Hænder op mod Himlen og overøste den kære Gud med Sprogets aller uhyrligste Skældsord. Saadan er Kulsvierne — de indvandrede — ikke de fredsommelige danske Mænd, som i deres Ansigts Sved brændte Kul.

Det er ogsaa kendt, at disse urolige Djævle af et godt Hjerte kløede løs paa Tyskerne. Deres Gaapaamod fra de sidste Krige er berømt.

For Moder var der altsaa bestemt en Mand. Han var Enebarn som hun selv, Arving til en Gaard og en stor Formue. Hun satte sig med Hænder og Fødder derimod og sejrede.

Engang da Bedstemoder i min Nærværelse bebrejdede sin Datter denne Ulydighed, svarede Moder med en lille forlegen Latter: „Ja, men han gik med ringlet Ærmetrøje og danske Træsko med blanke Kramper — tror du, jeg vil have ham?“.

Aabenbart kan den uheldige Frier takke disse to Beklædningsgenstande for den Kurv, han fik. Bedstefader gik ogsaa

med ringlet Ærmetrøje og havde til Udebrug danske Træsko, men der er i en ung Piges Øjne naturligvis stor Forskel paa de Klæder, hendes Fader bærer, og den Paaklædning, Frieren optræder i. Kanhænde, hvis Moder ikke havde set den ringlede Ærmetrøje og de uheldige Træsko, at min Fader ikke havde været en varmblodig Kulsvier, men en sindig Gaardejer i Thorup. —

Naa, nogen Idyl blev Samlivet mellem den iltre Mand og mine flegmatiske Bedsteforældre jo heller ikke.

II

Barndom og Ungdom.

Til Skovgaard hørte et Areal af 83—89 Tdr. Land, desuden to smaa Bøgeskove. En Del Aar efter at Fader havde overtaget Gaarden, blev Skovene fældede og en stor Del af Gaarden solgt fra.

I forrige Aarhundrede sendte Bønderne deres Svin i Gribskov. De „gik paa Olden“. En Vinter var Bedstefader oppe at se til sine Dyr og fandt en So lykkelig nedkommen med en Flok dejlige Grise. Den havde gravet sig selv og sit Afkom ned i Sneen, og baade Moder og Børn befandt sig i bedste Velgaaende.

Mine Forældre overtog tidligt Gaarden — det var i 1886 — Bedstefaders Kræfter var opbrugt og hans Helbred nedbrudt, saa det var ham en Lettelse at slippe for Arbejde og Ansvar. Ganske anderledes var det med Bedstemoder. Hun var trods sin Alder ved godt Helbred og kunde endnu i mange Aar have staaet i Spidsen for en Husholdning. Hun var af Skikkelse lille og slank og hendes Gang let som en ung Piges. Da hun døde 1902, 85 Aar gammel, var hendes kulsorte Haar kun graaet i Tindingerne. Sygdom havde hun aldrig kendt til. Hun havde kun ligget i Sengen, da hendes eneste Barn blev født, men saadan en Bagatel talte man ikke om. Hun var umaadelig haard mod sig selv.

Til min Overraskelse har jeg fundet mine Bedsteforældre afbildet Side 165 i Anders Uhrskovs „Sagn og Tro“ med Underkrift: „Gaardmandsfolk fra Strandebønderup.“

Mine Bedsteforældres Aftægtsbolig bestod af tre Stuer og

en Gang saa stor som en Stue med Udgang mod Vejen. Desuden den halve Have; der blev sagt, Haven var 1 Td. Land stor. Desuden skulde de have en Hest frit fodret samt 2 Faar, ligeledes frit fodret. En Fjedervogn havde de reserveret sig. De skulde have Rug til Brød, Smør, Flæsk, Ost, 12 Snese Æg om Aaret, 2 Potter sød Mælk om Dagen, 16 Læs Tørv paa Langvogn, 4 Favne Brænde skaaret, flækket og i Hus, i Penge 600 Kr. I Tilfælde af Sygdom fri Læge og Medicin samt en Kone til at passe sig, samt Renlighed, d. v. s. Vask og deres Stuer gjort rene. Det var en stor Aftægt, men de tog meget lidt af den.

Op ad Ladegavlen var der en stor „Brændestak“, indrettet til Retirade. Mangfoldige er de Forespørgsler, vi fik, hvorfor det Brænde dog aldrig blev brugt. Omsider voksede Træerne til og skjulte ganske den gamle Brændestak, der var mine Bedsteforældre personlig reserveret, idet den laa lige uden for deres Gangdør. —

Køernes Bindsler var Jernkæder til at lukke. I Tilfælde af Uvejr kunde det være farligt, da de ikke var saa hurtigt at lukke op. De blev derfor erstattet med Bindsler af Reb. Var Køerne i Stald, og et Uvejr brød løs, blev Knivene lagt parat til at overskære Rebene med. Faders Ord lød altid, naar Tordenen begyndte at rulle: „Hvor er Knivene?“ Var Uvejret over, greb hver Mand sin Kniv, parat til at springe ud i Stalden og redde Dyrene. Vinduer og Yderdøre var lukket. Ellers stod Dørene aabne gennem hele Huset.

I mine Bedsteforældres Stue stod en malet Dragkiste og ovenpaa den en Kirke til at sætte Lys i. I øverste Skuffe fandtes Moders Brudekrans af kunstige Myrteblade, foran, hvor den var højere, smaa lyserøde Blomster, og velindpakket — Himmelbrevet. Det maa have været samme Ordlyd som i Anders Uhrskovs „Sagn og Tro“, Side 195. Det var haandskrevet. Bedstemoder var altid rolig i Tordenevej, hun henviste til Himmelbrevet. Hun prøvede at udrydde min Skræk ved at lade mig læse det og formanede mig til at tro derpaa.

Bedstemoder vidste god Besked med forskellige overnaturlige Tildragelser. Engang mine Bedsteforældre havde været paa Besøg hos Bedstemoders Slægt i Thorup, og det var blevet sent, inden de brød op, hændte der dem noget paa Hjemvejen. I Nær-

heden af Sandkroen vilde Hestene pludselig ikke længere. Bedstefader brugte Pisken, men Dyret rejste sig stejlt i Luften og vilde ikke ud af Stedet. Da greb Bedstemoder ham i Armen og sagde: „Lad være med at slaa. Der er noget, der skal forbi.“ Der var intet at se. Pludselig fo'r Hestene frem, og det føltes, som Vognen faldt ned fra en Højde. Fjedrene knækkede — jeg ved ikke, om det var dem alle — og de var nær ikke sluppet hjem. —

Bedstefader var, saa længe han levede, min beskyttende Engel. Jeg kan ikke huske, at jeg nogen Sinde har været uartig over for ham, men jeg skaffede ham adskillige Bryderier.

Engang hang Tugtens Ris over mit Hoved, men jeg tog Flugten. I Gangen blev jeg indhentet, men her stod Bedstefader. Han greb mig, satte mig ind i et vægfast Skab, som fandtes i Gangen, og puttede Nøglen i Lommen, og her stod jeg saa, til Uvejret var drevet over.

Bønder viser ikke deres Følelser. Jeg mindes fra min Barn-dom aldrig et Kærtegn eller kærligt Ord fra mine Forældres Side. Undertiden gled dog Bedstefaders af Gigt og haardt Slid hærgede Hænder let hen over mit Haar.

Jeg ser saa tydeligt mine Bedsteforældre for mig, som de fulgtes ad til Kirke. Bedstefader iført en lang Skødefrakke af sort Klæde med to smaa sorte Knapper bagpaa, de vide Benklæder naaede Jorden. Overfrakken var af sort Klæde med Fløjlskrave. Det sorte Halsbind kostede det altid Bedstemoder mange Bryderier at binde tilfredsstillende. En sort, stiv Hat og et Par Fjederstøvler fuldendte Paaklædningen. Skulde Bedstefader i „Stads“, bar han altid en sort Silkevest og høj Hat.

Bedstemoder var iført en sort Damaskes Kjole og indhyllet i sit sorte Sjal med de mange Lag. De sorte Lædersko mindede om Morgensko, men var meget udringede. Dertil sorte Jersey Handsker og en sandfarvet Silkehætte. I Haanden holdt hun et hvidt Lommetørklæde, ovenpaa det Hovedvandsægget. I Tilfælde af daarligt Vejr havde hver sin store Fiskebensparaply med.

Bedstemoder røg ofte med Lavendler i Stuen og altid om Søndagen.

Apropos Hovedvandsæg. Engang sendte Bedstemoder mig

paa Apoteket for at hente „lugtende Hovedvand“. „Der menes vel Haarolie?“ sagde Apotekersvenden. Nej, det mente jeg da ikke. „Naa, saa er det Parfume, du skal have,“ foreslog han. Jeg holdt paa det lugtende Hovedvand. Jeg vidste jo, det skulde være til Svampen i Bedstemoders Hovedvandsæg. Hans hjertelige Latter drev mig paa Flugt, og jeg gik aldrig mere paa Apoteket efter lugtende Hovedvand.

Gennem hele min Barndom laa mine Forældres og Bedsteforældres Soveværelse Side om Side. Ved Døren ind til mine Bedsteforældres Soveværelse stod min Seng, saaledes at jeg fra min Seng gennem den aabne Dør kunde se dem. De gik tidligt i Seng og jeg samtidig med. Hver Aften, Sommer og Vinter, før Bedstefader gik til Ro, skulde han et Trip over Vejen for at se ind over Engene. Paa disse Ture var jeg tidt med. Nede paa Engene, særlig den nærmeste, var den saakaldte Lygtemand. Undertiden var der flere, undertiden kun en enkelt. Jeg har set et saadant Lys paa Vejen midt for Haven. En Aften var der et i Indkørselen nogle Meter fra Trappen, hvor vi stod. En Lygtemand var en bleg, rolig Flamme, som kunde brænde længe paa et Sted — saa gled den, og vips var den væk for maaske lidt efter at vise sig et helt andet Sted. En Aften kom Bedstefader ind og fortalte, at Lyset var næsten helt henne ved Trappen.

Det var dog ingenlunde til enhver Tid, man saa disse Lygtemænd — det var i Perioder, om Efteraaret især, saa vidt jeg husker. Var der særlig mange en Aften, og jeg ikke var med, kom Bedstefader ind og hentede mig, han vidste, jeg elskede disse glidende Lys. Haand i Haand stod vi mangan Gang og betragtede deres lette Flugt. „Vi faar andet Vejr,“ sagde Bedstefader stille, og saa gik vi ind.

Naar Lygtemændene var beundret, og jeg var afklædt, blev der bedt Aftenbøn. Jeg knælede ned ved Siden af min Seng og bad Fadervor højt, undertiden ogsaa et Salmever eller en lille Takkebøn for Dagen, der var gaaet. Gennem den aabne Dør fulgte de med i Bønnen. Undertiden foregik Aftenbønnen ved deres Seng. Det saa de gerne, men det var jeg nu ikke saa glad for. Der stod nemlig ved Siden af Sengen en Spytbakke, Bedstefader hostede en Del, og ved Natlampens svage Lys var

det vanskeligt at vare sig, mere end een Gang er jeg dalet ned i den. At rejse sig eller tale om, hvad der var sket, var utænkeligt. Med den nøgne Fod lærte jeg efterhaanden at undersøge, om den farlige Genstand var i Nærheden.

Jeg anfører her mine Bedsteforældres Bordbøn:

I Jesu Navn gaa vi til Bords
at spise, drikke paa dit Ord.
Dig, Gud, til Ære, os til Gavn,
saa faar vi Mad i Jesu Navn.

Vandringer i Mark og Skov ved Bedstefaders Haand staa for mig som lysende Barndomsminder. Taalmodig stod han og ventede, mens jeg plukkede Grøftekanternes Blomster. Med den ene Haand i hans og den anden fuld af Blomster gik Turen saa videre.

En Dag kunde Bedstefader ikke mere staa op. Han følte sig ikke syg, kunde blot ikke være oppe. Doktoren blev tilkaldt, og paa Faders Spørgsmaal om, hvad der var i Vejen, svarede han: „Maskineriet er slidt op“, og saaledes var det vel.

Mens Bedstefader var syg, skulde der være Bal, og jeg vilde gerne med. Naturligvis blev det mig nægtet. Jeg hang lidt med Hovedet, men sagde intet. Bedstefader var altid ualmindelig skarpsynet, naar det gjaldt hans Barnebarn, og af Vaagekonen, som sad ved ham, erfarede han, hvad der var i Vejen. Moder blev straks kaldt ind. „Du lader hende gaa,“ sagde Bedstefader, „jeg bliver ikke mere syg af den Grund, og jeg indestaar for hende.“

Da jeg var paaklædt til Ballet, gik jeg ind, for at han kunde se, hvor fin jeg var; med et fjernt Blik saa han forbi mig ud i Stuen, som tænkte han paa sin egen glade Ungdom, da han selv gik til Bal og var en blandt de gladeste.

Da jeg kom tilbage fra Ballet, listede jeg stille ind for at se, om han sov. Det gjorde han ikke, han laa øjensynlig og ventede paa mig. „Har du moret dig?“ spurgte han. „Dejligt,“ svarede jeg. Et stille Smil gled over hans Ansigt over endnu engang at have skaffet sin Yndling en Glæde.

Bedstefader led intet. Kræfterne ebbede ganske langsomt ud. Ingen af os var i Tvivl om, hvor det bar hen. Han vidste det

ogsaa selv, men han tog det med den Ro, som var ham egen, naar noget alvorligt forestod.

En Aften gik Fader og Karlene ud for som sædvanlig at fodre af ved Nitiden. Pludselig blev de staaende midt i Gaarden alle tre, thi se, midt i Kældervinduet brændte en Flamme, og fra Luften over deres Hoveder klang det som af smaa Klokker. Den Nat døde Bedstefader.

Jeg har tidt tænkt paa den Tildragelse. Det har maaske været en af de Lygtemænd, som vi saa ofte har beundret, der vilde lyse den gamle trætte Mand hjem. Og Klokkerne? Ja, dem kan jeg ikke forklare mig, men der var tre voksne Mennesker, der fulgtes ad, og som pludselig standsede af samme Grund.

De, der sad hos Bedstefader, fortalte, at hans Moders Ansigt havde vist sig fasttrykket mod Ruden, kort før han sov ind.

Bedstefader døde den 18. Maj 1896, 75 Aar gammel. —

I min Skole foregik Uddelingen af Karakterer efter det Antal Spande Mælk og den Mængde Æg og Flæsk, vi bragte Læreren, og da Fader erklærede, at han vilde blæse Læreren en lang March og aldrig inviterede ham og hans Kone, som de andre Bønder gjorde, ja, saa blev jeg kun Nr. 3. Men — Sandheden tro — jeg var en doven Rad. Efter Karaktererne at dømme var dog Drengene de dummeste.

Eksamensdagen havde vi alle Penge med til at købe Slik for. 25 Øre var fast Takst for mit Vedkommende. Den mindste Sum, nogen havde med, var 7 Øre.

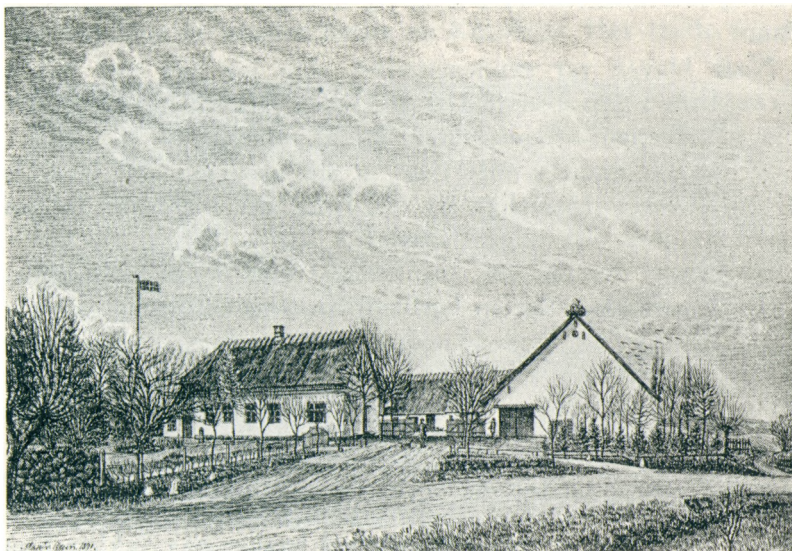
Saa snart vi kom i Skole, mødtes man af Spørgsmaalet: „Hvor mange Penge har du med?“ Den Side af Eksamen var ikke den mindst vigtige.

Jeg fik den sidste Dag i Skolen af mine Kammerater to smukke Vaser, som jeg har endnu. Saa fik jeg Lov til efter Skoletid at invitere dem hjem til Kaffe og Kage og Leg i Haven. Vi boede jo i Nærheden af Byen.

Som Barn og voksen omgikkes jeg meget lidt fremmede. Dog husker jeg to Gange, jeg fik Lov til at invitere et lille Selskab til min Fødselsdag.

Et Barn har svært ved at undvære jævnaldrende, til voksne betror det sig sjældent. Jeg blev opdraget mellem voksne og

følte mig meget ensom, jeg havde en stærk Trang til rigtig at kunne fortælle alting til nogen, men der var ingen. I Haven fandtes tre gamle Akacietræer, det ene af dem valgte jeg til min fortrolige. Her følte jeg mig sikker paa ikke at blive røbet. Tidt har jeg med Hovedet mod dets ujævne Bark grædt min

Mit Barndomshjem Skovgaard 1891.

(Penne-tegning af Martin Olsen).

Sorg ud og betroet det min Kummer. Jeg syntes, at jeg følte som en Atmosfære af Forstaaelse omgive mig. Træets Sjæl forstod det ensomme Barn.

Naar jeg nu tænker over det saa mange Aar efter, er jeg ikke i Stand til at smile over min Fortrolighed med det gamle Træ, som havde set Slægt efter Slægt forsvinde.

Hvor meget ved vi egentlig om hinanden? Træets Sjæl? Hvad ved vi om en Plante? En Blomst dør, naar den brydes af, et Menneske, naar Hjertet hører op med at slaa — men hvad er Døden?

Haven var altid mit kæreste Opholdssted. Som voksen har jeg ofte, naar mine Forældres rolige, regelmæssige Aandedræt forkyndte, at de sov, kastet et Par Klædningsstykker over mig og listet mig ud i Haven. Vi havde dengang Soveværelse i Have-

stuen, saa det var en let Sag at komme ud i det fri. Haven lignede ikke sig selv. Skyggerne og Maanens hvide Lys gjorde den til en Féverden. Jeg søgte rundt alle Vegne. Min Barndoms fortrolige besøgte jeg altid. Den øvede en sær Tiltrækning paa mig. Kun et Sted undgik jeg paa mine natlige Vandringer, nemlig Nøddealléen. Her kom jeg aldrig. Maaske frygtede jeg Pan.

Naar Haven var gennemstrefjet, slog jeg mig ned paa en Græsplæne i den øverste Del af Haven. Herfra havde jeg Ud-sigt til Maanen og det største Antal Stjerner. —

Den Regel gjaldt i mit Hjem, at alt, hvad der stammede fra Bøstrup, var fortræffeligt, og alt, hvad der havde med Skovgaard at gøre, var noget Ragelse.

Noget var der om det. Jeg forstaar min Families Bitterhed. Det var, som hang der en Forbandelse over Gaarden i vor Tid. Ulykker og Uheld haglede ned over os. Jeg husker min Bedstefaders Udtryk ved en saadan Lejlighed: „Nu har jeg været Gaardmand i saa mange Aar, men aldrig oplevet noget lignende. Det maa være den Onde selv, der gaar her.“

Efterhaanden ebbede Velstanden ud. Kun een gik Forsynet mildt forbi, det var tredie Generation. Maaske kom det af en eneste Ting, nemlig: Hvor Kærlighed banker paa, lukker Kærlighed op. Jeg elskede mit Barndomshjem, hvert Træ, hver Busk, hver Fodsbred Jord. Maaske stod den onde Genius magtesløs over for denne Kærlighed.

Til at begynde med tænkte ingen paa det, men lidt efter lidt kunde man ikke undgaa at lægge Mærke til det, thi lige saa sikkert, som næsten alt, hvad mine Forældre foretog sig, slog fejl, lige saa sikkert lykkedes alt, hvad jeg havde med at gøre. En Dag stod mine Forældre og jeg og saa paa en Flok Grise, som uden nogen paaviselig Grund ikke vilde trives mere. Da udbrød Fader: „Lad os forære Christine dem allesammen, saa tager de nok paa igen.“

Det begyndte saaledes, Lommepege var der ikke Tale om. Kun naar jeg var med Fader i Frederiksborg, fik jeg en Tirkrone. Naar der var spændt fra, gav han mig Pengene med de Ord: „Vi kører hjem ved den og den Tid, og saa maa du klare dig selv saa længe.“

Ødsle Pengene væk var der ikke Tale om, de blev fornuftigt anvendt, og det var den eneste lille Indtægt, jeg havde, som jeg selv kunde bestemme over. Desuden var jeg avanceret til Ene-pige, saa det var ikke saa tidt som forhen, jeg kom til Byen. Det allerførste, jeg gjorde, naar jeg fik Pengene, var at gaa op i Slotsgade — vi holdt hos Frederik Olsen paa Fisketorvet — i en høj Stue til venstre boede en Konditor. Her spiste jeg saa

Et typisk Billede af Skovgaards Jorder.
(Penne-tegning af Martin Olsen).

mange Kager, jeg orkede, men saa var der heller ikke Tale om mere Luksus.

10 Kroner havde jeg altid liggende for det Tilfælde, at jeg skulde finde de hjemlige Forhold for kedelige, saa vilde jeg ryste Støvet af mine Fødder og drage ud i den vide Verden. Med den nævnte Sum mente jeg nok, jeg kunde klare mig foreløbig, saa kom alt det spændende af sig selv.

Kun to Gange eller maaske tre udeblev Pengene. Fader kunde antagelig ikke undvære dem. Den første Gang, de udeblev, gik jeg ud i Slotshaven og satte mig til at græde. Turen var ødelagt, og Flødeskumskager blev der ikke noget af. Jeg var mest bange for, at Fader kunde se, at jeg havde tudet. Han var altid uhyggelig skarpsynet. At skjule noget for ham var næsten umuligt.

Men saa kom Indtægterne af sig selv. Smaating ganske vist,

men alligevel. En Dag stod Fader og saa paa en lille Gris, som tilsyneladende laa død i en Avnkurv under en Sæk. „Maa jeg ikke have den?“ spurgte jeg. „Hvad vil du med den?“ svarede Fader forbavset, „den er jo næsten død.“ Hvad jeg vilde med den, vidste jeg knap, det var en pludselig Indskydelse, jeg fik. Men jeg fik da Lov til at faa den. Dengang forstod jeg hverken at pleje Mennesker eller Dyr, men Interessen for Dyret vaagnede. Nu var det jo min Ejendom. Kort fortalt, nogle Dage senere var Grisen spillevende, ganske vist den mindste af Flokken, men jeg opdrog den til en meget pæn og vægtig Gris.

Som det gik med mit første Husdyr, gik det med mange andre. Det var altid Smaakrav, der mere eller mindre var paa Vej ud af Livet, jeg fik, men de vendte altid tilbage, som fortrød de deres Forsæt, og blev mig til en velkommen Lommeskilling.

Det værste ved Historien var, at jeg kom til at holde saa meget af disse Dyr, at jeg følte mig som en Forbryder, naar de skulde sælges. Jeg vidste jo, de maatte dø, for at jeg kunde faa Penge, det var væmmeligt. — —

I min Ungdom skulde man Helligtrekongersaften træde frem foran et Spejl med et tændt Lys i Haanden og fremsige følgende:

Lucie, du blide,
skal fly mig at vide,
hvis Dug jeg skal brede,
hvis Seng jeg skal rede,
hvis Brud jeg skal være,
hvis Barn jeg skal bære
med Ære.

Saa skulde den tilkommende Ægtemand vise sig i Spejlet. Lucie var mig ikke huld. Han viste sig aldrig. —

III

Dagligt Liv og Højtid.

De allerfleste af mine Optegnelser daterer sig fra min gyldne Barndom eller nærmere bestemt fra Firserne til Efteraaret 1894, da jeg blev konfirmeret. Efter den Tid begyndte den graa Hverdag, hvor alt gik i eet, og hvortil kun faa Solstrejf fandt Vej.

Arbejdsdagen begyndte, naar Sol stod op, og sluttede, naar man ikke kunde se mere.

Husstanden bestod foruden Familien af to Karle, to Piger, en Husmand og en Røgter eller en konfirmeret Dreng til at passe Kreaturet. Pigerne fik 40 Kr. for Vinteren og 50 for Sommeren. De sidste Aar steg Lønnen med 10 Kr. hvert Halvaar. En Karl fik for Vinteren 40, for Sommeren 150 Kr., en fast Husmand om Vinteren 66 Øre pr. Dag, om Sommeren 1 Kr. En konfirmeret Dreng til Kreaturet fik for Vinteren 30 Kr. og for Sommeren 50 Kr. En Karl og en Pige fik hver 1 Kr. i Fæstepenge, Fæstemanden fik 2 Kr.

En Kone til Vask fik 1 Kr. om Dagen, til Rengøring eller anden Hjælp 66 Øre. —

Hver Søndag kom en Kagekone, som foruden Brødet bragte Nyheder fra hele Turen. Det var mindst lige saa meget værd som Kagerne. I et Aag bar hun to store Kurve, hvis Indhold, der var indpakket i og dækket af hvide Stykker, bestod af Kryddere, Kaffebrød, Hveder, Snegle og Kringler. Snegle og den ene Slags Kringler kostede 2 Øre pr. Stk. Den anden Slags Sukkerkringler var til 4 Øre, det var Wienerbrød.

Moder og Bedstemoder gjorde hver sit Indkøb, Bedstemoder var det største. Mine Bedsteforældre spiste hver Morgen og Aften Fintbrød til Theen. Det blev omhyggeligt opblødt i Koppen og undertiden spist med Theske. Dengang var forlorne Tænder ikke almindelige. Da jeg første Gang var i Frankrig og saa Fransk mændene anvende samme Fremgangsmaade, maatte jeg tænke paa mine gamle Bedsteforældre.

Naar Lillemiddagen var sat til Livs Søndag Formiddag, stillede begge Karlene med hver sin Riskost for at feje Gaard, hver sin Halvdel. Disse Riskoste blev købt af omvandrende Kostbindere og anvendtes ogsaa i Stald og Lade. Kun til Stuen og Sædloftet havde man den Slags Koste, som man nu bruger. — —

Om Aftenen samledes alle i Borgestuen, mine Bedsteforældre dog undtagen. Mændene røg Pibe og diskuterede Dagens Begivenheder, mens Kvinderne arbejdede. Kun een Gang om Aaret maatte det stærke Køn ogsaa tage fat. Det var, naar der skulde rives Fjer. Det blev altid gjort om Aftenen af Hensyn til, at det støvede saa meget. Alle Mand blev anbragt rundt om Bordet. Fjerene stod paa Gulvet i et stort Sold og blev derfra hentet

op i en Bunke midt paa Bordet. Herfra tog man nogle Fjer ad Gangen, rev Dunene af og kastede Fjerpindene paa Gulvet. Naar man havde en Bunke Dun, kom man dem i en Pose. Rent galt var det, hvis man kom til at nyse og ikke passede paa, saa røg hele Bunken i Luften og somme Tider Naboens med. Det var Ande- og Gaasefjer, dog mest de første. Ænder havde vi altid mange af. Hønsfjer blev altid kasseret. Man kunde jo ikke dø, naar man laa paa Hønsfjer. —

Jo, en foruden Kvinderne bestilte noget om Aftenen. Det var Fader, han sad med en stor Sadelmagerklemme og reparerede Seletøjet, naar det trængte til det.

Der kom tidt en farende Svend og bad om Natlogi. Det blev altid bevilget. Han blev lukket ind i et Følhus, hvis et saadant var tomt, og Krogen sat paa udvendig, saa var de nok mere forsigtige med Tændstikker. Paa Høstænget fik aldrig nogen Lov at komme. —

Kl. 9 gik Fader og Karlen ud for at fodre af, d. v. s. give alle Dyrene det sidste Foder før Natten. Ild blev forvaret i Komfuret. Hvis Ilden var gaaet ud i Køkkenet, blev den fra Kakkellovnen flyttet ud i Komfuret, en passende Tørv lagt paa, og al Asken fra Skuffen hældt over Tørven, som saa om Morgen var en glødende Masse. Dørene blev ikke lukket om Natten, men det var ogsaa før Tyvenes Tid. —

Bedstefader havde som tidligere nævnt sit eget Køretøj. Naar han var ude en Tur, bragte han gerne forskelligt med hjem udover det, der var hans egentlige Ærinde, til mig altid fyldte Sukkerfigurer.

En Dag kom han hjem med 5 Voltakors, det skulde være saa godt for Sundheden. De kostede vistnok 2 Kr. pr. Stk. Hele Familien blev behængt med dette sundhedsbefordrende Middel. Et Familiemedlem, der syntes, at det trak, aah, noget saa voldsomt, og at det hjalp noget saa fortræffeligt, opdagede, at Korset hang ned ad Ryggen. Det normale Sted, det skulde hænge, var ellers paa Brystet.

Et Voltakors bestod af to sammenheftede Metalplader i Korsform med Filt imellem. Den ene Plade var af Kobber, den anden af Zink. Korset var heftet til langagtige Plader af lignende Metal, ligeledes med Filt imellem. Disse Plader dannede en Kæde, som

man hængte om Halsen med Korset foran paa Brystet. Naar man syntes, at Virkningen var svag eller helt ophørte, blev det lagt i Eddike. Saa hjalp det saa vidunderligt igen. Et andet Universal-middel var Kjøngsplaster, det hjalp for en utrolig Mængde Lidelser. —

Humlen til Øllet avlede vi selv. I hvert Fald avlede vi de første Aar saa meget, at det dækkede vort Forbrug, senere maatte vi købe.

Aah, for en Duft, naar de afskaarne Humleranker laa i en stor Bunke og skulde plukkes. To Koner sad ved et stort Kar og plukkede Humleblomsterne af for, naar den sidste Blomst var fjernet, at brede dem ud til Tørring. Efter Tørringen blev de samlet i Poser.

Betydelig vanskeligere end det daglige Øl var Brygning af Gammeltøl. Det var den sidste Gæring, der var det afgørende. I mine Bedsteforældres Tid hørte Gammeltøl og Høsten uvægerligt sammen. Denne Skik bortfaldt hos mine Forældre, dog kan jeg huske, der blev brygget.

Gammeltøl blev brygget en Efteraarsdag paa samme Maade som almindeligt Øl, kun blev der til en Tønde Øl tilsat dobbelt saa meget Malt og 8 Pund Sukker. Men efter at det var kommet paa Tønden, blev der yderligere tilsat 4 Potter Rom og 10 Æg. Det stod saa til Eftergæring; naar den var forbi, blev Spunset sat i og tætnet med Ler, og det stod saa og lagrede til Høsten.

Gammeltøl var ikke til at spøge med. Det svage Køn satte ikke Pris paa det, men desto mere yndet var det af Mændene. En Dag, da der blev kørt Sæd ind og paa Grund af truende Uvejr arbejdet haardt, gav Fader Ordre til, at der ikke maatte spares paa Gammeltøl til de to Mænd i Laden. Træflasken blev fyldt og omgaaende sendt ind, og Fader opfordrede dem til at styrke sig ved Drikken for at have noget at staa imod med, en Opfordring, de meget villig efterkom. Men det kom han dog til at fortryde. Da der var kørt nogle Læs, og han selv kom hjem i Laden med Sæd, sad de to Mænd i Negene glade og tilfredse og modtog ham med mange Taksigelser og hjertelige Ord for det dejlige Øl, men — ude af Stand til at rejse sig.

Stort bedre gik det ikke Hønskræmmeren, da han engang i

Høsten paa sin ugentlige Tur kom for at købe Æg og Fjerkræ. Der var netop Bud hjemme efter Øl, og Hønskræmmeren blev spurgt, om han kendte Gammeltøl. Det gjorde han ikke. I Stedet for det sædvanlige Lidkøb, der bestod af en Snaps Brændevin og en Drik Øl eller et Stykke brunt Sukker, fik han et halvt Krus Gammeltøl. „Naa, hvad synes du saa om det?“ spurgte Moder. „Det smager rigtignok dejligt!“ svarede Hønskræmmeren og tog en Slurk til, og længe varede det ikke, før Kruset var tømt. Hønskræmmeren, der var en stille Mand, blev livlig og underholdende, slog Moder gemytligt paa Skulderen og kiggede gentagne Gange ned i det tomme Krus.

Paa dette Tidspunkt kom Fader til og opdagede Hønskræmmerens ransagende Blik. Et nyt halvt Krus blev hentet. Afskeden var hjertelig. Med begge Hænder greb han Moders Haand til Tak, og med udbredte Arme tog han Afsked med Fader. Bag-efter var de lidt betænkelige med Hensyn til Vognens skøre og levende Last, thi to halve Krus udgør en Pot, og Gammeltøl er stærkt.

Imidlertid gik alt godt. Kun var der paa Runden stor Forbavselse over Hønskræmmerens Snakkesalighed og gode Humør, hvis Oprindelse dog hurtigt blev bekendt. —

Smørret kærnedede vi selv i en lille Svingskærne, senere i en stor Kærne med Hjul. Vi havde tidt stort Besvær med at faa Smør, særlig hen paa Foraaret.

Da Søborg Mejeri blev oprettet, turde vi ikke være med. Det var noget nyt, og man kunde aldrig vide, hvad det var for noget. Det var særlig mine Bedsteforældre, som var imod det, og senere kunde vi ikke komme med.

De første Mælkespande, jeg husker, var Træspande med blanke Baand og med en Træbrik i, for at Mælken ikke skulde sprøjte over. Senere fik vi to lige høje Zinkspande med Laag paa. Naar Køerne var i Marken, havde vi en Mælkevogn, hvor Jungerne hængte bagpaa og Mælkespandene foran, men senere brugte vi kun almindelige smaa Zinkspande.

Naar Smørret var færdigæltet, blev det formet i en eller to firkantede Blokke efter Mængden. Naar Blokkene var færdige, fik hver sit Kors som Afslutning. Blev der lidt til Rest, blev det anbragt i en Skaal, hvor det blev smukt glattet op i en Run-

ding med Kors i Midten. Jeg spurgte Moder, hvorfor man slog dette Kors. Svaret lød: „Fordi det hører sig til.“ Da jeg kom til Skelsaar og Alder, slog jeg ogsaa Korset — fordi det hørte sig til.

Ligesom Centrifugemælken ikke var regnet for noget, var Margarinen det heller ikke, da den ankom. Da vi dristede os til at købe det, var det til at stege Pandekager i. Spise det var der ikke Tale om. Naa, fæl var den. Kom den paa Panden, spruttede den ganske afsindigt, saa der undertiden gik Ild i baade Komfurpladen, som var aldeles overstænket med Fedtstof, og selve Stegepanden. Efterhaanden som Margarinen smeltede, samlede der sig noget hvidt Bundfald midt i Panden, der spruttede særlig galt.

Mælken blev foruden i Husholdningen anvendt til Fedning af Kalve. De fik deres Mad af to Stripper, en større og en mindre. I Mælken kom kogt Hørfør eller kogt Rugmel. Ostevallen fik Svinene, intet maatte gaa til Spilde. Jeg husker fra min tidligste Barndom, at vi foruden at fede Kalve og Svin ogsaa fedede Stude. Der stod altid 2—3 Stude til Fedning, det var en Indtægtskilde, Bedstefader havde anvendt. Det betalte sig dog ikke mere, saa vi holdt op med det. Hvad der gav god Indtægt, var Kalkuner. De blev sendt til København og solgt for 10—15 Kroner Parret, men de krævede megen Pasning.

Naar en Handel, selv nok saa lille, var afsluttet, blev der givet Lidkøb. Ved en større Handel var Lidkøbet en lille Sort, en Kaffepunch.

Bedstefader afsluttede jo sjældent nogen Handel, men var alligevel bedst forsynet med Spiritus i finere Udgaver. Den ene Hylde i hans Chatol indeholdt foruden Sølvtoj følgende Slags Spiritus: En Klukflaske med Brændevin, Cognak, Portvin og Puncheessens. Saa kom det lidt an paa Forholdene, hvilken Flaske der blev anvendt. Portvin og Puncheessens anvendtes dog aldrig til Lidkøb.

Naar der kom Familiebesøg, stod hans Ølkrus — et Glaskrus med Bedstefaders Navnetræk omgivet af Grene og forsynet med Tinlaag — med sødet Øl altid paa Bordet og tillige Portvin. Disse to Ting hørte sammen, naar det gik pænt til.

Fra et saadant Besøg husker jeg en lille Tildragelse. Efter

pænt og artigt at have sagt Farvel til Gæsterne ude ved Vognene skyndte jeg mig ind for at se, om ikke lidt Vin skulde være blevet i Glassene. Det var der. Et Glas var kun halvt tørt. Da det skulde gaa hurtigt, opdagede jeg ikke, at en Gedehams havde fundet Vej ned i Vinen. Det fæle Kræ bed sig fast i Læben, som smertede slemt og paa et Øjeblik svulmede stærkt op. Forskrækket og tudende pilede jeg af Sted ud i Gaarden igen. Moder mente trøstende, at jeg kunde jo have holdt mig borte fra Glassene, men Bedstefader udbrød: „Du er elivel en rigtig Slikmund, Kestine!“ —

Ligesom alle Familiens Klæder til daglig var hjemmelavede, var de til pænt Brug af Købestof. Lige fra Bedstefaders Skjorte med de vide Ærmer og fine Rynker til Bedstemoders pelsforede Kaabe med store Lommer og morsomme Knapper. Moder var ikke saa velforsynet med Pelsværk, hun maatte nøjes med en Muffe, og Dyret, den var lavet af — det var en Odder — havde vi selv fanget.

Bedstemoder var ogsaa velforsynet med Silketørklæder, som blev lagt i Trekant og anbragt om Halsen, ligeledes smukke Silkelangtørklæder eller Slips, som de ogsaa kaldtes, med Frynser for begge Ender. Et saadant fik jeg til Skolebrug, det var hvidtørnet med tyk, flosset Frynse. Jeg fik ogsaa kulørte Silkebaand til Skolebrug. Disse Baand hørte sammen med Guldnakken og havde i sin Tid flagret i Festglæde ved mange Gilder og kærtregnet en Ungpigekind under Dansen. „Brug dem kun,“ sagde Bedstemoder lidt bittert, „de er alligevel ikke regnet for noget mere.“

Til daglig gik hele Familien i Hvergarn og Vadmél. Hver havde sine Farver. Bedstefader gik i mørkeblaat Vadmél. Hans Skødefrakke var kantet med mønstrede sorte Baand. Halskraven bestod af graat Vadmél paa den ene Side og sort Lasting paa den anden. Midt ad Kraven var en Bort af blaa og røde Stikninger i smukke Figurer og Slyngninger. Disse Kraver syede Skrædderen. Hertil et smaatørnet Halstørklæde i sort og hvidt. Til Kørebrug et mægtigt Halstørklæde af mørkebrun Farve med to mørkeblaa Striber som Bort og lange Frynser.

Til Udebrug havde Bedstefader danske Træsko, til Indeburg franske. Han gik ofte med Træsko indendørs for bedre at holde

Varmen. Ellers brugte mine Forældre Listesko, det havde vi alle. Det var Sko, der var flettet af Filtstrimler med Lædersaal under.

Bedstemoder gik i lysebrunt og pensé Hvergarn med et bredt Stykke Fløjl paa den vide Nederdel. Et moiré Forklæde med Blonde om til Søndagsbrug.

Fader gik i brunmeleret Vadmél med Bælte om Livet. Moder og jeg gik i mørkeblaat Hvergarn.

Alle Knapper i Linned var syet af Hørgarn, ligesom Hørrén havde leveret Materiale til alle Baand i Skørter og Linned. Strømpebaandene var af Uld og vævede i smukke Mønstre og Farver. De var meget lange og sluttede med en smal Frynse. Kun Familiens yngste havde Elastikker med fine Spænder.

Paa mine Bedsteforældres Linned — ikke det daglige naturligvis — var der om Halsen og paa Ærmet smukke Udsyninger, det, man kaldte Hvidsøm. I Strømperne blev der strikket Navn, og enkelte Par var forsynet med en bred, kunstfærdig Bort. Bedstemoder kunde saa mange Mønstre, hun havde dem alle opskrevet i sit Hoved.

Moder var saaledes paaklædt til sin Konfirmation (o. 1874). Alt var Købestof, Chemise og Mamelukker med Blonder, et tykt Bommeskørt med mange Læg; uden paa dette et hvidt Skørt af flere Alens Vidde, bestaaende af et ganske tyndt Stof med en meget smuk Blonde om, en sort ulden Kjole med Manchetter og Guldknapper, en hvid Krave med en let Blonde om, Guldbroche, fransk Sjal og et Købelømmetørklæde med Blonde. Stort Konfirmationsgilde.

Hendes Datter saa saaledes ud i 1894. Hele Udstyret købt i Helsingør. Af Undertøj to Sæt, et til Konfirmationsdagen og et til Altergangen. Ligeledes to Lømmetørklæder, et sandfarvet Silkelømmetørklæde med smukt Broderi, et hvidt Lærredslømmetørklæde med Hulsøm, Navn og Blomsterbroderi. Et sort ulden Kjole, d. v. s. en sort Silkebluse med irske Kniplinger og sort ulden Nederdel. Guldbroche, sort Kaabe, sort Hat, sorte Knapsko.

I Kirken havde jeg en hvid Silkecape over Skuldrene. Bindet paa min Salmebog var lilla Fløjl med Guldkant om. Foruden min Konfirmationskjole fik jeg to saakaldte Andendagskjoler,

den ene en blaa Cheviotskjole med mørkerød Silkebesætning, den anden en lysegraa mønstret ulden Kjole med lyserød Silkebesætning. Konfirmationsgilde var der ikke. Dog havde jeg faaet Lov til at invitere to jævnaldrende. Middagsmaden bestod i Dagens Anledning af Sødsuppe og Oksesteg.

I den store Vognport stod under en Presenning Stadsvognen, der havde to Agestole med dybe Magasiner og Forlæder med et bredt Stofstykke foroven. Lygterne til denne Vogn opbevarede indhyllet i et hjemmelavet blaatærnet Klæde i en Trækasse, der var til at laase, og som stod i Bedstemoders Klædeskab. De to Sider af Lygterne var blændede og saa ud som Nikkel. De to andre var af blaat og rubinrødt Glans med en mangestraalet hvid Stjerne. Naar man sad i hver sin Faareskindsfodpose, som havde Støfkant foroven og var til at spænde, og med et Par Vadmelsdækkener foruden, sad man lunt.

Det var med en højtidelig Følelse, naar jeg ved Siden af Moder, der var iført Kapothat, fransk Sjal og sorte Jerseyhandsker, tog Plads i den bageste Agestol for at køre til Dyrskue i Hillerød. Fader sad ene foran. Han var Kusk.

Da Fader en Dag ombyttede den smukke gamle Vogn med en moderne Charabanc med røde Plydssæder, var Husfreden forstyrret for længere Tid.

Vasken foregik saaledes. Naar alt Tøjet var skyllet, blev det lagt i Vand til den næste Dag, saa først kom Toningen. Skyllingen var lidt omstændelig. Naar alt Tøjet mod Aften var vasket og kogt, blev det sammen med Bankeskammel og Banketræ kørt til Esrum Sø og banket og skyllet. Der var flere, som skyllede Tøj i Søen dengang. Bankeskamlen blev anbragt ude i Vandet, Strømperne trukket af, Klæderne kiltet saa højt op, som Velanstændigheden tillod det, og saa foregik Bankning og Skylling, idet en Balje Tøj blev væltet ud i Vandet ad Gangen. Man maatte have sin Opmærksomhed henvendt paa, at intet drev til Søs, det kunde nemlig hænde.

Hvorfor man kørte til Søen med Vasken, ved jeg ikke. Vi havde en udmærket Brønd. Jeg tænker, Skikken er fulgt med fra Bøstrup. Der skyllede man i Stranden, fordi Brønden var saa dyb, at det var et uhyggeligt Arbejde at poste saa meget Vand op. —

Hvad læste man saa? Ja, det var ikke stort bevendt. Mine Bedsteforældre læste gudelige Bøger. Bedstemoder havde en Bog med et Stykke for hver Dag i Aaret, Bedstefader en anden, hvor Jesus og Sjælen talte sammen. Fader havde Amtstidende, det Blad havde de i hans Hjem, Bedstefader Amtsavisen.

Hver Fredag kom „Ugens Nyheder“. Den var for hele Huset. I Skolen fik jeg en Tid et Børneblad, men det var der saa mange Vanskeligheder med at faa, det blev gennem Læreren bestilt hos Posten. Derefter fik jeg Familiejournalen, med den fulgte senere et Følgeblad „I ledige Timer“. Omsider udkom „Gyldendals Bibliotek“.

Jeg var allerede i min Ungdom meget læselysten, men Arbejdet levnede mig ikke megen Tid. Tidt snød jeg mig bort for at læse en Roman, saa maatte Moder paa Opdagelse. Oldemoders smukke gamle Kommode, som havde været mig overladt til Dukketoj, husede senere mine Romaner, og naar jeg sammenkrøben sad paa Gulvet i den gamle Havestue, dybt, dybt inde i Fantasiens vidunderlige Verden, var jeg blind og døv for alt, indtil Moders strenge Stemme kaldte mig tilbage fra de skønne Riger til den graa Hverdag og Arbejdet.

En Landsbymaler, *Martin Olsen*, Fader til *Arnold Olsen*, der har udgivet en Bog om Nordsjællands Helligkilder, laante mig de islandske Sagaer, men dem syntes jeg ikke om. De var mig for drastiske og utrolige. Det at de kæmpende holdt inde med Kampen et Øjeblik, mens de fik samlet Tarmene sammen, og saa af et godt Hjerte gik løs paa hinanden igen, det var mig for uhyggeligt. Da jeg en Del Aar senere læste dem igen, forstod jeg bedre at vurdere dem!

En *Stads* var et Vogntog. Man havde Bryllupsstads, Begravelsesstads og Stads. Sidstnævnte foregik om Sommeren, naar en Forening eller Skole var paa Udflugt. Det var ganske kønt at se et saadant langt flagsmykket Vogntog, det kunde indeholde nogle og tredive Vogne. Naar det lød: „Nu kommer der en Stads!“ saa for man af Sted for at se Vogntoget og konstatere, hvor mange Vogne det indeholdt.

Sjældent udgik en Stads — Sommerkøreture — fra Esbønderup. Man kunde ikke blive enige. En havde netop den Dag et uopsætteligt Stykke Markarbejde, der skulde udføres, en anden

skulde et lige saa nødvendigt Ærinde til Frederiksborg og en tredie besøge sin Svigermoder.

Men Ret skal være Ret. Enige kunde man blive. Et Foraar havde næsten alle vore Heste Influenza. Jorden skulde behandles. Der var intet solgt fra paa det Tidspunkt. At faa tilsaet nogle og firs Tønder Land med et Spand Heste — alle de andre var syge — var haabløs Gerning. Faders Humør var langt under Nul. Men saa en Morgenstund stod Naboerne uden for Gaarden med hver et Spand Heste, og de holdt ud, til det sidste Korn var i Jorden.

Ved et Bryllup blev der skudt for at skyde de nygifte sammen.

Fra min tidligste Barndom husker jeg, at naar der ventedes en Verdensborger, hed det, at den eller den vilde slaa Potten itu. Naar den glædelige Begivenhed var indtruffet, skulde man med Pottemad til Barselkonen. Det bestod af Sødssuppe, ekstra godt tillavet med Saft, Rosiner og Svesker. Senere gik Pottemaden over til at blive en Lagkage. Skulde man besøge en syg, havde man en Flaske Portvin med.

Naar der skulde være Artid, Begravelse, gik en Bedemand rundt. Han skulde hilse fra den og den og sige, at den og den var død, og bede dig og din Kone komme til Begravelsen og Datteren til at bære Krans, Dag og Tid blev angivet. Man blev bedt til Spisning i Hjemmet før Begravelsen. Var det Familien eller gode Bekendte, blev man, før man kørte fra Begravelseshuset, bedt til at komme tilbage efter Begravelsen.

Til Begravelsen, hvor de indbudte samledes i Hjemmet, var der slagtet Gris og en Fedekalv, foruden hvad der var købt af Oksekød. Af andre Indkøb kan nævnes to Toppe Sukker og et Batteri Portvin. Og saa var der Lagkager, Lagkager i lange Baner.

Ved Døren stod en Mand og skænkede Vin og bød Søsterkage. Inde i Stuen var dækket med koldt Bord, i en anden Stue drak man Kaffe med forskellige Slags Kager til.

Naar en Salme var sunget, tog man Afsked med den døde. Man fattede Haanden til et sidste Farvel og hviskede stille, hvad man følte Trang til. Jeg mindes en Begravelse, hvor Enken og Børnene tog Afsked med den døde. De to mindste maatte løftes op. Aa, hvor gribende. Jeg mindes ogsaa Præstens Tale, den var ond.

Da Bedstefader var død og lagt i Kiste, fik han en Salmebog under Hagen, en aaben Saks og et Kors af Straa paa Brystet. Disse Ting blev fjernet Begravelsesdagen undtagen Salmebogen.

I den opkastede Jord stod et Antal Skovle stukket ned. Naar Præsten havde kastet de tre Gange Jord, greb Mændene Skovlene og fuldendte Jordpaakastelsen. Naar den sidste Skovl Jord var kastet, krydsede de Skovlene over Graven, og Følget skiltes.

Væltepeterne begyndte at vise sig, det var vistnok i Firserne. Det var ikke mange, der kørte forbi, men man styrtede betaget af Sted for at se Manden oppe paa det høje Hjul og undrede sig højlydt over, at han kunde holde Balancen. Omsider blev Hjulene lavere. Der kørte to, til Tider endogsaa tre paa en Cykle.

Enkelte herude fik Cykle, det var dog nærmest Mændene, men omsider kom Kvinderne med. Det blev i Begyndelsen ikke anset for helt pænt. At sidde deroppe paa en Sadel ligesom Mandfolkene, næh, det gjorde ingen pæn Pige — ja, disse tossede Københavnerne, men de kunde ogsaa finde paa alting.

En Dag læskede to Cyklistere deres tørstige Ganer i den lille By. Den ene, en Kvinde, havde Skørtebukser, meget vide og hæderligt lange. Man var daanfærdig. Det var naturligvis Københavnerne!

Omsider trængte Cyklerne igennem. En jævnaldrende fik Cykle, altsaa vilde jeg ogsaa have det. Fader var ude af sig selv af Vrede: Køre paa Cykle! Den skulde blive begravet dybt, dybt nede i Møddingen, hvis jeg kom med en saadan. Først da jeg havde forladt den hjemlige Arne, fik jeg den eftertragtede Maskine.

Det, som alle fandt saa ubegribeligt ved Cyklerne, var, at man kunde holde Balancen.

Noget før man skrev 1900, viste Bilerne sig. To blev efterladt uden for vor Have ude af Stand til at flytte sig længere. Om Bilerne var man rørende enige i, at de Tossestreger havde ingen Fremtid for sig.

I 1911 tilbragte jeg Ferien i Tyskland. I Toget mellem Kiel og Hamborg spurgte en Tysker mig nedladende, om vi havde Biler i København. Jeg svarede ja, vi havde ikke andet (det var naturligvis paa det Tidspunkt ikke sandt), jeg spurgte blidt forundret, om man maaske endnu havde Hestekøretøjer i Berlin.

— — —
Enden blev, at Christine Larsen brød ud fra det hjemlige Bondeliv for at gaa sine egne Veje. Hun blev Sygeplejerske og var i en lang Aarrække ansat paa Kommunehospitalets Poliklinik i København.

Det var ikke blot et nyt Erhverv, hun gik ind i, det var en ny Kultur. Hendes dybe Trang til Viden og Forstaaelse søgte hun tilfredsstillet i Læsning af Digtere, Tænkere og rejsendes Værker samt i talrige Ophold i fremmede Lande.

Men samtidig med, at hun saaledes trængte ind i en ny Verden, droges hun tilbage mod Barndommens. Det var paa dette Punkt, hendes og min Tankegang mødtes, og det var ud fra en levende Trang til at bevare, Christine Larsen skænkede sine fra Fædrene nedarvede Ting til en Virksomhed, der netop havde til Formaal at bevare.

Det er i Christine Larsens Erindringer fortalt, at hendes Bedstefader, *Peder Hansen*, født d. 6. November 1821, døde den 18. Maj 1896. Her skal tilføjes, at hans Enke, *Maren Larsdatter*, der var født i Thorup 1817, døde d. 9. Juli 1902, 85 Aar gammel.

Christines Fader, *Carl Larsen*, der var født den 1. November 1859, døde i det smukt beliggende Gilbjerghus i Esbønderup Skovhuse den 11. December 1937, mens hendes Moder, *Hanne Laura Ane Dorthea Larsen*, født paa Bøstrup den 31. Maj 1860, døde den 28. April 1944. Christine Larsen, der var født den 12. Oktober 1880, havde 1938 taget sin Afsked fra Kommunehospitalet og var flyttet hjem til sin Moder, hvem hun overlevede et Aar, idet hun døde den 29. April 1945, 64 Aar gammel.

En af de sidste Bøger, hun læste, var Maeterlincks Biernes Liv, *La vie des abeilles*. Da hendes Testamente blev aabnet, viste det sig, at Nordsjællandsk Museumsforening var hendes Universalarving.

TO MÆRKEDAGE OG TO MÆND

Den 2. April 1950 var det 25 Aar siden, Det gamle Husmandssted som første Del af Nordsjællandsk Folkemuseum blev aabnet.

Husmandsstedet var skænket til Nordsjællandsk Museumsforening, der blev stiftet den 23. Oktober 1922, af Sognefoged, Parcellist Christoffer Larsen (1877—1943), Tofte. Husmandsstedet, hvis officielle Navn var *Lille Ravnebjerg*hus, laa paa Lavø Mark i Helsing Sogn og havde ligget der fra Udskiftningen 1788. Mens Helsing By blev udskiftet 1782, naaede Lavø først at komme med 6 Aar senere. Efter en af Stedets ældste Beboere, der lavede Solde, hed Ejendommen i Folkemunde *Soldsætterens Sted*.

I Sommeren 1924 blev Husmandsstedet flyttet til Jægerbakken i Hillerød, hvor Indenrigsministeriet havde givet Museumsforeningen Tilladelse til at genopføre det. Al Kørsel fra Lavø og til Hillerød blev besørget vederlagsfrit af Helsingegnens Beboere.

Genopførelsen fandt Sted under Ledelse af Arkitekt ved Frilandsmuseet i Lyngby *H. Zangenberg*.

Til Husmandsstedets Indvielse som Folkemuseum var indbudt et større Antal Gæster fra København, Hillerød og det øvrige Nordsjælland. Efter at man havde gennemgaaet Museet, samledes man til et fælles Kaffebord paa Hotel Leidersdorff. Museumsforeningens Formand, *Anders Uhrskov*, gjorde Rede for Arbejdets Gang, og der blev talt af Stiftamtmand, Kammerherre *Howard Grøn*, Borgmester, Dommer *Carl Zahlmann*, Museumsinspektør *Jørgen Otrik*, Nationalmuseet, København, fhv. Gaardejer *Hans Kristensen*, Koldsbæk, Magister *Hans Ellekilde*, Dansk Folkemindesamling, Sognefoged *Christoffer Larsen*, Slotsforvalter, Oberst *Lewald*, Redaktør *Carl Behrens*,

Havneinspektør *Clemen Jensen*, Amdsraadsmedlem *Karl Hansen*, Lyngge, Gaardejer *Niels Jensen*, Furesøgaard, og Sparekasse-direktør *J. P. Bjellekjær*.

Det var en meget festlig Dag, og naar man var naaet saa vidt, skyldes det mange Menneskers Hjælp. Det var faktisk noget af en Folkebevægelse, man oplevede dengang. Museumsforeningen fik organiseret 80 Kredse over Størstedelen af Amtet, og en Tid var man oppe paa 2000 Medlemmer. Arbejdet støttedes — som Indvielsen bar Vidne om — af en Række af Amtets mest indflydelsesrige Mænd, men der er en udefra, som ikke bør glemmes, det er Lederen af Dansk Folkemuseum, senere 3. Afdeling af Nationalmuseet, Museumsinspektør *Jørgen Olrik*. Han var, kan man sige Husmandsstedets faglige Garant, og han var Folkemuseets trofaste Raadgiver til sin Død.

Dengang de første Artikler var fremkommet i de stedlige Blade den 3. Juni 1922, henvendte jeg mig til *Jørgen Olrik*, som tog med op og saa Lille Ravnebjerghus. Et Par Dage efter sendte han mig et Brev, hvori han betegnede det gamle Hus paa Lavø Mark som „en god type paa et mindre trelænget boelst-ed og paa et sjællandsk landbo- og landsbyhaandværkerhjem fra tiden om 1800. Det forekommer mig at egne sig vel til at danne grundstammen i et folkemuseum for Nordsjælland“.

Denne Erklæring, der blev offentliggjort, var af megen Betydning for Sagens Fremme. Gang paa Gang maatte jeg, der var Nybegynder som Museumsmand, ulejlige *Jørgen Olrik* med Spørgsmaal om det ene og det andet, og han var altid hjælpsom, og han var det paa den venligste Maade.

Det var derfor naturligt, at han var til Stede ved Indvielsen af Museet, og at han ogsaa tog Ordet. Han havde paa en Maade staaet Fadder til Foretagendet.

I de følgende Aar, da vi indsamlede talrige Genstande, og da vi 1939 var naaet til at begynde Opførelsen af Udstillingsbygningen, var *Jørgen Olrik* stadig Folkemuseets Raadgiver. Han var sammen med Arkitekt *V. Holck*, Frederiksborg Slot, Medlem af det Udvalg, der skulde bedømme de Tegninger til det nye Museum, der indkom, da vi afholdt en Arkitektkonkurrence. Stundom svigtede Helbredet, men endog paa Sygesengen besvarede han en Forespørgsel om en lille faglig Finesse.

Jørgen Olrik var født paa Frederiksberg 1875 som Søn af Maleren *Henrik Olrik*. Blandt hans Søskende kan nævnes Folkemindeforskeren og Litteraturhistorikeren, Professor, Dr. phil. *Axel Olrik*, Forstander for Folkemindesamlingen, og Professor, Dr. phil. *Hans Olrik*, der var Forstander for Statens Lærerhøjskole.

Jørgen Olrik, der blev cand. mag. 1898, havde modtaget en værdifuld Paavirkning fra sit aandelige og kunstnerisk interesserede Hjem, ligesom Samlivet med de begavede Brødre virkede stærkt befrugtende paa ham.

Allerede som ung Student gik han ind i Museumsarbejdet, idet han blev Assistent ved Dansk Folkemuseum. Senere blev han dette Museums Leder og forestod Flytningen til Nationalmuseets store Nybygning 1938. Han var en meget kundskabsrig Mand. Som den stive Latiner, han var, oversatte han „Sakses Danesaga“ I—IV 1908—12. Med Gammeldansk var han meget fortrolig. Jeg har engang set ham staa over for et gammelt Haandskrift. Det var i Højskoleforstander Holger Begtrups Arbejdsværelse. Begtrup, der ingenlunde var nogen Sinke i Skriftlæsning, forsøgte lidt famlende at tolke Runerne, men saa tog Jørgen Olrik fat, og det gik omtrent saa hurtigt, som naar vi andre læser vor Avis.

Mens Jørgen Olrik var en stor Dygtighed som Historiker og Museumsmand, havde han ogsaa Syn for den folkelige Side af Kulturhistorien og Museumsarbejdet, saadan som den dyrkedes af Autodidakter ude i Landet, og her ydede han Nordsjællandsk Folkemuseum en Hjælp, der baade faglig og moralsk blev af den største Betydning.

I min Hjemegn i Midtjylland brugte man nu og da om en Mand det Udtryk: Han er aldrig mere glad, end naar han kan gøre Folk en Tjeneste. Jeg har en Fornemmelse af, at noget lignende kunde siges om Jørgen Olrik. Han døde 1941.

Den 6. Juli 1950 oplevede Nordsjællandsk Folkemuseum den anden Mærkedag. Den Dag var det 10 Aar, siden Udstillingsbygningen (Arkitekt *M. P. Madsen*) blev indviet. Det havde taget 15 lange Aar at naa saa vidt, men nu var Tingene paa Plads — de, der kunde være der altsaa, for naturligvis var Museet for lille — og en anelig Skare var samlet for at indvi Folkemuseets andet og sidste Led.

Efter en Rundgang i Stueetagen samlede man ovenpaa, hvor Fru *Nanna Gandil* med en Flok Gymnasiepigler, alle i farverige Folkedragter, der stod saa godt til Omgivelserne, serverede Vin og Kransekage, mens Talens Baand løsnedes. Sparekasse-direktør *C. Andersen* dirigerede. Anders Uhrskov fortalte om Museets Historie, og der blev holdt en Række Taler af Amtmand *K. Ulrich*, Borgmester *Herm. L. Melskens*, Museumsdirektør *Otto Andrup*, Formanden for Dansk kulturhistorisk Museumsforening, fhv. Kredslæge *I. S. Møller*, Museumsdirektør *Knud Klem*, Helsingør, og Sparekassedirektør *C. Andersen*.

Ogsaa det var en smuk Dag, som mange vil mindes med Glæde Men der var een Mand, som ikke var til Stede, og som Museumsforeningen ikke bør glemme, det var Stiftamtmand, Kammerherre *W. Oxholm*, der Aaret før var gaaet af som Amtmand over Frederiksborg Amt, en Stilling han havde beklædt siden 1932. Han havde været Næstformand for Museumsforeningen, og han havde været det af Gavn. Et kulturhistorisk Arbejde kan man opfatte paa tre Maader, man kan forstaa det med Forstanden, man kan forstaa det med Hjertet, og man kan forstaa det med begge Dele. Dette sidste gjorde *W. Oxholm*. Han var virkelig levende optaget af den Ting, og det kom os navnlig til gode paa et bestemt Omraade. *W. Oxholm* sad i Bestyrelsen for Den Raben-Levetzauske Fond, der aarlig uddeler Understøttelse til forskellige Formaal. „Prøv at søge Den Raben-Levetzauske Fond“! sagde han en Dag. Vi søgte, og en Dag i Begyndelsen af 1937, kom der Meddelelse om, at Museumsforeningen havde faaet bevilget 2000 Kr. Det var dog en Skilling, og vi trængte haardt til Pengene. Jeg ringede straks til Stiftamtmanden for at takke, og jeg skal aldrig glemme den Varme, jeg mødte. *Oxholm* bogstavelig talt lo af Glæde: „Ja, jeg var saa glad ved, at jeg kunde skaffe Dem de Penge“!

Vi skulde jo gerne bygge, og det kneb at faa Midlerne samlet. Disse 2000 gav et stort Skub fremad. Men ikke nok dermed. To Aar efter, i 1939, fik vi atter 2000 Kr. fra samme Fond. Da Museet var færdigt og alt betalt, havde vi en Gæld paa 2000 Kr. Det var jo ikke saa lovende. Men havde vi ikke haft *W. Oxholms* Støtte, vilde Gælden altsaa have været 6000 Kr., og saa havde vi maaske slet ikke vovet at indlade os paa noget Byggeri.

Mærkeligt var det, for netop da Krigen brød ud September 1939, stod Museet færdigt til Indflytning, og vi sled og slæbte for at tømme det Loft i en af Frederiksborg Slots Udbygninger, som Slotsforvaltningen saa venligt havde overladt os til Magasin. Det var altsaa i den ellefte Time, vi fik bygget. Var der gaaet et eller to Aar til, var alt blevet dyrere, og saa var det maaske aldrig sket. Saa nær var det hele altsaa ved at glippe, og naar det lykkedes at gennemføre Planen i Tide, skyldes det naturligvis manges Hjælp, Frederiksborg Amts, Hillerød Byraads og sidst, men ikke mindst, Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasses store og gode Bidrag. Men — trods alt — de 4000 Kr., W. Oxholm skaffede os udefra, var maaske alligevel det Beløb, der blev afgørende for Sagen Gennemførelse.

Penge er godt, men det Sind, de gives med, er maaske alligevel til syvende og sidst det værdifuldeste, og W. Oxholms varme Forstaaelse bør vi aldrig glemme, den var en stor Opmuntring i Arbejdet.

Et Par Linier om denne Mands Data.

Waldemar Henry Theodor Oxholm var født 1868 i Bogense som Søn af Kaptajn, Postmester L. L. J. Oxholm. Cand. jur. 1892, juridisk Manuduktør, ansat i Indenrigsministeriet, Kontorchef 1910, Stiftamtmand over Lolland og Falsters Stift og Amtmand over Maribo Amt 1912, Amtmand over Frederiksborg Amt 1932—1939, da han tog sin Afsked. Oxholm var som Embedsmand kendt for sin venlige Imødekommenhed i Forbindelse med sin usædvanlige saglige Indsigt. Han blev derfor meget afholdt, og han forstod at faa Tingene til at glide. Oxholm udarbejdede et meget nyttigt Værk „Haandbog i dansk Kommunalvæsen. I. Landkommunernes Styrelse“, 1916, ny Udgave 1935 under Titlen „Landkommunernes Styrelse“.

Han store Indsigt kom til Anvendelse paa mange Omraader. Man har vel Lov at tilføje, at W. Oxholm var meget nationalt interesseret og en dyb religiøs Personlighed. Han døde 1945.

HJALMAR OG HULDA

Nordsjællandsk Folkemuseum ejer et stort Antal gamle Folkeskrifter og Viser. Af de første er en Del udstillet i Montre Nr. 10, medens et alsidigt Udvalg af Viserne findes i Nr. 11.

Af Folkeskrifterne, der aabenbart er de ældste Tryk, anføres her nogle Titler.

„Caroline eller den deilige Bonde-Pige, som blev Dronning og derefter Bonde-Qvinde igjen. Haderslev 1801“.

„Kullemandens høist mærkværdige Spaadomme om de sidste Begivenheder især om det lykkelige Udfald af Danmarks nuværende Krig og den nærmeste Fremtid efter samme.

Funden paa et høit Fjeld i Sverrig af Knud Christjensen og optegnet af ham. Pris: 4 Skilling. Kjøbenhavn. Udgivet og forlagt af, samt trykt hos Behrends Enke, 1849.“

„Udtydning af det høist mærkelige *Himmeltegn*, som den 17de April 1850, om Aftenen mellem Kl. 8 og 9 viste sig i Form af et flammende Sværd til Skræk og Advarsel for Oprørere og Meenedere. Optegnet af K. P., en 89-aarig gammel Mand. Pris 6 Skilling. Kjøbenhavn. Forlagt af samt trykt hos Behrends Enke.“

„En meget smuk og underholdende Historie om *Brødrene Lillekort og Kong Lavring*, som gik grumme tidligt ud i Verden, deres vidunderlige Hændelser, og Førstnævntes seierige Kamp med tre Trolde, som tilsammen havde 30 Hoveder, eller *Skibet, Sværdet og den store Maltbrygning*. Pris 4 Skilling. Kjøbenhavn 1853. Efter „norske Folkeeventyr“ udgivet og forlagt af, samt trykt af Behrend's Enke.“

„Trende smaa og lystige Historier til Tidsfordriv i ledige Timer.

Den første: Om en Bondesøn, som vilde lære Kejsereens Haand-

værk. Den anden: Om den latterlige Lærrets-Kræmmerske. Den tredie: Om den narreske Bygmester. Trykt i dette Aar.“

Af Viserne i Montre Nr. 11 er et stort Antal udgivet paa *Jul. Strandbergs Forlag*, som i de sidste Aartier i forrige Aarhundrede spillede en ikke ubetydelig Rolle med Hensyn til den jævne Befolknings aandelige Ernæring. Der kan derfor være Grund til at ofre et Par Linier paa denne Mand og hans Virksomhed.

Peter Julius Strandberg var født 1834 i København og døde sammesteds 1903. Han blev uddannet som Typograf, men efter at han havde arbejdet ved dette Fag og været ansat som Journalist ved forskellige Blade, aabnede han 1861 en Forretning paa Hjørnet af Vingaardsstræde og Holmensgade under Firma *Jul. Strandbergs Forlag*. Han udgav Folkeskrifter i egen Bearbejdelse, humoristiske Samlinger, „Glade Bekendte“ og „Blus“, for en stor Del forfattet af ham selv, opbyggelige Smaa-bøger, Læge- og Landvæsensbøger, han genoptrykte gamle Folke-bøger „Olger Danske“, „Fortunatus“, „Uglspil“, men navnlig blev han bekendt som Forfatter og Udgiver af Tusinder af Skillingsviser, der bl. a. behandlede Døgnets Begivenheder.

Jeg har kun paa et Omraade personligt mødt *Jul. Strandbergs* Produktion. I Midten af Halvfemserne gik jeg til Oplæsning i den stedlige Afholdsforening i mit Fødesogn Tørring i Midtjylland, hvor Foreningens Formand, en Stationsforstander, læste op, fortrinsvis af „Blus“. Indholdet var fattigt og fladt, aabenbart skrevet for Galleriet. I de samme Aar hændte det, at man paa Tørring Marked i et 10 Øres Lotteri kunde vinde en Vise, men der var ingen, der tog dem alvorlig. I jyske Hjem har jeg aldrig set hverken Viser eller Folkeskrifter.

Her i Nordsjælland solgtes Skillingsviserne endnu ind i dette Aarhundrede. Jeg kom her til Egnen 1904, og jeg mindes, at jeg i Helsingørsgade i Hillerød har set Viser udstillet i et Kælder-vindue, hvor de hang over en Snor.

At disse Viser og Folkeskrifter har været ret almindelige i Nordsjælland faar man et Indtryk af gennem det store Antal af disse Tryk, Folkemuseet i sine første Aar modtog som Gave.

En af de populæreste og mest smægtende Viser er *Hjalmar og Hulda*. Folkemuseet ejer intet Tryk af den, men derimod to

andre. „*Hjalmars Længsel efter Hulda*, da han var i fremmed Land. Efter et Brev, som er fundet i den grevelige Families Arkiv, da det blev flyttet“, og „*Hjalmar og Hulda*, eller det brudte Troskabsløfte. En smuk og sandfærdig Kjærligheds-historie, ved J(ulius) S(trandberg).“ Denne sidste er altsaa paa Prosa og kostede 25 Øre, begge paa Jul. Strandbergs Forlag. Visen om Hjalmar og Hulda vandt vid Udbredelse, og den kendes endnu. Den kan vel nok siges at være Typen paa den Art Kærlighedsviser, hvorfor det ogsaa kan være rimeligt at aftrykke den her. Hillerød Folkebibliotek maatte for et Aars Tid siden til Brug for Undervisningen i et Gymnasium frem-skaffe et Eksemplar af Visen. Det har imidlertid vist sig, at denne utrykte afveg ret meget fra Julius Strandbergs trykte, baade i Form og i Længde. Haandskriftet har 20 Vers mod Strandbergs 23. Vi gengiver derfor den trykte, og til Sammen-ligning aftrykkes efter det første Vers Haandskriftets første.

Visens Forside ser saaledes ud:

Nr. 1
HJALMAR OG HULDA,
eller
Det brudte Kjærligheds-Løfte.

En smuk, men sørgelig Sang om de to Elskende, som i Livet blev skilte, fordi Pigen sveg sin Ven, medens han var borte, men hvorledes de i Døden forenedes og nu hvile sammen.

Indeholder 23 Vers.

Og:
HARALD OG SIGNE.
Pris 10 Øre.

Kjøbenhavn (1879).
Jul. Strandbergs Forlag og Tryk.
Faas i Boghandelen, Holmensgade 18.

Og her er Melodien:

Paa blomsterklædt Bakke sad Hjalmar saa tavs,
Thi Afskedens Time var nær;
Han skulde snart drage til fremmede Land
Og kæmpe mod Fjendernes Hær.
Hans Hjerte det banked, mens Vestvinden lufted,
Han sukked, skjøndt Blomsterne yndelig dufted.
Han vented paa Hulda, hans Glæde og Lyst,
Hans elskede Pige og eneste Trøst.

(Haandskriftet:

Paa blomsterklædt Bakke red Hjalmar saa tyst,
thi Afskedens Time var nær.
Han skulde bortrejse til fremmede Kyst
at drage mod Fjendernes Hær.
Saa duftende stode de Blomster i Enge,
og Vinden den suste i Skov og i Vænge;
sin Hulda han vented', sin elskede Mø,
for hvem han vil leve, for hvem han vil dø.)

Og Solen sig nejed og Himlen blev rød,
Og Skyerne stege fra Vest,
Hans Kinder blev hvide, og bleg som en Død
Han vilde bestige sin Hest.
Da saae han i Frastand sin Hulda at komme,
Han hørte Soldaternes Trompet og Tromme,
Da tøjred han atter sin modige Hest,
Og ilede til Hulda saa glad som til Fæst.

„O Hulda, du Elskte, kom hid i min Favn,
I Morgen jeg rejser fra dig.
Forglem ej din Hjalmar, forglem ej mit Navn,
O Hulda vær tro imod mig.
Thi stedse, i Fald jeg maa blive i Live,
Du trofast og ung i min Tanke skal blive;
Ja, lov mig, du Hulde, at være mig tro,
Da glemmes min Sorg og mit Hjerte faar Ro.“

„Min Hjalmar, ret aldrig jeg bryder min Ed,
Og ej skal jeg glemme dit Navn;
Jeg mistede min Glæde, jeg mistede min Fred,
Om du tog en Anden i Favn.
Det aldrig skal spørges, hvor end jeg skal vanke,
At jeg skulde skænke en Anden min Tanke.
Før Døden os kalder, før skilles vi ej,
Mit Hjerte for evigt kun tilhører dig.“

„Nu vel, da jeg siger et kjærligt Farvel,
Farvel da, min yndige Brud.
Jeg elsker dig, Hulda, i Sorg som i Held,
Det Ord hører Himmelens Gud.
Blandt Kugler og Strid du min Tanke skal være,
Hvis Gud fører atter mig hjemad med Ære,
Og vil os forlene med Sejerens Krands,
Da drager jeg hid med Musik og med Dands.

Du elsker mig, Hulda, og Jorden mig bær,
Jeg Duggen paa Rosen er lig,
Du elsker mig, Hulda, og Lykken den er
Ej nu mere fremmed for mig.
Jeg mindes, O Hulda, din Nattergal-Stemme,
Der lyder saa dejlig i Skoven herhjemme,
Farvel, du min Elskte, et kjærligt Farvel,
Farvel, søde Hulda, og bed for mit Held.“

Han trykkede Hulda saa ømt til sit Bryst,
Og Læberne mødtes til Kys.
Og Maanen beskinded den blomstrende Kyst,
Og Natten var stille og lys.
Nu Hjalmar red hjemad med Taarer i Øjet,
Hans Hest bar ham fremad og sprang saa fornøjet,
Den Nattergal sang i den dejlige Lund,
Da Hjalmar drog bort just i Midnattens Stund.

Men næste Dags Morgen før Solen stod op,
Lød krigersk Tompeternes Klang,
Som Løjtnant red Hjalmar nu foran sin Trop,
Og hilste med Sablen og sang:
„Farvel, du min Fader, farvel, kjære Moder,
Lev vel til vi ses, baade Søster og Broder.
Farvel, elskte Hulda, farvel nu paa Stand,
Farvel, du mit elskede Fædreland!“

Saa red de mod Havnen med Sang og Musik,
Og stege saa trøsig ombord,
Og Bølgerne sagte fra Strandbredden gik,
Og Vinden frembruste fra Nord.
De styrede Kursen mod Frankerigs Lande,
Den sjette Dags Morgen ved Kysten de stande,
I hurtige Marscher de ilede frem
Til Franskmandens Lejr, hvor man ventede dem.

Og syv Aar gik hen inden Krigen var endt,
Det var i Skærsommer en Dag
Da Hjalmar mod Norge sig atter har vendt,
Med Glæde svang Troppen sit Flag.
Hans Lykke var stor, thi nu skulde han havne
I Glæde og atter sin Hulda omfavne,
Dog Hulda hun havde ej trofast holdt Stand,
Hun havde alt valgt sig en Anden til Mand.

En stjerneklar Aften gik Alle i Land,
O, hvor var de glade i Sind.
Nu stod de jo atter paa Fædrestrand,
De Krigsmænd med brunede Kind.
Men Hjalmar red fremad i Natten saa rolig,
At favne sin Hulda i Fiskerens Bolig.
Dog Huset var lukket, hans kaldende Røst
Kun hørtes som Ekko langs blomstrende Kyst.

Saa bandt han da Hesten, til Døren han gik,
Og bankede sagtelig paa.
Og lige derefter at skue han fik
En Fisker ved Vinduet staa.
Han spurgte: „Hvem banker paa Døren saa silde?“
„En Løjtnant det er alt fra Gyldenstolskilde!“
„Hvem søger du da, og hvorfra kommer du?“
„Jeg søger min Hulda, saa svar mig da nu!“

„Ja saa, det er Hjalmar, nu kjender jeg dig,
Velkommen fra fremmede Land.
Dog søg ikke Hulda, thi her er hun ej,
Hun færdes i højere Stand.
Forældrene døde, og Fiskerens Hytte
Blev hende for trang, derfor vilde hun flytte.
I Dag med Grev Rosenkrands stod hun just Brud
Og er nu hans Hustru for Verden og Gud.“

„O Himmel og Afgrund! mit Hjerte, o brist!“
Skreg Hjalmar og slog sig for Bryst.
Mit Bedste paa Jorden det har jeg nu mist,
Paa Jorden jeg finder ej Trøst.
O, Hulda, o, Hulda! hvor kunde du svige!
Jeg elskede dog saa oprigtig min Pige!
Dog Hævn vil jeg øve, saa sandt jeg er her,
I Aften man skal spørge Nyt fra mit Sværd.“

Saa red han afsed da i Midnattens Stund
Til Slottet, hvor Brylluppet var,
Og Hesten den skummed, i Blod stod dens Mund,
Den vrinsked og Skoven gav Svar.
Snart brused' Musikken fra Salen derinde
Og tusinde Lys ud fra Kronerne skinne;
Hans Hjerte det rased, han standsed sin Hest,
Og tren ind i Salen som ubuden Gæst.

Han standser i Døren, han stirrer omkring,
Forvirret omvanker hans Blik,
Af Fingeren drog han den gyldene Ring,
Som en Gang af Hulda han fik.
Og Taarerne væde de dødblege Kinder,
Snart Blikket den elskede Hulda gjenfinder,
En Myrtekrands smykker den dejlige Brud,
Der svigted sin Hjalmar og glemte sin Gud.

Han trykkede Bruden saa haardt i sin Favn:
„O Hulda, o, hvad har du gjort?
Du svigted din Hjalmar, du glemte hans Navn,
Ak, tænk paa den Ed, som du svor.
Du ægted en Anden, men ham skal du miste;
O Hulda, o Hulda, mit Hjerte maa briste.
Jeg elsked dig trofast i Sorg som i Lyst,
Men hvor skal jeg nu finde Glæde og Trøst!

Se her er den Ring, som en Gang du mig gav,
I ti Aar jeg trofast den bar,
Vel skal den ej pryde min Haand til min Grav,
Dog aldrig jeg plettet den har.
Men hvad vil du sige, naar snart du nu skuer
Min Grav, mon da ikke fortærende Luer
Vil pine dit Hjerte og røve din Ro
Naar Natten med Mørke omhyller dit Bo.“

Da segnede Hulda; afmægtig hun laa,
Og Krandsen af Hovedet faldt,
Dog Hjalmar den splitted i Stykker saa smaa,
Men Brudgommen blev nu hidkaldt.
Og Hjalmar han uddrog sit Sværd da i Vrede,
Og Brudgommen sit, og forbitret de strede,
Ung Hjalmar han hugged saa Sværdet det klang,
Og Brudgommen dræbtes og Blodet det sprang.

Derefter jog Hjalmar sit Sværd i sit Bryst,
Og Alle af Salen forsvandt,
End kaldte paa Hulda i Døden hans Røst,
Nu laa der da to Lig forsandt.
Da vaagnede Hulda fra Afmagtens Slummer,
Hun stirred forvildet, ej Tanker det rummer!
Da hun saae sin Brudgom laa død i sit Blod
Tilligemed Hjalmar, som grumt hun forlod.

Nu bragte de Hjalmar til fædrene Borg,
Til Gyldenstols skovsmyste Kyst,
Derhjemme der fødtes saa blytung en Sorg
I begge Forældrenes Bryst.
Man lagde hans Lig i en Stue ved Haven,
I Fred, medens Graveren uddybed Graven.
Men næste Dags Morgen, da Alting var tyst,
Man Hulda fandt død ved hans blodige Bryst.

Der laa hun og slyngede om ham sin Arm,
Hans Haand holdt hun trykt til sin Mund,
Der hviled de stille med Barm imod Barm
Som hin Gang i Aftenens Stund.
Saa lagdes de Begge i Graven tilsammen,
I Døden blev Brylluppet holdt uden Gammen,
Der hvile de begge, de elskende To,
I Livet bor Sorgen, i Graven er Ro.

Hver Gang, siger Sagnet, naar Midnatten har
Sit taagede Tasmørke lagt
Paa Bakken, hvor Hjalmar og Hulda før var,
Staar Hulda i sølverhvid Dragt.
Paa Pladsen, hvor Kjærligheds Sang de istemte
Og udtalte Eden, som Hulda forglemte,
Staar Hjalmar og Hulda med udslaget Haar
Og favnes og svinde naar Midnatten slaar.

Tilføjelse. Efter at ovenstaaende var sat, har jeg erfaret følgende. Da en Sjællænder i Sommer var paa Biltur i Vestjylland med sin Familie, blev han et Sted paa en Landevej standset af en Mand, der stod og vinkede. Man besluttede at tage ham op, og han fik Plads ved Siden af Bilejeren. De kom i Samtale, og paa Spørgsmaalet, hvad han beskæftigede sig med, svarede Manden, at han gik rundt og solgte „Hjalmar og Hulda“. — „Det kan De da ikke leve af?“ blev der spurgt. „Jo, det kan jeg godt,“ var Svaret.

Det ses heraf, at den gamle Kærlighedsvisen endnu er i Live hos Befolkningen.

NORDSJÆLLANDSKE BONDEMØBLER

„Fortæl mig, hvem du omgås, — og jeg skal sige, hvem du er.“ Dette gamle ord har ganske vist i første række relation til forholdet mellem mennesker indbyrdes, men det kan også have megen gyldighed, når talen er om forholdet mellem mennesker og møbler. De ting, som en familie eller et enkelt menneske omgiver sig med, er i mange henseender talende vidnesbyrd om, hvordan vedkommende er. Den måde, hvorpå man indretter sit hjem, afspejler ikke så lidt af ens væsen.

I gamle dage, da håndens værk var ene om at præge boligudstyret, gjaldt dette i endnu højere grad end nu, hvor så godt som alle er henvist til at købe forholdsvis ens og færdiglavede ting. Derfor er gamle møbler og brugsgenstande ganske særligt udmærkede vejledere, når man gerne vil vide noget om svundne tiders mennesker og levevilkår. Det er forbavsende, hvad en opmærksom iagttager af gamle ting vil kunne udlede, ikke blot om tingene selv eller om deres anvendelse, men også om de mennesker, der har brugt dem eller formet dem.

Gamle bondemøbler fortæller først og fremmest om bondehjemms indretning gennem tiderne. Som regel har jo hver enkelt ting haft sin faste plads og funktion i en helhed. Men ved siden deraf åbenbarer de adskilligt om, hvad vore forfædre har fundet naturligt, praktisk og smukt. Sådanne begreber er jo i høj grad tidsprægede. Endvidere fortæller de mangt og meget om deres ophavsmænd, om snedkernes og malernes duelighed. Det er jo en kendsgerning, at rigtigt håndværksarbejde — lad det være nok så primitivt — bærer et umiskendeligt præg af den person, der har lagt hele sin kunnen og ikke så lidt af sin sjæl ind i sit værk.

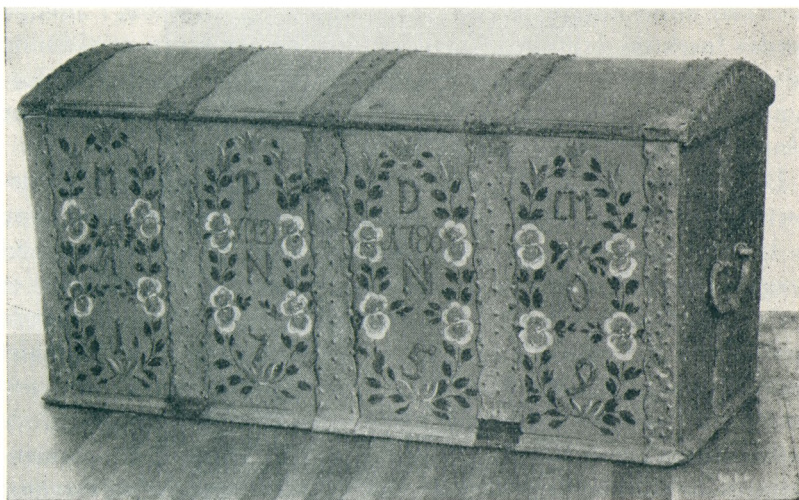
Men man kan gå endnu videre, f. eks. give til at betragte gamle møblers stilejendommeligheder og derved forsøge at finde ud af, hvilke påvirkninger der er at spore, hvorfra disse kan være kommet, og på hvilket tidspunkt de har sat ind. Når talen er om almuemøbler, spiller det, man med et fagudtryk kalder *retarderet* (d. v. s. forsinket) *stil*, en vigtig rolle; det gælder her ofte, at hendøde stilformer lever videre eller tages op påny som følge af mere eller mindre tilfældige indvirkninger, længe efter at de ellers er blevet umoderne.

Gennem sådanne iagttagelser vil man som regel kunne nå frem til at konstatere en række lokale ejendommeligheder i udformning, udsmykning eller materialeanvendelse. Det må være en af de vigtigste opgaver for egns- eller landsdelsmuseer at indsamle de egnsprægede genstande, d. v. s. sådanne ting, som med bestemthed vides at hidrøre fra den pågældende egn, og derfor kan tjene til at belyse dens lokale særpræg. Vort lands naturlige struktur og dets lidenhed har hverken befordret eller bevaret den egnsprægede kultur i samme omfang, som det f. eks. er tilfældet i vore nordiske nabolande, hvor fjerne bygder og isolerede egne helt ned til nutiden dannede selvstændige enheder med typiske kulturelle ejendommeligheder. Så meget større grund er der for os til at være opmærksomme på de ret få og mindre udprægede variationer, der har været her, og som gamle brugsting nu næsten er ene om at kunne belyse.

Nordsjællandsk Folkemuseum på Jægerbakken i Hillerød rummer efterhånden ikke så få gamle, egnsprægede møbler; der er derfor her god lejlighed til at sætte sig ind i vor landsdels gamle boligkultur. Har man i forvejen været på Frederiksborg og dér set de højere samfundsklassers mere forfinede møbler, vil det at gå i Nordsjællandsk Folkemuseum og her betragte bondemøblerne kunne give anledning til mange frugtbringende sammenligninger og medvirke til at uddybe det helhedsindtryk, man danner sig af fortiden. I det gamle husmandssted vil man finde hver ting på sin rette plads i rummene; her er det helheden, man uvilkårligt først hæfter sig ved. Netop sådan så der ud i et beskedent landbohjem for omkring 150 år siden. I udstillingsbygningen derimod er det enkeltgenstandene, der dominerer, — tingene løst ud fra deres sammenhæng, men derfor lige værdifulde som midler til at

skaffe sig et indblik i tidligere tiders levevilkår og nå til en forståelse af datidens mennesker.

Der er al mulig grund til at opfordre Nordsjællændere, som nærer interesse for deres landsdels kulturhistorie, til at aflægge et besøg begge disse steder. Måske det også kunne tilskynde en og anden til i fremtiden at betænke museet ved eventuelle udran-

Lågekiste fra Lyngerup mølle i Hornsherred.

geringer af gamle ting derhjemme og derved sikre det yderligere tilvækst af gode og typiske genstande fra vor egn.

Igennem adskillige århundreder var *kisten* det mest almindelige opbevaringsmøbel i ethvert bondehjem. Heri kunne man bekvemt gemme mangt og meget af det, der nu engang hørte til et hjem, sengetøj, linned, hynder o. l. En kiste var tillige et praktisk opsamlingssted for ugifte døtres udstyr, som forældrene altid havde i tankerne i god tid. Omend fra begyndelsen et udpræget nyttemøbel, blev lågekisten tillige snart et pryd-møbel. Forbilledet var de fine udstyrskister, som adelige familier i 1500- og 1600-årene lod lave til deres giftefærdige døtre. De blev meget rigt prydede, oftest med den fra hjemmet bortdragende adelsjomfrus udskårne ahnevåbner som det vigtigste led i dekorationen. Bønderne efterlignede disse forbillede så godt de formåede;

udstyrsskikken var jo den samme hos dem. Men i stedet for med slægtsvåben, som de ikke havde, pyntede de kisterne med forældrenes — undertiden alene datterens — navnebogstaver. En altfor kunstfærdig og kostbar dekoration som billedskæring og staffering var der som regel hverken råd eller mulighed for i de små landbohjem, men man klarede sig godt med landsbymalerens farverige blomsterdekorationer. På en kraftig blå, grøn eller rød bund kunne de tage sig prægtigt ud. Ligesom i adelige kredse forekom det ikke så sjældent blandt bønderne, at sådanne udstyrskister blev malet op af det efterfølgende slægtled og forsynet med nye navnebogstaver samt nyt årstal for derefter måske påny at blive brugt som brudekiste.

Den her afbildede udstyrskiste hidrører fra Lyngerup i Hornsherred. Den er — som det oftest var tilfældet med brudekisterne — lavet af egetræ. Formen er den i 1700-årene mest gængse, med svagt skrånede sider og med buet låg uden karm. Selve kisten er malet lysegrøn, men de med nagelbukler udhamrede, fligede beslagbånd er røde. I de fire felter på forsiden er påmalet mørkegrønne bladkranse med mørkerøde tulipaner og rødhvide dobbeltroser. Indenfor bladkransene står med pånaglede rødmaledede jernbogstaver inskriptionen M P D samt et sammenslynget L M L og derunder A N N O 1759. Navnebogstaverne angiver utvivlsomt den pige, til hvis udstyr kisten er lavet (Maren Poulsdatter?) samt hendes hjemsted (Lyngerup mølle?). I de to midterste felter er senere indføjede navnebogstaverne A L D (Anne Larsdatter?) samt årstallet 1786. Dette må være sket i forbindelse enten med den ovennævnte datters bryllup eller med en ny kones (svigerdatters) indrykning på gården. Målene er: højde 71,5, længde 146 og bredde 65 cm.

Kisten blev 1928 skænket til museet af møller H. S. Simonsen, Lyngerup mølle. Efter erhvervelsen blev den restaureret af konservator Th. Kjolner, Hillerød, hvorunder dens oprindelige farver og dekorationer fremkaldtes og kunne benyttes som grundlag for ny opmaling. Ifølge en gammel familietradition skal kisten i 1807, da englænderne var gået i land på Sjælland, være bleven nedgravet i jorden med familiens sølvtøj og andre værdigenstande. Den bærer dog ikke synlige spor af at have lidt særlig overlast ved denne behandling, så formodentlig er den ret hurtigt,

Stolpeskab fra Nordsjælland.

da faren for plyndringer var overstået, igen kommet frem for dagens lys.

Ved siden af kisten har fra gammel tid *skabet* været et vigtigt møbel i de gamle landbohem. En speciel sjællandsk skabsform er de smalle stolpeskabe, som var et fast led i næsten enhver

borgerlig stue på Christian IV's tid. De forplantede sig ud over hele Sjælland og anvendtes i de efterfølgende århundreder i bøndergårdene især som *bordendeskabe*, d. v. s. anbragt stående på bænken i vindueskrogen ved siden af husbondens plads. Almindeligvis blev de brugt som gemmested for husets værdigenstande, rede penge, sølvtøj, vigtige papirer og lignende. En hyppigt forekommende type på sådanne bordendeskabe illustreres gennem det her afbillede stolpeskab, hvis nøjagtige hjemsted desværre ikke kendes, men som dog med sikkerhed vides at være fra Nordsjælland. Det er af fyrretræ, malet mørkegrønt, med røde kantlister og profillister og med blomstermaling i fyldingerne. Skabet er tredelt. Øverst er der et fremspringende skuffeparti, der fortil bæres af to svære, drejede og profilerede stolper, som støtter på skabets underdel. Gesimsen dannes af en groft udført og stumpt afskåret æggestav, der røber, at skabet må have raget helt op imod stueloftet. I det tilbagetrukne mellemparti er der bag stolperne et smalt skab, hvis fyldning kan trækkes ud til siden som en skydelåge; herpå er malet nogle ubehjælpsomt formede navnebogstaver: N L og B I D. Den høje underdel har en fyldingsdør, som foroven, forneden og ved siderne er omgivet af små aflange fyldingsfelter. På selve skabslågen er påmalet årstallet 1802. Skabets mål er: højde 146, bredde 61,5 og dybde 32 cm. Af højden kan man slutte, at loftshøjden i den bondestue, hvor skabet har stået, må have været omkring de 2 m, idet bænken, hvorpå det har været anbragt, har været ca. 50 cm høj.

Som det tredje møbel i rækken afbildes et velbevaret og solidt *langbord* hidrørende fra Hammersholt ved Hillerød. Det er af egetræ, med en enkelt fyrretræsskuffe i sargen. Den oprindelige af to svære egeplanker bestående bordplade, som både i størrelse og tykkelse har det helt rigtige format, er her bevaret, hvilket ellers ret sjældent er tilfældet; de fleste gamle borde har fået deres skiver fornyet flere gange. Pladen ligger løst ovenpå bordstellet, idet et par svære tværlister på undersiden falder lige ned langs sargens endepartier og sørger for, at den ikke kan forskubbes. Benene udgøres af svære, firsidede, balusterformede stolper, som forneden er sammenholdt af en tung, åben fodramme, der er tydeligt mærket af langvarigt slid. Både på sar-

gen og på benene ses rester af en oprindelig mørkegrøn maling. Målene er: længde 175, bredde 77 og højde 80 cm. Bordet, som museet i 1940 fik skænket af gårdejer Ole Larsen, Hammersholt, er utvivlsomt et meget gammelt stykke, i hvert fald fra 1700-årene, muligvis en del ældre. Dets form er typisk for baroktiden.

Egetræsbord fra Hammersholt ved Hillerød.

Et langbord som dette havde i Nordsjælland, ligesom i de fleste andre dele af vort land, sin plads foran bondestuens vinduesbænk. Husbonden sad for bordenden med ryggen mod stuens ene tværvæg og således, at han havde udsigt til gårdspladsen. På vinduesbænken havde gårdens karle deres pladser, medens husets kvinder under måltidet måtte stå op ved langbordets forside for nemt at kunne „gå for borde“, d. v. s. bringe maden på bordet. Om Aftenen, når hele husstanden efter dagens slid samledes omkring langbordet for at fordrive tiden med alskens husflid og håndgerning, blev der naturligvis sørget for siddepladser til alle. Slog det ene langbord da ikke til, og var stuen tilstrækkelig stor, kunne der undertiden stå to langborde i forlængelse af hinanden langs vinduesvæggen. Dette var almindelig skik i Hedeboegnen, men har sikkert også kunnet træffes i Nordsjælland.

I sådanne tilfælde var der ofte mellem de to bordender anbragt

en såkaldt *foldebænk*, hvis ryg var indrettet således, at den kunne vippe over fra den ene side til den anden. På den måde kunne den anvendes som siddeplads ved hvilket af de to borde, man i det givne øjeblik ønskede. Af sådanne foldebænke kendes der flere eksemplarer fra Nordsjælland. Den her afbildede er fra Melby, skænket 1923 til museet af gårdejer Ole Andersen, Ramsbjerggård. Den er lavet af aske- og fyrretræ og malet brun. Ryggen dannes af to svejfede fjæle, hvorimellem er indfældet udsavede bræststivere. De korte armlæn og armstolperne er drejede og profilerede. Benene er drejede og forneden sammenbundet af en åben fodramme, som i tidens løb er blevet meget slidt. Bænkens mål er følgende: længde 110, bredde 40, ryghøjde 93 og sædehøjde 53,5 cm.

En foldebænk som denne brugtes undertiden også som sengeleje for et barn. Blev den stillet op mod en væg, kunne ryggen, når den var vipet over, fungere som en slags sengehest, en praktisk hindring for at barnet — eller sengehynderne — kunne falde på gulvet.

De hårde bænke var så godt som de eneste siddemøbler, man havde. Magelige lænestole forekom kun sjældent i de gamle bondehjem, og fandtes de endelig, var det i reglen kun, fordi der i husstanden var gamle udslidte mennesker, som nok kunne have en rigtig hvileplads nødig. Gammelmors stol havde i sådanne tilfælde næsten altid sin plads ved siden af kakkelovnen; her kunne hun sidde godt lunt og uden at være nogen i vejen.

Den her afbildede *armstol* eller „vingestol“, som den kaldes, er et typisk eksempel på en sådan bedstemors stol; mange ældre mennesker vil sikkert nikke genkendende til typen. Den hidrører fra Stenlille og kom til museet 1936 som testamentarisk gave fra frk. Sidsel Kirstine Jensen (født 1854), datter af gårdejer Jens Madsen i Stenlille. Efter sin form at dømme kan den højst være op imod 100 år gamle. Dens forbillede må søges blandt de i borgerlige kredse så hyppigt forekommende Christian VIII-stole. Disse var som regel ret lette i deres konstruktion og udført af mahogni. Til bondebrug måtte de naturligvis antage en mere forgrovet form, således som vort eksemplar illustrerer. Mahogni passede også kun dårligt i en bondestue, hvis andre møbler var

lavet af hjemlige træsorter. Armstolen her er lavet af elmetræ. Kopstykket, rygbrættet og sargen er af svejftet form; armlænene er regelmæssigt svungne. Agterstavene er firskårne, medens forbenene er drejede og profilerede. Stolen har polstret og fjedret

Foldebænk fra Melby.

sæde, hvilket nok har været temmelig ualmindeligt; som regel nøjedes man med stopning. Det rigt blomsterbroderede klædesetræk med navnebogstaverne B M D (Bolette Madsdatter?) og årstallet 1821 har oprindelig ikke hørt til og siger derfor intet om stolens alder. Det er utvivlsomt ældre end denne, formentlig et gammelt hyndeetræk, som man har haft liggende og i det givne øjeblik har tilklippet og sammenstykket til sit nuværende

formål. Stolens mål er: ryghøjde 99, bredde 58, sædehøjde 47,5 og sædedybde 58 cm.

Til slut følger endelig et billede af en særpræget nordsjællandsk *hængehylde*, en såkaldt „tavlet“ eller „tavolet“. Den er

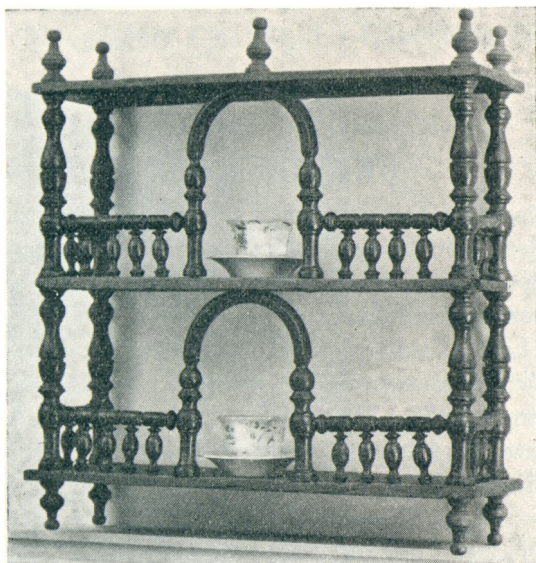

Vingestol fra Stenlille.

udført i slutningen af 1700-årene af rokkedrejere og parcellist Peder Ingvorsen i Tosted mark, Ølstykke sogn. Efter hans død omkring 1790 er den gået i arv først til en brodersøn, skrædder og husmand Ingvor Madsen, derefter til dennes søn, skrædder Mads Ingvorsen (født 1866) og til sidst til hans søster, som var gift med tømmermester Lars Jørgensen i Hillerød, der 1947 skænkede hylden til Nordsjællandsk Folkemuseum.

De mest almindelige hængehylder er som bekendt de pyramideformede, som en senere Tid har givet benævnelsen „amagerhylder.“ Men ved siden af dem forekommer ret hyppigt firkan-

tede hylder som nærværende. Særlig på Sjælland blev der ofte udvist stor opfindsomhed ved deres udformning, hvilket vort eksemplar er et godt udtryk for. Den er lavet af fyrretræ og malet sort med røde kanter og tapper. De tre flade bræthylder sammen-

Tavolet fra Tosted mark, Ølstykke sogn,

holdes i hjørnerne af rigt profilerede, drejede stolper. De to nederste hydler endestykker og forsider er iøvrigt udstyret med lave balustrader, dannet af tætsiddende små spolestykker, som i midten afbrydes af høje buepartier, der virker som portaler. På toppen og i bunden er der drejede tapstykker. Ingen skal være i tvivl om, at stykkets ophavsmand var rokkedrejer af profession! Målene er: højde 68,3, bredde 62,2, dybde 18,5 cm.

Hængehylden var en meget hyppigt forekommende inventar-genstand i bondehjemmene. Fra første færd blev den brugt som en slags udstillingshylde, hvorpå husets fine smågenstande, f. eks. særprægede glas, kopper m. m. placeredes. Det er derfor ikke til at undre sig over, at netop dette møbel indbød til kunstfærdig og fantasifuld udformning. *Jørgen Paulsen.*

Litteraturhenvisning:

Axel Steensberg: Danske Bondemøbler. 1949. (Alfr. G. Hassings Forlag, Kbh.).

BRUDEKRANSE

I foranstaaende Erindringer af Christine Larsen staar der Side 12 i Omtalen af en Dragkiste: „I øverste Skuffe fandtes Moders Brudekrans af kunstige Myrteblade.“

At saadanne Brudekranse opbevaredes som et smukt Minde Resten af Livet, findes der her i Nordsjælland flere Eksempler paa. Foruden ovennævnte, der stammer fra 1880, kan anføres tre, alle fra Aarene 1875—77.

Den første Brudekrans, jeg saa, var hos Christoffer Larsen og Hustru, Viirmandshus i Ørby. Den var anbragt i en Kasse med Glas for — noget lignende som et Skilderi, men dybere — og hang paa Væggen i Soveværelset for Fodenden af Sengene saaledes, at Ægtefolkene straks havde den for Øje, naar de vaagnede om Morgenen.

Christoffer Larsen var født den 4. Marts 1855 paa Hyldebækgaard i Koldsbæk, Blidstrup Sogn. Han blev den 22. Juni 1877 gift med Nikoline Carlsen, der var født den 24. December 1854 paa Bakkeholm i Maarum. Hun blev tidligt forældreløs, først døde hendes Moder og 1860 hendes Fader, Carl Pedersen. At Hjemmet har været velhavende, ser man deraf, at da Dødsboet skulde sælges, fandtes der et trykt Katalog „over et betydeligt Indbo, nogle Vogne, endeel Kreaturer m. m.,“ ialt 386 Numre, der ved to Auktioner indbragte 2817 Rdl. 4 Sk. Kataloget, der giver et godt Indtryk af en veludstyret Gaards Besætning, Indbo og Løsøre i de Tider, er aftrykt i Anders Uhrskovs „Dagligt Liv,“ 1924, S. 168—171.

1877 købte Christoffer Larsen, Viirmandsgaard i Ørby, der laa, hvor den nuværende Købmandsforretning findes. 1881 blev Bygningerne flyttet til det Sted, hvor de ligger nu.

Hvad Navnet *Viirmandsgaard* betyder, har givet Anledning til forskellige Gisninger. For at faa at vide, hvad Sagkundskaben mener herom, har jeg spurgt Stednavneudvalget, der har givet følgende Svar: Virmandsgaard nævnes først i matriklen fra 1844 som Viinmandsgaard; men det må være fejlskrevet, ti Markbogen fra 1682 opregner som Nr. 1 i Kaarshøys Wang: Wir-

Brudekrans fra Klostergaarden
i Tjæreby Sogn.
36,5 × 41,5 × 6 cm.

mands Aas samt Wirmands gierde. Generalstabskortet fra 1934 har Virmandsgaard. Gaarden ligger ved Korshøj og Korshøjgaard, saa den har taget navn efter Wirmands Aas. Hvad saa Wirmand er, er en anden sag, men det synes at være et ellers ukendt personnavn el. tilnavn.“

1905 byggede Christoffer Larsen Viirmandshus og overdrog Gaarden til sin Søn, Carl Larsen, der 1935 bortforpagtede den til sin Søn, Helge Larsen, som 1944 blev Ejer af Gaarden.

Paa den lille Landbrugsejendom Viirmandshus fejrede Christoffer Larsen og Hustru 1927 deres Guldbryllup, og de havde stadig Brudekransen fra 1877 for Øje. Christoffer Larsen døde den 11. Marts 1941, Nikoline den 23. Januar 1936. Ægteparret er afbildet i Anders Uhrskovs *Sagn og Tro*, 1923, Side 182 under Betegnelsen: Gaardmandsfolk i Ørby 1877.

Den anden Brudekrans, jeg fik Øje paa, fandtes paa Klostergaarden i Ebberholtsvang, Tjæreby Sogn. Her boede i sin Tid Jens Nielsen, der var født den 31. December 1851 paa Kildemosegaard i Ølsted. Den 23. Marts 1877 blev han gift med Maren Kirstine Hansen, født den 30. April 1855 paa Klostergaarden, og overtog samtidig hendes Fødehjem.

Brudekrans fra Tammosesgaard, Store Lyngby Sogn.
27,4 × 31,8 × 3,2 cm,

Ved Brylluppet bar Maren Kirstine efter Tidens Skik en Brudekrans af kunstige Blomster. Den blev som hos Christoffer Larsen anbragt i en Kasse med Ramme og Glas og opbevaret i Hjemmet, indtil dens Ejerinde 1924 skænkede den til Nordsjællandsk Folkemuseum, hvor den hænger over en Bilæggerovn paa 1. Sal i Udstillingsbygningen.

Ogsaa dette Ægtepar oplevede at holde Guldbryllup. Jens Nielsen, der 1919 havde afstaaet Klostergaarden til sin Svigersøn, Gaardens nuværende Ejer, Anders J. Andersen, døde 8. December 1933, hans Hustru var død Aaret før, den 29. April 1932.

Den tredie Brudekrans er fra Store Lyngby. Det er en Myrtekrans, inden i hvilken Brudebuketten, der bestaar af Hjertegræs,

moden Havre og hvide kunstige Roser, er anbragt.

Paa Rammens Bagklædning er skrevet: Aar 1875 / Brudekrans / Ellen Margrethe Larsen / Store Lyngby / Tammosegaard 14. Maj / Død ¹/₁₀ 1927.

Brudekransen er 1947 skænket til Museet af Søren Larsen og Hustru, Tammosegaard, senere Skævinge.

Ogsaa denne Brudekrans er udstillet paa Museet. Det er os en ganske særlig Glæde at opbevare disse smukke Minder om unge Kvinders store Højtidsdage. Det var vel nok noget af et Offer for Jens Niensens Kone 1924 at bortskænke dette Minde efter 41 Aars Ægteskab, men hun skønnede, at et Folkemuseum var noget værdifuldt, Museet skulde have hendes Brudekrans, og hun gav os den med et Smil, der var en Blanding af Vemod og Varme.

FORSKELLIGT

Husmandsstedet blev i Foraaret tækket med Undtagelse af Ladens ene Side, der fik nyt Tag for nogle Aar siden. Til Udstillingsbygningen er anskaffet en ny Skabsmontre, hvori Gaver og

Den sidstlevende af de gamle Hestgardere: Gaardejer Lars Larsen, Harløse, Tjæreby Sogn, født i Harløse den 26. November 1842 og død sammesteds den 2. Februar 1935, 92 $\frac{1}{2}$ Aar gammel. Den 28. Maj 1866 præsenterede Eskadronen sidste Gang for Christian IX, der som Prins i 18 Aar havde været Korpsets Chef. Fotografiet er skænket af afdødes Søn, tidligere Sognepræst i Helsingø, L. S. Lynghø-Larsen.

andre Nyerhvervelser bliver anbragt, skiftevis med forskellige mindre Udstillinger. Ad den Vej vil man i Aarenes Løb kunne bringe adskillige Ting frem i Lyset, som Pladsmangel ellers nøder os til at magasinere. Fra Undervisningsministeriet havde Museumsforeningen den Glæde at modtage 400 Kr. til Hjælp til Anskaffelsen af nævnte Montre.

Af andre Tilskud har Museumsforeningen i Aaret 1949—50

modtaget følgende Beløb: Fra Frederiksborg Amt 500 Kr., Hillerød Byraad 500 Kr., Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse 200 Kr., Helsing-Valby Sogneraad 10 Kr., Ramløse-Annissee Sogneraad 10 Kr., Slagslunde-Ganløse Sogneraad 10 Kr., Farum

Et Sulekar forarbejdet af en udhulet Egestamme. Skænket af Gaardejer Andreas Pedersen, Søsøm. Sulekarret, der er 210 cm langt, 66 cm bredt og 55 cm højt, er gennemtrukket af – maaske Aarhundreders – Saltlage og meget tungt. Da det 1940 blev hentet, maatte der syv Mand til for at bære det op af Kælderen, hvor det var anbragt.

Sogneraad 10 Kr., Slangerup Landsogns Sogneraad 10 Kr., Uvelse Sogneraad 10 Kr., Gerlev-Draaby Sogneraad 25 Kr. og Asminderød-Grønholt Sogneraad 20 Kr. Desuden har Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse til nærværende Aargang af *Kultur- og Folkeminder* ydet et særligt Tilskud paa 300 Kr.

Første Aargang af *Kultur og Folkeminder* fik en meget smuk Modtagelse af Offentligheden og skaffede Museumsforeningen 69 nye Medlemmer. Foreningen fortsætter nu med 2. Aargang, der paa Grund af særlige Forhold er blevet noget større, end det ellers er tænkt. Kontingentet er ifølge Beslutning paa Generalforsamlingen den 27. Januar 1950 forhøjet til 2 Kr., for hvilket Beløb man modtager nærværende Skrift gratis, ligesom Medlemskortet giver fri Adgang til Museet. Af *Kultur og Folkeminder* I er der et lille Parti tilbage, som Medlemmer kan købe for 2 Kr. pr. Stk. I Boghandelen koster 1. Aargang 3 Kr., 2. Aargang 4 Kr. Det er altsaa en god Forretning at være Medlem af Nordsjællandsk Museumsforening, hvis Adresse er: Harløsevej 1, Hillerød.

INDHOLD

Side

<i>Erindringer og Minder. Af Christine Larsens Optegnelser. Ved Overbibliotekar Anders Uhrskov</i>	3
<i>To Mærkedage og to Mænd. Af Anders Uhrskov</i>	33
<i>Hjalmar og Hulda. Ved Anders Uhrskov</i>	38
<i>Nordsjællandske Bondemøbler. Af Museumsinspektør Jørgen Paulsen</i>	47
<i>Brudekranse. Af Anders Uhrskov</i>	58
<i>Forskelligt</i>	62

BILLEDER

Bøstrup	5
Den sidste Kulsviers Hytte	9
Skovgaard 1891	17
Skovgaards Jorder	19
Laagkiste fra Lyngerup Mølle	49
Stolpeskab	51
Egetræsbord fra Hammersholt	53
Foldebænk fra Melby	55
Vingestol fra Stenlille	56
Tavolet fra Tosted Mark	57
Brudekrans fra Klostergaarden	59
Brudekrans fra Tamnosegaard	60
Den sidstlevende Hestgarder	62
Sulekar fra Søsum	63

KULTUR OG FOLKEMINDER III

UDGIVET AF
NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

REDIGERET AF
ANDERS UHRSKOV

H I L L E R Ø D 1 9 5 1

*Udgivet med Understøttelse af Frederiksborg Amts
Spare- og Laanekasse.*

HØRFABRIKKENS EKSPLOSION I HILLERØD DEN 20. AUGUST 1873

Onsdag den 20. August 1873 skete der Kl. 7¼ i Hillerød en stor Ulykke, idet Dampkedlen i et Hørspinderi, der fandtes i et to Etages Baghus i Ejendommen Slotsgade 3, eksploderede, hvorved ialt ni Mennesker mistede Livet, medens flere blev haardt saarede. Det er formentlig den med Hensyn til Tab af Menneskeliv største Ulykke i vor Bys Historie, hvorfor der ogsaa er al Grund til at dvæle lidt nærmere ved denne Begivenhed.

Hørspinderiet ejedes af Fabrikant *Orlow Andersen*, der var født den 27. September 1812 i Rindum ved Ringkøbing. Som ganske ung rejste han til København, hvor han kom i Huset hos Snedkermester *Lasenius Kramp*, en Banebryder paa Haandværkerundervisningens Omraade, idet han bl. a. stiftede Snedkernes Tegneforening og Det tekniske Selskab i København. Her lærte *Orlow Andersen* Snedkerhaandværket, og siden fik han en videregaaende teknisk Uddannelse. Efter at have gjort nogle Opfindelser paa Møllebyggeriets Omraade blev han Fabriksleder ved de Brønsholmsdalske Klædefabrikker i Usse-rød.

Her lærte han den unge theologiske Kandidat Digteren *Jens Christian Hostrup* at kende. *Hostrup* (1818—1892) var fra 1844 til 1847 Huslærer hos Justitsraad *M. B. Nygaard* paa Kokkedal, og i disse Aar skrev han „Intrigerne“, „En Spurv i Tranedans“ og lagde Grunden til „Eventyr paa Fodrejsen“.

Hostrup og *Orlow Andersen* blev Venner, og da Trearskrigen nærmede sig, meldte *Orlow Andersen* sig som „frivillig

selvudrustet bereden Herregaardsskytte“¹⁾). Det maa have været i 1847, og ved Afskeden forærede Hostrup ham en Glasbrevpresser, hvori saas et haandskrevet Afskedsvers omgivet af en Krans af Forglemmigejer.

Versets Ordlyd var følgende:

Se, Himlen den er mørk og sort,
Og Blomsterne til Jorden segne,
Fordi vor Orlow rejser bort
Fra Usserød til Krigens Egne,
Lad denne Krans af Glemmigej
Dig stedse frisk og munter finde,
Lad den Dig atter vise Vej
Til Usserød, det gamle Minde.

Efter Treaarskrigen foretog Orlow Andersen med Stipendium en Studierejse til England for at lære Hørlærredsfabrikationen nærmere at kende, og senere oprettede han i Slotsgade 3, Hillerød, en Fabrik, hvor han drev Klædefabrik, Uld- og Hørspinderi. At Orlow Andersen har været en Dygtighed, fremgaar deraf, at han fik sine Produkter belønnede paa Udstillinger baade herhjemme og i England, og at han 1856 fik tildelt Fortjenstmedaljen i Sølv. Han var dengang kun 44 Aar.

I Hillerød mødte Orlow Andersen sin Ungdomsven C. Hostrup, der var blevet Præst her 1862. Efter at han havde mistet sin første Hustru, giftede han sig midt i Tresserne paany. Hostrup viede dem, ligesom han ogsaa døbte de tre Børn, der efterhaanden kom til Verden. Alt syntes derfor saare godt.

Men i 1873 var Ulykken ude efter Orlow Andersen. Han havde som Fyrbøder haft en Mand, der hed *Peter Sørup*, men der var kommet en Kurre paa Traaden. Peter Sørup blev afskediget og en ny Mand, der hed *Søren Nielsen*, antaget.

Det var under hans ukyndige Ledelse, at Ulykken skete. Han havde i sin Uforstand for at undgaa Spild af Damp hindret Sikkerhedsventilen i at virke, og kort efter skete Eksplosionen, flere Bygninger styrtede i Grus, og otte Mennesker blev dræbt.

Men inden vi gaar videre med dette, vil vi se lidt nærmere paa de stedlige Forhold. De to Ejendomme, som særlig led Skade, er de nuværende Nr. 1 og 3 i Slotsgade. Imellem de to Huse findes der den Dag i Dag en Smyge, hvor en rørlagt Kanal, der benævnes „Slusen“ fører Vand fra Teglgårdssøen

til Slotssøen. Lektor, Dr. phil. *Jan Steenberg* har i en klar og fyldig Afhandling beskrevet dette Forhold nøjere i „Hillerødbogen“, bl. a. S. 333 og 375 f, ligesom Slusen og de to Gaarde kan ses paa Bykortet i samme Bog S. 371, hvor de er angivet med 1 og 2.

I Gaarden Øst for Slusen — 2 — boede i sin Tid *Wenzel Kromand*. En af Christian IV's paalidelige Mænd, *Hans Pedersen*, fik 1625 Gaarden af Dødsboet og boede der til sin Død 1655. Derefter var en *Mads Rasmussen* Ejer af Gaarden, og efter hans Død o. 1670 boede *Daniel Stendal Bager* her, og siden har Stedet heddet *Bagergaarden*. Stedets forskellige Ejere findes opført paa en Tavle til højre i Porten, hvor man læser følgende:

Bagergaarden.

Bagermester <i>Daniel Stendal</i>		1686
— <i>Jocum Dübiger</i>	2 /7	1730
— <i>Sigvart Johansen Møllqvem</i>	9 /4	1739
— <i>Frederik Bøhma</i>	1 /7	1743
Glarimestersvend <i>Mads Jørgensen</i>	20/12	1747
Bagermester <i>Hans Jespersen Hamborg</i>	3/4	1750
— <i>Jens Kjærsgaard</i>		
— <i>Niels Jespersen Hamborg</i>	10 /2	1802
— <i>H. I. C. Mukow</i>	24/3	1809
— <i>Mukows Enke</i>	24./6	1832
— <i>Conrad Hillebrand</i>	2 /6	1834
— <i>A. Bauer</i>	13 /11	1846
— <i>Gotlieb Ludvig Piper</i>	26 /1	1865
— <i>Husmann</i>		
— <i>Nicolaj Petersen</i>	8 /1	1874
— <i>Herman Jensen</i>	19./7	1898
— <i>L. P. Warnøe</i>	28 /12	1909

Bagermester Warnøe døde 1946. Forretningen drives nu af hans Efterfølger, Bagermester *Ole P. Larsen*.

Vi vender os dernæst til Aaret 1873. I Forhuset Slotsgade 1 (Bykortet 2) var der i Stuen to Lejligheder med Butik. Øst for Porten — op mod Torvet — drev Købmand *Axel C. Knudsen* (1829—1885) Forretning og ved den anden Side af Porten —

op til Smygen — Bagermester *Nicolaj Petersen* (1839—1913). Paa 1. Sal — i „Salslejligheden“, som man sagde — havde Enke efter Amtsvejiinspektør *Lundberg* Pensionat, og her boede flere af Pensionærerne, bl. a. Fuldmægtig *Svendsen*.

I Slotsgade 3 (Bykortet 1) var der i Stuen ligeledes to Beboelser med Butik, her boede Sadelmager *C. Jørgensen* og Kunstdrejer *Tronier*. Paa 1. Sal havde Fabrikant *Orlow Andersen* og Proprietær *Grønbek* Lejlighed. I Gaarden fandtes Hørfabrikken, Fru *M. Lunds Pigeskole* og Sadelmager *Jørgensens Værksted*.

Det var altsaa Onsdag den 20. August 1873, at Begivenheden fandt Sted. Paa Hørfabrikken beskæftigedes der et Antal svenske Piger. Købmand *Axel C. Knudsens* endnu levende Datter, Professorinde *Jenny Wesenberg-Lund*, født 1867, fortæller, at de jævnlig kom ind i hendes Faders Butik for at gøre Indkøb, og det hændte da, at de paa hendes Moders Anmodning sang nogle af deres smukke svenske Sange. Deres Arbejdstid begyndte imidlertid først senere, og de var derfor endnu ikke kommet, da Ulykken indtraf, derimod var baade Bageriets og Sadelmagerværkstedets Folk til Stede.

Vi lader „Frederiksborg Amtstidende“, der var Byens eneste Avis, berette i Bladet for den 21. August: „En skrækkelig Ulykke er i Gaar sket her i Byen. Omtrent Kl. 7¼ Morgen hørtes der over Byen et meget stærkt tordenlignende Brag, der bragte de omliggende Huse til at ryste, medens Mursten, Jernrør m. m. regnede ned rundt omkring. Man fik snart at vide, at det var Dampkjedelen til det Fabrikant *Orlow Andersen* tilhørende Hørspinderi, der var eksploderet. Dampkjedelen var beliggende i det toetages Baghus, af hvilket Størstedelen styrtede sammen, ligesom det op til samme beliggende Sidehus, hvori Sadelmager *Jørgensens Værksted* befandt sig, blev aldeles knust, hvilket ogsaa var Tilfældet med Sidehuset til en tilstødende Naboejendom, hvori der var Bageri. Desværre gik mange Menneskeliv tabt ved denne Eksplosion, idet nemlig tvende i Bageriet arbejdende Bagersvende samt en Dreng og 5 i Sadelmagerværkstedet tilstedeværende Arbejdere blev begravet under de nedstyrtede Bygninger . . .“

Eksplosionens Voldsomhed kan skønnes deraf, at det flere Centner tunge Kedellaag blev kastet over Forhuset, Gaden og

et andet Hus og faldt ned i *Wiwels Gaard* (Bogbinder Wiwels Ejendom, der laa, hvor Bankbygningen nu ligger, Slotsgade 2) og borede sig saa langt ned i Jorden, at kun et Hjørne stak op. Fru Wesenberg-Lund fortæller, at hun senere mange Gange stødte imod det — „fossede“ det — naar hun løb gennem *Wiwels Gaard*.

Andre store Rester af Dampkedlen og Bygningen blev slynget ud over Byen i store Afstande. Saaledes skal et Jernrør, 10 Al. langt og $\frac{1}{2}$ Alen i Diameter, være kastet flere Hundrede Alen gennem Luften, hvorefter det faldt ned paa et Tag, ligesom et Stykke af en Bjælke blev kastet 300 Al. gennem Luften, hvorefter det for gennem en Rude paa *Leidersdorffs Hotel* og knuste et Taffelur.

Leidersdorffs Hotel var det nuværende Hotel København, som Gæstgiver *A. W. Leidersdorff* havde i Forpagtning. 1869 havde han købt *Abels Gæstgiveri* over for Slottet. *Leidersdorff* drev denne Virksomhed ved Siden af „København“, men efter at have opført et nyt Hotel — det nuværende *Hotel Leidersdorff*, der var færdig 1877 og vakte hele Byens Beundring — opgav han „København“ og flyttede ind paa det nye Hotel.

Gaden var spærret af Ruiner og Varer fra Butikkerne i Forhuset, og op fra de sammenstyrtede Huse hørte man de endnu levendes Jamren. Ikke underligt, at Uhyggens Stemning sænkede sig over Byen.

Folk ilede til fra alle Sider, saaledes Arbejderne fra Slottet, men det hele kunde let have endt i Kaos, havde ikke — foruden Politimester *Scholten* — en praktisk Mand taget Ledelsen. Det var Tømrermester *Julius Lange*, efter hvem *Langesvej* har Navn, der organiserede Redningsarbejdet. Man gravede og gravede for at befri de forulykkede, Sten og Grus blev kørt bort paa Trillebøre.

Der blev udvist megen Hjælpsomhed, men et Eksempel paa det modsatte undgik man ikke. Det var omkring Kl. 7 $\frac{3}{4}$, at en Del af *Latinskolens Disciple* fra 5. og 6. Klasse kom forbi paa Vej til Skole. Da de saa, hvad der var sket, kastede de resolut deres Skolebøger, som de havde anbragt mellem to Træplader, der blev holdt sammen med en Læderrem, i Porten og op ad Trappen til Købmand *Knudsens Butik* og tog ivrigt fat paa

Redningsarbejdet, men da kom en af Latinskolens Lærere og jog dem bort. De havde vær's'go' at gaa op og passe deres Timer.

Men de øvrige fortsatte ufortrødent. En af Bagersvendene, *Gerlach*, var endnu levende, da man efter fem Kvarters Forløb fik ham draget frem af Ruinerne, men han var saa medtaget, at der ikke var noget Haab om at redde hans Liv.

Til Trods for, at der blev arbejdet med den størst mulige Kraft, varede det nogle Timer, før man fik de øvrige gravet fri. „Det var et rystende Syn,“ skriver Amtstidende, „at se det ene Lig efter det andet — nogle af dem i en forfærdelig lemlæstet Tilstand — blev trukket frem af Ruinerne.“

Det viste sig, at Eksplosionen havde kostet otte Mennesker Livet. Hos Sadelmager Jørgensen mistede følgende fire Svende og en Lærling Livet:

1. Sadelmagersvend *Peter Henrik Kølert*, Søn af Sadelmagermester C. F. Kølert, København, 20 Aar, ugift.
2. Sadelmagersvend *Christian Feldsted Juul*, 27 Aar, gift med en Datter af Tømrer Niels Rasmussen, Frederiksborg Nyhuse, havde sin Kone og tre Børn boende paa Gammelmønt i København.
3. Sadelmagersvend *Rasmus Jørgensen*, som var fra Horsens. 26 Aar, ugift.
4. Sadelmagersvend *Julius Frederik Valdemar Jensen* fra Nykøbing Falster. Han kom i Arbejde Dagen før, og hans Vandrebog laa i Værkstedet. 20 Aar, ugift.
5. Lærling *Niels Bendsen Wilhelmsen*, Søn af Husmand Vilhelm Christensen, Uvelse, der tjente hos Købmand Mørk i Slangstrup. 18 Aar.

Hos Bager Nicolaj Petersen:

6. Bagersvend *Gustav Frederik Vilhelm Deppe*, hjemmehørende i Horsens, hvor hans Fader havde en Stilling ved Straffeanstalten. 19 Aar, ugift.
7. Lærling *Poul Johan Christensen*, Søn af Husmand, Skrædder Christen Hansen, Jørlunde. 14 Aar.

Den ottende, som mistede Livet, var en Dreng, *Laurits Ludvig Vilhelm Petersen*, Søn af Arbejdsmand Peter Andersen, Hil-

lerød Overdrev, 10 $\frac{3}{4}$ Aar. Han var gaaet ind i Maskinhuset, kort før Ulykken skete.

Som ovenfor nævnt var der endnu en Bagersvend, der vel endnu var i Live, men i en saa medtaget Tilstand, at hans Liv ikke stod til at redde. Det var *Carl August Gerlach*. Han var 37 Aar, gift, og hjemmehørende i Lyngby ved Grenaa.

Efter Hørfabrikkens Eksplosion den 20. August 1873.

Paa selve Ulykkesdagen var der altsaa otte dræbte, men flere blev saarede. Fyrbøderen blev slynget ind i Maskinhuset uden dog at komme særlig slemt til Skade. Bagermester Nicolaj Petersen, der kort før Eksplosionen havde forladt Bageriet og var gaaet til sin Bolig, slap med lettere Kvæstelser. Om Sadelmager Jørgensen hedder det, at han „blev kastet langt hen i Gaarden og er meget lidende.“ Værst gik det dog ud over Proprietær Grønbeks Pige, om hvem det hedder, at hun med hele Køkkenet styrtede ned i Gaarden og blev frygtelig forslaaet. En samtidig Kilde meddeler, at hun døde om Eftermiddagen, men det er ikke rigtigt.

Det var i alle Maader en Sorgens Dag ikke mindst for de efterladte Enker og Børn, der nu sad tilbage i Armod.

At selv saadan en Dag ikke var helt uden Komik, ser man af følgende Tildragelse. Hos Fru Lundberg i Nr. 1 boede som tidligere nævnt Fuldmægtig Svendsen, han havde Værelse ud mod Nr. 3 og vaagnede ved, at Væggen faldt ind til ham. Han styrtede ind til sin Værtinde og raabte: „Fru Lundberg! Hvad skal vi dog gøre?“ — „Aah, foreløbig synes jeg, De skulde tage et Par Bukser paa,“ var hendes nøgterne Svar. Hun havde iøvrigt ogsaa sin Oplevelse, for da hun vilde gaa ind i sit Spisekammer, viste det sig, at der ingenting var at gaa ind i. Det hele var væk.

Orlow Andersen og hans Familie kom let fra Ulykken, hvad Liv og Lemmer angik. Orlow Andersen var ikke til Stede, da Ulykken skete, og undgik derfor at komme til Skade. Hans Hustru maatte bæres ned ad de itubrudte Trapper. Den ældste Datter var lige taget op af sin Seng, da en Kakkellovn væltede ned i den.

Men vi vender tilbage til det mere alvorlige. Den store Ulykke havde rystet hele Byen, og Rygtet om den gik som en Løbeild hele Nordsjælland over.

Underretning om Ulykken naaede ogsaa Fredensborg Slot, hvor Kong *Christian IX* og *Dronning Louise* residerede med hele den kongelige Familie. Allerede ved Middagstid kom Kongeparret ledsaget af Storfyrsttronfølgeren *Alexander* af Rusland og Storfyrstinden — *Prinsesse Dagmar* — med hvem han var blevet formælet 1866, samt hele den øvrige kongelige Familie kørende hertil for at vise deres Deltagelse.

De besøgte de saarede, og for at lindre den opstaaede Nød efterlod de betydelige Pengegaver, idet Politimester Scholten fra den kongelige Familie modtog ca. 900 Rdl. (Kongen 400 Rdl., Dronningen 100, Storfyrsten og Storfyrstinden 200, Kronprinsen 100, Kronprinsessen 50, Prinsesse Thyra 40, Prins Valdemar nogle Guld- og Sølvmonter til Værdi 26 Rdl, Pr. H. (formentlig Prins Hans) 15 Rdl.).

Kongen skænkede yderligere Arbejderne ved Frederiksborg Slot, der havde ydet saa god Hjælp ved Udgravningen, 50 Rdl. Dette Beløb lod Arbejderne gaa videre til de nødstedte, ligesom de tilbød at skænke en Dags Dagløn i samme Øjemed.

At Medfølelsen med de efterladte og de saarede var stor, ses bl. a. af følgende „Opfordring.

I Anledning af den i Onsdags Morges stedfundne Eksplosion hos Fabrikant Orlow Andersen, hvorved 8 Mennesker, deriblandt Familiefædre, mistede Livet, og 4 blev haardt saarede, er vi undertegnede traadt sammen for at skaffe de syge Lindring og sørge for de dødes passende Begravelse forsaavidt denne ikke ønskes besørget af Vedkommendes Familie, og tillade os herved at opfordre vore Medborgere at yde Pengebidrag til at bøde paa Ulykken og lindre den Nød, som denne sørgelige Begivenhed har foraarsaget. Bidragene kunne tilstilles Enhver af os. Komitéen skal i sin Tid aflægge Regnskab for det Indkomnes Anvendelse.

Hillerød, den 21de August 1873.

<i>Schulin</i> [Amtmand]	<i>Fr. Scholten</i> Borgmester	<i>Schäffer</i> Forligelseskommissær.
<i>C. Hostrup</i> Præst	<i>E. Falkenskjold</i> Præst	<i>Chr. Hanson</i> Redaktør.“ ²⁾

Vi vender senere tilbage til denne Indsamling. Det er forstaaeligt, at Begravelsen af de omkomne vilde vække meget stor Deltagelse. Lørdag den 23. August bekendtgøres det, at Begravelsen vil finde Sted Søndag den 24. August Eftermiddag Kl. 3 fra Sygehuset, der dengang fandtes i Jægergaarden, Møllestræde 5. Det var først 1885, at Sygehuset paa Sdr. Banevej — det, som nu benævnes „det gamle Sygehus“ — blev taget i Brug.

Det hedder videre i Bekendtgørelsen: „De, der ønsker at være behjælpelige ved Ligenes Bortbæring, anmodes om forinden at ville lade sig tegne paa en hos Kirkegaardsinspektør Schäffer henlagt Liste.“³⁾

En af Sadelmagersvendene, Kølert, blev begravet i København. De øvrige syv omkomne jordfæstedes i Hillerød, og det hedder herom, at Begravelsen fandt Sted „under en meget stor Deltagelse fra Publikums Side, saa at Byen næppe har været Vidne til saa stort et Ligtog som det, der fulgte de 7 med Kranse aldeles bedækkede Kister — der hver for sig blev fulgt af den paagældendes Familie — fra Sygehuset gennem den med Blomster og Grønt bestrøede Slotsgade til Kirkegaarden, hvor de alle

blev begravede i een Grav. Ved Graven talte Pastor Hostrup i et gribende Foredrag, der gjorde stærkt Indtryk paa de tilstedeværende.“ 4)

De Salmer, der blev sunget, var trykt i Chr. Hansons Officin, og det var: Før Jordpaakastelsen

Her mødes alle Veje
Paa Gravens bratte Rand
(Grundtvig)

og efter Jordpaakastelsen

Lær mig, o Skov, at visne glad
Som seent i Høst dit gule Blad
(Oehlschläger).

Over hele Byen flagedes der paa halv Stang.

Bagersvend Gerlach døde Dagen efter, Mandag d. 25. August, paa Sygehuset. Han efterlod sig Enke og fire Børn. Gerlach blev begravet Onsdag den 27. August, og atter var der et stort Ligtog, der bevægede sig op ad Slotsgade. Pastor Falkenskjold, der forrettede Jordpaakastelsen, talte smukt og inderligt ved Graven.

Vi vender os nu til de saarede. Den værst medtagne var formentlig Proprietær Grønbeks Pige. Hun var meget forslaaet i Hovedet og laa i næsten to Aar paa et københavnsk Hospital, men blev fuldstændig rask. Hendes Kur og Pleje blev betalt af Dronning Louise og Christian IX. 5)

Ogsaa Sadelmager Jørgensen var som omtalt saaret, men allerede i Frederiksborg Amtstidende for Søndag den 23. August bekendtgør han, at hans Værksted under en duelig Svends Ledelse fortsætter i hans gamle Butik.

Nicolaj Petersen meddeler i en Bekendtgørelse den 27. August „sine ærede Kunder omkring paa Landet,“ at da hans Forretning foreløbig til Dels er standset, er han ikke i Stand til at lade sin Vogn komme med Rugbrød de forskellige Steder — man havde altsaa allerede i 1873 Brødvogn — hvorimod Butikshandelen fortsættes som sædvanlig.

Rent økonomisk gik det værst ud over Orlow Andersen. Han var ruineret, idet han ikke havde forsikret mod Eksplosionsulykker, men kun mod Ildsvaade.

Til de øvrige skadelidte Grundejere blev der udbetalt følgende Beløb (det bemærkes, at de anførte Matrikelnumre ikke er de nugældende, idet de senere er forandrede): Bager Piper, Matr.

Den frygtelige Ulykke i Frederiksborg,

hvorved 9 Mennesker bleve dræbte, og Mange lem-
læste blev, at Høvspinderiets Maskine sprang og
begravede dem under Ruinerne, samt anrettede en
Mængde andre Ulykker.

Med fuldstændig Beretning.

Kjøbenhavn.

Jul. Strandbergs Forlag og Tryk.
Saaes i Boghandelen, Holmensgade 12.

Nr. 82, 5114 Rdl. 92 Sk., Raadmand Bøje, Matr. Nr. 41 og 42,
11 Rdl. 48 Sk., Berider Lørup, Matr. Nr. 80, 97 Rdl. 80 Sk.,
Forligelseskommissær Schäffer, Matr. Nr. 26, 104 Rdl. 54 Sk.,
Købmand C. Aabye, Matr. Nr. 25 b, 33 Rdl. 88 Sk., og Matr.
Nr. 25 a, 11 Rdl. 60 Sk., Urmager Larsen, Matr. Nr. 23, 3 Rdl.
64 Sk., Værtshusholder R. Larsen, Matr. Nr. 30 og 31, 37 Rdl.

40 Sk., Gæstgiver Jensen, Matr. Nr. 84, 79 Rdl. 16 Sk., Gæstgiver Hansen, Matr. Nr. 85 a, 17 Rdl. 56 Sk., og Matr. Nr. 85 b, 10 Rdl. 24 Sk., Købmand Willerup, Matr. Nr. 83, 102 Rdl. 80 Sk., Købmand I. H. Bruhn, Matr. Nr. 29, 67 Rdl. 36 Sk., Sagfører Schytte og Landinspektør Lomholt, Matr. Nr. 28, 335 Rdl. 94 Sk.⁶⁾

Bagergaarden, der som anført ejedes af Bager Piper, blev faa Maaneder senere, den 8. Januar 1874, overtaget af Nicolaj Petersen.

Ved Hillerød Byraads Møde den 28. August, andrager Schäffer om, at Byraadet vil gøre sin Indflydelse gældende angaaende den fremtidige Anbringelse af „Dampværket“ i Orlov Andersens Fabrik, ligesom ogsaa med Hensyn til Kontrollen med samme.

Det vedtoges at indgaa til Ministeriet med Andragende om, at den Mangel, der findes i Lovgivningen angaaende Kontrol med Anbringelse og Benyttelse af Dampkedler samt med Hensyn til de Personers Sagkundskab, der benyttes ved Kedlens Pasning, afhjælpes snarest muligt.

Vi vender nu tilbage til den tidligere omtalte Indsamling, der fik en saa smuk Start ved Kongefamiliens 900 Rdl. Der var Brug for mange Penge, især fordi to af de afdøde efterlod sig „aldeles uformuende Enker, hvoraf den ene har 4, den anden, hvis Nedkomst ventes, 3 smaa Børn at forsørge.“ Efter at Opfordringen var indrykket i Amtstidende, indeholdt Bladet i længere Tid hver Dag Bidragslister. Saa godt som alle Bidragydere anførtes med Navn, de sædvanlige Ydelser var fra 2—10 Rdl. Men der var ogsaa enkelte store: Fru B. Sølling og hendes Børn 100 Rdl. og Etatsraad O. B. Suhr, København, 100 Rdl. Men saa skal det heller ikke glemmes, at en Husmand fra Meløse gav 1 Rdl., Madam Henriksen (Bakken) 1 Rdl. og gl. Madam Andersen 3 Mark.

De fleste Beløb var naturligvis fra Hillerød og Nyhuse, men rundt omkring fra Nordsjælland kom der Bidrag. Det bør anføres, at Farum Sogneraad havde foranstaltet en Indsamling i Farum Sogn, der indbragte 44 Rdl. En Række Bidrag blev modtaget fra København og enkelte fra andre Købstæder. Teaterdirektør N. F. Svendsen, Frederiksberg Morskabsteater, har

formodentlig givet en Forestilling til Fordel for Indsamlingen, som han tilstillede 55 Rdl. 1 Mrk. 4 Sk.

Helsingør viste paa forskellig Maade Deltagelse. Den Helsingørske Sangforening „Kvartetten“ gav den 27. August en musikalsk Underholdning i Pavillonen i Slotshaven. Ved Døren var anbragt en Bøsse, hvori Publikum kunde lægge et Beløb til Indsamlingen. Koncerten var godt besøgt, og „Grisen“ ved Døren indeholdt 72 Rdl. 4 Mrk. 11 Sk.

Søndag den 14. September afholdt et Dilettantselskab fra Helsingør i Gæstgiver Leidersdorffs Lokaler — altsaa det nuværende „København“ — en Aftenunderholdning, hvor bl. a. opførtes C. Hostrups Sangspil „Den tredie“ — ogsaa til Fordel for Indsamlingen.

Som det ogsaa ses af Indsamlingen, vakte denne store Ulykke Opsigt viden om. Hertil bidrog naturligvis Frederiksborg Amtstidendes Meddelelser, men da det kun var et Faatal, der dengang holdt en Avis, var der hos den øvrige Del af Befolkningen Trang til at faa sin Viden mættet ad en anden og billigere Vej. Det fik man ved Hjælp af de Viser, Julius Strandberg (se „Kultur og Folkeminder“ II S. 39) udsendte fra sin Boghandel i Holmensgade i København. Jul. Strandberg saa straks, at der i Begivenheden i Hillerød var et godt Emne, og han udsendte en Vise om „Den frygtelige Ulykke i Frederiksborg . . . Med fuldstændig Beretning“. Denne er — saa vidt det kan ses — i det væsentlige korrekt. Det er dog ikke rigtigt, som han har angivet, at Grønbecks Pige blev dræbt.

Paa Side 2—3 finder man Visen, hvis naive Linjer er affattet af Ole Christensen, og den lyder saaledes:

Mel.: To Piger de ganger dem ned til en Strand.

Vor Liv er en Boble, som brister saa let,
Naar mindst vi det tænke og vide,
Naar Herren os vinker for Himmelens Ret,
Da maa vi paa Dødshesten ride.

I Frederiksborg virked Alle i Fred,
Maskinerne damped og bruste,
Da Ulykken ret som et Lynglimt slog ned
Og rased og dræbte og knuste.

Thi Kjedelen sprang med forfærdelig Magt,
Og omstyrted Alting som Havet,
Og græsselig Mennesker øde blev lagt,
Og levende blev de begravet.

Ni Mennesker dræbtes, — der kvæstedes Fler,
Ak, Jammeren var uden Ende,
En Pige med Kjøkken og Alt jo man ser,
At knuses i gru'lig Elende.

En Mængde blev slynget tværsover en Gaard,
Mod Muren de dræbtes da Alle,
En Dreng fik i Hovedet gru'lige Saar,
Det knustes, ham Døden mon kalde.

En Hustru jo med sine Børn kommer ned
At se til sin Mand i stor Glæde,
Han hviler nu stille i Himmels Fred,
Og Børnene sørge og græde.

Man hørte de Stakler, som skjultes af Grus,
Hel ynkelig jamre og skrige,
Snart grov man dem ud, — de blev førte i Hus
Med Saar og med Blod uden Lige.

Men Eieren af Spinderiet han var
Fornylig fra Stedet bortgaaet,
Han reddet sit Liv, men det Tab, som han har,
Er stort, og han Sorgen har faaet.

Men Kongen og Kronprindsen ilede til,
Og Storfyrsten fulgte de Brave,
Med Ord og med Daad venlig lindre de vil
Den Sorg, som saa Mange mon have.

Fred være de Dræbte, de hvile nu sødt,
Til Herren dem atter vil kalde,
Gud styrke de Saarede, — hvad der er mødt,
Er sket, Gud bevare os Alle.

Den store Ulykke tog haardt paa Orlow Andersen, baade økonomisk og rent menneskeligt. Ved Hjælp af Støtte fra de tre store Forretningsmænd *C. F. Tietgen, Holmblad og Suhr* fik han ganske vist Fabrikken genrejst, saa den kom i Gang 1874 — som Fyrbøder var Peter Sørup nu genindsat i sin gamle Plads — men han kom alligevel ikke mere rigtig til Hægterne, og 1878 døde han. Alt maatte realiseres, og der blev intet tilovers til Enken og de tre Børn, der nu var 7, 6 og 4 Aar.

Tietgen, der var interesseret i den nystiftede Bell Telefon, hvis første Selskab fik Navnet „Københavns By- og Hustelegraf“, traadte atter hjælpende til, idet han skaffede Orlow Andersens Enke en Stilling som Leder af Selskabets Station Nr. 8 paa Nørrebrogade, hvor ogsaa begge de to Døtre, efterhaanden som

de voksede til, blev ansat. Sønnen, den næstældste af Børnene, gik den militære Vej.

— — —

Der er nu forløbet næsten 80 Aar, siden denne store Ulykke fandt Sted, men endnu ligger hist og her Jul. Strandbergs Vise gemt i en gammel Mahogniskuffe, og endnu lever der i vor By gamle Mennesker, som har oplevet Begivenheden og kan fortælle derom, saa noget af et Gys forplanter sig til den, der med Spænding i Sindet lytter dertil.

1) Efter Opgivelse fra Orlov Andersens Søn, Assurandør, Løjtnant G. O. Orlov-Andersen, Valby, hvem jeg bl. a. skylder Tak for en Række skriftlige Oplysninger om hans Faders Liv og Forhold.

2) Frederiksborg Amtstidende 22. August 1873.

3) Amtstidende 23. August 1873.

4) Amtstidende 26. August 1873.

5) Denne Meddelelse skyldes et Notat af Bagermester Nicolaj Petersen paa et Eksemplar af Jul. Strandbergs Vise, som tilhører Nicolaj Petersens Datter, pens. Kommuelærerinde Frk. *Anna Sophie Petersen*, Hillerød.

6) Ifølge Skrivelse af 2. Dec. 1873 fra Justitsministeriet til Amtmanden over Frederiksborg Amt.

MARGRETHE MOGENSEN FORTÆLLER

Af Skoleinspektør Petersens Optegnelser.

Skoleinspektør *P. Petersen* (1859—1936) var fra 1892 til 1929 Hillerød Kommuneskoles dygtige og myndige Leder, men han var mere end det. Det var Skoleinspektøren — som han i daglig Tale blev kaldt — der satte *Hillerød Folkebibliotek* i Gang 1896, og det var ham, der var Ophavsmand til Oprettelsen af *Hillerød Haandværkerdagskole* 1904. Han var desuden meget historisk interesseret, fra Starten Medlem af Bestyrelsen for *Frederiksborg Amts historiske Samfund*. Det var især Kulturhistorien, der havde Petersens Interesse, og her brugte han i en Arrække en Del af sin Fritid til at opsøge gamle Folk i Hillerød og nedskrive, hvad de havde at fortælle om Livet i tidligere Tider. Et Resultat af disse Indsamlinger har man i Afsnittet „Gamle Folk fortæller“ Side 275—307 i „Hillerød By“, 1925, udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfund.

Ved Skoleinspektørens Død 1936 efterlod han sig flere Optegnelser, som hans Søn, Overlærer *Gustav Hjørland*, København, venligst har givet *Kultur og Folkeminder* Tilladelse til at benytte.

Vi gengiver her, hvad Slagtermester Mogensens Enke, *Margrethe Mogensen*, der var født 1829, fortalte Skoleinspektøren 1921, da hun var 92 Aar gammel.

Margrethe Mogensen var gift med Slagtermester *Peter Martin Mogensen*, der først drev Forretning i Helsingørsgade 19, hvor *Jørgen Christiansen* senere havde Slagterforretning. Fra Helsingørsgade flyttede han Forretningen til Slotsgade, hvor han ved Tvangsauktion købte Nr. 21 — den Ejendom, hvor Sprog-

forskeren *Johan Nicolaj Madvig* boede i sin Skoletid 1817—20 — og her drev han Forretning til 1892, da Sønnen *Peter Mogensen*, der var født 1859, og som i ti Aar havde haft Slagterforretning i Griffenfeldsgade i København, blev hans Efterfølger. Han var Forretningens Indehaver til sin Død 1924. Samme Aar døde hans Mor, *Margrethe Mogensen*, der altsaa naaede en Alder af 95 Aar. Efter *Peter Mogensen* overtog Sønnen *Anker Mogensen* Slagterforretningen, som han har drevet siden. *Anker Mogensen* er altsaa den tredie Slagtermester i Slægten, der har virket i Slotsgade 21.

I *Margrethe Mogensens Fortælling* nævnes der i Anledning af hendes Konfirmation, som maa have fundet Sted o. 1843, to Præster. Den ene, der benævnes *Provsten*, er Provst *Johan Thomas Neergaard* (1794—1877), der var Præst i Hillerød 1839—1850. Han var i nogle Aar Medlem af Frederiksborg Amtsråd. Ved sin Visitats 1847 var Biskop *J. P. Mynster*, hvis Discipel *Neergaard* var, veltilfreds. I sin Visitatsbog skriver *Mynster* om *Neergaards* Prædiken: „Christeligt, klart, kraftigt. Katechisationen fortrinlig. Kirken var næsten ganske fuld af Mennesker, og den meget talrige Ungdom, hvoriblandt alle de senere Confirmerede af anseeligere Familier¹⁾ og af den lærde Skole, svarede meget godt.“

Provst *Jørgen Gottberg Sommer* (1794—1846) var Præst i Tjæreby og Alsønderup fra 1832 til 1846. I *Wibergs Præstehistorie* betegnes han som „skikkelig og agtet“. Biskop *Mynster* sætter ogsaa Pris paa *Sommer*, idet han om sin Visitats i Tjæreby Kirke 1841 skriver: „Skjøndt ikke tilstrækkelig udviklet, var det dog en god og opbyggelig Prædiken; Stemmen ikke smuk, men Foredraget frit og kraftigt. Katechisationen særdeles god. En temmelig talrig Forsamling. Ungdommen svarede godt.“

Efter disse indledende Bemærkninger gaar vi over til det egentlige Emne: Skoleinspektør *Petersens* Gengivelse af *Margrethe Mogensens Fortælling*.

¹⁾ *Paul Nedergaard*, der i sit Værk »En dansk Præste- og Sognehistorie 1849—1949« under Omtalen i Bd. I, Københavns Stift S. 463 citerer disse Linjer, har her en meningsforstyrende Trykfejl, idet han skriver »alle de senere konf. af de adeligere familier«. Der skal altsaa staa: anseeligere.

Min Fars Familie stammer fra en Engelskmand, som kom herind med Caroline Mathilde, han var noget inde ved Stutteriet paa Hillerødsholm. Det er fortalt, at han hed Rood, men det blev lavet om til Ruth, det Navn gik min Far og hans Brødre under blandt Folk, de var vist ikke døbt det. Nu er der nogen i Familien, der har taget det op igen.

Min ene Farbror hed Jørgen og boede i Harløse, han var saa stor og stærk, og saa var han en klog Mand, som alle syntes godt om. Han kom meget omkring og kurerede Kreaturer, han var som en hel Dyr læge.

Pastor Sommer i Tjæreby havde en syg Hest, han hentede Dyr læge, og derefter sendte han Bud efter min Farbror. Da han kommer, ser han noget paa Hesten, og Præsten venter paa, hvad han vil sige. Saa siger han: „Hvis jeg ikke taer meget fejl, har den Lungebetændelse.“ — „Det sa'e Dyr lægen ogsaa,“ siger Præsten, „men jeg vilde dog høre, hvad du mente.“

Farbror Jørgen og hans Naboer var engang til Hoveri paa Hillerødsholm, de kørte vistnok Hø der, hvor Badstuedammen nu er, men saa blev det Regnvejr, og en Del af Hoverifolkene kom ind i Brændevinsbrænder Andreas Petersens Kælderstue. Hvordan det gik til, ved jeg ikke, men Jørgen og hans Nabo Anders Skaaning begyndte at trækkes, men Anders kunde langt fra staa sig, han gik i Gulvet; men da de laa og masede der, bed han Enden af min Farbrors Næse. Saa blev Slagsmaalet jo forbi. De ledte, og de ledte efter Stumpen, for Jørgen vilde jo ha' gaaet til Doktoren for at faa syet den til; men de kunde ikke hitte den; nogen sa'e, at Anders Skaaning havde bidt den af og ædt den, men det ved man jo ikke; andre sa'e, at Skovfogedens store Hund, som var med inde i Kælderstuen, havde nok taget den. Men min Farbror manglede alle Dage et Stykke af Næsen.

Mine Forældre havde et Afbyggersted ude ved Strødam. Nogle af Naboerne var noget rigtigt Tyvepak, de stjal alt, hvad de kunde faa fat i: Faar og Lam, Høns, Bistader, Linned, som var i Vask eller paa Bleg. Et Sted gik de ind og tog alt Tøjet fra to gamle Mennesker, som laa i Sengen, saa de gamle ikke kunde blive klædt paa og komme ud. Folk vidste godt, hvem

det var, der stjal, men de var bange for dem og turde ikke melde dem.

Naar nogen af disse Tyveknægte kom hen hos os, naar Far var hjemme — han var meget ude som Spillemand — saa maatte Mor sætte Mad og Brændevin ind til dem, og naar hun saa bagefter sagde til Far, at det var da ikke noget at traktere saadan nogen, sagde han, at det var bedst at staa sig godt med dem, da han var saa meget borte.

Min Mor var angst, naar vi havde bagt eller slagtet, at de skulde komme og tage det hele — hvad skulde vi saa ha' at leve af? Vi turde ikke slukke Lyset og gaa i Seng om Natten. Saa maatte vi Rollinger sidde den første Del af Natten og passe paa, og for at vi ikke skulde falde i Søvn, fik vi Naboens Dreng til at gaa hen hos os, men de sad og fortalte saa mange Historier om Spøgelser og Varuler, saa vi turde aldrig gaa uden for Døren, naar det var mørkt. Henimod Midnat løste Mor os af, og saa sad hun og spandt lige til Dag.

Sine Steder blandt Naboerne var der megen Fattigdom. Jeg har aldrig set noget saa usselt som hos en, der hed Per. I Stedet for Seng havde de en stor Kasse med Halm og nogle forfærdelige Pjalter. I en mindre Kasse med Halm, der var daarligere end den, vi gav vore Svin, laa fire splitternøgne Børn — der var ikke andet end Halm i Kassen. Kakkelovnen var bygget op af Tagsten, og Skorstenen gik kun lidt over Loftet, men ikke gennem Taget.

Børnene fra dette Hus gik omkring og bad om et Stykke Brød, det fik de jo, og somme Tider fik de en Bid Sul eller Ost til.

Henne paa Sophienborg boede *Wilsbechs*, baade han og Madammen — ja, hun blev kaldt Madame. Der var ikke alt det Fruerskidt som nu. Nu hedder de jo Fruer allesammen . . . vi er inte Fruer! *Wilsbechs* var rettænkende og gode Mennesker, men de fik nok ikke saa meget ud af Bedriften, de passede ikke nok paa, hvad de havde. *Per Jensen* var Avlskarl hos *Wilsbechs*; en Dag ser han, at der gik nogen henne i Kartoffelrækkerne, det var vel nok for at stjæle. Saa siger *Per Jensen* til *Wilsbech*: „De stjæler Kartoffler, skal jeg ikke gaa hen og faa fat i dem?“ „Nej,“ sagde *Wilsbech*, „de stjæler inte, uden de trænger til det.“

Se, det er jo at være for god igen.

Næ, der var *Kroghs*, de var lige saa flinke som *Wilsbechs*, men de var saa dygtige. De var nok *Tyskere*, men de var alligevel gode Folk. Hver Gang et af den fattige *Pers Børn* skulde gaa til *Præsten*, saa tog de det og fødte og oplædte det til *Konfirmationen*.

En Vinter havde vi slet ingen *Mælk* derhjemme. Vi gik saa over til *Sophienborg* af og til for at købe 8 *Potter Mælk* i en stor *Træflaske*, vi havde. Vi betalte kun for 8, men der var altid 10 *Potter*.

Naboerne lærte meget af *Krogh*, han var den første, der begyndte at mergle og dræne, og han forstod saadan at behandle *Jord*, og det var der mange, der tog efter.

Min *Far* havde sin *Jordlod* paa 12 *Tdr. Land* at passe, og han skulde ogsaa passe sin *Musik*. Med *Jordarbejdet* blev det ikke til meget for ham, det maatte gøres af *Mor* og *Børnene*, efterhaanden som de voksede til.

Far havde lært *Musikken* inde hos *Lange'rne* i *Nyhuse*, og han var den meste *Tid* ude og spille ved de mange *Gilder*, som man holdt dengang. Der skulde ikke saa meget til at holde *Gilde*, man bar til *Gildehuset*, saa kunde man snart faa til *Grød* og *Fisk* og *Tørmad*, og *Drikkevarerne* kostede ikke meget dengang.

I *Harløse* fik vi engang ved et *Gilde* hen mod *Morgenstunden* kold *Grød*, som blev skaaret i *Stumper*, i *Stedet* for *Frokost*. *Far* var somme *Tider*, især i *Fastelavnstiden*, ude at spille flere *Dage* i *Træk*, saa spillede han om *Natten* og laa og sov paa en *Bænk* om *Dagen*, saa kom han hjem med en *Lomme fuld* af store og smaa *Skillinger*, som blev lagt som *Spillemandspenge* paa en *Tallerken*, der gik rundt. Han fik engang ved et 3 *Dages Bryllup* 18 *Rigsdaler* — men det var ogsaa det meste, han havde faaet ved et *Gilde*.

Han spillede *Violin* og *Klarinet* baade udenad og efter *Noder*. Jeg blev tidt sendt ind til *Lange*, der boede paa *Hjørnet* ved *Bager Hillebrandt* i *Nyhuse*, for at faa *Noder* til nye *Stykker*.

Naar *Far* kom hjem fra *Frederiksborg* eller fra *Gilderne*, havde han tidt *Viser* med, det var *Viser*, der var trykt eller lavet om en og anden, saa spillede han *Tonen* for os, og vi lærte *Viserne*.

Min *Far* var kendt af alle her paa *Egnen* ved det, at han kom saa meget ud og spille, og han var godt lidt af Folk, og saa

havde han megen Lyst til at snakke. Naar han tog til Frederiksborg, fik han fyldt sin Træflaske med Brændevin hos *Andreas Petersen*. Naar han saa mødte nogen paa Vejen, holdt han, og de fik en Snak, og saa bød Far en Søb af Træflasken, og saadan blev han ved — somme Tider var den næsten tom, naar han kom hjem.

Der kom jo mange til Far i vort Hjem for at bestille Musik. Saa skulde de jo ha' Mad, men det var kun, hvad der var i Huset. Der blev lagt en lille Dug paa Bordet, og saa satte Mor Fedtkrukken, Smørkoppen, Osten og en Suleskank frem, med Brødkniven skar hun nogle lange Rundtenommer af det hjemmebagte Brød — aa, hvor var det dejligt Brød — og saa kunde de smøre og skære, hvad de vilde ha'. Der blev tappet Øl i Trækanden, men det var af det gode Øl, det daglige det var for tyndt, det bød man ikke fremmede. Brændevin blev skænket i en Tinstøb.

Saa kunde de sidde den ene Time efter den anden og snakke og snakke, og det kunde blive sent, førend de gik, og det var vi større Børn kede af, for vi skulde ligge der i Stuen, og vi kunde jo ikke komme i Seng, førend de gik.

Somme Tider gav de os nogle Skillinger, og dem blev der passet nøje paa, men naar det saa kneb med Penge derhjemme, og der ingen var, naar der skulde Bud til Byen, saa toges vore Penge, og det var vi jo kede af, men Far sagde: „Vi skal jo da ha' noget for at føde jer.“

Vi havde tre Stuer, der var nu først Øverstestuen, hvor der blev danset, der var ikke andre Møbler end en Kiste, der var lavet af Tørvemose-Eg, derfor gik der aldrig Møl i Tøjet, den var rød og havde forgyldte Beslag. I Sovekammeret stod Omhængsengen og en Slagbænk til tre, og saa var der den daglige Stue med det lange Bord og Hjørneskabet med Brændevinsflasken og andre Ting, en Bænk foroven og ved Siden og længst nede Høsebænken.

Paa Væggen havde vi nogle Skilderier; der var et stort Maleri, som Far havde købt paa en Auktion, det var en stor Mand i en rød Kappe, han var malet saadan, at han altid saa paa en, hvor man var i Stuen. Min Mor sagde til os Børn: „Pas paa Manden, nu ser han paa jer.“ Det var *Hans Gram*,

det var det rigtige Billede af ham, der er ogsaa et af ham nede paa Slottet. En af disse omløbende Kræmmere købte det af min Mor, han købte ogsaa nogle udskaarne Engle af det gamle Panel.

Vi var mange Børn og havde det fattigt. Jeg kan huske, at Far engang trak af med en Ko ved Efteraarstide for at sælge den, for det knøb med Penge. Da Far var kommet lidt hen ad Vejen, gav Mor sig til at græde, og jeg siger til hende: „Hvad græder du for?“ — „Der gik vor Vintertrøst,“ sagde hun. Den Ko, der gik, var den eneste, der gav Mælk om Vinteren, de to andre Køer skulde for Græsningens Skyld kælte om Foraaret. Ja, saa maatte vi undvære Mælk og nøjes med Vand og lidt Øl, men det var tyndt eller „trukket langt“, som man sagde.

Bad vi Mor om et Stykke Mad mellem Maaltiderne, sagde hun gerne: „I kan tage en Skorpe henne i Bordskuffen,“ og saadan et bart Stykke Brød kunde smage dejligt.

Om ogsaa det var knapt for os derhjemme, Føden fik vi da altid, for der var Sparsommelighed og Nøjsomhed, vi nøjedes med, hvad vi havde, og var glade til, det var en dejlig Tid, anderledes end nu med al den Æden og Drikken — de ruinerer jo sig selv. Om Morgenen fik vi Mælk, naar vi havde det, og et Stykke bart Brød. Slap Mælken op, fik vi Øllebrød og Øllegrød. Naar vi havde slagtet, fik vi længe efter Finker med mange Kartofler i — det var en god Mad.

Til Mellemmad om Formiddagen fik vi en Stump Ost og et Stykke bart Brød eller Smør- eller Fedtemad uden Paalæg. Til Middag fik vi Kaal, Ærter, Grød eller Vælling, som det nu kunde falde sig, men der var ikke Raad til Eftermad. Kaalen var med Gryn paa, det smagte af noget, anderledes end dette Melpap eller Jævning, som de bruger nu. Ærterne kogte meget bedre ud end nu, det kom sig af, at Jorden ikke var saa fed dengang.

Naar vi bagte, fik vi Ærtegrød, som blev kogt i Bagerovnen sammen med, at Brødene bagtes. Saa fik vi Ærtegrød den første Dag, og Dagen efter fik vi tynde Ærter. Vi fik megen Melgrød og anden Slags Grød. Den bedste var jo Sødgrøden, det var Boghvedegrød kogt i Mælk. Til Middagen fik vi som om Formiddagen Ostebrød og smurt Mad. Kaffe fik vi Børn aldrig, det havde vi ikke godt af, sagde min Mor, hun og Far

fik Kaffe en Gang imellem med Kandissukker til. Naar Far havde drukket Kaffen, tog han Sukkerstykket ud af Munden og lagde det op paa Hylden under Loftet, for saa kunde han bruge det igen, men saa stjal vi Unger Sukkeret, naar vi kunde komme af Sted med det. Om Aftenen fik vi Nadver, det var Mælkebrød eller Mælkegrød. Fersk Fisk fik vi aldrig, og fersk Kød købte vi kun, naar en af Naboerne ved Uheld maatte slagte et af Kreaturerne, som de kørte om og solgte, saa købte man jo for at hjælpe dem.

Til Jul blev der slagtet, brygget og bagt. Mor sigtede fint Rugmel fra over en Selle, for til Jul skulde vi have Sigtebrød — det var den eneste Gang om Aaret. Til Nytaarsaften vankede der ogsaa bedre Mad. Fra Nytaarstiden husker jeg, at vi gik og kiggede efter Nytaarsny; naar det saa kom, sagde Mor gerne: „Tag et Stykke Brød og Salt i Haanden og gaa ud og se op paa Nyet.“ Det var vel, for at Vorherre skulde lade os faa Brødet i det nye Aar. Vi slog ikke Salmer op eller saadan noget, for havde alle vi Unger faaet fat i Salmebogen, var den blevet ødelagt,

Vi gik i Skole, da vi naaede den Alder, men vi lærte ikke ret meget. Skolelæreren var en rigtig rar Mand, men han havde altfor mange Børn i Skolen, det var jo umuligt, at han kunde lære saa mange Børn, og vi Børn hjemmefra kom heller ikke ret meget i Skole, vi maatte hjælpe Mor derhjemme, og der var nok at gøre, for Far var Spillemand og Selskabsmand — det blev ikke til ret meget med hans Arbejde.

Min Broder Anders fik næsten ingenting lært i Skolen. Naar han kom derop, sagde Skolelæreren gerne: „Hør, min lille Dreng, kan du ikke gaa ud at skære Hakkelse, kan du ikke ordne de Kartofler . . .“ og hvad der ellers kunde være, det var Anders rask til, og saa slap han for Skolen — men det var jo galt!

Der skulde jo være betalt Mulkt, naar vi blev hjemme fra Skolen, men det slap Far for ved det, at Skolelæreren dansede frit ved alle Gilderne i Sognet, de andre maatte give Spillemands- penge.

Dengang jeg skulde til at gaa til Præst, gik min Far med mig op til Præsten i Frederiksborg — vi havde nogen Jord, som hørte under Slotssognet. Det var om Foraaret, og nu var det

saadan, at Provsten vilde have de fine for sig selv om Sommeren og ikke saadan en Bondetøs som mig.

Da vi kom ind hos Provsten, giver han mig en Bog at læse i, og jeg læste det, der stod, noget om en laadden Hue. Saa ta'r Provsten Bogen og siger: „Kan du saa sige mig, hvad er en laadden Hue?“ Det var jo noget farligt Vrøvl, det var jo ikke noget at spørge om, det vilde jeg ikke svare paa. Saa siger Provsten til min Far: „Ja, der kan De se, min gode Mand, hun kan jo ikke svare, jeg kan sandelig ikke konfirmere hende.“

Saa gik min Far med mig igen; men da vi kom udenfor, sagde han: „Jeg skal Fanden danse mig nok faa dig konfirmeret,“ og saa gik vi ud til Pastor Sommer i Tjæreby, det var nu saadan en herlig Mand, han vilde gerne have mig — nu havde jo ogsaa en af hans Sønner gaaet hos min Far og lært at spille.

Næste Vinter gik jeg saa til Præst, det er den bedste Vinter, jeg har haft. Sommer lagde ud for os, at vi skulde være tro, flinke og flittige og holde os til Guds Ord, og skulde vi komme galt af Sted med noget og trængte til at blive hjulpet, skulde vi komme til ham. Ja, han var en dejlig Mand.

Vi var hos Præsten hele Formiddagen. Tøserne sad paa nogle Brædder, der var lagt paa et Par Ølfjerdinger, men Drengene maatte staa op, saa nær som en halt Dreng fra Tulstrup, han fik Lov til at sidde paa Enden af Tøsebænken. Præstens egen Dreng maatte ogsaa staa op. Inden vi skulde konfirmeres, trak vi Lod om, hvor vi skulde staa paa Kirkegulvet, og hans egen Søn trak med, Sommer vilde nu have, at vi skulde trække Lod, „for,“ sagde han, „der er ikke noget, der hedder nederst i Guds Hus.“ Jeg trak Nr. 10.

Jeg husker saa tydeligt mit Konfirmationstøj. Jeg havde Hue med lidt Sølv paa Nakken, Lin, røde Hage- og Nakkebaand, og saa havde jeg et violet Merinos Liv og et Hvergarnsskørt, begge Dele med ivævede gule Pletter, og et Vadmæssjal, som min Mor selv havde spundet til, der var trukket Traade ud, saa der blev Frynser. Det var stampet, farvet og trykket hos Farver Spang i Frederiksborg. Sjalet var rødt med grønne Blomster, det var saa fint og blødt som Silke.

Skoene var, som Morgensko nu er, med lave Hæle, det var ikke saadan nogen Stylter, som de gaar paa nu.

Salmebogen havde kostet 5 Mark og var købt hos Hertz.

Saa kom Konfirmationsdagen. Da Præsten kom til mig paa Kirkegulvet, spurgte han mig: „Kan du sige mig, min lille Pige, hvorfor skabte Gud kun to Mennesker?“ — „For at erindre os om, at vi alle nedstammer fra een Far og een Mor.“ — „Det er rigtigt, min Pige.“ Mor var med mig i Kirke, min Far kom der ikke ret tit, og det gjorde min Mor for den Sags Skyld heller ikke, men hun lagde ud for os og formanede os. Hun lærte os den Bøn:

Bed, o Jesus, bed for mig,
bed mig ind i Himmerig,
der at leve, der at bo
i en evig Fred og Ro.

Man kan godt tænke paa gudelige Ting, fordi man ikke kommer i Kirke, tænke paa, hvor megen Velsignelse Gud giver os, bare vi lægger Mærke til det, det tænker jeg altid, naar jeg gaar i min Have og ser, hvordan alting gror.

Ja, det var, hvad jeg kan fortælle om min Barndom.

Noget efter min Konfirmation kom jeg til at tjene hos Lars Jensens i Freerslev, og saa kom jeg til Frederiksborg, og her har jeg været siden.

LIDT PRÆSTEHISTORIE FRA RAMLØSE

For nogle Aar siden lykkedes det mig fra en førstehaands Kilde at faa en Række Meddelelser af mere personlig Art og ofte i en munter Form om de tre Ramløse-Præster Lakjer, Lars Nielsen og Krog. Disse Meddelelser i Forbindelse med de Oplysninger, der iøvrigt forefindes om Ramløse-Annisse Pastorat i hine Tider, har givet Anledning til følgende Linier.

Peder Baggesen Lakjer, der var født 1732 i Ringkøbing og døde 1820, var Præst i Ramløse fra 1769 til 1809.

I sine sidste Aar blev han mere og mere sær. I sine Prædikener, der nu og da varede flere Timer, udviklede han Kants Filosofi og den yderliggaaende Rationalismes Lærdomme. I en af sine Prædikener skal han have sagt, at der kun var een Treenighed: Gud Fader, Napoleon og ham selv. Han messede meget lange selvgjorte Kollektor, hvorunder der til Tider fandt forargelige Optrin i Kirken. Ogsaa ved Skriftemaalet var hans Optræden mærkelig. Engang slog han saaledes et af sine Sognebørn oven i Hovedet og beskyldte ham for at have stjaalet et Faar fra Naboen. Da Manden benægtede dette, gentog Præsten Beskyldningen, hvorefter Manden gav sig og svarede: „Naa i Guds Navn da — ja.“

Lakjer har imidlertid ikke været uden Initiativ. Han oprettede Spinde- og militære Skoler, som Kronprinsen besøgte, og da han gik af, viste det sig ogsaa, at han havde staaet sig godt paa højere Sted. Foruden 600 Rdl. i Pension fik han Annisse Kirkejord — 40 Tdr. Land — til Ejendom, og her byggede han Gaarden Petershvile.

Ramløse Præstegaard brændte 1772. Efter Sagnet var Branden

paasat af en Husmand, som Lakjer havde ladet stævne, fordi han ikke havde ydet sin Høstdag. Efter at have hævnnet sig ved at sætte Ild paa Præstegaarden hængte Husmanden sig.

Lakjers Eftermand i Embedet var *Lars Nielsen*, født i Odense 1767 og død i Ramløse 1849. Hans Fader var Smed, og selv lærte han Professionen og blev Svend 1785. Haandværket tilfredsstillede ham imidlertid ikke, han kom paa Roskilde Skole, hvorfra han blev Student 1789. Efter at være blevet theologisk Kandidat blev han 1795 Lærer ved Vajsenhuset. To Aar efter blev han Præst i Herringe paa Fyn, hvorfra han 1809 befordredes til Ramløse.

Lars Nielsen skildres som en retskaffen Mand, der i kirkelig Henseende var meget forskellig fra sin Forgænger, idet han holdt fast ved Kirkens gamle Lære. Ligeledes virkede han med Iver for Skole- og Fattigvæsenet, men hans ubøjelige Karakter og noget frastødende Væsen paadrog ham flere Gange Ubehageligheder, og han var ikke vellidt af alle Beboerne.

At han ikke altid var lige let at have med at gøre, erfarede ogsaa hans Kone. Det fortælles saaledes, at naar Præsten var i daarligt Humør, og Maden ikke smagte ham, tog han bl. a. Frikadellerne een for een op paa Gaffelen og smed dem i Hovedet paa sin Kone.

Han kunde ogsaa optræde ret haandfast over for de af Sognebørnene, der ikke opførte sig, som de burde. Engang skulde han saaledes mægle mellem et Ægtepar, hvor Manden havde slaæet sin Kone. Præsten mødte efter den Tids Skik iført Præstekjole, men fik en varm Modtagelse af Manden, der kaldte ham en Smedetamp. Men det kom han ikke til at sige ustraffet, for Lars Nielsen smed Præstekjolen og sagde: „Jeg troede, det var Præsten, I havde Brug for, men nu ser jeg, at jeg har taget fejl. Det var nok Smeden, der skulde tage Affære!“ Og saa gav han Manden en ordentlig Dragt Prygl. Da det var besørget, tog han Kjolen paa igen, gik hen til Konen og sagde: „Min Datter! Dersom han ikke behandler dig ordentligt, saa send ikke Bud efter Præsten, for det duer ikke, men henvend dig til Smeden, han skal nok ordne de Sager!“

Lars Niensens Prædikener var lange og undertiden noget søvndyssende, hvad der kunde have uheldige Følger. I Kirken

var der et Pulpitur, og Nielsen havde opdaget, at nogle Mænd fra Sognet deroppe, hvor de troede sig ubemærket, tog sig et Slag Kort under Prædikenen. Dette syntes han naturligvis ikke om, og da han en Søndag saa dem sidde deroppe, valgte han lige før Prædikenen en meget lang Salme, og under Sangen listede han sig op paa Pulpituret, hvor Spillet allerede var begyndt. Hans Nærværelse blev ikke bemærket, før han bøjede sig ned over de spillende og udbrod: „Der spillede du galt ud, Søren! Det var det Kort, du skulde have spillet!“ Siden den Dag blev der ikke oftere spillet Kort i Ramløse Kirke.

I September 1841 holdt Sjællands Biskop *J. P. Mynster* (1775—1854) Visitats i Ramløse. Han er ilde tilfreds. I sin Visitatsbog skriver han: „Denne Menighed hører vist til de meest fordærvede i Landet. Tyverie, Røverie, Mordbrand ere eller have været Dagens Orden; og det er intet andet Sted forekommet mig at Communionen [Altergangen] saaledes forsømmes. Flere Aar har der slet ingen Communion kunde holdes om Foraaret, eller kun en enkelt Søndag for nogle Faa; ogsaa om Efteraaret er Communionen i det folkerige Sogn kun ringe. Blandt Aarsagerne er uden Tvivl Præsten Lakjers halvgale, gudsbespottelige Embedsførelse i 40 Aar. Den nærværende Sognepræst er vel uden Tvivl en retskaffen Mand, og skal være punctlig i alle Forretninger, men han er ikke begavet, og hans Omgang frastødende. Han har været der i nogle og 30 Aar; og saaledes faae vi over 70 Aar, hvor Præste-Embedet ikke har været ført til Velsignelse, og det paa en Egn, hvor der saa høilig behøvedes en kraftig omhyggelig og kierlig Indvirkning.“

Den 30. September visiterer Biskop Mynster i Ramløse Kirke. Mynster var meget tilfreds med Lars Niensens Prædiken: „Keedsommelig Snak i et keedsommeligt og svagt Foredrag. Katechisationen slet. Manden er 74 Aar gl., aflægs og taler om Capellan. En talrig Ungdom, som i det Hele svarede ret godt. Af Ældre kun 5 eller 6 Mænd. Jeg endte Handlingen med en meget alvorlig Tale, fornemmelig med Hensyn til Communionens Forsømmelse.“

I 1842 fik Pastor Nielsen til Kapellan en ung Mand *Harald Andreas Christian Krog*, der var født 1815. De var meget forskellige baade af Natur og Anskuelse. Krog var livlig og elsk-

værdig. Han kunde finde paa muntre Streger, var slagfærdig, til Tider ret bidende i sine Udtalelser. Det er klart, at denne unge Mand og den gamle, noget stive og stejle Præst ikke altid søbede lige god Kaal sammen. At Præsten var ortodoks, mens Kapellanen var frisindet, gjorde ikke Sagen bedre.

Engang var der fremmede i Præstegaarden. Det var Sommer, og Kirsebærrene var modne. I Middagsstunden plejede Lars Nielsen at faa sig et Blund, og alle i Præstegaarden havde da at være stille som Mus. Det maa Krog imidlertid ikke have haft den rette Forstaaelse af. Han samlede nemlig nogle Københavnerdrenge, der var paa Besøg, i Konfirmandstuen, der laa ved Siden af Præstens Studereværelse, tog et stort Knippe Kirsebær, bandt det fast i Lampen og sagde, at den, der kunde hyle højest, skulde have Kirsebærrene, hvorefter han forsvandt. Resultatet var ikke godt hverken for Kapellanen eller Drengene.

Imidlertid lærte Præsten og hans Kapellan at sætte Pris paa hinanden, og deres Efterkommere har den Dag i Dag nær Tilknytning.

Om Pastor Lars Nielsen, der havde otte Sønner og otte Døtre, er videte at sige, at han var en praktisk Natur. Han forstod, som vi har set, at gribe en Situation. Han var meget flittig og dygtig baade som Administrator og som Landmand.

Lars Nielsen tabte aldrig Interessen for sit gamle Haandværk. Den Vindfløj, der sad paa Ramløse gamle Præstegaard, havde han selv smedet. Den bar Initialerne L. N. og et Aarstal. Det Jernkors, der den Dag i Dag staar paa hans Grav paa Ramløse Kirkegaard, var ogsaa hans eget Arbejde. Korset er anbragt paa en Sten, der bærer Indskriften:

HER HVILER STØVET AF

L. NIELSEN.

FØDT D. 30 JULI 1767.

DØD D. 6 NOVBR. 1849.

I 53 AAR KIRKENS TRO TJENER.

H. A. C. Krog, der var Kapellan i Ramløse fra 1842 til 1849, røgtede sit Kald med Dygtighed og Forstaaelse. I 1850 da Mynster paany afholdt Visitats, skriver han herom: „I de senere

Aar har Personel-Capellan Krog, nu befordret til Færøerne, meget ophiulpet den kirkelige Tilstand.“

Efter at Lars Nielsen var død i Slutningen af 1849, blev *Thomas Nicolai Nielsen*, en Lærersøn fra Udesundby, født 1804, Student fra Frederiksborg 1821, Præst i Melby i nogle Aar, udnævnt til Sognepræst i Ramløse og Annisse. Mynster holdt Visitats den 17. Juli 1850, altsaa kort efter den nye Præsts Tiltrædelse, og han var veltilfreds med Kirketjenesten. „En god Prædiken,“ skriver han i Visitatsbogen, „holdt med Liv og Frihed, lidt for hurtigt. Katechisationen meget god. Af Ældre var ikke Mange tilstede, men Ungdommen var meget talrig og svarede særdeles vel.“ Der har altsaa været en glædelig Fremgang.

H. A. C. Krog var 1950 blevet kaldet til Sognepræst paa Suderø paa Færøerne, hvor han blev Medlem af Lagtinget. Som Præst paa Færøerne var han i Embeds Medfør ofte ude paa lange og strenge Sejlture. En Nat blev hans Baad overfaldet af en stærk Snestorm. Besætningen tabte Modet, men Præsten trøstede dem med at fortælle dem om en Drøm, han havde haft. Han havde en Nat drømt, at han paa Ramløse Kirkegaard saa en Gravsten med hans Navn paa. Han var derfor sikker paa, at han ikke skulde dø paa Færøerne, men at det var Himlens Vilje, at han skulde komme tilbage til Nordsjælland og finde sin Grav der. De reddede sig ogsaa i Land, og Drømmen gik fuldtud i Opfyldelse.

I 1860 blev Krog Sognepræst paa Mors. 1866—70 var han Landstingsmand for 8. Kreds. 1871 blev han forflyttet til Ramløse, idet Thomas Nic. Nielsen det Aar var død, og han kom altsaa tilbage til sin Ungdoms Virkeplads. To Aar senere blev han Provst for Strø og Holbo Herreder.

I Ramløse førte Provst Krog et temmelig stort Hus. Om Sommeren var der altid Gæster, og mange af Egnens Proprietærer og andre samledes der til Selskaber og Baller.

Sin Livlighed havde Krog ikke mistet. En Proprietær N. N. kom ved et Selskab hen til Præsten og spurgte, om der var nogen særlig Anledning til dette Traktement. „Ja,“ svarede Krog, „i Morges saa jeg mine Knæ for sidste Gang!“ Han var temmelig lille og meget svær. Den samme Proprietær, der ikke just var

overbegavet, spurgte engang, da der ved et Sommerbal i Præstegaarden var en Del københavnske Kadetter til Stede, hvad det var for nogle pæne unge Mennesker — dem med de hvide Benklæder. Jo, svarede Krog, det var Danseheste. Da der tit manglede unge Mænd til at danse med de unge Piger, var der i København oprettet et Kontor, som leverede Dansere, og dem kaldte man for Danseheste. Manden bed paa den.

Nu maa det ikke forstaas saadan, at Krog var en overfladisk Person. Nej, han var en from og alvorlig Mand, men han ejede et glad Sind og forstod baade at glæde sig med de glade og sørge med de sørgende.

Han var en højt begavet Mand og en god Administrator, hvad der kom ham til gode i hans Stilling som Provst. Økonomiske Spørgsmaal interesserede han sig meget for, hvad der bl. a. gav sig Udslag i, at han var Medstifter af Sparekassen i Nykøbing paa Mors og senere af Bikuben.

Krog havde megen Forstaaelse af Folkeminder, og hvad dertil hørte. Denne Interesse i Forbindelse med hans Menneskekundskab gav sig engang et ejendommeligt Udslag. Øst for Ramløse, ved Helsingevejen, laa en Kæmpehøj, som Ejeren vilde have sløjftet. Præsten var ked af det, dels fordi hele Sagen var ham imod, og dels fordi det var hans Sædvane at gaa Aftentur til denne Høj, hvorfra han saa Solen gaa ned over Arresø. Han vidste ikke, hvordan han skulde gribe Sagen an. Vilde han bede Manden, som ikke hørte til hans Hjord, om at lade Højen være i Fred, var han sikker paa, at Manden vilde gøre det modsatte. Han valgte derfor en helt anden Fremgangsmaade. En Dag da han tilfældigvis traf Manden, sagde han til ham, at han havde hørt, at han vilde sløjfe sin Høj, og det var jo saa rimeligt, da den laa i Vejen. Han vilde saamænd selv gøre det samme. I Samtalens Løb fik han Lejlighed til at bemærke, at der jo var et gammelt Sagn, som gik ud paa, at de underjordiske vilde hævne sig paa den, der forstyrrede deres Bolig, som netop laa i denne Høj. Ja, det var jo ikke saadan, at han troede paa den Slags Ting, han vilde absolut ikke tage Hensyn til saadan Overtro, men Folk sagde det altsaa . . .

Det gjorde sin Virkning. Højen blev ikke sløjftet.

H. A. C. Krog var Præst i Ramløse til sin Død 1881.

KIRKEKLOKKEN I FARUM

Det er i Aar 125 Aar siden, *C. J. Boye* skrev det endnu ikke glemte Digt „Kirkeklokken i Farum“. Baade som Følge af Digtets indre Værdi, og fordi det har Tilknytning til vor Landsdel, gengives det her.

Men først et Par Ord om Forfatteren. *Casper Johannes Boye* var Nordmand, født i Kongsberg 1791. I Aaret 1810 kom han til København for at blive Student. Efter at han 1816 havde taget theologisk Embedseksamen, blev han 1818 Andenlærer paa Jonstrup Seminarium. Boye, der var en temperamentsfuld og poetisk Natur, begyndte tidligt at skrive Digte. Hans senere Forfatterskab bestod væsentligt i Skuespil og Salmer. Af hans Digte huskes endnu — foruden „Kirkeklokken i Farum“ — Fædrelandssangen „Der er et Land, dets Sted er højt mod Norden“, som i hvert Fald tidligere blev sunget meget.

1826 blev Boye Sognepræst i Søllerød, hvor han virkede til 1836, da han blev udnævnt til Præst ved St. Olai Kirke i Helsingør. Det var i Søllerød og Helsingør, Boye skrev sine mange Salmer. At hans Virksomhed som Præst var af stor Værdi, faar man et Indtryk af ved at læse, hvad Biskop *J. P. Mynster* skriver om sin Visitats i Olai Kirke i Helsingør 1836: „Sognepræsten Boye prædikede . . . En meget smuk christelig Prædiken, poetisk, uden at være affecteret . . . Han har gjort meget Indtryk i Byen, hans Kirke er altid fuld, og alle Stole bortleiede.“

Pinsedag 1844 visiterede Mynster anden Gang i St. Olai, og Boye prædikede atter. „Meget smukt og godt; Foredraget i Begyndelsen noget monotont, men siden levende og kraftfuldt; det Hele behagede mig meget.“ Og det skulde der nu ellers noget til.

1847 blev Boye udnævnt til Præst ved Garnisonskirken i København, men her virkede han kun i seks Aar, idet han blev et af Ofrene for den store Koleraepidemi i 1853.

KIRKEKLOKKEN I FARUM

Nær ved det Sted, hvor Farumsøens Vande,
Med Krat og Skovhegn om den høje Bred,
Med større Nabosø sig kærlig blande,
En venlig Landsby ligger smukt i Fred;
Rundt om den Vaar og Sommer blomstervirke
De agergrønne Marker; over dem
Sig hæver fredelig den røde Kirke
Imellem Pil og Hyld om Bondens Hjem;
Paa Højen dér, med nære Sø fortrolig,
Staar Sjælehyrdens straabedækte Bolig.

Der sad ærværdig Præst i Natten silde
Engang, det var en stormfuld Efterhøst.
Paa Himmelen fløj mørke Skyer vilde,
Og sparsomt kun nedsmilte Maanen Trøst.
Ved Lampens Blus han vejede' Skriftens Tale
Om Synd og Død og Naadens store Ord;
Ved aarle Morgen skulde han husvale
En Syg med Læskedrik fra Herrens Bord.
Da hørte han — et Gys han maa betvinge —
Den store Kirkeklokke sælsomt klinge.

Ej var det stærke Hammerslag, han hørte,
Ej Stormens Haand, som Klokkerebet drog;
Det var, som om et varsomt Jærn berørte
Klangfulde Malm. Da lukte han sin Bog.
For Nattens Aander var han ikke bange,
Og aldrig Djævlens Magt han agtet stort,
Thi han var vis; ad Kirkegaardens Gange
Han rolig gik og aabned hellig Port.
Snart stod han mellem Kirkens hvide Buer,
Oplyste svagt af Maanens matte Luer.

Han lytted' skarpt; men Klangen var forstummet.
Da løfted' han med Kraft sin dybe Røst;
Tidt havde blege Synder den fornummet,
Som hykled' Fromheds Skjul for Hjertets Brøst!
„Hvo,“ raabte han, „har her i Natten hjemme?
Hvo vover at forstyrre Kirkens Fred?“
Hver Hvælving klang. Da syntes han fornemme
Et Suk, der lød fra Kirketaarnet ned.
„Stig ned,“ han bød, „jeg, Herrens Tjener, byder!“
Og snart fra Stigen sagte Fodtrin lyder.

Ved Koret kommer ham et Barn i Møde,
En Dreng, vel otte Somre har han talt;
Ej var de trinde Barnekinder røde;
Det var, som havde blegen Sorg dem mal't.
Den venstre spæde Haand han varsomt lukked,
Som gemte han i den en kostbar Skat.
„O! vær ej vred,“ saa bad han blidt og sukked,
„Fordi jeg var i Kirken denne Nat!
Da Aftenklokken ringet blev, herinde
Jeg skjulte mig! ej kom mig Ondt i Sinde!“

„Og hvorfor,“ spurgte Præsten ham forundret,
„I denne vilde Nat du dvæled her?
Mod Tag og Mur Uvejret jo har dundret.
Hvad er det, du i Haanden gjemmer der?“
„Ak, Fader!“ svared Drengen, „nær ved Døden
Min Moder er,“ og Graad hans Stemme brød.
„Jeg véd det, Søn! fortvivl kun ej i Nøden!
Du véd: i Herrens Haand er Liv og Død.“
„Ja! Ham har jeg befalet mine Veje!“
„Og hvi forlod Du da din Moders Leje?“

„Jo,“ svared han, „den Rust, som man kan gnide
Af Kirkeklokken just ved Midnatstid,
Helbreder ganske vist. Det fik jeg vide
I Gaar, og derfor skyndte jeg mig hid.“
„Og ene gik Du?“ „Ja! for Nattens Fare

De frygted alle; Ingen vilde gaa.“
„Du frygted ej?“ „Ak jo! Den hvide Skare
Paa Kirkegulvet fra min Krog jeg saa’.
Min Aftenbøn jeg bad; da bort de vege;
Dog snart paany de frem af Graven stege.“

„Og mange blandt dem troede jeg at kende;
Jeg vilde bede! men i Skrækkens Nød
Jeg sang: “Hvo véd, hvor nær mig er min Ende“;
Da tænkte jeg kun paa min Moders Død,
Og dristig steg jeg op, jeg hørte Uret
Slaa Tolv; men ingen Død kom mer igen.
Jeg sad saa trygt som liden Fugl i Buret
Og skrabad Rusten af, her har jeg den.
Ved Morgengryet hjem jeg vilde vende,
Og vist jeg tror, at det kan frelse hende.“

„Du fromme Barn! Gud Kærligheden lønner;
For ham er Natten Dag. At Du er god,
Det har han set; han hører vore Bønner!“
Da sank de begge ned ved Altrets Fod.
Og medens Taaren rulled over Kinden,
Som Vift af Englevinger Stormen sang;
Igennem Orglets Piber sused Vinden,
Og Salmetoner gennem Koret klang.
Klart straaled Maanen ind fra skyfri Bue,
Og Altrets Sølvstager stod i Lue.

„Nu kom, mit Barn! nu gaar vi til din Moder.
Ej mer de Døde hindre vil din Vej,
Hvad hisset over Nattens lyse Kloder
Besluttet er, det ved ej Du, ej jeg;
Mest fast paa Herren haabe vi, Du gode,
Du kære Søn!“ „Ja Fader! lad os gaa.
Jeg er saa let, jeg er saa glad tilmode;
Thi mens jeg bad, et dejligt Syn jeg saa’:
Forbi mig svæved der en himmelsk Skare,
Og vist til Hytten Læskedrik de bare.“

Nu begge skyndsomt gik. Men Støvets Tanke
Er sen mod Engles Flugt, som Ormens Gang;
Ei trende Slag vel Hjertet kunde banke,
Mens hin fra Himlen sig mod Jorden svang.
For Lejet stod han med sin Sølvvinge;
Ved Nat han havde svævet Barnet nær!
Thi hvergang Jordens Kirkeklokker klinge
Med hellig Tone glædes Himlens Hær.
Til Sundhedssøvn han lukked syge Øje
Og svang sig atter hurtig mod det Høje.

Og da de to tren ind i stille Kammer,
Hun aanded sundt og slumrede saa trygt;
Klart blussed Lampens før saa matte Flammer,
Og Vaagekonen blunded uden Frygt.
I Drøm de saa' den blege Læbe smile;
Og Hjertets tause Hymne steg i Løn.
Da vaagned styrket Moder af sin Hvile,
Og modersalig favned hun sin Søn.
Men hvo kan Glædestaarers Himmel male?
Om himmelsk Lyst kun Himlens Harper tale.

C. J. Boye.

I Anders Uhrskovs „Folkesagn“, København 1922, findes Side 168 et Sagn „Kirkeklokkerust“ af tilsvarende Indhold som ovenstaaende Digt. Dette Sagn, der er optegnet af en Skolepige i Farum, forekommer mig imidlertid ikke helt tilfredsstillende, hvorfor jeg har spurgt „Dansk Folkemindesamling“, om man ikke der havde en Sagnform, der var bedre. Man svarede, at det havde man ikke, men antydede samtidig, at Boye maaske selv havde digtet Sagnet.

Dette er dog næppe Tilfældet. Langt mere sandsynligt er det, at Digtet slet ikke er bygget paa et Sagn. I Traps „Danmark“ hedder det under Omtalen af Farum Kirke (II S. 177): „Boyes Digt „Kirkeklokken i Farum“ skal grunde sig paa en virkelig Begivenhed.“

Naar man kender lidt til Folketroen i hine Tider, forekommer dette meget sandsynligt. Men det er der ogsaa andet, der gør.

„Kirkeklokken i Farum“ er skrevet 1826, og samme Aar blev Boye som tidligere omtalt Præst i Søllerød, der grænser op til Furesøen, paa hvis modsatte Side Farum Sogn ligger. Den 20. Januar 1826 døde Pastor *Jens Hansen Frechland* i Søllerød. Dette er hurtigt rygtedes. Embedet er blevet opslaaet, og Boye besluttede at søge det. Den 19. Maj blev han udnævnt og den 23. August ordineret, hvorefter han har overtaget sit Embede. Herefter er det rimeligt, at han har aflagt Besøg hos sine Nabo-præster, bl. a. hos *Henrik Kampmann* (1750—1828), der var Præst i Farum fra 1779 til sin Død. Kampmann var som ung levende optaget af Poesi og Veltalenhed. Senere vandt han sig et kendt Navn som Forfatter, han skrev saaledes et betydeligt Antal Salmer. Der har altsaa været væsentlige Berøringspunkter mellem ham og Boye, og da de begge hørte til den Rahbekske Kreds, er det ikke usandsynligt, at de har kendt hinanden i Forvejen. Men det er i hvert Fald overordentlig sandsynligt, at den nye Søllerødpræst hurtigt har knyttet Forbindelse med Embeds- og Digterbroderen i Farum.

Det maa da antages, at Boye under et saadant Besøg i Farum Præstegaard har hørt Kampmann fortælle om den i Digtet skildrede Tildragelse. Boyes Sind er blevet sat i Bevægelse, og da han kom hjem, greb han Pennen og skrev sit Digt.

Trap har sikkert Ret. Der ligger en virkelig Begivenhed bag Digtet, men denne Begivenhed er som saa mange andre af lignende Art blevet glemt, og Sagnet i Anders Uhrskovs Bog er derfor ikke en Folketradition, men simpelthen en Reminiscens af Boyes Digt. Netop derfor kommer det til at virke saa lidet oprindeligt.

Naar vi derfor i „Kultur og Folkeminder“ gengiver „Kirkeklokken i Farum“, er det ikke alene, fordi dette Digt i Aar er 125 Aar gammelt, men mere fordi det bygger paa et Træk af Datidens levende Liv, og fordi det med sin poetiske Kraft bringer os et Vidnesbyrd herom.

NORDSJÆLLANDSKE BONDEMØBLER

II

I Folkemuseer og kulturhistoriske Samlinger søger Museumsfolk at gengive gamle Tidens Almuekultur paa saa virkelighedstro en Maade, som det nu lader sig gøre, — vel vidende, at Opstillinger og Interiører aldrig kan blive andet end stillestaaende, og derfor, i sidste Instans, uvirkelige Billeder. Selve det levende Liv, som det udfoldede sig i gamle Dages Almuehjem, kan ikke genfremstilles. Alligevel er det udenfor al Tvivl, at gode Museumsoptstillinger, foruden at være i høj Grad oplysende, kan vække mange rigtige Forestillinger om fortidige Levevilkaar.

Der var hyggeligt i de gamle Gaarde og Huse paa Landet. De smaa, lavloftede Stuer med deres Træpaneler og vægfaste Boligudstyr, saasom Alkover, Skabe, Bænke og Bilæggerovne, var som skabt til at danne Ramme omkring et intimt Samliv mellem Husets Beboere. Hjemlivet trivedes da ogsaa helt anderledes i gamle Dage end nu. Man færdedes til daglig tæt op ad hinanden. Man havde eller gav sig god Tid i Omgangen med sine Medmennesker. Det skabte et stærkt Fællesskab og en dyb Fortrolighed indenfor det lille Samfund, som en Husstand udgjorde.

Fortroligheden og Fællesskabet gjaldt imidlertid ikke blot Menneskene indbyrdes, men ogsaa Forholdet mellem Folk og Fæ. I de sammentrængte Gaardanlæg kunde Køer og Heste, Grise og Faar, selv om de var henvist til Stald og Udlænger, næsten ikke undgaa at blive delagtige i alt, hvad der mellem Morgen og Aften skete i Bedriften. De blev med Øjne og Øren saa at sige vænnet til nysgerrig og aktiv Medleven i alle Dagliglivets Foreteelser. Dette gjaldt i endnu højere Grad de smaa Husdyr, Hunde og Katte, Høns og Gæs, — ja, stundom ogsaa

Geder og Lam. Fra umindelige Tider havde de jo en hævdvunden Ret til at færdes overalt paa Gaarden, ogsaa inde i den lune Opholdsstue. Dette medførte nok en temmelig ram og speget Lugt i Indhuset, og det kunde heller ikke ligefrem befordre Renligheden og Hygiejnen i Hjemmet, men den Slags betragtede man med mindre Ømtaalelighed end i Nutiden.

At Høns og Gæs i Foraarstiden havde deres Rugeplads inde

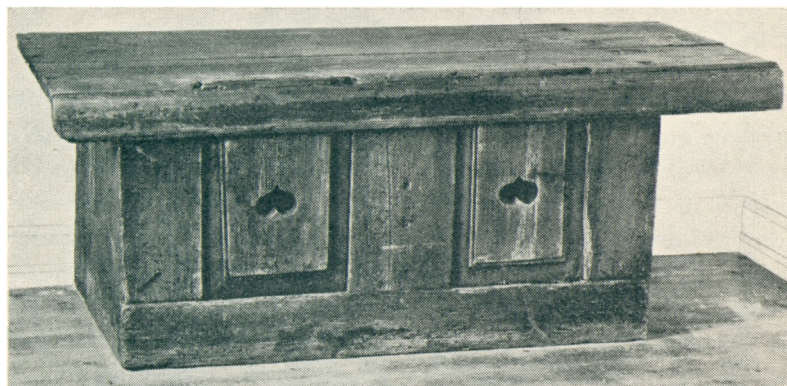

Fig. 1. Gaasebænk fra Gilleleje.

Inventariennr. 1923/756. Længde 145 cm. — Højde 54. — Bredde 58.

i Stuen, — under større Forhold i Køkkenet eller Bryggerset —, hørte til Selvfølgelighederne. De var da som Regel anbragt i en til dette Formaal specielt indrettet lukkët Bænk, der havde sin faste Plads langs Væggen. En saadan Gaasebænk, som den kaldtes, var opdelt i flere Rum, mange eller faa, alt efter de forhaandenværende Pladsforhold og efter Stedets Behov for Fjerkrætillæg. Hvert Rum var forsynet med en Skydelaage, formet som en Fylding og oftest udstyret med et i Hjerteform udskåret Hul af den Slags, som var saa almindelige i tidligere Tidens Dasdøre. En saadan Skydelem kaldtes et Daare.

Den her afbildede Gaasebænk stammer fra et lille Fiskerhjem i Gilleleje, hvorfra den i 1923 blev erhvervet til Nordsjællandsk Museumsforening formedelst en Pris af 3 Kr. Med sine kun to Rugepladser er den af beskedent Format. Laagerne er ejendommelige derved, at de hjerteformede Huller staar paa Hovedet. Forklaringen maa være den, at den gode Snedker ikke har set

sig godt for, inden han tog fat paa Udskaeringen. For sent har han opdaget, at „Daarerne“ var skaaret saa skævt til, at de kun passede ned i de dertil indrettede Riller paa een bestemt Maade, og det uheldigvis saaledes, at Hjerterne kom til at sidde omvendt af, hvad de burde. Bænken er af Fyrretræ og malet rødbrun. Sædets Planker rager til begge Sider et godt Stykke ud over den lukkede Rugekasse. At den har været flittigt brugt, ses baade paa Forbrættet og paa Skoddernes Overkanter, der er rigtig godt rundslidte.

I længst hensvundne Tider var saa godt som alt Boliginventar væg- og nagelfast. For Herregaardenes og de finere Købstadhusenes Vedkommende medførte Boligkulturens almindelige Udvikling og Bekvemmelighedshensyn, at det meste af det faste Udstyr allerede i det 16. Aarhundrede blev afløst af mobile Genstande, d. v. s. Møbler. Men i Bondehusene bibeholdtes den gamle Skik langt ned i Tiden, ja, mange Steder helt til vor Tid. Paa forskellige Punkter søgte Almuefolk imidlertid, saa godt det lod sig gøre, at efterligne de finere Hjem, men Pladsforhold satte ofte ret snævre Grænser. Fritstaaende Senge, Skabe, Bænke, Borde o. s. v. kræver nu engang betydeligt mere Plads, hvis der skal være Mening i deres Opstilling.

Et saare praktisk Møbel under smaa Forhold var et Slagbord eller et *Laageklapbord* som det her afbildede. Nedklappet var det nemt at flytte rundt med og tog kun ringe Plads. I opklappet Stand derimod gav det Bordplads til adskillige. Denne Bordtype menes opstaaet i England allerede i Renæssancetiden (1500-Aarene); den vandt i 1600- og 1700-Aarene vid Udbredelse næsten overalt i Europa, og det baade som Standsmøbel og som Almuemøbel.

Vort Eksemplar blev i 1926 skænket til Nordsjællandsk Folkemuseum af Partikulier Karl Sørensen, Ullerød. Han havde det fra Birthe Kristine Johansen (d. 1926, 71 Aar gammel), der sammen med to Brødre og to Søstre, alle ugifte, ejede og drev en Gaard i Tulstrup, Alsønderup Sogn. Bordet, der er af Fyrretræ og nu malet rødbrunt, — Pladen bærer dog Spor af gammel, grøn Maling —, bestaar af en rektangulær, smal Midtskive paa balusterskaarne Plankebukke, der forneden er forbundet ved et Fod-

bræt, i Midten ved en Bom, hvis afrundede Ender er stukket igennem Bukkene og udenfor disse fastrammet med en stor, flad Trækile. Til Midtskiven er ved Hængsler fæstnet to store, halv-runde Bordklapper, som i opslaaet Stand hver for sig understøttes af en fra Fodbrættet udslaaelig, enkel Laage. Sammen med Midtskiven danner de en slet ikke saa lille Bordplade.

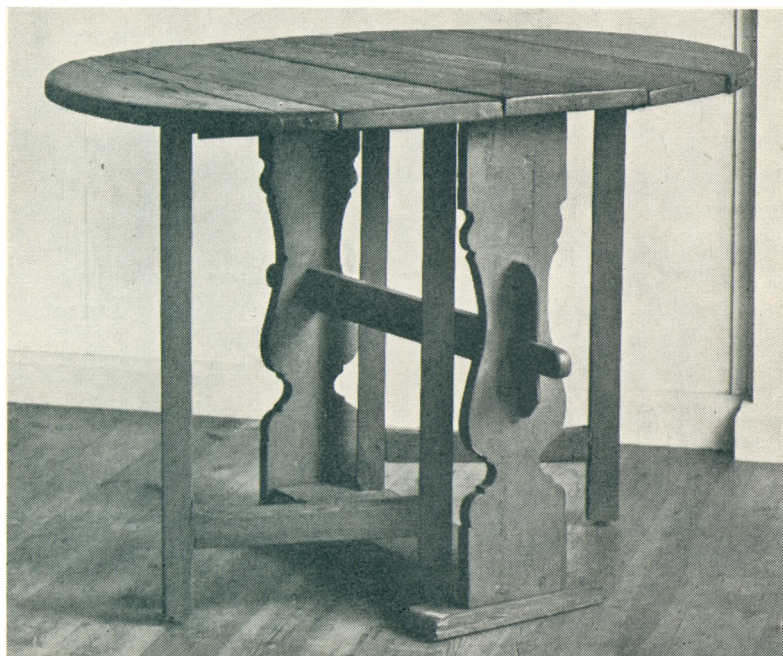

Fig. 2. Laageklapbord fra Tulstrup, Alsønderup Sogn.
Inv. Nr. 1926/11. H. 74. — Bordpladens L. 106. — B. 80,5.

Det mest standhaftige af de vægfaste Almuemøbler har været Vægbænken. Fra umindelige Tider indtil vore Dage havde den sin faste Plads langs Stuens Vinduesvæg og for Bordenden. Den gjorde Nytte ikke blot som Siddemøbel om Dagen, men langt ned i Tiden, — vel til omkring 1700—, ogsaa som Sovemøbel om Natten. I sidste Fald hørte der selvfølgelig Hynder og Puder med til Bænken. Den gamle Vægbænks Afløser, Kistebænken eller Bænkekisten, som tit var til at laase om Dagen, og Slagbænken, saavel som den mere specielle Foldebænk (se Aargang

1950), blev ligeledes benyttet til Sovepladser for Husets Ungdom. Da først Bænken løstes fra Forbindelsen med Væggen og blev et fritstaaende, flytteligt Møbel, aabnede der sig mange Muligheder for Variationer.

I 1923 erhvervede Nordsjællandsk Museumsforening fra Husmand Anders Larsen, Lindbjerg, Slingerup Landsogn, den her afbildede, rødbrun-malede Fyrretræs *Bordendebænk* med Ryg- og Armlæn. I al sin Enkelhed er den et smukt Udtryk for Bønders og Landsbysnedkeres Sans for harmoniske Proportioner, et Forhold, som den, der beskæftiger sig med Almuemøbler, Gang paa Gang maa beundre. En roligere Form og en mere behersket Dekoration skal man lede om. Bænkens Sæde er meget smalt, men i gamle Dage kendte man paa Landet næppe Begrebet Magelighed, tog i hvert Fald slet ikke Hensyn til det ved Møblernes Udformning. De to Sidestolper er sammenføjede af tre Stykker, nemlig en høj Agterstav, hvis bagudskraanende øverste Del danner Rygstolpe, et Midterbræt og en Forstav, som rager et lille Stykke op over Sædet, for at det svungne Armlæn, der udgaar fra Agterstaven, kan blive slidset ind deri. Et bredt, sarglignende Forbræt lige under Sædet tjener til Afstivning af Bænken. Ryggen har baade Over- og Underligger og deles ved en bred Midterstolpe i to rektangulære, aabne Felter, som er forsynet med krydsstillede Sprosser. Bænkens eneste Form for Dekoration er lange, vandrette Riller paa Ryggens Over- og Underligger og forneden paa Forbrættet samt lodrette Riller paa Ryggens Midterstolpe.

Bænken er lavet af Giveren, Husmand og Tømrer Anders Larsen, som ved sin Død 1923 var 88 Aar gammel. Han har paa sit Sted efterladt sig flere Møbler og Smaagenstande — bl. a. et lille Chatol, et Syskrin, en drejet Tobaksdaase —, som vidner om hans gode Haandelag og sikre Formsans. Han drev det for Resten ogsaa til at konstruere og bygge en Gulerods-saamaskine, med hvilken han tog ud og saaede for Folk. Anders Larsens Far, Væver Søren Larsen i Hørup, var forøvrigt ikke en helt almindelig Landsbyvæver. Det kan man bl. a. se af en Række Bøger, som Sønnen arvede efter ham; de er forsynede med Væverens Navn og et Nr., hvoraf fremgaar, at han har ejet

et helt lille Bibliotek. Det vil der være god Grund til at tage frem i en lille selvstændig Artikel ved anden Lejlighed.

Nær beslægtet med den lige omtalte Bordendebænk baade i Henseende til Form og Dekoration er det her afbildede, grøn-

Fig. 3. Bordendebænk fra Lindbjerg, Slangerup Landsogn.
Inv. Nr. 1923/421. H. 91. — L. 126. — B. 43.

malede *Stolpeskab*, som da ogsaa har samme Hjemsted og sandsynligvis er udført af den samme Anders Larsen.

Opbygningen er den for Stolpeskabe sædvanlige leddelte, nemlig med en høj Underdel, — i dette Tilfælde bestaaende af et lavt Skuffeparti nederst og derover et højt Skabsparti, markeret ved kraftige Gesimslister —, dernæst en bag to Stolper tilbagetrukken Midterdel med Skab og endelig en paa Stolperne støttet, fremspringende Overdel, der krones af en profileret Gesims. Her er der ingen Skuffe i Overdelen, hvad der ellers plejer at være. Det mest bemærkelsesværdige ved Skabet er de to „Stolper“ (hvoraf den ene er fornyet), hver savet ud af eet Stykke Træ og formet som to over hinanden modstillede, store

C'er med Klods saavel i Midten som foroven og forned. Op-
rindelsen til dette Motiv maa sandsynligvis søges i det om-
kring 1750 saa gængse Rokoko-Ornament, som da her frem-
træder i temmelig forgrovet Skikkelse. Motivet kendes kun i

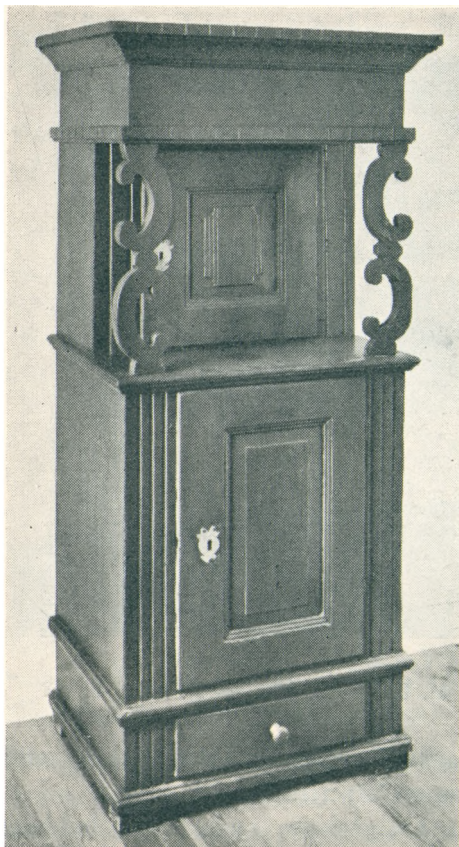

Fig. 4 Stolpeskab fra Lind-
bjerg, Slangerup Landsogn.
Inv. Nr. 1923/422. H. 142. —
B. 66. — D. 48.

Nordsjælland, hvor det hører hjemme i Egnen omkring Frede-
rikssund—Slangerup—Lyng. Et gammelt Skab med lignende
Stolper har Dansk Folkemuseum faaet fra Lyng Mark. Ophavs-
manden til vort Eksemplar har formentlig haft flere af samme
Slags for Øje. Man bemærker endvidere, at Fyldingsfelterne i
de to Skabsdøre ikke er ens. Den nederste er en ganske almin-
delig Rammefylding, den øverste derimod har indbuede Hjør-

ner og Rilledekoration. Riller findes endvidere langs Skabets Sider, — paa Underdelen tre ved hver Side, paa Midterdelen kun to. Overdelens Gesims og Underkant er forsynet med smaa,

Fig. 5. Dragkiste fra Bakkebjerg, Blistrup Sogn.
Inv. Nr. 1923/526. H. 135. — B. 123. — D. 56.

lodrette Fuger, som falder godt i Traad med Rillerne. Den samme Dekoration forekommer iøvrigt paa et i Dansk Folkemuseum værende gammelt Vraaskab af helt samme Type som vort Stolpeskab, men uden Stolper. Det er kommet fra Smørumegnen ved København, hvilket stemmer godt med vor Angivelse af Hjemstedet for denne Skabstype som værende den sydlige Del af Nordsjælland.

De tidligste fritstaaende Møbler var Kister og Skabe. Først fra Midten af det 17. Aarhundrede vandt Skuffemøbler Indpas i danske Højerestands Hjem. Det var i Begyndelsen især importerede Kabinetsmøbler med mange smaa Skuffer, ubrugelige i Praksis, men velegnede som repræsentative Prydmøbler. I Almuehjem vandt denne Møbeltype aldrig Optagelse. Først efter 1700, da finere Folk var begyndt at tage udpræget nyttebetonede Skuffemøbler, saasom Chatoller, Dragkister og Kommoder, i Brug, fulgte Almuen med. Især blev *Dragkisten* almindelig i Bondehjem. Den var jo meget rummelig og praktisk som Opbevaringsmøbel, nemmere i Dagligbrug og mere bekvem end Laagkisten, hvor de ophobede Bunker af f. Eks. Dækkeøj og Gangklæder let blev udsat for at komme i Uorden.

Den her afbildede Dragkiste blev i 1926 skænket til Nordsjællandsk Folkemuseum af Gaardejer Anders Peder Pedersen, Bakkebjerg, Blistrup Sogn. Den er af Fyrretræ og brunmalet. Selve Opbygningen og Dekorationen har et klassicistisk Præg, men en Række Ejendommeligheder peger hen paa, at den tilhører en ret sen Type, snarest fra 1850—60. Paa den Tid blev det almindeligt at lade den nederste Skuffe springe lidt frem for at danne Sokkel for to høje, drejede Søjler, der flankerer det lidt tilbagestrukne Midterparti med de tre store Skuffer og virker som Støtte for et smalt Skuffeparti øverst. Søjlerne er her sortlakerede og med forgyldt, profileret Fod og Top. Bemærkelsesværdig er den øverste Skuffes Dekoration med en af smaa Lister dannet Rhombefrise, hvis røde Felter er prydede med hvide Rosetter, medens Mellemrømmene udenfor har smaa rød-hvide Roser med mørkegrønne Blade paa olivengrøn Bund. Paa Hjørneklodserne er der saavel paa Forsiden som paa Gavlene limet smaa lodretstillede Rhombeplader med en malet Rose. De høje Skuffer er alle forsynet med ovale Messingbeslag, i Midten et med Nøglehul, ved Siderne to med løsthængende Haandtag. Fodrammen med den svunget udskaarne Sarg og de svagt tilspidsede, klodsede Ben virker som Helhed noget for tung til det ellers saa enkle og harmonisk formede Møbel.

Jørgen Paulsen.

LUDVIG BØDTCHERS DIGT OM FREDENSBORG

Der er kun faa Mennesker nu om Stunder, der læser Ludvig Bødtcher, og det er Skade, for han er en af vore største Lyrikere. I 1823 skrev han et Digt, „Fredensborg“, og da han over tredive Aar senere, i 1856, udsendte sine „Digte, ældre og nyere“, gav han dette Digt Førstepladsen. Da det ydermere har en særlig Interesse for nordsjællandske Læsere, gengives det her.

FREDENSBORG

Omtaage Sandserne Forstanden,
Vil Bægret skumme over Randen —
Drag, Fredensborg! mig til dit Bryst!
Og lad det sværmeriske Stille
I dine Skove sødt formilde
Det Vilde i min Ungdomslyst!

Og nager Kummer paa mit Hjerte,
Er stum og dødelig min Smerte,
Da flyer jeg atter til dit Hegn!
Gaaer atter i de grønne Sale,
Indtil at dine Nattergale
Har smeltet Skyerne til Regn.

Ja, du skal leve i min Tanke,
Til Hjertet hører op at banke
For jordisk Fryd og jordisk Sorg!
Til Fuglen tier hist paa Qviste,
Og Træet bliver til en Kiste
Og Graven selv til Fredensborg!

Et Par Ord om Forfatteren. Ludvig Bødtcher var født den 22. April 1793 i København, hvor hans Fader, der var af jydsk Afstamning, havde en Embedsstilling. Moderen var en Plejedatter af Grev C. C. Danneskiold-Laurwigen. Allerede som Dreng elskede han Poesi og Musik, og om Oehlsenschläger og Mozart siger han i en lille Biografi fra 1863, der er trykt i Indledningen til Johs. Brøndum-Nielsens Udgave af hans „Samlede Digte“, 1940, at de „henrev mig alt som Dreng og udgjør endnu min højeste Glæde.“

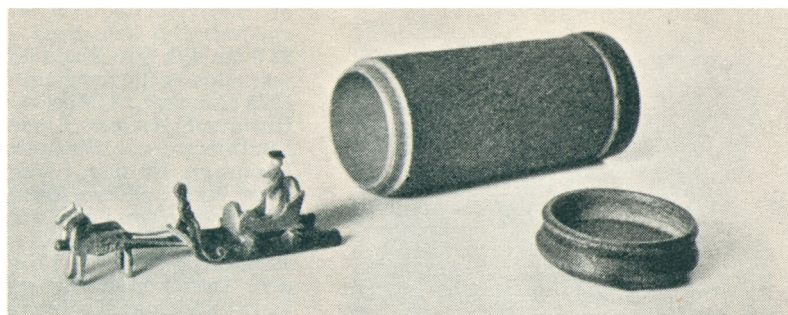
Han begyndte tidligt at skrive Vers, og efter at han var blevet Student — nogen Embedseksamen tog han aldrig — fik han flere Digte optaget i Tidsskrifter, hvor de blev godt modtaget. Men han digtede sparsomt, fordi han, som han siger, „aldrig har været ærgjerrig, men meget ærekjær, og frygtsom for Tilsidesættelse.“

Som Student blev han forelsket i en ganske ung Pige og var hemmelig forlovet med hende i henved tre Aar, da hun pludselig døde af Tuberkulose, ikke fyldt 18 Aar. Dette gik hans Hjerte saa nær, at han aldrig blev gift.

Bødtcher var meget musikalsk, havde en smuk Tenor og deltog med Iver i Tidens Amatørteatre. Rahbek opfordrede ham til at gaa til Scenen, hvad han dog afslog. I 1824 døde Faderen og efterlod ham en beskedent Formue, der dog var stor nok til, at han kunde leve uafhængig Resten af sit Liv. Noget Pligtarbejde ønskede han ikke at paatage sig. Han foretog nu en Italiensrejse, der var planlagt til to Aar, men Opholdet dernede „ved Livets rige Taffel“ behagede ham saa vel, at de to blev til elleve. Under Opholdet i Syden var Bødtcher ofte sammen med *Thorvaldsen*, og han gjorde sit Fædreland den uvurderlige Tjeneste at bestyrke ham i at skænke sine Arbejder til det senere Thorvaldsens Museum og sørgede for, at der blev opsat et lovformeligt affattet Dokument herom.

I 1835 vendte han hjem til Danmark, hvor han levede det frie Aandsliv i en gammel Lejlighed i Sværtegade. Med Guitaren paa Væggen, en italienske Petrarca paa Bordet og Noder alle Vegne hyggede han sig sammen med gamle og nye Venner — „Menageriet“, som han kaldte dem.

Som nævnt digtede Bødtcher kun sparsomt, men nok til, at hans Navn aldrig bør glemmes. Han døde den 1. Oktober 1874.

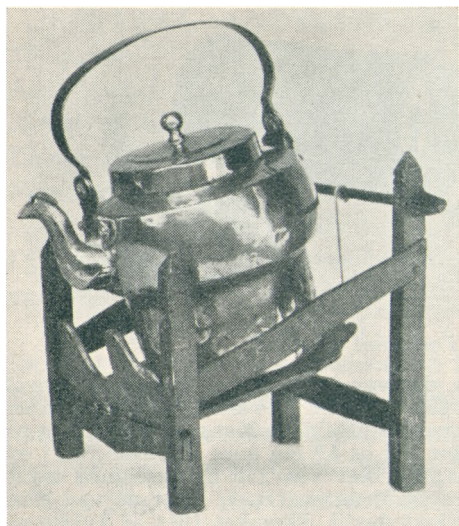
Kane med Forspand og Kusk.

Medens *Christian Ludvig Strøm*, der var født 1771, virkede som Præst i Kregme' fra 1809 til sin Død 1859, var der i Præstegaarden en Karl eller Husmand, der udskar den ovenfor afbildede Kane med Kusk og to forspændte Heste. Genstanden, der ialt er 5,3 cm lang, opbevaredes i en 6 cm lang Træcylinder med Laag og blev ved Tid og Lejlighed taget frem fra sit Gemmested og forevist Præstens Børn, naar de ved Flid og Artighed havde gjort sig fortjent dertil. Skænket 1944 af Toldkontrollør *J. K. Larsen*, Godthaabsvej 121, Frederiksberg, der i Slutningen af forrige Aarhundrede fik den foræret af Frk. *Louise Strøm*, Datter af Pastor C. L. Strøm

FRA FOLKEMUSEET

Nordsjællandsk Folkemuseum har i Sommeren 1951 været aabent paa Søndagene i Juni og alle Dage i Juli og August fra Kl. 13 til 15. Selv om Besøget kunde have været større, har det dog været langt bedre end i 1950, og navnlig har Besøget af Skolebørn og Skoleelever været betydeligt. Museet har haft Besøg af følgende Skoler: Sønderborg Kommuneskole 35 Personer, Schneekloths Gymnasium 9, Blovstrød Skole 25, Frederiksborg Højskole 136, Fredensborg Centralskole 32, M. Mørks Skole 2 Klasser 62, Farum Skole 31, Hillerød Kommuneskole 3 Klasser 89, Jægerspris Skole 2 Klasser 55, Stavnsholt Skole 26, Skole fra Flensborg 19, Frederiksborg Statsskole 34 og Frederiks-sund private Realskole 46. Ialt har saaledes 615 Skolebørn og Skoleelever i denne Sommer besøgt Folkemuseet.

Udstilling af Legetøj. I det 1950 anskaffede Udstillingsskab har der i Sommer i den ene Halvdel været udstillet en Brudgomsdragt fra 1897, erhvervet i Torpen 1933. Den er af blaat Cheviot og bestaar af Frakke, Vest og Smækkebukser. I den anden Halv-

En Kaffestol af Træ, 27,5 cm høj, 21,5 cm bred og 22,5 cm dyb (ny Plade indsat). Den er forfærdiget og 1923 skænket til Museet af Husmand *Anders Larsen*, Lindbjerg, Slangerup Landsogn. Da man i gamle Dage ikke tragtede Kaffen, men lavede den i en Kaffe? kedel, gjaldt det om ikke at faa Grumset med op i Koppen. Dette opnaaede man ved at anbringe Kedlen paa en Kaffestol og langsomt hæve den bageste Del, saa Kaffen løb ud gennem Tuden, uden at Grumset kom i Bevægelse. I Husmandsstedet ser man oven paa Bilæggerovnen en Mursten, der er muret fast i Væggen. Paa denne Sten anbragtes i Lille Ravnebjergghus Kaffe kedlen, og

herfra vippedes den langsomt forover, og Kaffen skænkedes. Den ligeledes afbildede Kobberkaffekedel, der er 22 cm høj, er 1940 skænket til Museet af Frk. *Frederikke Falster*, Strø, der havde arvet den efter afdøde Frk. *Villadsen*, sammesteds.

del har man samlet en Del Legetøj for Børn og voksne. Her er bl. a. udstillet den foran nævnte højst ejendommelige Kane fra Kregme Præstegaard.

Tilskud til Folkemuseet. I Tilskud til Museumsforeningens Arbejde har man for Finansaaret 1950—51 haft den Glæde at modtage følgende Tilskud: Frederiksborg Amt 500 Kr., Hillerød Byraad 500 Kr., Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse 200 Kr., Helsing-Valby Sogneraad 10 Kr., Asminderød-Grønholt Sogneraad 20 Kr., Farum Sogneraad 10 Kr., Ramløse-Annisse Sogneraad 10 Kr., Lynge-Uggeløse Sogneraad 25 Kr., Uvelse Sogneraad 10 Kr. og Ølsted Sogneraad 25 Kr. Som et særligt Tilskud til Trykningen af *Kultur og Folkeminder*, 3. Aargang, har man fra Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse modtaget 300 Kr. Nordsjællandsk Museumsforening bringer sin bedste Tak for disse Beløb.

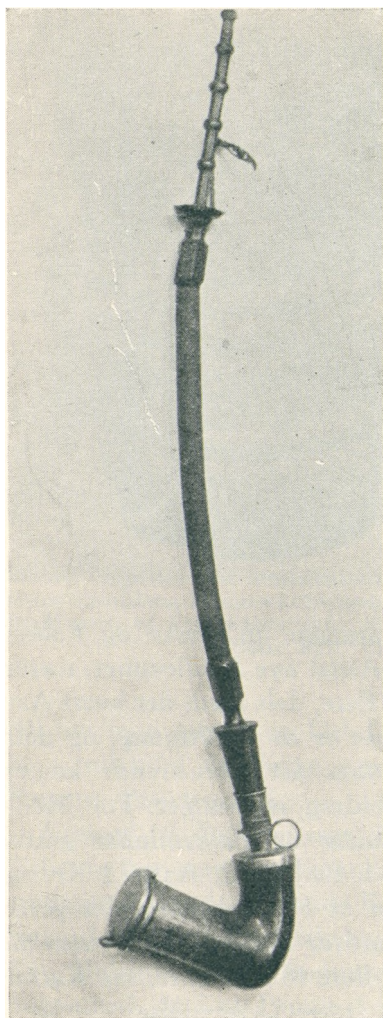
Nye Medlemmer. Skønt Museumsforeningen har et meget anseeligt Medlemstal, nemlig 600, og skønt vi i Anledning af Ud-

En *Kødstøder*, formentlig af Æble- eller Pæretræ, 44 cm høj, forarbejdet af en Træstamme og ligner en kæmpemæssig Morter. Den er 1923 skænket til Museet af Gaardejer *Ole Nielsen*, Annisse, paa hvis Gaard den fandtes, da han overtog den. Forgængeren havde vendt op og ned paa den og anvendt den til Huggeblok, hvorfor Foden er blevet skæv. Paa Folke-museet paa Bygdø i Oslo findes der en tilsvarende Genstand, der her benævnes *Fiskestøder*.

sendelsen af de to foregaaende Aargange af *Kultur og Folkeminder* har modtaget et betydeligt Antal nye Medlemmer, nærer Foreningen stadig Ønske om at faa flere, dels fordi der hvert Aar paa Grund af Dødsfald og Bortrejse er en vis Afgang, og dels fordi Fremstillingen af et Skrift som det nærværende koster mere, end vort samlede Medlemsbidrag indbringer. For Medlemsbidraget, 2 Kr., faar man *Kultur og Folkeminder* gratis (Bogladeprisen for 1. Aargang er 3. Kr., for 2. Aarg. 4 Kr. og for 3. Aarg. ligeledes 4 Kr.) samt et Medlemskort, der giver gratis Adgang til Museet. Vi opfordrer derfor vore Venner til at gøre et Arbejde for at skaffe os flere Medlemmer, saa *Kultur og Folkeminder* kan faa en endnu større Udbredelse.

Nye Medlemmer kan ved Henvendelse til Museumsforeningens Formand købe *Kultur og Folkeminder I*, hvoraf der kun er ganske faa Eksemplarer tilbage, og II for 2 Kr. pr. Stk. 1. Aarg., der er paa 48 Sider, har følgende Indhold: Af Lærer O. Larsens Erindringer. Af Overbibliotekar Anders Uhrskov. En Skoleprotokol fra 1778. Af Lærer H. Svegaard-Petersen. Et Levnedsløb. Fra Folkemuseet. *Folkeminder*. Et og andet. 2. Aarg., der er paa 64 Sider, indeholder følgende: Erindringer og *Minder*. Af

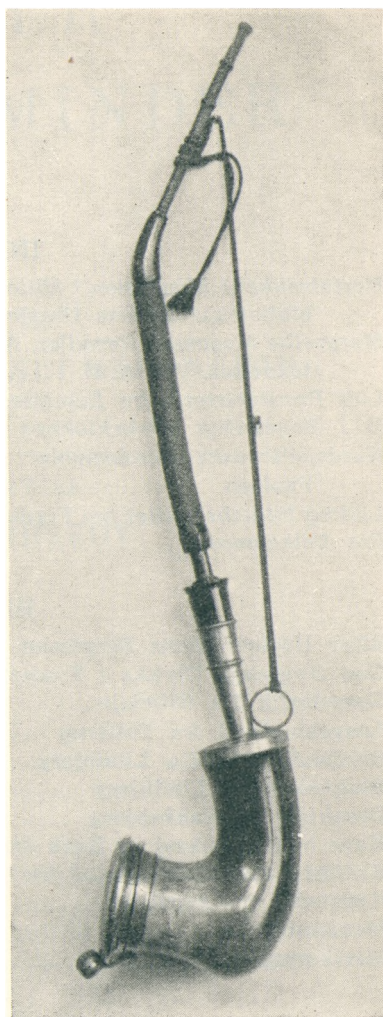

Merskumpibe med Sølvbeslag.
— Længde 60 cm. Har tilhørt
Pastor F. C. Begtrup (1813—91),
født paa Fredensborg, Præst i
Sjelle og senere i Astrup ved
Aarhus, død i Asminderød som
Pastor emeritus. Skænket 1930
af hans Brodersøn, Højskolefor-
stander *Holger Begtrup*, Æbel-
holt, Hillerød (1859—1937).

Christine Larsens Optegnelser. Ved Anders Uhrskov. To Mærkedage og to Mænd. Hjalmar og Hulda. Nordsjællandske Bondemøbler I. Af Museumsinspektør Jørgen Paulsen. Brudekranse. Af A. U. Forskelligt. Begge Aargange er rigt illustreret.

Af de til denne Aargang anvendte Fotografier skyldes Billedet S. 9 C. *Rathsach*, Hillerød, Billederne S. 54 og 55 *Frede Hansen*, Hillerød, og de øvrige *A. Brandt*, København.

Merskumspibe med Sølvbeslag.
— Pibens Længde 54 cm. Skænket 1938 ifølge Testamente af Rentier Niels Isaksen, Nyhuse.

Bestyrelsen for Nordsjællandsk Museumsforening bestaar af Overbibliotekar *Anders Uhrskov* (Formand), Amtmand *J. Saurbrey* (Næstformand), Sparekassedirektør *C. Andersen* (Kasserer), Realskolelærer *Niels Gustafsson*, Redaktør *Laurids Hansen*, Forstander *Oluf Jensen*, Langstrup, Museumsinspektør *Jørgen Paulsen*, Skoleinspektør *M. Sørensen*, Fredensborg, og Boghandler *Hans Tofte*.

INDHOLD	Side
<i>Hørfabrikkens Eksplosion i Hillerød den 20. August 1873.</i> Af Overbibliotekar Anders Uhrskov	3
<i>Margrethe Mogensen fortæller.</i> Af Skoleinspektør P. Petersens Optegnelser. Ved A. U.	18
<i>Lidt Præstehistorie fra Ramløse.</i> Af Anders Uhrskov.....	28
<i>C. J. Boyes Digt: Kirkeklokken i Farum.</i> Ved A. U.....	34
<i>Nordsjællandske Bondemøbler II.</i> Af Museumsinspektør Jørgen Paulsen	40
<i>Ludvig Bødtchers Digt om Fredensborg.</i> Ved A. U.....	49
<i>Fra Folkemuseet.</i>	51

BILLEDER

Efter Hørfabrikkens Eksplosion den 20. August 1873.....	9
Den frygtelige Ulykke i Frederiksborg. Faksimile	13
Gaasebæk fra Gilleleje	41
Laageklapbord fra Tulstrup	43
Bordendebæk fra Lindbjerg	45
Stolpeskab fra Lindbjerg	46
Dragkiste fra Bakkebjerg	47
Kane med Forspand og Kusk fra Kregme.....	51
Kaffestol med Kobberkedel fra Lindbjerg og Strø.....	52
Kødstøder fra Annisse	53
Merskumpibe	54
Merskumpibe	55

KULTUR OG FOLKEMINDER

IV

UDGIVET AF
NORDSJÆLLANDSK MUSEUMSFORENING

REDIGERET AF
ANDERS UHRSKOV

H I L L E R Ø D 1 9 5 2

*Udgivet med Understøttelse af Frederiksborg Amts
Spare- og Laanekasse.*

LIVET I ET GAMMELT KØBMANDSHJEM

Professorinde Wesenberg-Lund fortæller.

Paa de følgende Blade skal gengives, hvad Fru Wesenberg-Lund gennem nogen Tid har fortalt mig om sit Barndomshjem og om Livet i Hillerød i 1870erne.

Jenny Wesenberg-Lund er født den 11. Oktober 1867 i Hillerød som Datter af Købmand *Axel C. Knudsen* (1829—85) og Hustru *Laura Mengel* (1833—1913).

Axel C. Knudsen var født paa Ørnslund, Samsø, hvor hans Fader *Jens Knudsen*, der havde en juridisk Uddannelse, var Godsinspektør paa Brattingsborg. Denne Stilling fratraadte han senere og købte Gaarden Kollekolle, hvorved han kom i Forbindelse med Nordsjælland. Efter at han havde afhændet Kollekolle, købte han en Gaard i Nærheden af Kalundborg. Samtidig med at han ejede den, drev han Sagførerforretning i Købstaden, hvor han ejede et Hus.

Fru Wesenberg-Lunds Mors Morfar hed *Frants Sigvard Hoffmann* (død 1854). Frederik VI. havde til Støtte for sin Militærmusik indforskrevet tre Hoboister, Hoffmann, *Carl Johann Gottlob Jæhnigen* (1776—1858) og *Johann Gottlieb Exner* (1782—1857). Den sidste var Fader til Maleren *Julius Exner* (1825—1910). De tre Musikere var fra Bøhmen.

Jens Knudsen havde tolv Børn, der opnaaede den voksne Alder, og af dem kom *Axel* i Købmandslære hos *Madam Maahr*, Helsingørsgade 15 i Hillerød. Denne Forretning hører til Byens ældste. Den nævnes allerede i det 18. Aarhundrede. Af dens Besiddere var der flere af Slægten *Maahr*, saaledes *Søren Martin Maahr*, Fader til *Johan Henrik Maahr*, der var en af Byens ansete

Mænd, idet han var en af *de eligerede Borgere*, som Borgerrepræsentanterne — den Tids Byraad — benævntes. Johan Henrik Maahr drev Forretningen, til han døde 1839, 38 $\frac{3}{4}$ Aar gammel, hvorefter hans Enke *Anna Cathrine Maahr*, født *Olsen*, fortsatte Virksomheden, indtil hun døde 1862, 61 Aar gammel.

Derefter havde Forretningen forskellige Indehavere, *Jørgen Andersen* fra Slutningen af Halvfemserne til 1907, *H(ans) F(rederik) Thomsen* 1907—1924, efter hans Død hans Enke *Anna Thomsen* 1924—1933, hvilket Aar den nuværende Ejer *Erik Nielsen* overtog Forretningen.

Men det var altsaa hos Madam Maahr, Axel C. Knudsen kom i Lære. Svend var *Frederik Christian Willerup*, født 1818, død 1890. Han var Far til *L. R. Willerup*, Vett & Wessels Udsalg, og Farfar til de fire nuværende Købmænd Willerup i Hillerød. Om F. C. Willerup, der senere blev kaldt Gamle Willerup, fortælles det, at han en Dag gav Axel en forsvarlig Lussing, idet han sagde: „Saa, min Dreng, nu er du Svend!“

Senere var Axel C. Knudsen ansat hos Købmand *I. S. Aabye* i Hillerød og bagefter hos Kammerraad *Rundin* i Helsingø. Begge Steder maatte han forpligte sig til ikke inden for en nærmere angivet Tid at nedsætte sig i en vis Afstand derfra.

Efter Pladsen i Helsingø etablerede han sig 1859 — samme Aar som Slottet brændte — i Hillerød, idet han lejede en Butik i Baggergaarden, den nuværende Slotsgade 1. Som Nabo fik han iøvrigt Gamle Willerup, der i en Butik paa Torvet handlede med Kolonialvarer, ligesom han ogsaa drev Forretning med Tømmer, Tjære m.m.

Men nu lader vi Fru Wesenberg-Lund føre Ordet: „Far havde Købmandsborgerskab. Foruden Kolonialvarer handlede han med mange Ting, Ure, Kakkellovne, Bomuldstøj, Sirts, og hvad der brugtes til Huer: Baand, Guldgalonere og hvide, stivede Lin. Kornhandel var der ikke.

Far havde en Staldmester til at passe Bøndernes Heste og til at begynde med en Svend og en Dreng. Senere, da der kom flere Baner, tog de noget af Bondehandelen, og nu hjalp Mor ham med Arbejdet.

Butikken lukkede op Kl. 6 om Morgenen — om Sommeren Kl. 5, Folk skulde paa Arbejde Kl. 6 og maatte have Flasken fyldt

først — og holdt aaben til 9 Aften. Om Søndagen var der først aaben fra 6 til 9 og om Eftermiddagen fra 4 til 9. Der var altsaa meget lidt Frihed i de Tider. Sommerferie var der ikke noget, der hed.

Paa Torvedagene — Mandage — holdt der lange Rækker af Vogne paa Torvet og ned ad Slotsgade, undertiden helt ned til Vandmøllen, naar det var lige efter Høst, og Bønderne skulde have solgt deres Korn. Vægterne gik og holdt Orden paa Vogne og maatte lodse Børnene igennem, naar Gaden var helt fuld af Vogne. Der havde nok været Træer hele Slotsgade igennem. De sidste stod ud for Slagter Olsen, der boede, hvor Skogstad nu bor. Mellem de to Træer sad *Marie Per Laves* paa Markedsdage og solgte Bismarcksklumper af Buddes de allerbedste.

Foruden Kolonialvarer købte de store Bønder $\frac{1}{2}$ Td. Brændevin og $\frac{1}{2}$ Td. saltede Sild. Det var smaa Sild. Enhver paa Gaarden fik en til Morgenmaden. De almindelige Bønder havde en Træflaske — en Lejle — med til deres Indkøb af Brændevin.

Om Mandagen — men kun om Mandagen — fik Mændene fra Landet inde bagved en Snaps og Øl, som de vilde have, og dertil smaa Snitter Rugbrød med Pølse og Ost paa. Konerne fik Kaffe og Halvskillingstvebakker.

Til Jul gav Købmændene *Julerente* til deres forskellige Kunder — mest i Forhold til, hvad de havde købt for. Det kunde være en Flaske Kirsebærvin til Konen, en Flaske til Manden, et Pund Chokolade eller et Spil Kort. Arbejdsfolk fik lidt Sukker og Kaffe. Større handlende gav Tallerkener og Kopper. —

Dagens Maaltider i mit Hjem var følgende: Om Morgen fik vi Thevand, hertil Rugbrød med Smør og bagefter et Par Hvedetvebakker. Naar man købte et 8 Punds Rugbrød, fik man 2 Hvedetvebakker i Tilgift. Købte man et halvt Rugbrød, fik man en Wienerbrød kostede 4 Øre pr. Stk., men man fik 3 for 10 Øre.

Jeg fik smurt Mad med i Skole, 2 Stykker med Pølse — hyppigt en mørk Pølse, som vi kaldte Hestepølse, fordi den var lavet af Hestekød — og 1 Stykke med *Fnyseost*, d.v.s. Ost, der var revet, for saa strakte den længere. Naar man pustede paa den, føg den. Derfor kaldte vi den *Fnyseost*.

Middag spiste vi Kl. 2. Det var Risengrød og Klipfisk, Sød-suppe og Frikadeller og anden almindelig Mad.

Aftensmaden bestod af Rester fra Middagsmaden samt Rugbrød og Sigtebrød med Ost og Pølse til. Til Maden fik vi Thevand, der var lavet paa Themaskine. Vi havde en rigtig Samovar. Der blev fyret op i den med Trækul, og Røgen trak op fra den gennem et Rør, en Art Skorsten. Den stod ude i Gaarden for „at ryge af“, d.v.s. indtil Trækullene kom i Glød og ikke røg mere, men det ordnede Pigen altid. Derefter blev den sat ind paa Anretterbordet, hvor Vandet omkring Skorstenen kogte, det var en hyggelig Lyd at høre Themaskinen staa paa Bordet og snurre,

Om Vinteren fik vi om Søndagen næsten altid Kødsuppe med Ris, Kød- eller Melboller. Om Sommeren fik vi jævnlig Kød først og bagefter Rødgrød eller Æblegrød.

Juleaften spiste vi Middag Kl. 6 Det var Gaasesteg, Andesteg eller — hvis det var for dyrt — Flæske- eller Ribbensteg. Til Formad Risengrød med en Mandel i. Den, der fik Mandelen, modtog en Mandelgave.

Senere paa Aftenen var der Juletræ. Det var pyntet med røde Æbler, *Caveller*. De var smukt røde, og de var dengang almindelige alle Vegne. Vi dansede ikke om Juletræet — vi var saa faa, Far, Mor og vi tre Søkende. Men der blev sunget et Par Julesalmer, og vi fik Julegaver. Et Aar fik vi Søkende Andersens Eventyr til Deling. —

Paaske. Til Skærtorsdag hørte der Grønkaal og til Paaske-dagene farvede Paaskeæg. Man „trillede Paaskeæg“ d.v.s. man stillede et Bræt paa Skraa — det var inde i en af Stuerne — og nedenfor var der strøet et Lag Sand, hvor der laa forskelligtfarvede Æg. Hver Deltager i Legen havde sin Farve. Man trillede skiftevis et Æg ned ad Brættet, og hvis man var saa heldig at ramme et med en andens Farve, fik man Ægget. Hver Deltager havde en 4—5 Stykker. Det endte med, at man spiste dem.

I *Pinsen* skulde man i Skoven. Man havde Pinsetøjet paa, og man havde *Majgrene* — *Bøgegrene* — med hjem, hvor de blev sat i Vand.

Til Fastelavn hørte der *Strutter* og Fastelavnssboller. *Strutter* var lavet af Tvebaksdej, de var firkantede, og Hjørnerne var trukket ud i en Strut. Man gav 2 Øre for en Strut hos Bager Petersen, Fastelavnssøndag og -mandag spiste man Fastelavnssboller og *Strutter*, de smagte som *Kommenskringler*.

Børnene købte Fastelavnsris hos Blikkenslager Andersen og Skogstad. De, der blev riset op, skulde give Boller. Det var meget morsomt at rise ens Forældre op. Man kunde ogsaa gaa ned i Byen og rise op, men kun, hvor man var godt kendt, og hvor det var sagt i Forvejen: „I skal blive liggende, til Peter kommer!“

En yndet Leg var „at bide til Bollen“. En Bolle blev bundet i en Snor, der var gjort fast i en Krog eller et „Øje“ i Loftet. Børnene fik nu Hænderne bundet paa Ryggen, de gik saa i en Række hen forbi Bollen, og det gjaldt da om at snappe en Bid, men det var ikke saa let, for den, der ledede Legen, gav et Ryk i Snoren, saa Bollen hoppede op og ned.

Der var ogsaa Fastelavnsdrenge. De var udklædt med en Skjorte uden paa Tøjet, og Skjorten var pyntet med udklippet, kulørt Papir, og saa havde de naturligvis Maske paa. De gik og raslede med deres Bøsser og sang: „Nu har vi Fastelavn igen med Boller og med Struttr!“

Det hændte ogsaa, at Bønderne red Fastelavn i By. Det var Karle fra Omegnens Landsbyer, der kom ridende gennem Byen. De var pyntede med kulørte Baand og Papir og havde høje Hatte paa. Hestene var ogsaa pyntede, og saa slog Karlene Kat-ten af Tønden paa Markedspladsen.

Novembermarked — den 2. November — samlede mange Mennesker. Torvet var fuldt af Teltgader, hvori Byens handlende solgte deres Varer, og hvor Gøglere optraadte. *Snoge-Lars* rendte rundt med Snoge i Hatten og i Lommerne. Han havde ogsaa Hugorme, paastod han da. Og Skruptudser. Han gik med en høj Hat paa, og om den var der et grønt Papir, hvorpaa der var malet: „Snoge“.

Paaskemarked holdtes engang i Foraaret, men det var ikke nær saa stort. —

Jeg kan huske som Barn — og det ikke een Vinter alene — at man kunde løbe paa Skøjter i November. Jeg syntes altid, vi havde Sne og Kaneføre i min Tid.

Flere af Byens Borgere — de, der havde Heste — havde Kaner. Kammerherre *Scholten* — han boede paa Olinehøj — havde en meget fin Kane. Hesten havde fint Seletøj, Dusk i Panden og Kaneklokker. Et stort, hvidt Kanetæppe — det var strikket eller hæklet med Mønster — gik ned over Hesten og hen over Kanens Forstykke.

Til Tider var der *Kanefarter*. Det var Byens Borgere, der i en lang Række Kaner tog paa Tur ud i Gribskov.

Men ellers fik Sneen Lov til at ligge i store Volde paa Gaderne, indtil den endelig Tid efter anden blev kørt ud i Teglgårdssøen. Gaderne laa ofte i et Ælte, naar det var Tøvejr.

Bønderkonerne havde alle Hvergarmskjoler. Bønderne gik i Vadmel, og saa havde de blaa Frakker med to Knapper bagpaa. Her i Byen brugte Børn Hvergarmskjoler — jeg har haft flere — det var en fabrikslavet Vare, der fandtes i flere Kulører. Voksne gik aldrig med Hvergarmskjole.

Engang, da jeg var en lille Pige, havde jeg faaet en kirsebær-rød Kjole. Og saa var der Lommer i den, dem var jeg meget stolt af. Jeg skulde op og vise Fru *Lundberg* den. Hun boede ovenpaa og drev Pensionat. Saa kom Dyr læge *Thorup* ind fra sit Værelse: „Maa jeg ogsaa se din Kjole?“ — „Ja, og jeg har Lommer,“ svarede jeg og viste ham en af dem. „Maa jeg spytte i den?“ spurgte han, det blev jeg jo lidt betuttet over. Saa tog han en Firskilling og puttede ned i Lommen.

Af *Sygdomme* var der adskillige. En kendt Syge var *Skæver*, af den var der syv forskellige Slags. Almindelig var *Koldfeber*, den kom hver fjerde Dag. „Han har haft Kolden,“ sagde man. For *Koldfeber* fik man *Kinin*. Hos Læge *Cold* i Frederiksværk stod der paa Bordet en Skaal med *Kinin* piller. Naar en Patient kom ind og sagde: „Jeg er saa træt!“ svarede *Cold*: „Værsgo' og tag en Pille!“

Vand hentede vi ved Posten. Vi havde en dejlig Post i Gaarden. I Nr. 1, 3 og 5 havde vi godt Vand, men paa den anden Side af Gaden havde de daarligt Vand. Der var ogsaa en Vandpost paa Torvet.

Da Far døde (1885), flyttede Mor ud i det sidste Hus i Slots-gade og drev Forretning i en Butik ved Siden af Garver *Fobian*. Der havde vi ogsaa en Brønd, men det var Søvand, og det var daarligt. Vi hentede Vand i den indre Slotsgaard, hvor der var en Kilde henne til Højre. Vandet løb ud i en Kumme („Køkken-brønden“ paa Prinsessefløjen). *Fobian* havde en Karl, der hed *Rasmus*, og han hentede Vand til os.

Af andre Kilder husker jeg *Kongens Kilde* ved Fredensborg-vejen, Indgangen til Indelukket. Her sad *Mutter Mads* og solgte Kager og Slik.

I Indelukket — til venstre, naar man kommer ind fra Fredensborgvejen — laa der i Nærheden af den Bro, der fører over til Slottet, en Kilde, der hed *Grevindens Kilde*. Grunden var meget moset. Der var et Gærde omkring Kilden, men det blev ikke holdt i Orden, saa det hele groede efterhaanden til.

I denne Forbindelse kan jeg fortælle en lille pudsig Historie. Dengang Neptunspringvandet var blevet genopført i den mellemste Slotsgaard — Havguden staa jo øverst oppe med Treforken — kom der en Dag en Kone fra Landet ind i Butikken. Jeg kom i Snak med hende, og i Samtalens Løb spurgte jeg, om hun havde set det nye Springvand springe, det, som Brygger Jacobsen havde skænket. „Ja, det har jeg,“ svarede hun, „men jeg ka' nu int forstaa, at Bryggeren vil staa deroppe splitternøgen.“

Nu gaar vi lidt tilbage i Tiden.

Jeg kom i Skole, da jeg var 5 Aar (1872) hos Frk. *Taastrup*. Hendes Mor havde været gift i Sverige. Frk. Taastrup, der var vanskabt, boede sammen med sin Bedstemoder oven over Gegers Forretning i Helsingørsgade. Nedenunder boede Madam Geger, der havde to Sønner Adolf Geger og Ludvig Geger. Alle gifte Kvinder blev dengang kaldt Madam med Undtagelse af Embedsmændenes Hustruer, der benævntes Fruer.

Der var 20—30 Børn i Skolen, udelukkende Piger. Der gik forskellige, som ikke brød sig om at komme i en anden Skole. Frk. Taastrup havde os alle i en Klasse, baade smaa og store. Jeg gik der en 3—4 Aar og lærte meget godt at stave, skrive og at hækle. I Skolepenge gav vi 2 Kr. om Maaneden. Det var ikke saa let for Frk. Taastrup. Ingen tog sig af det lille forvoksede Menneske. Nu og da kom hun op hos Far og Mor og spiste til Middag.

Saa kom jeg op i Frkn. *Weischers* Skole, der var ovenover i Skomager Petersens Gaard lige ved Siden af Gegers (Helsingørsgade Nr. 18). Denne Skole havde Frk. *Halse*, en meget statelig Dame, før haft, og efter hende overtog de to Søstre *Louise* og *Frederikke Weischer* den. Frkn. *Weischers* Skole flyttede senere ned i Nørup Østergaards Ejendom (nu Viggo Andersens). De boede i Kælderen, men da Grunden skraanede ned, var der ingen Kælder ind mod Haven. Frk. *Overskou* havde tidligere haft Skole der.

Hos Frkn. Weischer var vi nogle og tredive Pigebørn. De to Søstre var meget dygtige, og vi blev undervist i alle mulige Discipliner ogsaa Tysk, Fransk og Engelsk. Der var to Klasser, det lille Hold og det store Hold. Da jeg kom i øverste Klasse, havde vi Overlærer Kieler til Dansk. Vi var frygtelig betaget af, at vi skulde have en Lærer. Her betalte vi 6 Kr. om Maaneden. Jeg gik der, til jeg blev konfirmeret. Endnu i nogen Tid gik jeg og læste forskelligt hos Frk. Weischer.

Senere, da den ene Søster døde, havde Frk. *Hemmert* Skole sammen med den anden Søster, men Enden blev, at den gik op i Frk. *Mørks* Skole.

Der var en Tid tre Privatskoler her i Byen. Foruden Frkn. Weischer's var der Frk. *Olriks*, det var i Helsingørgade, der hvor C. Berg boede (Amtsavisens Ejendom).

Den tredie var Frkn. *Brummerstedts* Skole, hvor tre Søstre underviste, den ene især i Musik." (Her afbryder Fortælleren og Nedsriveren fortsætter). Den største private Skole var den senere *Fru M. Lunds Pigeskole*, hvorfor der ogsaa er Grund til at omtale den lidt nærmere. Der var blevet oprettet en Skole, som benævnedes *Hillerød Pige-Realskole*, og som en kort Tid lededes af Frk. *Beck*, men naar den senere blev overtaget af Fru M. Lund, skyldtes det følgende Forhold:

Zoologen, Professor, Dr. phil. *Carl Wesenberg-Lund*, der er født i København 1867, er en Søn af Skibsfører C. V. T. *Lund* og *Manna Wesenberg*, 1870 døde imidlertid Faderen, 37 Aar gammel, og nogle Aar efter flyttede Moderen til Hillerød, hvor hun 1880 overtog Pige-Realskolen, der iøvrigt paa dette Tidspunkt rummede baade Dreng og Piger. Fru Lund, der havde været Lærerinde i syv Aar, fortsatte med de 20—30 Børn, men gik efterhaanden over til kun at modtage Piger, hvorefter Skolen benævnedes *Fru M. Lunds Pigeskole*. Elevtallet voksede efterhaanden til ca. 90.

1893 opnaaede Skolen Dimissionsret til almindelig Forberedelseseksamen (Præliminæreksamen).

Skolen, der var en to Etages Bygning med 8 Klasseværelser og Gymnastiksal samt Legeplads, laa bag ved Forhuset Slotsgade Nr. 3 — der, hvor Nordlundes Bogtrykkeri nu findes.

Foruden Forberedelsesklassen, hvor Børn modtoges i 5—6 Aars Alderen, var der 7 Klasser og 2 Præliminærklasser. I disse

sidste, hvor Undervisningen væsentligt blev bestridt af Latin-skolens Lærere, laa Skoletiden mellem 3 og 7, medens de øvrige Klasser blev undervist mellem 8 og 2, Forberedelsesklassen med 4 Timer daglig, de øvrige med 5.

Skolepengene var i Forberedelsesklassen 3 Kr. maanedlig, 1.—7. Kl. 4—5 Kr. og i Præliminærklasserne 14 Kr.

I 1894 var der 86 Elever i Skolen, og det omfattende Lærer-personale bestod af følgende:

Pastor *Paludan-Müller*: Rel. i 6. og 7. Kl.

Overlærer *Bricka*: Hist. i Præl., 7. og 6.

Adjunkt *Johansen*: Dansk og Geografi i Præl.

Adjunkt *Høj*: Tysk i Præl. og 7.

Overlærer *Kieler*: Fransk i Præl.

Adjunkt *Hjuler*: Fysik i Præl., 7. og 6.

Cand. mag. *Carstens*: Regning og Mat. i Præl.

Adjunkt *Godskesen*: Naturhist. i Præl.

Adjunkt *Münster*: Fransk i 7.

Kantor *Rasmussen*: Sang i hele Skolen.

Fru *Lund*: Engelsk i Præl., 7., 6., 5., Tysk i 6., 5., 4., Geografi i 7., 3. og 1., Bibelhist. og Anskuelse i 1.

Frk. *M. Jørgensen*, eksam. Lærerinde: Bibelhist. i 5. og 3., Dansk 7., 6., 5. og 2., Hist. 5., 4., Geografi 4., 2., Naturhist. 7., 6., 5., 3. Engelsk 3., Tegning 7. og 6.

Frk. *Mengel Knudsen*: Regn. i 7., 6., 5., 4., 3., Skrivning i hele Skolen undt. 1., Engelsk 4.

Frk. *Dahl*: Haandarb. i 7., 6., 5., Hist. 3., Tysk 2. og 3.

Frk. *A. Jørgensen*: Mat. 7., Gym. i hele Skolen undtagen 2. og 1.

Frk. *Glæser*: Geogr. i 6. og 5., Naturhist. 4., Fransk 5.

Frk. *Møller*: Fransk i 6.

Fru *Hansen*: Tegn. i 5., 4., 3., Bibelhist. 4., 2., Regn. 2. og 1.

Frk. *B. Jørgensen*: Haandarb. i 4., Skrivn. og Dansk 1.

Frk. *With*: Hist. i 2., 1., Dansk 2., Syning 1. og Gym. 2., 1.

Frk. *Petersen*: Haandarb. i 2.

Imidlertid opstod den Vanskelighed, at Statstilsynet kasserede Gymnastiksalen, fordi der ikke var højt nok til Loftet. Fru *Lund* saa ingen Udvej til at afhjælpe Mangelen, og Enden blev, at hun 1895 solgte Skolen til Frk. *Marie Mørk*, født 1861, der samme Aar i en ny Bygning, opført af Tømremester *Fritz Milner* efter Tegning af *V. Holck*, aabnede *M. Mørks Skole og Hjem*. Fru *M. Lund*, der var født 1836, døde 1929.

De tidligere nævnte private Pigeskoler, der ikke allerede var gaaet ind, ophørte Tid efter anden, eller de, som Fru *Lunds* Skole, gik op i den nye Virksomhed.

Een Privatskole var der dog, som fortsatte et Stykke ind i dette Aarhundrede. Det var Frøkenerne *Petersens Skole*, der laa paa Fisketorvet paa 2. Sal i samme Bygning som „Sorte Hest“ og lededes af *Camilla* og *Sofie Petersen*. Denne Skole søgtes mest af Arbejderbørn, der havde lidt bedre Raad.

Og nu fortsætter Fru *Wesenberg-Lund*:

„Jeg blev konfirmeret Oktober 1882 og hørte til det første Hold Konfirmander, Pastor *Paludan-Müller* havde. Den Dag vi skulde indskrives, havde Mor travlt og sagde: „Aa, Jenny, du kan godt selv gaa op og blive indskrevet.“ Det gjorde jeg. Paa Hovedet havde jeg en Straahat, der var formet som en Kyse, og jeg bar Brillen. Jeg saa jo derfor nok noget ældre ud, end jeg var. Derfor tog Pastor *Paludan-Müller* ogsaa fejl og sagde: „Naa, De har en Datter, De vil have konfirmeret!“ Jeg maatte jo saa forklare, at det var mig, det drejede sig om. „Naa, det er dig, der skal gaa til Præsten.“ svarede *Paludan-Müller* saa.

Til Konfirmationen havde jeg sort Kjole paa, hvidt Sjal og sorte Skindhandsker. Ikke noget paa Hovedet, jeg var klædt paa som de andre borgerlige Konfirmander.

Noget egentlig Konfirmationsgilde var der ikke, men jeg fik forskellige Gaver, en Salmebog i sort Fløj af min Fader og *H. F. Ewalds „Anna Hardenberg“* af mine Farbrødre.“

Siden oplevede *Jenny Knudsen* saa meget andet. 1895 blev hun gift med *C. Wesenberg-Lund*, men alt dette vedrører ikke denne Historie.

KONG FREDERIK DEN VIII's AMME

Borgmester Rich. Børgesen har i Slutningen af 1951 udsendt et lille bibliofilt Tryk, hvori han giver en Skildring af sin Bedstemoder. Med Borgmesterens Tilladelse gengiver vi denne Skildring her.

Efter hukommelsen og med enkelte efterladte dokumenter som kilde skal i det efterfølgende berettes nogle spredte oplysninger om *Laurine Nielsdatter* fra Ågerup ved Helsingø, som nød den ære at blive antaget af tronfølgerparret prins *Christian* til Holsten Glücksborg og gemalinde prinsesse *Louise* som amme for deres førstefødte søn, den senere kong *Frederik den VIII*.

Af de endnu tilstedeværende dokumenter fremgaar det ikke, hvornaar *Laurine Nielsdatter* er født, men derimod, at hun den 27. juli 1823 er blevet døbt i Ramløse kirke. Man kan derfor med sikkerhed gå ud fra, at hun er født samme år. Den 15. november 1842 er hun blevet viet til ungkarl og indsidder *Lars Jørgensen* af Skærød, som formentlig kort tid efter erhvervede Spånebækgård i Skærød. Her fødte hun det efterfølgende år sit første Barn, hvilket gav anledning til hendes antagelse hos tronfølgerparret som amme.

Forbindelsen med det høje herskab menes efter familieberetning at være formidlet af en ganske ung jordemoder, som netop da efter endt Uddannelse i København havde nedsat sig som praktiserende i Helsingø, og som formentlig har bistaet ved fødslen på Spånebækgården.

Af *Laurine Nielsdatters* efterladte skudsmålsbog fremgår det i hvert fald, bekræftet med tronfølgeren, prins *Christians* egen

hånd, at hun i tiden fra 6. juni 1843 til 15. juni 1844 udøvede hvervet som amme endog så tilfredsstillende, at prinsen gerne havde beholdt hende som goldamme, hvad hun dog ikke kunne påtage sig, formentlig fordi hendes nærværelse i hjemmet på

Old Laurine Nielsdatters far
gjord for mig som stanna for
men den for den 6te Junij
1843, til den 15de Junij 1844, til
men fuldkommen tilfreds
i som Gensind, og nu jeg
næring gjøres færdt befuldt
færdt færdt for den Gensind
men for den indværdt
to den udfyldt den med
den, bestemt af

Christians Brødt. Holsten Gjenkøje

Hjidsbrævn
d. 15de Junij
1844

Spånebækgården var nødvendig. Prinsens egen indførelse i skudsmålsbogen ses hosstående gengivet i facsimile.

Om Laurine Nielsdatters færden i hjemmet hos tronfølgerparret foreligger der ikke meget. Hun har dog selv fortalt, at hun blev instrueret om, hvorledes forholdet til barnet skulle være, herunder at hun ikke maatte lære prinsen unoder. I dette specielle forhold var hun imidlertid nær kommet i forlegenhed. Som alle

mødre var hun naturligvis interesseret i at udvikle barnets opfattelsesevne, og i denne forbindelse lærte hun ham med munden at tage et stykke sukker, som hun holdt mellem sine læber.

Laurine Nielsdatter.

Denne færdigheds tilegnelse afslørede den lille prins imidlertid under et dameselskab, hvor ammen afleverede ham i prinsessens hænder til forevisning, hvorunder han gentagne gange gjorde forsøg på at tage sukker af munden på de tilstedeværende damer, som efter tur havde ham på armen. Prinsessen havde naturligvis bemærket det forefaldne, og Laurine Nielsdatter havde efter

selskabet mange udflugter behov for at bortforklare det stedfundne.

Iøvrigt var forholdet mellem amme og herskab det bedst mulige, hvilket også fremgår af prinsessens beslutning om at bidrage til en stadig vedligeholdelse af forbindelsen mellem den lille prins og ammen.

Med dette formål blev der ved Laurine Nielsdatters afrejse til sit hjem truffet aftale om, at hun nogle gange om året skulle aflægge besøg hos tronfølgerparret. For at opfylde denne aftale måtte ammens mand på nærmere aftalte dage køre sin kone med hest og vogn fra Ågerup ved Helsingør ad landevejen til København. Meget smukt havde prinsessen arrangeret det således, at hun med prinsen kørte ammen i møde. Når vognene kom hinanden så nær, at kending var mulig, standsede de, og prinsessen trådte ud på vejen med prinsen ved hånden og gik ammen, der ligeledes var stået af vognen, imøde. Når bedstemoder senere omtalte disse møder, berettede hun med en vis stolthed, at prinsen efterhånden tilskyndet af prinsessen løb hende i møde for at kaste sig i hendes udbredte arme.

Forbindelsen mellem tronfølgerparret og bedstemoder fortsattes stadigt, også efter tronbestigelsen. Kong *Christian den IX.* og dronning *Louise* glemte aldrig Laurine Nielsdatter. Hun tilfaldes iøvrigt en mindre årlig pension, og når kongeparret ventedes til Fredensborg slot ved forlægning af residensen om sommeren, kørte bedstefader og bedstemoder med hestevogn fra Ågerup til slotsporten, hvor de med særlig tilladelse fik lov til at holde. Ved den kongelige korteges indkørsel rejste bedstemoder sig, og kongen hilste hende hver gang med ordene: „Er det Laurine?“ hvorpå bedstemoder nejede og satte sig igen. En oplevelse, som kastede glans over hverdagens arbejde hjemme på gården, hvor vanskelighederne efterhånden meldte sig.

Laurine Nielsdatter blev selv moder til 7 børn i ægteskabet med gårdejer Lars Jørgensen, der imidlertid afgik ved døden allerede 1862 den 15. december som følge af en lungebetændelse. Bedstemoder sad derefter som enke, indtil hun 20. november 1868 indgik nyt ægteskab med ungkarl *Lars Peder Larsen*. Efter nogle års forløb blev gården i Skærød afhændet og et mindre landbrug erhvervet på asminderød mark.

Sine sidste år tilbragte bedstemoder i en lejet lejlighed i Bagerstræde i Fredensborg. Men heller ikke her blev hun glemt af sit kongelige ammebarn. Hvert år, når han som kronprins og senere som kong *Frederik den VIII.* om sommeren tog ophold på Fredensborg slot, gik han på sin første spadseretur i byen til Bagerstræde for at besøge sin gamle amme.

Da bedstemoder i en meget høj alder afgik ved døden, blev kongen underrettet, hvorefter der omgående indløb meddelelse om, at alle udgifter ved begravelsen blev afholdt af kongen. Ved begravelsen, der skete fra Asminderød kirke, mødte kongens adjutant med en stor og smuk krans, og da Laurine Nielsdatters jordiske rester sænkedes i graven på den gamle smukke kirkegård, viste adjudanten i ret- og honnørstilling på kongens vegne den gamle amme den sidste ære.

Dermed var prinsessens, senere dronning Louises ønske opfyldt. Prinsen, kronprinsen og kong *Frederik den VIII.* glemte aldrig sin amme Laurine Nielsdatter.

Rich. Børgesen.

L. BOTH FORTÆLLER OM EN FARUM-KOMPONIST

L. Both (1823—87) var topografisk Forfatter. Han har i „Tidsskrift for Kirke-, Skole- og Folkesang“ for 1880 skrevet en Afhandling med Titelen „En af Folkets Komponister“. Den handler om *P. E. Rasmussen*, der komponerede Melodien til Laurids Koks Dannevirkevisen „Danmark, dejligst Vang og Vænge“. *P. E. Rasmussens* Liv er tidligere behandlet af Georg Himmelstrup i Afhandlingen „Dannevirkevisens Tonedigter“ („Fra Frederiksborg Amt“, 1932, S. 92—106), men *Boths* Skildring er noget helt for sig og vil derfor stadig have Interesse. En Redegørelse, som *Both* giver for den Begivenhed, der dannede Grundlaget for *C. J. Boyes* Digt „Kirkeklokken i Farum“, er af stor Interesse og bekræfter ganske den Teori, der blev fremsat herom i „Kultur og Folkeminder“ III.

Edvard Storm, der kom til at spille saa stor en Rolle i *P. E. Rasmussens* Liv, var Nordmand, Præstesøn fra Gudbrandsdalen, født 1749 og død 1794. Et dybt Indtryk gjorde en ulykkelig Kærlighed, *Storm* oplevede som ganske ung. Han blev forelsket i en Bondedatter fra Sognet, men Faderen satte sig derimod, fordi hun var under hans Stand. *Storm* blev aldrig gift, men kastede sin Kærlighed paa unge Muligheder, som han gennem Oplysning og Opdragelse hjalp frem. Siden 1769 opholdt han sig uafbrudt i Danmark, hvor han virkede som Digtter — endnu kendes hans Digt „Hr. Sinklar drog over salten Hav“ — og som Skolemand og Folkeoplyser. Da *Efterslægtens Skole* blev aabnet 1787, blev han snart Sjælen i dette betydningsfulde Foretagende. Her skaffede han *Adam Oehlenschläger* Friplads og fik en afgørende Betydning for den vordende Digtters Udvikling.

Men nu lader vi L. Both tale.

Poul Rasmussen var en Bondesøn, født i Landsbyen Farum den 29. Oktober 1776. Da han var 10 Aar gammel, døde hans Fader, men Digteren Edvard Storm (efter hvem han senere optog Navnet Edvard), som ofte besøgte sin Ven, Pastor Kampmann i Farum Præstegaard, saa Drengen og blev indtaget i ham paa Grund af hans smukke Ydre og tilsyneladende gode Anlæg. Storm, der selv var uformuende, fik ham i November 1788 ved Kammerherre og Historieograf P. F. Suhms Hjælp til København og lod ham videre oplære i Efterslægtsselskabets Realskole. Han manudcerede ham selv til sin Død i September 1794 og indsatte ham til sin Universalarving. Hvor højt Storm elskede denne sin Adoptivsøn, kan næppe bedre tolkes end ved hans egne Breve til denne og ved hans sidste Vilje, hvorfor vi vil hid-sætte et af hine, som Storm skrev til Poul Rasmussen den 8. November 1788.

„Kære og gode Søn!

Nu nærmer Tiden sig, at Du skal forlade Dit Farum tillige med alle Dine Kammerater og Majtræet ¹⁾ og Hans Panzer ²⁾ og alt hvad herligt Du har derude og begive Dig ind i en ganske ny og fremmed Kreds. Jeg har gjort Aftale med Din tilkommende Vært, som er Skoleholder Møller i Springgade Nr. 30, at han skal modtage Dig paa Mandag 8 Dage, som er den 17de November, før den Tid er alt ham ikke ret belejligt, da der er en Mand fra Landet hos ham, og han rejser først i Dag 8 Dage. Siden er der intet i Vejen. Klæder og Sko ligger færdige til Dig her hos mig, og da Du denne sidste Uge, Du er hjemme, vel ikke tager Dig stort af Landsbyarbejde, saa bliver uden Tvivl intet forsømt derved, at Du i en af Dagene lister Dig saa jævnt til Fods her ind for at prøve Tøjet, om nogen Forandring derved skal gøres. Jeg har desuden en Del at aftale med Dig, foruden at en ny Hat skal købes Dig, hvorfor Du enten selv maa komme eller sende Dit Hoved ind at tage Maal efter. Dersom Du beslutter dette sidste, saa send en af dine Fødder med, at jeg kan se, om

- 1) Et for sin Skønhed bekendt Lindetræ paa Farum Bygade, hvorom man samledes ved højtidelige Lejligheder.
- 2) En Kagemand.

Skoene passer. Saa meget ved jeg forud: der bliver ikke Plads til nogen Halm. Naar Du kommer herind, skal jeg vaage over Dig, som en Høne over sine Kyllinger, det kan Du forlade Dig til. Hils Din Moder og Søskende fra Din oprigtige Ven og Fader.

Edv. Storm.“

Den samme kærlige Stemning ligger til Grund for Storms Disposition af 12. April 1782, der indeholdt følgende Bestemmelser:

„Paa det Bekostningerne ved min Jordefærd ikke skal opsluge for meget, af hvad jeg har tiltænkt forbemeldte Poul Rasmussen til langt nyttigere Brug, nemlig til hans Velfærds og Studeringers Fremme, saa anordner jeg, at jeg ikke alene vil begraves paa de fattiges Kirkegaard, men endog dette med den yderste Spar-sommelighed, som nogen Sinde kan udfindes eller bruges.“

I „Storms samlede Digte“, udgivet af A. E. Boye i 1832, findes Side 89 et dejligt Digt „Til min Ven P. Rasmussen paa hans Fødselsdag af 29de Oktober 1791“, som ligeledes vidner om Dig-terens Kærlighed til ham.

Naar Storm ved Juletid kom til Præstegaarden i Farum, ind-fandt Poul sig altid der om Aftenen, hvor han i den lune Kak-kelovnskrog red Ranke paa sin Velynders Knæ, medens han med hele sin barnlige Sjæls Fylde begærlig lyttede til de lærerige For-tællinger og Æventyr, som Digteren foredrog for ham. Blandt disse Fortællinger var en, som Poul aldrig glemte, og som han i sin Alderdom igen fortalte til denne Afhandlings Forfatter, saa-ledes som den nedenfor fortælles. Det er den Begivenhed, som, rigtignok i meget forandret Skikkelse, er fremstillet i det bekend-te smukke Digt af Boye, „Farum Kirkeklokke“ kaldet.

„Det var en Juleaften, saavidt mindes 1776, at Pastor Kamp-mann og Edvard Storm efter et Gæstebud paa Farumgaard Arm i Arm vandrede hjemad til Præstegaarden gennem den san-dede Gyde, der fører did. Ved Kirketaarnet førte en Laage ind til Kirkegaarden, over hvilken slyngede sig en Sti til Præste-gaarden, der stødte op til Kirkegaarden, og som forbandtes med denne ved en anden Laage. Da man kom til Taarnet, blev man overrasket ved, at Klokkelaagen stod paa Klem og uden for den stod et Par Træsko. Storm, der holdt af at undersøge alt, lyttede, og da han hørte en underlig klingrende Lyd oppe fra Taarnet,

bad han Præsten om at følge sig derop for at undersøge Sagen. Dertil var Præsten dog ikke at bevæge, idet han foreholdt Storm, „at det ikke var godt at trænge sig ind, hvor man ikke var kaldet,“ og da Storm vedblev med sin Opfordring, erklærede Præsten rent ud, at han ikke kunde sinke sig med slige Undersøgelser, da Natten var langt fremskreden, og han endnu ikke havde studeret sin Froprædiken. Dermed skiltes de. Storm tøvede lidt, til Ekkoet af Præstens Skridt over den frosne Kirkegaard var forstummet, og til han havde hørt Kampmann slaa Præstegaardslaagen i efter sig. Da vendte Storm sig igen til Kirkelaagen og lyttede, og som han nu igen hørte den forunderlige Lyd, listede han sig op til det første Loft og derpaa videre op til Klokkeloftet, hvor han standsede ved at høre den omtalte Lyd i Nærheden. I nogen Tid overfaldt der ham en sær Ængstelse, men de samlede han sig og raabte efter gammel norsk Formular ved slige Lejligheder: „Er Du Menneske, sig; men er Du Djævel, da vig!“ Og dermed gik han paa, tilmed da han hørte, der var noget, der rørte sig derinde under. Paa yderligere Opfordring om at give sig tilkende kom en lille tolvaars Pøg nu krybende ud fra Klokkenevlen, og det viste sig da, at det var den lille Peter fra Gadekærshuset, der var stegen herop for ved Midnat at skrabe Rust af Klokkenevlen, som han vilde blande med Kildevand til sin lille Søster, der led af Koldfeberen. Den foregaaende Dag havde den lille Peter nemlig hørt en klog Mand, der besøgte hans Moder, fortælle denne, at et saadant Middel var probat, naar man blot kunde tie, og derfor havde Peter i al Hemmelighed вовet Forsøget. Peter og Storm fulgtes nu ad hjem, og den, der kendte Storms Hjerter, kan ikke tvivle om, at de to blev Venner for bestandig.“

Storms hele Glæde og Haab var dog vor Rasmussen; det forundtes ham ikke alene at se sin unge Ven hjembringe mange Præmier for Flid og Sædelighed fra Skolen, men ogsaa, før han lukkede sine Øjne, at faa ham privat indskreven som Student.

Storm døde, men Rasmussen fandt ved sin Dygtighed og sin Beskedenhed en ny Velynder og Velgører i daværende Generalauditør og Prof. juris L. Nørgaard, ved hvis Understøttelse han i August 1796 tog Forberedelseseksamen og i Juni 1801 latinsk juridisk Embedseksamen med bedste Karakter.

I Februar 1802, 25 Aar gammel, blev han Avditør ved Søetens kombinerede Ret og omtrent samtidig hermed Dommer under Københavns Fattigvæsen. Under Bombardementet 1807 blev han i sit Hjem i Springgade saaret i det ene Ben ved et Bombestykke, som endnu fandtes blandt hans Efterladenskaber. I Foraaret 1809 blev han, „efter Ansøgning,“ afskediget paa Grund af Svagelighed med 300 Rd. aarlig i Vartpenge.

Den Svagelighed, paa Grund af hvilken han fik Afsked, var dog ikke af nogen legemlig Beskaffenhed. Den bestod derimod i, at Rasmussen ikke kunde forene med sin Samvittighed i den kombinerede Ret at fælde den ene barbariske Dom efter den anden, ifølge hvilke de arme „gevorbne Marinere“ efter den dagældende barbariske Lov maatte løbe Spidsrod eller tage Kat og Tamp, ofte for meget smaa Forseelser. Han opponerede efter Evne derimod, og den, som kendte Frederik den Sjettes Begreber om en slig Opposition, kan nok forstaa, at det var en fuldgyldig Grund nok til at bevirke Afsked.

Ved Mikkelsdagstider tog han ud til Byfogden i Holbæk, hvor han opholdt sig indtil Høsten 1810, da han drog til en Søster paa Bondegaarden Karlholm ved Knardrup. Her boede han i et lille Hus tæt udenfor Gaarden, og her var det, at han, ifølge egen Optegnelse i sit Eksemplar „Udvalgte danske Viser“, samme Aar komponerede sin bekendte smukke Folkemelodi, som senere i Begyndelsen af 1820 blev udsat for Harpe af Lami, til Brug i Tragedien „Erik og Abel“ af Oehlenschläger; men hans Beskedenhed var saa stor, at man først lang Tid efter fik at vide, hvem Komponisten var.

Paa Karlholm udgav han ogsaa i Trykken et Skrift, som maake kun er lidet bekendt, men saa meget mere fortjener at paaagtes, som det viser, at han var den første, der i det mindste i vort Fædreland behandlede Stenografien, hvorom Skriftet handler. Dets Titel er: „Dansk Kortskrivning; et enebestaaende Heelt, eller første Trin til et høiere Maal; tjenlig for Hver, som kjender Retskrivning, og som anvendelig i Prent og paa flere Sprog end det danske. Af P. E. Rasmussen, Kjøbenhavn 1812.“ Hans Beskedenhed foranledigede, at han aldrig under den videre Udvikling af denne Kunst, traadte frem med nogen Fordring paa at gælde for dens Opfinder.

1813 tog han til Farum, hvor han boede paa et Par forskellige Steder, indtil han i Juni 1815 flyttede ind i den beskedne Bolig, hvor han syslede til sin Død den 18. Juli 1860. Boligen var et Lejehus under Farumgaard, for hvis daværende Ejer, Hofjægermester Schwanenskjolds Børn han blev Informator. I sin lille Have beskæftigede han sig med Botaniken; de Træer, der her skyggede over ham og vederkvægede ham med deres Frugter, havde han selv opelsket af nedlagte Kærner.

Hans sidste Vært, Farumgaards daværende høje Ejer, vor dansksindede Konge, skænkede ham fri Bolig og hædrede ham med Dannebrogordenens Ridderkors. Den Glæde blev undertiden Oldingen til Del, at en eller anden af Hovedstadens muntre Sangforeninger paa deres Udflugter i hin smukke Egn flokkedes om den lille Bolig og lod hans egen folkekære Melodi i melodisk Harmoni tone for hans Øren.

Poul Edvard Rasmussen var i Forening med R. Nyerup Ud-giver af „Udvalg af Danske Viser fra Midten af det 16de Aarhundrede til henimod Midten af det 18de, med Melodier.“

I mere end 40 Aar, indtil faa Dage før sin Død har han uafbrudt ført en meget omfattende Dagbog, der i 17 Folianter fylder over 1250 tætbeskrevne Ark, og som nu findes paa det store kongelige Bibliotek. Paa dette Arbejde satte han selv megen Pris, og det maa utvivlsomt indeholde mange værdifulde Optegnelser, som imidlertid ikke er let tilgængelige, da de næsten udelukkende er meddelt i Stenografi efter hans eget i 1812 udgivne System.

Da hans lyse Ungdomsdrømme glippede, maatte han tilbringe Resten af sit Liv i sit elskede Farum. Skønt meget ogsaa her var forandret, siden den lille Dreng drog bort, ja, selv det gamle Majtræ, som i hans Barndomsdage straaled i den liflige Skærsommer, behængt med prægtige Silkebaand, medens de lystige Knøse og skælmske Piger i Egnens Dragt fik sig en Svingom under dets Grene, nu stod uprydet og alvorlig, var det dog ikke mindre grønt og prægtigt, og det smilede lige saa venlig til sin gamle Ven, naar han ved Støttestaven gik nynnende forbi det, som den Gang han i barnlig Uskyld legede i dets Skygge. Nu vifter det sin melodiske Afskedshilsen over til hans selvvalgte Hvilested bag Kirkegaardsmuren. Hans Grav er vel ikke prydet

med noget Monument, men at han derfor ikke er glemt, vidner den Kendsgerning, at hans Gravhøj jævnlig er prydet med Kranse og Blomster og deriblandt er aldrig glemt hans Yndlingsblomst, Rosen, hvorom han endnu paa sine gamle Dage nynnede, naar han med straalende Mine satte den i Knaphullet:

„Rose, min Glæde
mit Øjes Lyst,
Kom at tag Sæde
her ved mit Bryst.“

Bedre end ethvert Monument vil det være, om den yngre Slægt ofte vil skænke den hedenfarne gamle en venlig Tanke, naar den i Begejstring for Fødelandet istemmer: Danmark, dejligst Vang og Vænge.

TRE MINDESTEN

For den historisk interesserede lønner et Besøg paa Kirkegaard den sig altid. Her møder man Sognets skjulte Historie. Hver Grav ejer sin Del deraf. I de fleste Tilfælde faar man intet — eller saa godt som intet — at vide om den, som Graven rummer. Men det hænder ogsaa, at man finder en gammel Sten, som i et snørklet Sprog fortæller noget om den afdøde og samtidig ægger den besøgendes Trang til Viden, saa han bestræber sig for at udfylde de givne Oplysninger, indtil der i nogen Grad kommer en Helhed ud deraf. I det følgende skal her gøres Rede for tre saadanne Tilfælde.

Først maa vi imidlertid se paa den rent sproglige Side. Der findes tre Udtryk. *Ligsten*, *Gravsten* og *Mindesten*, som har en vis Lighed i Betydningen, uden at de dog siger det samme.

En *Ligsten* er en flad, oftest liggende med Indskrift forsynet Sten, der dækker Graven. En *Gravsten* er en Sten, der er anbragt paa en Grav, Udtrykket bruges især om opretstaaende Sten med en kort Indskrift. En *Mindesten* er en Sten med Indskrift, rejst til Minde om en Begivenhed eller en afdød paa hans Grav eller andetsteds.

Udtrykket *Mindesten* er altsaa det, der favner videst, idet det ikke er begrænset til en Kirkegaard eller i det hele taget til en afdød.

I.

Paa Kregme Kirkegaard — Nord for den malerisk beliggende Kirke — findes paa den græsbeholdte Skrænt en *Mindesten*, der engang har været en *Gravsten*, men nu næppe er det mere, idet det ikke kan antages, at de to afdøde, som den melder om, er begravet netop paa dette Sted.

Stenen er en firkantet Granitsten 183 cm høj. Paa Forsiden, der vender ud med den nordre Del af den store Kirkegaard, læses følgende:

H : S : E :
Menniskevennen
Peder Hoffmann
Provst i Strøe Herred i 20
Aar Sogne Præst i 24 Aar for
Cregme og Wenderøds
Menigheder fød i Fyen 1734
fader til 12 Børn
overlevet af de 9,
Døde den 23 April 1797
elsket og savnet
af mange.

Den Mand, Stenen er sat til Minde om, er *Peder Madsen Hoffmann*, født i Odense som Søn af M. Hoffmann, Lærer ved Borgerskolen og Degn i Allerup-Davinde, og *Anna Sophie Klauenborg*. Han blev Student fra Slagelse 1757, cand. theol. 1764, personel Kapellan i Viskinde-Agnsø i Holbæk Amt 1768, Sognepræst i Kregme-Vinderød fra 1773 til sin Død 1797. Han blev gift 1774, og i Ægteskabet var der 4 Sønner og 8 Døtre. Saaledes beretter Wibergs Præstehistorie, og for saa vidt er alt vel, men naar Wiberg siger, at Hoffmann er født den 7. Marts 1736 stemmer det jo ikke med Stenens Indskrift, der anfører hans Fødselsaar til 1734. Dette sidste maa være det rigtige, da Kirkebogen angiver, at Provst Peder Hoffmann blev begravet 2. Maj 1797 i sit 63. Aar, hvilket stemmer med 1734. Han er saaledes først blevet Student, da han var 23 Aar, han har altsaa været ældre end almindelig, men dels kan han være kommet noget sent til Læsningsen, og dels er det maaske gaaet lidt tungt for ham. I hvert Fald fik han non — 3. Karakter — til Embedseksamen, hvad der dog ikke hindrede ham i at blive en efter alt at dømme baade dygtig og afholdt Præst.

Saa vidt Peder Hoffmann. En lille Oplysning inden vi gaar videre. I. H. S. er en delvis Latinisering af det græske Kristusmonogram, de tre første Bogstaver i Jesus. Iøvrigt har det fundet

flere Udtydninger, hvoraf den hyppigste er *Jesus Hominum Salvator*, Jesus Menneskenes Frelser. Det her anvendte *H. S. E.* maa da betyde *Hominum Salvator est*, (Jesus) er Menneskenes Frelser. Paa Mindestenens søndre Side, Bagsiden, mindes Peder Hoffmanns Hustru i følgende Ord:

H : S : E :
Moderen til 12 Børn
Marie Philippine Strøn
fød 1760
hældig gift i 22 Aar
med Provst Hoffmann
døde den 1 Aug: 1795
efterladende
9 Umyndige
i forsynets Hænder.

Det lader sig ikke nægte, at det er den Side af Stenen, der i Almindelighed vækker mest Opmærksomhed. At det bliver slaaet fast, at Præstekonen er „hældig gift“, er jo straks lidt usædvanligt, men det er ikke det eneste, der vækker Beskuerens Undren. Hvis hun er født 1760, var hun 35 Aar, da hun døde, og naar hun havde været gift i 22 Aar, skulde hun altsaa være blevet gift, da hun var 13 Aar, og selv om Piger i gamle Dage jævnlig blev gift i en tidligere Alder end nu, er dette alligevel en Smule forbløffende, især naar det drejer sig om en Præstekone.

Men det er da ogsaa fejlagtigt. For det første er der nu den Ting, at de 22 Aar, som hendes Ægteskabs Varighed angives til, ikke efter den Tids Sprogbrug behøver at være mere end over 21. Men noget andet og mere væsentligt er, at Stenens Angivelse af 1760 som hendes Fødselsaar er urigtig. Kirkebogen meddeler, at hun ved sin Død var 38 Aar gammel, og at hun blev begravet den 6. August 1795. Altsaa er hun født 1757, hvilket Wiberg ogsaa angiver. Hun var følgelig 17 Aar, da hun blev gift, og det var — ikke mindst efter den Tids Sædvane — en meget hæderlig Alder.

Men hvordan kan det saa gaa til, at der paa Stenen staar 1760? Ja, det skyldes formentlig en Fejl opstaaet under en Restaure-

ring af Indskriften, der fandt Sted for nogle Aar siden, idet en Del Bogstaver og Tal, efter hvad der fra kyndig Side er meddelt mig, blev malet op med sort. De har aabenbart været ved at blive ulæselige. Man kan iøvrigt godt se, at en Del af Indskriften er forholdsvis nymalet.

Nu er Bogstaver og Cifre oprindelig hugget ind i Stenen, og ved at lade Fingerspidserne glide hen over Aarstallet 1760, kan man fornemme, at de to sidste Cifre ikke er de oprindelige. Der har staaet noget andet og sikkert 1757.

Men det er næppe den eneste Fejl, der er opstaaet ved samme Lejlighed. Præstekonens Navn angives til *Marie Philippine Strøn*. Det er et underligt Efternavn, og det findes da heller ingen andre Steder hende vedrørende. Wiberg siger, at hun hed *Philippa Marie Norn*, og rent umiddelbart finder man det mere sandsynligt. Hvad Fornavn angaar, synes man, at Philippa er mere velklingende en Philippine, men lad det saa være. At Wiberg har haft Hjemmel for sin Angivelse, tyder det paa, at det i H. Mallings haandskrevne Samling af Vielser i danske Landsog-
ne 1661—1792, udarbejdet paa Grundlag af Copulationsgebyr-
regnskaberne (i Rigsarkivet) hedder, at Præsten Peder Madsen Hoffmann og Philippa Marie Norn blev viede i Kregme den 24. Maj 1774, men Vielsen er ikke indført i Kregme og heller ikke i Vinderød Kirkebog.

Men saa hendes Begravelse da? Hun døde to Aar før sin Mand. Han maa altsaa have begravet hende og indført Dødsfal-
det i Kirkebogen. Naar der opstaar Tvivl om hendes Navns rette Form, maa hans Angivelse vel anses for den sandsynligste. Ifølge Kirkebogen for Kregme Sogn blev Provstinde Philippine Marie Hoffmann, født *Størn*, begravet Torsdag den 6. August 1795.

Fornavnene svarer her til Stenens Angivelse (idet dog Rækkefølgen er modsat), og de er sikkert de rigtige. At Efternavnet ogsaa er det, tyder en anden Ting paa. I Aarene 1774—81 op-
holdt der sig i Kregme Præstegaard en Jomfru *Størn*, som i Kirkebogen ofte optræder som Gudmoder, dog ikke ved Præ-
stens Børns Daab. Hun kan jo være en Slægtning af Fru Hoffmann.

Dersom Navnet *Størn* er rigtigt, er Hustruen maaske Datter af den i Richters „100 Aars Dødsfald“ nævnte *Johannes Støren*,

Provst, Sognepræst i Størdalen, død 19. April 1792, 77 Aar gammel.

Vi vender os atter til Mindestenen, hvor der staar det mærkelige Efternavn *Strøn*. Det er som 1760 i næste Linje ogsaa restaureret, og en Undersøgelse af Stenens Overflade viser, at der er noget galt med de to midterste Bogstaver. Der har ikke staaet saadan oprindelig. De to Bogstaver er formentlig byttet om ved Restaureringen. Man maa formode, at det oprindelige Navn paa Stenen er *Storn*, idet Stenhuggeren ved en Fejltagelse har glempt Stregen over ø'et. Man maa herefter anse det for sandsynligt, at Provstinden har heddet *Philippine Marie Størn*, saaledes som det angives i Kirkebogen ved hendes Død.

Men disse Ting er ikke de eneste gaadefulde ved den Sten. Hvornaar Stenen er rejst, er det sikkert umuligt at opklare. Og hvem har rejst den? Sandsynligvis har Menigheden ønsket at hædre sin afholdte Præst og derfor anbragt Stenen paa hans Grav.

Men saa den anden Side af Stenen? Det har jo aldrig været almindeligt, at der var Indskrifter paa begge Sider af en Gravsten. Det har der formentlig heller ikke været her til at begynde med. For mig at se er Sydsidens Indskrift fra en senere Tid end Nordsidens. Det er sikkert den samme Stenhugger, der har hugget dem begge, men der er Forskel. Paa hver af Siderne er der to store M'er, og de har en anden og enklere Form paa Sydsiden end paa Nordsiden (Provstens Side).

Man kunde tænke sig, at Stenen er rejst for at mindes Provsten og derfor forsynet med den Indskrift, der handler om ham. Nogle Aar efter, da de fleste af Børnene er blevet voksne og nogle af dem maaske kommet til Midler, har de ønsket at hædre deres Moder, og det er sket ved Indskriften paa Stenens anden Side. Ja, det er altsaa en Formodning.

At Stenen oprindelig har staaet paa Ægteparrets Grav, maa anses for afgjort, men at denne Grav ikke findes under det Sted, hvor Stenen staar nu, er næsten ligesaa sikkert. I gamle Dage yndede man almindeligvis ikke at blive begravet Nord for Kirken, og Stenen staar kun 2,2 Meter fra Kirkemuren. Man vilde hellere have sine kære til at hvile, hvor Solen kunde skinne.

Stenen er af en eller anden Grund blevet flyttet til det nuværende Sted, hvor den ikke var i Vejen, idet der ikke er nogen

Grav i Nærheden, og Skrænten egner sig da heller ikke til Begravelser.

Det afgørende Bevis for, at Stenen er blevet flyttet, har man efter min Opfattelse deri, at den er anbragt oven paa en rektangulær Ligsten, der er 183 cm lang og 86 cm bred. Paa en saadan har man ganske sikkert ikke til at begynde med anbragt Stenen. Det var jo lidt af en Profanation over for den, som Ligstenen skulde minde om.

Ogsaa Ligstenen har sin Indskrift. Den er gammel og utydelig, og det meste er skjult under Mindestenen, som er anbragt paa den. Men man skimter dog følgende Linjer:

*Her under hviler
Salig Niels Nielsen
fordum Borger og privilegeret Vejer
i Hillerød.*

Hvorfor „Salig Niels Nielsen“ fra Hillerød er blevet begravet paa Kregme Kirkegaard, er ikke godt at vide, men det maa man altsaa gaa ud fra, han er. Der er saa gaet mange Aar. Ingen kendte mere Niels Nielsen, og Provstens var ogsaa glemt. Man havde Brug for mere Gravplads, og der var maaske heller ikke længere betalt for de paagældende Grave. Kaste Vrag paa Stenen over Stedets fordums Præst syntes man ikke, man kunde, og saa flyttedes den til dens nuværende Plads. For at faa et billigt Fundament tog man Stenen, der havde dækket Salig Niels Nielsens Grav, og anvendte den dertil.

Ja, det var altsaa noget af det, jeg har faaet ud af at besøge Kregme Kirkegaard.

II.

Paa Nyhuse gamle Kirkegaard i Frederiksborg Slotssogn findes der to Ligsten, der har tiltrukket sig den historiske interessees Opmærksomhed. De ligger i Nærheden af hinanden til højre for Indgangen fra Kirkegaardsvej.

Den ene er en stor, rektangulær Granitsten, 125 x 88 cm, der paa en hvælvet Oval bærer følgende Indskrift:

Justitsraad
Amtsforvalter
i Frederiksborg
L. C. Paulsen
1790—1842
Dennes Hustru
N. C. Paulsen
født Holten
1804—1851
Disses Søn
Inspecteur
C. L. H. Paulsen
1831—1898

Der er nu straks det at bemærke, at der er en „Trykfejl“ paa denne Sten, idet Amtsforsvalteren hed *Carl Ludvig*, altsaa *C. L. Paulsen* og ikke *L. C. Paulsen*.

C. L. Paulsen, der var Amtsforsvalter i Frederiksborg i kun godt halvtredie Aar, var Søn af Peter Paulsen, født 1735, afskediget som Generalmajor af Kavalleriet, død i Horsens 1815, og Anna Cathrine Claudine Bertelsen de Cederfeld, begge begravet paa Horsens Klosterkirkegaard.

For at man kan se, hvordan en Embedsmands Karriere kunde forme sig i hine Tider, gengiver vi *Carl Ludvig Paulsens* Data: Født 28. August 1790 i Horsens, gik i Horsens Latinskoletil 1809, exam. jur. 1812, samme Aar Kopist i Vejkontoret under Rentekammeret, Fuldmægtig 1819, 1822 skrev han i „Nye landoec. Tidender“ en Afhandling „Underretning om det forbedrede engelske Vejvæsen“; udarbejdede en historisk Beretning om Danmarks Vejvæsen og Chaussé-Anlægene, hvilken af Rentekammeret forelagdes Kongen, Amtsforsvalter for Møns Amtstuedistrikt 1824, virkelig Kammerraad 1828, Medlem af Inspektionen for Møns Tugt- og Forbedringshus 1833, stiftede Spare- og Laanekassen for Møn, Amtsforsvalter og Regiments-skriver i Frederiksborg Amtstuedistrikt 3. Marts 1840, Justitsraad 28. Juni 1842, virkelig Justitsraad 14. Oktober s. A., død 25. Oktober s. A.

Gift 1829 med *Nina Cathrine Holten*, født 1804 paa St. Tho-

mas, død 1851 i København. Hun var Datter af Kammerherre, Oberst Christian Ludvig Holten.

Dette Ægtepar havde seks Børn, hvoraf det ældste døde to Dage efter Fødselen. De fire yngste blev alle gift, mens den næstældste, *Christian Ludvig Holten Paulsen*, var ugift, og her finder man formentlig Aarsagen til, at han blev stedt til Hville ved Siden af sine Forældre og mindet paa samme Ligsten som de.

C. L. H. Paulsens Data er følgende: Født 12. Maj 1831 i Stege, gik i Frederiksborg lærde Skole 1840—47, cand. pharm. 1856, Brænderibestyrer i Hjørring 1856—63, Inspektør ved Bryggeriet „Ceres“ i Aarhus 1867—84, levede senere som Rentier i København, død 1898.

Ligstenen maa være anbragt efter hans Død, altsaa tidligst i 1898. Man ser tydeligt, at denne Sten ikke er lagt af nogen nær Slægting, rimeligvis slet ikke nogen Slægting. Der er nemlig ikke megen Følelse i dens Indskrift, det ser man let paa det hele: Fejlen i Amtsforvalterens Forbogstaver, den usædvanlige Omstændighed, at hans Hustrus Fornavn ikke er skrevet fuldt ud, — der staar kun et Par kolde Forbogstaver — og saa endelig den mærkelige kancelliagtige Form „Dennes Hustru“, „Disses Søn“. Det hele er koldt og forretningsmæssigt. Maaske er Stenen anbragt og Indskriften affattet af *executor testamenti* i Inspektørens Bo.

III.

Nej, saa der er en hel anden Stemning over den mindre og mere beskedne Ligsten, der ligger i Nærheden, lidt længere mod Syd. Det er en flad Granitsten, 84 x 128 cm, og paa den læser man:

*Niels Wilhelm Lund
Discipel paa Frederiksborg lærde Skole
fandt en hæderfuld Død d: 4de Februari 1824
i sit 14de Aar ved at frelse en Wen
Kummerfuld lyser hans Fædre
Fred over hans elskede Støv.*

Der er mere end een, der ved at stave sig igennem denne hundredaargamle Indskrift har følt sig bevæget og har spurgt sig selv: Hvem var dog denne kække Dreng?

Det er det, vi skal gøre et Forsøg paa at besvare. I Værløse Kirkebog læser man følgende: „1810. Torsdagen den 1. Novembr. lod Hr. Hans Lund, Skovrider i Kirkeværløse, og Hustrue Caroline Sennbach, døbe en Søn, kaldet Niels Wilhelm Baltasar. Fadderne var hans Moder, Madame Lund, Frue Etatsraadinde Schiøt, Hr. Rønne, Skibscapitain, Hr. Herning, Landmand og Kiøbmand, Hr. Branner, Fabrikør, og Hr. Olsen, alle i Kirkeværløse.“

Dette er altsaa den første officielle Tilkendegivelse om Niels Wilhelm, en Dreng, som Forældrene utvivlsomt satte et stort Haab til.

Paa en vis Maade blev Haabet heller ikke beskæmmet. Han blev sikkert en rask Dreng, men hans Livsbane blev kun kort, og herom handler en anden officiel Meddelelse. I „Den til Forsendelse med de Kongelige Rideposter privilegerede *Danske Statstidende*, udgivet, trykt og forlagt ved Brødrene Berling“ — altsaa den Tids Berlingske Tidende — læser man for Mandag den 9. Februar 1824 følgende vemodige Linjer:

„Vores saa inderlig kiære Søn *Niels Wilhelm Baltasar*, Discipel i Frederichsborg lærde Skole, blev os pludselig berøvet den 4de Februar, i sit Alders 13¼ Aar. Denne Yndling, hvis ædle Hierte og lyse Aand gjorde ham elsket af alle, endte sit Liv ved den hæderfulde Handling at frelse en Ven, der faldt igienem Isen.

Vores Slægt og Venner, imodtage dette for os saa sørgelige Budskab med Tavshed. Lund, Skovrider.“

Det er naturligvis saa godt som umuligt nu at faa nærmere Rede paa denne ulykkelige Begivenhed, der fandt Sted paa en Tid, hvor der ingen lokale Dagblade eksisterede, og hvor der i det hele kun sjældent blev skrevet noget ned om saadanne Hændelser.

Vi forsøger at sætte nogle Stumper sammen til et lille Billede af Slægten og den, som for os er Hovedpersonen. Først lidt om Forældrene. *Hans Christian Lund* var fra 1805 til sin Død Skovrider i 2. københavnske Distrikt og boede paa Kristianshøj Skovridergaard i Kirke Værløse. Kristianshøj var Skovrider-

gaard til 1851, da en ny Inddeling af Skovdistrikterne fandt Sted.

Skovrider Lund har utvivlsomt været en dygtig og anset Forstmand. 1829 blev Titelen Forstraad indført, den havde Kammerraads Rang, og den var bestemt for de ældste og dygtigste Skovridere. Denne Titel fik H. C. Lund tildelt. Han døde i Embedet den 23. Juni 1845, 69 Aar gammel. Han var gift med *Caroline Dorothea Sennbach* (eller Sembach), hun døde i Marts 1851, 65 Aar gammel.

Af Ægteparrets Børn kender vi to, *Carl Christian Lund*, født i Kirke Værløse den 5. Marts 1809, og ovennævnte Niels Wilhelm Balatar, der blev døbt 1. November 1810 og formentlig er født i Oktober s. A. Han har altsaa været halvandet Aar yngre end Carl Christian.

De to Brødre blev sat i Frederiksborg lærde Skole i Hillerød. Det var et godt Stykke borte fra Hjemmet, vel en fire Mil eller saa, det var ogsaa i et andet Amt, idet Værløse Sogn ligger i Københavns Amt. Men iøvrigt var det ganske almindeligt, at Drengene fra andre, endda fjerne Dele af Landet blev sat i denne Skole. Dertil bidrog ogsaa den Omstændighed, at Skolen raadede over to Regenspladser, som hvert Aar tildeltes to flinke Studenter fra Skolen.

De to Drengene er, maa vi antage, blevet tinget i Kost hos en Familie i Slotssognet, antagelig i Nyhuse, og de har naturligvis som andre Drengene nydt Vinterens Glæder. Den 4. Februar 1824 — det var en Onsdag — har Niels Wilhelm og en Kammerat været ude at prøve Isen paa en Lergrav. Kammeraten er faldet igennem, og Niels Wilhelm har gjort sit Bedste for at redde ham. Det lykkedes, men han gik selv ned.

Det er klart, at denne Ulykke, der maa have fundet Sted efter Skoletid, d. v. s. hen ad Aften, vakte megen Opsigt og især lagde et knugende Tryk paa Niels Wilhelms Kammerater, men samtidig satte de alle Kræfter ind for at finde hans Lig. I flere Timer søgte de, men alt var forgæves.

I Nærheden af Ulykkesstedet boede en Mand, der ejede en *Ege*, hvilket egentlig betyder en udhulet Egestamme, men her var Udtryk for en fladbundet Baad. Den bad man om Lov til at laane for ved Hjælp af den at søge efter den forulykkede, men

Ejeren viste sig vrangvillig, han vilde ikke laane sin Ege ud.

Det hele gjorde i sig selv et uhyggeligt Indtryk paa de unge Mennesker, og nu var det tilmed blevet mørkt. Hvad skulde de gøre? Men saa blev Rektor *Bendt Bendtsen*, der baade var en afholdt Lærer og et elskeligt Menneske, underrettet, og skønt han om Vinteren ellers sjældent viste sig uden for Skolens Omraade, var han straks rede. Han ilede ned gennem den slet oplyste Slotsgade — det var jo i Tranlampernes Tid — og ud til det Sted, hvor Manden med Baaden boede. Det lykkedes da ogsaa snart at faa Manden overtalt til at laane Egen ud, saa Eftersøgningen kunde fortsættes.

Liget blev fundet, Niels Wilhelm blev begravet Torsdag den 12. Februar 1824 paa Nyhuse Kirkegaard, og hele Skolen fulgte.

Der er nu gaaet 128 Aar, siden den Begivenhed fandt Sted, og skønt der ikke i mange Aar er betalt for Gravstedet, oprettholdes dette stadig, og Stenen med den ejendommelige Indskrift ligger, hvor den altid har ligget. Denne Forstaaelse fra Kirkegaardsmyndighedernes Side vil finde Anerkendelse hos alle historisk interesserede.

Om Niels Wilhelms ældre Broder endnu et Par Linjer. Carl Christian Lund blev Student fra Frederiksborg tre Aar efter, 1827, theologisk Kandidat 1836 og var i nogle Aar personel Kapellan i Slagslunde-Ganløse hos *Christian Pedersen Rodtwitt*, der var født i Bergen 1771 og Præst i Slagslunde-Ganløse fra 1800 til sin Død 1856.

At Skovrider Lund har haft Forbindelse med Pastor Rodtwitt, ses iøvrigt deraf, at de sammen købte en Gaard i Slagslunde 1810 og solgte den 1812.

Carl Christian Lund blev 1852 udnævnt til Sognepræst i Understed-Karup i Jylland. —

Ja, det var saa det, som den historisk interesserede fik ud af Besøgene paa de to Kirkegaarde.

KILDER

Meddelelser fra Landsarkivet for Sjælland m. m.

Berlingske Tidende 1824.

Hof- og Statskalenderen 1824 og 1841.

Wibergs Præstehistorie.

Erslevs Forfatterlexikon.

V. Richter: 100 Aars Dødsfald.

Elvius og Hjort-Lorenzen: Danske patriciske Slægter I, 1891.

P. W. Becker: Bendt Bendtsen, en Levnedsskildring i Danske Samlinger, V, 1869—70.

L. C. Jensen: Træk fra Slagslunde-Ganløse Pastorats Fattigvæsen 1803—26. Fra Frederiksborg Amt 1947.

GAMLE JERNOVNE I NORDSJÆLLANDSK FOLKEMUSEUM

Hvor langt vi end gaar tilbage i Tiden, har Ilden været Betingelsen for, at Livet kunde leves paa vore Breddegrader, og enhver nordisk Menneskebolig har altid haft sit Ildsted. Bopladsens Baal blev til Boligens aabne Ildsted, og gennem Tiderne er Udviklingen foregaaet uafbrudt indtil den allernyeste Tids Fjernvarmeanlæg. Hvor meget der er sket blot i Løbet af det sidste Aarhundrede, kan man danne sig en Forestilling om ved at aflægge et Besøg i Folkemuseets Husmandssted paa Jægerbakken ved Frederiksborg. Bag den lille Forstue ligger her det primitive Køkken, som egentlig blot er et aabent Rum lige under Skorstenspipen; her har Fortidens Landhusmoder maattet tilbringe en stor Del af sin Tid. Det aabne murede Ildsted har et Par Kogehuller med Jernriste over, men Røgen har selv maattet finde Vej op i Skorstenen, hvor den har passeret de til Røgning ophængte Skinker, der hang paa den mærkelige lange Stang, „Sulekragen“, som endnu staar lænet op ad Skorstensvæggen. Træk og Røg maa der have været i dette Køkken, som ikke desto mindre betegner et stort Fremskridt fra dengang, da hele Madtilberedelsen foregik paa det aabne Ildsted i selve Beboelsesrummet.

Adskillelsen mellem Stue og Køkken var imidlertid betinget af, at noget af Køkkenildens Varme kunde overføres til Stuen, for selv om det var rart at slippe for Røg og Mados, skulde jo denne Bekvemmelighed nødigt betaales med, at man frøs altfor meget. Det enkleste var at indsætte en Jernplade i Skorstensmuren ind mod Stuen, som derved modtog Straalevarme fra den

ophedede Plade, hvis Bagside stødte lige op til Køkkenilden. Ogsaa i Danmark har man fundet enkelte saadanne „Skorstensplader“, som altid kan kendes fra Ovnplader derved, at de er afrundede foroven. Men denne Opvarmningsmetode, som var en Del anvendt i Rhinegnene og Nederlandene, har dog sikkert været ganske utilstrækkelig i vort Klima, hvor man i Almindelighed har anvendt den Ovntype, som vi ser i Husmandsstedets Stue: Bilæggerovnen. Den bestaar i en Kasse af Støbejerns-plader, hvis lodrette Sider saa godt som altid er prydet med Indskrifter og Relieffer. Bilæggerovnene har foruden Top- og Bundplade kun tre Sideplader, nemlig to Langsider og een Kortside, idet den anden Kortside støder op til Skorstensvæggen og er indmuret i denne. Der er ingen Indfyringslaage, men Gløderne fra Køkkenets Ildsted kan skubbes lige ud i Ovnen. I ældre Tid sammenføjedes Pladerne paa de to fremadvendende Hjørner med lodrette Skinner fastgjorte med Bolte og Møtrikker; Boltene skjultes hyppigt af pyntelige Malm- eller Messingknopper, der maaske har haft praktisk Betydning som Haandvarmere; i hvert Fald bibeholdtes de ofte, selv efter at man var gaaet over til at støbe Hjørneskinnerne sammen med Langsiderne, som det er Tilfældet paa alle Folkemuseets Ovne. Det skal lige nævnes, at man efter 1700, navnlig i større Huse af og til træffer den firsidede Vindovn, der var fritstaaende og havde egen Indfyringslaage som Nutidens Stueovne; disse større Ovne havde ofte en tilspidsende, højt opmuret Overdel af Ler-, senere af Fajancekakler, en Rest fra dengang da hele Ovnen var opmuret af brændte, pottiformet udhulede Lerfliser eller „Kakler“ (af latinsk *caccabulus* — en lille Potte). Kaklerne er forlængst gaaet af Brug, men den Dag i Dag kalder vi trofast enhver Stueovn for „Kakkelovn“, en Betegnelse, som altsaa rummer et helt Kapitel af Opvarmningens Historie.

Udover hvad Ovnene og deres Anbringelse fortæller os om ældre Tidens Boligforhold, har alle de bevarede Jernovne og Ovnplader en ganske særlig Interesse ved de Billedrelieffer, Indskrifter og Ornamentter, hvormed de er prydede. Det er netop dette Udstyr, som gør det muligt at henføre de enkelte Stykker til bestemte Tidsperioder og Fabrikker, idet jo ethvert Billede altid røber noget om sin Tids Forestillingsverden og derigennem

rummer en Stump Historie. Mennesket har en medfødt Trang til at se paa Billeder, og i ældre Tid maatte denne Trang imødekomes gennem Dekoration af Brugsgenstande. Dette er nutildags næsten gaaet af Brug og afløst af en strømliniet Funktiona-

*Fig. 1. Langside af Bilæggerovn i Husmandsstedet.
Hassel Jernværk c. 1680.*

lisme, sikkert ikke fordi vort Tanke- og Følelsesliv er saa forskelligt fra vore Forfædres, men fordi vor Billedtrang langt lettere og billigere tilfredsstilles gennem Film og illustrerede Blade.

De første Jernovne, der kom i Brug her i Danmark ved Midten af 1500-Aarene, blev indført fra Tyskland, og de slog snart igennem, saa at Jernovne og Jernkakkellovne med opmuret Over-

del ved Midten af 1600-Aarene har været at finde i ethvert blot nogenlunde veludstyret Hjem. I Pagt med Tidsaanden smykkedes disse ældre Ovne saa godt som udelukkende med bibelske Fremstillinger, som i det hele taget havde været Billedkunstens hyppigste Emner i Middelalderen og Reformationstiden. Af

Fig 2. Ovnplade med Dobbeltportræt af den senere Kong Frederik IV og hans Dronning. Fritzøe Jernværk 1698.

disse ældre tyske Ovne findes ingen i Nordsjællandsk Folkemuseum, men derimod nogle gode Ovne fra den følgende Periode, da Skandinavien hovedsageligt forsynedes med Jernovne fra de i Slutningen af 1600-Aarene opblomstrende norske Jernværker. Det bliver saaledes Enevældetidens Billedverden, vi kommer til at møde paa disse Ovne.

Den ældste og interessanteste af Folkemuseets Ovne er netop den, der fra gammel Tid har staaet i Husmandsstedets Stue. Typen stammer fra ca. 1680, men selve dette Eksemplar kan

godt være noget yngre, da der jo altid støbtes flere Ovne efter samme Form. Dens Mage findes flere Steder i offentligt og privat Eje, hvilket viser, at den har været en ret populær Salgsvarer. Vi skal nu se nærmere paa dens Billedfremstilling. (Fig. 1). Paa de to Langsider ses et Billede af en Ørn, som i Klørne bærer en lille Dreng, en Illustration til det gamle Sagn om den trojanske Kongesøn Ganymedes, hvem Zeus, Gudernes Fader, i Skikkelse af en Ørn røvede og gjorde til Gudernes Mundskænk. I Almin-

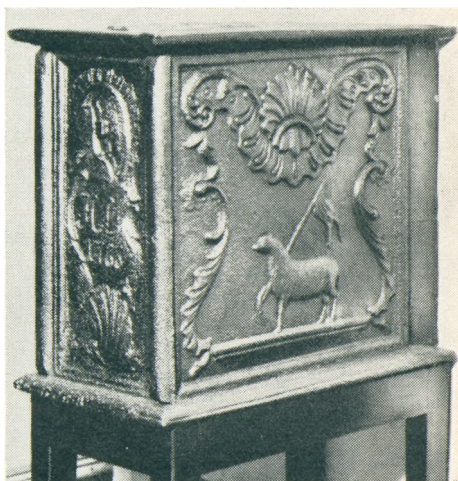

Fig 3. Bilæggerovn. Fossum Jernværk 1766.

delighed fremstilles Ganymedes som en skøn Yngling, men her ses han som en lille buttet Dreng, der ynkeligt hænger i Ørnens Klør og vender sin bare Hale mod Beskueren. Denne Fremstilling svarer i Opfattelsen nøje til et Maleri af Rembrandt fra 1635, og det er forøvrigt et uløst Problem, hvorledes Ovnpladens Mester har lært Rembrandts Maleri at kende, da det indtil 1716 synes at have været i hollandsk Privateje. Senere kom det til Galleriet i Dresden, hvor det hang indtil sidste Verdenskrig. Indenfor de norske Jernovnes Billedomraade er denne Ovn forøvrigt et af de allerførste Eksempler paa Anvendelse af Emner fra den græske Sagn- og Gudeverden, som først rigtigt vandt Yndest i det følgende Aarhundrede. Naar Ganymedes-historien her er brugt, skyldes det, at den kunde anvendes med en aktuel Bibetydning, som antydes i Verset forneden paa Pladen:

Da ieg greeb offuermand ved fod
 Toog hand mig bort med sig.
 Thi raader ieg min ven saa god
 hand speile sig i mig.

Dette Vers og Billedet har man sikkert med Ret tydet som en Spot — eller Moraliseren — over Griffenfelds Fald i 1676, der

Fig 4. Langside af Bilæggerovn. Fossum Jernværk for 1771.

maa have vakt en saadan Opsigt, at enhver dengang let har forstaaet Hentydningen og gerne „speilet sig“ i sin egen Kakkellovn. Skulde Sammenhængen mellem Ganymedes og Griffenfeld forekomme os Nutidsmennesker mindre indlysende, skal vi blot tænke paa, hvor ringe Sandsynlighed der er for, at Folk om 275 Aar vil forstaa selv de mest yndede Vittighedsfegninger fra vor Tid.

Man mente tidligere, at denne Ovn var fremstillet paa Fritzøe Jernværk i Grevskabet Laurvig (Larvik) i Norge, som fra 1670 ejedes af Griffenfelds gode Ven Ulrik Frederik Gyldenløve, og man undrede sig med Rette over, at denne har villet billige en saadan Spot over sin Ven; dette saa meget mere som man ved,

Fig. 5. Kortsiden af Bileg-
gerovnen Fig. 4.

at Gyldenløve personlig har haft Haand i Hanke med, hvilke Ovne hans Jernværk lod fremstille. Nu er det imidlertid blevet fastslaaet, at Ganymedes-Ovnens Kortside, med den norske Løve over en aaben Blomsterkrone, hidrører fra et andet norsk Jernværk, Hassel, til hvilket det derfor ogsaa er naturligt at henhøre Langsiden med Ganymedes. Hassel Jernværk ejedes paa denne Tid af en anden fremstaaende Statsmand, Kongens tyske Kammersekretær Conrad Biermann von Ehrenschild, der ganske vist ogsaa havde været Griffenfelds Ven, men helt anderledes tydeligt demonstrerede sin ændrede Holdning overfor den faldne Storhed, bl. a. ved at hæve sin Forlovelse med Griffenfelds Kusine. Ovnen kan saaledes langt bedre tænkes at være udgaaet fra hans end fra Gyldenløves Jernværk.

Fra Fritzøe Jernværk stammer derimod en anden lidt yngre Ovnlade, som findes ovre i Museet (Fig. 2). Den er et Eksempel paa den Kongedyrkelse, som i stadig højere Grad kom til at

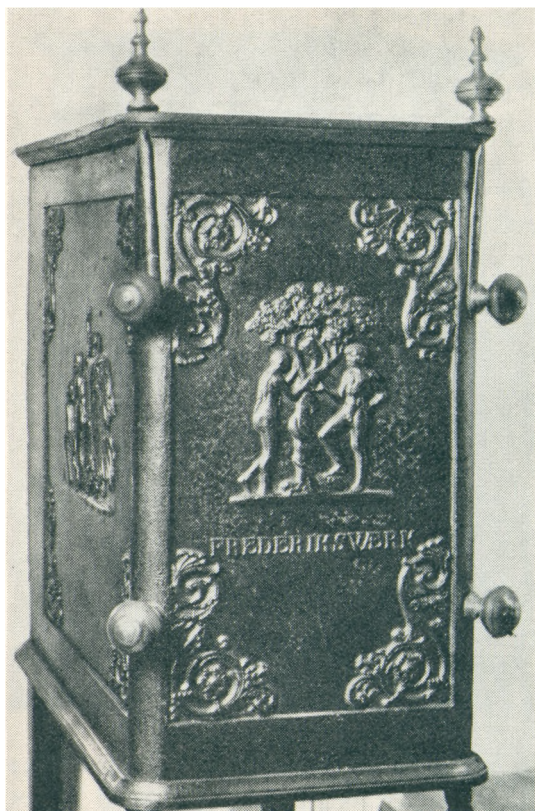

Fig. 6. Kortside af Bltæggerovn. Frederiksværk ca. 1840.

præge Billedkunsten under Enevælden. Vi ved, at Modellen blev skaaret 1698 i København efter Gyldenløves personlige Ordre og sendt op til Jernværket derfra. Den er forneden dateret 1698, og Dobbeltportrættet forestiller Kronprinsparret, den senere Kong Frederik IV og hans Gemalinde Louise, der Aaret efter, 1699, besteg Danmarks Trone. Deres Forbogstaver, et kronet F og et kronet L, ses i de to smaa Ovaler, som er ophængt ved Siderne. Forneden læses paa et Skriftbaand over et krydset Sværd og en Laurbærgren Ordene VIVANT FRIDERIC & LOVISA (Leve Frederik og Louise). Denne Ovn blev en af Tidens mest populære, og vi ved, at alene Fritzøe Jernværk har fremstillet den i over 2700 Eksemplarer, ligesom andre Jernværker kopierede den; intet Under, at saadanne Ovne med Konge-

portrætter er de alleralmindeligst forekommende. Folkemuseets Eksemplar er desværre ikke saa fint, men bærer Spor af at have været stærkt rustet, saa det nu er ret vanskeligt at tyde Indskrifternes Bogstaver.

Fig. 7. Langsiden af Bilæggerovnen Fig. 6.

De to næste Ovne stammer fra Fossum Jernværk i Nærheden af Skien, som siden Midten af 1700-Aarene tilhørte Slægten Løvenskjold. De hører begge hjemme i den Stilperiode, som kaldes Rokokoen, hvis Hovedkendetegn er en fin, flagrende

Stil, tit med Muslingeskaller og mærkelige, mere eller mindre usymmetriske, Fantasiornamenter. Naar der findes Figurframstillinger, viser de ofte Hyrder og græske Guder i let Paaklædning, men de gamle kristelige Symboler kan dog stadig dukke op, saaledes paa Fig 3. Lammet med Sejrsfanen, betegnende Kristus, anbragt i en symmetrisk Rokokoindramning. Ovnens Kortsider med Bogstaverne HL og Aarstallet 1766 viser den typiske usymmetriske Rokokoindramning med en skæv Muslingeskal forneden. HL er antagelig Forbogstaverne for den Mand, som har bestilt Ovnen.

Ogsaa den anden Fossum-Ovn (Fig. 4) har religiøs Farve. Paa Langsiden læses Ordene „Soli Deo Gloria“ (Gud alene Æren), fordelt paa en mærkelig Maade i to Skjolde, som hver for sig er skæve, men tilsammen danner en symmetrisk Opstilling kronet af den næsten uundgaelige Muslingeskal. Rankerne ved Pladens Fod mødes usymmetrisk under en mærkelig Figur: Jordkuglen med en Ørn i Kamp med en Slange, maaske en Hentydning til det godes Sejr over det onde i Verden. Kortsiden (Fig. 5) har en klodset Fremstilling af en paaklædt Kvindefigur med Bue og Sværd, maaske den græske Jagtgudinde Artemis.

Den yngste og største af Folkemuseets Bilæggerovne (Fig 6—7) har den særlige Interesse for os, at den ikke er norsk, men dansk, ja nordsjællandsk. Paa dens Kortsider læses med store tydelige Bogstaver Fabriksnavnet FREDERIKSVÆRK under en Fremstilling af Syndefaldet. At vi her befinder os i en helt anden Smagsperiode end ved de forrige Ovne, viser alene den store, tomme Flade, der præger Langsiden langt mere end det lille enkle Figurrelief med Personer i klassiske Gevandter. Figurene giver en Afglans af Thorvaldsens idealiserede Skikkelser, og de slyngede Rankeornamenter, som ses i Hjørnerne, er typiske for den Ornamentstil, der var saa godt som ene-raadende i dansk Kunstindustri fra ca. 1830 til langt op i 1860'erne og benævnes efter Arkitekten G. F. Hetsch (1788—1864). Gennem mere end en Menneskealder ledede han saavel Kunstakademiets Ornamentalskole som Haandværkernes Tegneruddannelse, og hans Stil kendes derfor fra en umaadelig Mængde kunstindustrielle Frembringelser fra det 19. Aarhundrede.

Hermed skulde denne Ovn kunne dateres til 1830—40'erne, men desværre er vi langt vanskeligere stillet med den nøjagtige Tidsbestemmelse netop af denne Ovn, som dog ligger os saa nær i Tid og Sted, idet alle Frederiksværks ældre Modeller blev ødelagt ved Ildebranden paa Fabrikken den 23. April 1888, som opstod lige under Modelkamret. Frederiksværk Museum ejer imidlertid Ovne af lignende Type. Ifølge elskværdig Meddelelse fra Hr. Rentier H. Christensen, Frederiksværk, findes der bl. a. en Bilæggerovn dateret 1834 og med Relieffer og Fabriksbetegnelse af samme Type som paa vor Ovn.

Fig. 8. Kortsiden af lille Bilæggerovn.

Frederiksværk, som var grundlagt 1750, fik sin Blomstring som Krudtværk og Jernstøberi i General Classens Ejerperiode 1756—92. Værket ejedes derpaa af Landgreve Carl af Hessen, fra 1804 af Kronprins Frederik, den senere Kong Frederik VI, hvis Arvinger 1846 overdrog det til Staten. 1858 overtoges det af den københavnske Fabrikant Anker Heegaard. Vor Frederiksværkovn stammer fra en Periode, hvor Jernstøberiets daglige Virksomhed lededes af de enkelte Værksteds Værkmestre, og vi ser, at Produkterne bærer Tidens almindelige Stilpræg. Det er den eneste af Folkemuseets Ovne, som har bevaret Messingknopperne.

Til Slut skal nævnes en lille Kortsiden fra en Bilæggerovn.

(Fig. 8) som ikke med Sikkerhed kan henføres til nogen bestemt Fabrik. Kantlistens Længderiller er typisk for Tiden lige efter Rokokoen, da man var blevet træt af den viltre Usymmetri og atter nærmede sig de klassiske Forbilleder. Antagelig er den fra 1770—80'erne. Stjernen i det nederste Felt er af ganske samme Type som i den svenske Nordstjerneorden, saa Pladen kan muligvis være svensk.

Alle de omtalte Plader er erhvervede i Nordsjælland. Fig. 1 er sammen med Husmandsstedet skænket af afd. Sognefoged Christoffer Larsen, Lavø, Fig. 3 skænktes 1930 af Gaardejer Niels Andersen, Tørslev pr. Femhøj, Fig. 8 af afd. Slotsfunktionær Laurits Andersen, Frederiksborg Slot. Fig. 2 og 4—7 er købt af en Jernhandler i Tisvilde.

H. D. Schepelern.

Litt.: Jørgen Olrik: Gamle Jærnovne (i Tidsskrift for Industri 1912).

Arne Nygård-Nilssen: Norsk Jernskulptur I—II, Oslo 1944.

FLETTETØJER

Det er en kendt Sag, at Kvinder i de nordsjællandske Landsbyer bar nogle karakteristiske Huer, hvis smukkeste og kostbareste Del var *Nakken*. De kunde være forsynet med kulørte Broderier eller med Syninger af Sølv- eller Guldtraade, hvorfor de da ogsaa benævnedes *Sølvnakker* eller *Guldnakker*. Man har endda et Stykke ind i dette Aarhundrede kunnet se ældre Koner gaa med saadanne Huer, naar de var klædt paa til Stads.

En Hue af ganske særlig Art var *Flettetøjet*. Det er især kendt fra Vejby Sogn. *Lars Larsen*, der er født i Vejby 1839 og senere i en Del Aar var Folketingsmand, fortæller derom i Bogen „Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tid“, udarbejdet af Anders Uhrskov 1918, i en Række Erindringer, der er knyttet til hans Konfirmation 1854, følgende:

Konfirmationsdagen var meget højtidelig. Alle de unge samledes i Skolen, hvorfra de gik i Procession gennem Byen og Præstegyden forbi en Mængde Tilskuere op til Kirken, alt mens Klokkeren kimede med Kirkeklokkerne.

De 17 Drengene var paa en enkelt Undtagelse nær ens klædte, alle havde de Vadmelbukser, Hvergarnsvest og Vadmelstrøjer, ikke Jakker som nu. De havde høje billige Silkehatte og Støvler, der ligesom Pigerne's Sko var af Fedtlæder. Blanklæderfodtøj hørte til i Byerne, men Transtøvlerne paa Landet.

Pigerne havde alle Hvergarnskjoler og brede, hjemmevævede Forklæder paa, og de 21 havde Flettetøj paa Hovedet, mens Skovriderdatteren fra Tisvilde var smykket med en Blomsterkrans i Stedet for. I Haanden havde de en lille Buket og en Salmebog. Flettetøjet var den unge Kvindes Klenodie, dels var

det kostbart, og var en for fattig til at købe det, maatte hun laane sig frem, og dels brugte hun det kun to Gange i sit Liv: paa sin Konfirmationsdag og sin Bryllupsdag. Men ikke enhver Brud fik Lov at bære Flettetøj. Var hun kommet galt af Sted og havde faaet et Barn før Brylluppet, maatte hun lide den Tort at staa Brud med Hue paa i Stedet for. Flettetøjet var

To rekonstruerede Flettetøjer paa Folkemuseet.

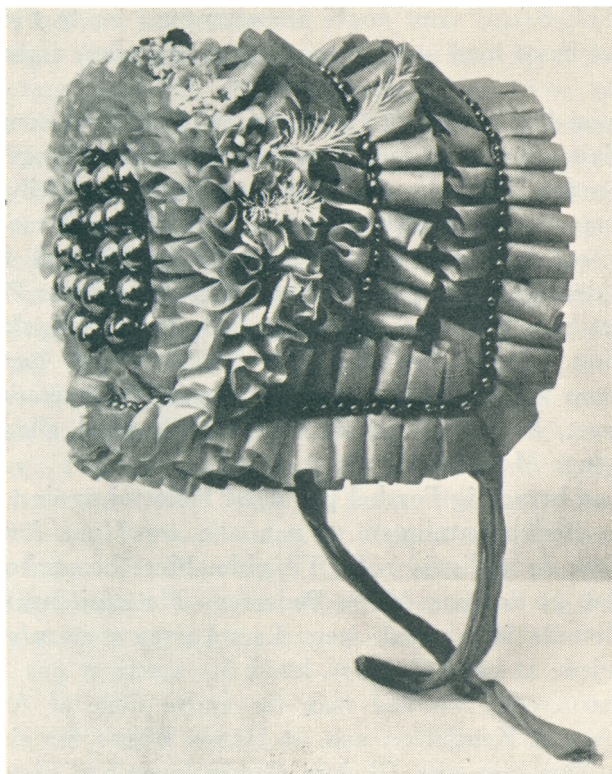
altsaa et Æresstykke og spillede omtrent samme Rolle som Brudekronen i Norge.

Flettetøjet havde Form som Guldnakkehuerne. Kun var Nakken lidt større og besat med brogede Glasperler. Paa bageste og forreste Kant var der en stor Krusedulle af Læg med røde Silkebaand. Tværs over fra den ene Side til den anden gik en Guldgalon, og endelig var der Hagebaand og en Nakkesløjfe, der hang langt ned ad Ryggen, begge Dele af rødt Silke.

Flettetøjet blev altsaa sjældent brugt, men nu og da laante Pigen det ud til sin Broder eller Kæreste, der da brugte det til at pynte sin Hests Hovede med, naar han red Maj i By.

Saa vidt Lars Larsen. I Løbet af forrige Aarhundrede gik

Flettetøjet af Brug, hvad man bedst kan se deraf, at mens Nordsjællandsk Folkemuseum i Aarenes Løb som Gave modtog et stort Antal Nakker med Syninger af meget forskellig Art, gik der næsten tredive Aar, før Museet oplevede den Glæde at blive Ejer af et Flettetøj. De var i Aarenes Løb gaaet til,

Flettetøj fra Mønge, Vejby Sogn.

og det Par Stykker, der endnu fandtes i Vejby Sogn, holdt Ejerne Hævd over som kære Minder, man ikke kunde nænne at skille sig ved.

Et af de første Aar, vi samlede ind, modtog vi to Brudstykker af Flettetøjer: Perlesyningerne i Nakken. Alt det andet var borte. Museet laante et Flettetøj i Holløse, og en haandsnild Kvinde, den senere afdøde Fru *Anna Christiansen* i Hillerød,

rekonstruerede herefter de to Huer. De er syet saa smukt, at ingen Huekone kunde have gjort det bedre, men de er altsaa efterlavede med Undtagelse af Perlestykket i Nakken.

Men i 1951 oplevede vi den Glæde, at Gaardejer *Martin Pedersen* og Hustru, Sommerhøj, Lavø, bragte os et ganske ubeskadiget Flettetøj som Gave. Det er prydet med flettede højrøde Silkebaand samt nogle Smaablomster og to Fjer. Nakken er tæt besat med store blaa grønne Glasperler, omtrent som Vindruer.

Flettetøjet har tilhørt *Marie Pedersen*, født 1873 som Datter af Gaardejer Hans Jensen, Sommerhøjgaard i Mønge, Vejby Sogn. Hendes Mor var fra Unnerup, ligeledes Vejby Sogn; maaske stammer Flettetøjet derfra. Marie blev gift med Peder Pedersen, og de havde Sommerhøjgaard fra 1901 til 1913, da de solgte den og flyttede til Helsinge. Her døde Peder Pedersen, og efter at hans Enke var afgaaet ved Døden i 1951, skænkede hendes Søn, Martin Pedersen, det Flettetøj, som hun havde ejet, og som maaske havde været i Slægten i Generationer, til Folkemuseet, hvor det ved sin sjældne Skønhed allerede har glædet mange Mennesker.

Der er en betydelig Forskel paa dette Flettetøj og de to rekonstruerede. Perlebesætningen er paa alle tre Huer forskellige, men det var de muligvis i alle Tilfælde. Mere bemærkelsesværdigt er det, at der paa Marie Pedersens Flettetøj ingen Galon er, kun flettede Silkebaand, mens Lars Larsen som anført siger, at der plejede at være Galoner, hvad der ogsaa er paa Museets to rekonstruerede. Nu ved man fra andre Dele af Amtet, at Galonen var et Kendetegn paa, at Huens Bærer var gift. Naar den unge Pige blev gift, fik hun Guldgalonere paa Huen, mens hun før havde haft Baand. Det er ogsaa blevet mig fortalt, at hun Bryllupsaftenen blev klædt om og fik en Hvergarmskjole paa og paa Hovedet en Hue med Galoner.

Utvivlsomt har Skikkene med Hensyn til Huetøj været en Del forskellige i de forskellige Sogne. I mange Aar gik jeg i den Tro, at Flettetøjer kun havde været brugt i Landsbyer i Vejby Sogn, idet jeg under mine Indsamlinger af kulturhistorisk Stof aldrig havde hørt det nævne andetsteds.

Det er dog ikke rigtigt, at Flettetøjet er begrænset til Vejby

Sogn. For et halvt Aars Tid siden erfarede jeg saaledes, at Flettetøjet ogsaa havde været brugt i Sigerslevøster. Fru *Anna Nielsen*, gift med Forpagter Frederik Nielsen, Aalholm, Ullerød ved Hillerød, har fortalt mig, at hendes Moder, Karen Serie Andersen, der var født i Sigerslevvester 1853, ved sin Konfirmation 1867 i Strø Kirke har et Flettetøj, men det saa betydelig anderledes ud end Folkemuseets.

Som Følge af en offentlig Henvendelse har jeg faaet endnu en Oplysning, idet Fru *Ellen Petersen*, født 1886, gift med Gaardejer Peter Frederik Petersen, tidligere Højagergaard i Kregme, har meddelt mig, at hun som Barn har faaet et Flettetøj af sin Bedstemoder, der havde benyttet det ved sin Konfirmation i Torup Kirke o. 1840. Dette Flettetøj var prydet med lyserøde Silkebaand. I Nakken var der et firkantet Stykke, o. 12—15 cm i Kvadrat, besat med Perler. Et smalt Baand gik ned om Hagen. Perlerne gik efterhaanden i Stykker, og Flettetøjet gik til.

Disse to Oplysninger stammer fra andre Sogne end Vejby. Dette Sogn kan altsaa ikke være det eneste, hvor Flettetøjet har været brugt. Paa den anden Side har vi de fleste Oplysninger om Flettetøjer fra Vejby Sogn, og det er det eneste Sted, hvor der saa vidt mig bekendt endnu er Flettetøjer opbevaret.

Spørgsmaalet om Flettetøjets Udbredelse og om dets Udseende de forskellige Steder er altsaa noget uklart, og yderligere Oplysninger vil blive modtaget med Tak.

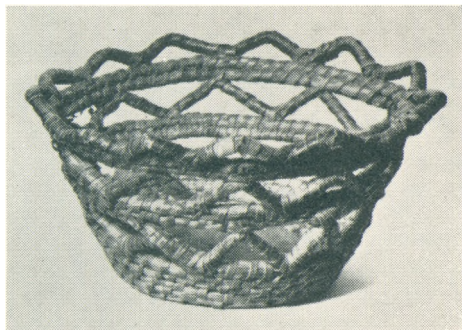
FRA FOLKEMUSEET

Nordsjællandsk Folkemuseum har Sommeren 1952 haft aabent paa Søn- og Helligdage i Juni Maaned og alle Dage i Juli og August fra Kl. 15—17. Af Skoler har Museet haft Besøg af følgende: *Kolding Gymnasium 30, Frederikssund private Realskole 43, Tjæreby Skole 30, Duborgskolen i Flensborg 30, fra Frederiksborg Statsskole Pigerne i følgende seks Klasser: 3. M. a og b, Real, 1., 2. og 3. G., ialt 103.*

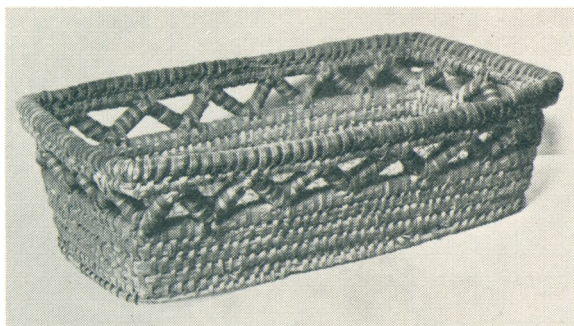
Af Gaver har Museet ogsaa i Aar faaet et betydeligt Antal, hvoraf skal fremhæves tre Halmfletningsarbejder eller Løbbindinger, som de ogsaa kaldes. Foruden et Sædeløb fra Afbygger *Peter Nielsen*, Gl. Højskolegaard, Sundbylille, har Museet fra Fru *Kirsten Hedrich*, Slangerup, modtaget to flettede Kurve, hvortil der knytter sig en særlig Historie. For c. 100 Aar siden boede der i St. Havelse en Husmand, der hed *Lars Hansen*. Da han blev forlovet, forærede han sin Kæreste en Kurv, som han selv havde bundet paa kunstfærdig Vis, og hvori hun kunde opbevare Sytøj og Garn. Da hun senere blev hans Hustru, og de ventede et Barn, forarbejdede han en noget større Kurv, som han forærede hende til Barnetøj. Det er forstaaeligt, at disse to Kærlighedsgaver er blevet opbevaret i Slægten i mange Aar.

Af Tilskud til Museumsforeningens Arbejde har man i Fiansaaret 1951—52 haft den Glæde at modtage følgende Beløb: *Frederiksborg Amt 500 Kr., Hillerød Byraad 500 Kr., Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse 200 Kr., Lyngø-Uggeløse Sogneraad 25 Kr., Farum Sogneraad 10 Kr., Uvelse Sogneraad 10 Kr. og Ramløse-Annisse Sogneraad 10 Kr.* Som et særligt Tilskud til Trykningen af *Kultur og Folkeminder*, 4. Aargang, har man fra Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse modtaget 300 Kr. Nordsjællandsk Museumsforening bringer sin bedste Tak for disse Tilskud.

Medlemstallet er godt 600, d. v. s. det samme som i Fjor. Desuden er der solgt en Del Enkelthefter af Kultur og Folke-minder, saaledes at der til Medlemmer og Købere er udleveret ialt 657 Eksemplarer. Første Aargang er udsolgt, men anden og tredie kan af Medlemmer ved Henvendelse til Forman-

Kurv til Sytøj og Garn, forarbejdet af Husmand Lars Hansen i St. Havelse.

Kurv til Barnetøj, forarbejdet af Husmand Lars Hansen, St. Havelse.

den købes for 2 Kr. pr. Stk. Bogladeprisen er 4 Kr. — Fotografierne S. 39—55 er udført af *A. Brandt*, København.

Bestyrelsen for Museumsforeningen var 1. April 1952: Overbibliotekar *Anders Uhrskov* (Formand), Amtmand *J. Saurbrey* (Næstformand), Sparekassedirektør *C. Andersen* (Kasserer), Realskolelærer *Niels Gustafsson*, Redaktør *Laurids Hansen*, Forstander *Oluf Jensen*, Museumsinspektør *Jørgen Paulsen*, Skoleinspektør *M. Sørensen*, Fredensborg, og Boghandler *Hans Tofte*.

INDHOLD	Side
<i>Livet i et gammelt Købmandshjem. Professorinde Wesenberg-Lund fortæller. Af Overbibliotekar Anders Uhrskov</i>	3
<i>Kong Frederik VIII's Amme. Af Borgmester, Redaktør Rich. Børgesen</i>	13
<i>L. Both fortæller om en Farum-Komponist</i>	18
<i>Tre Mindesten. Af Anders Uhrskov</i>	25
<i>Gamle Jernovne i Nordsjællandsk Folkemuseum. Af Museumsinspektør H. D. Schepelern</i>	37
<i>Flettetøjer. Af Anders Uhrskov</i>	49
<i>Fra Folkemuseet</i>	54

BILLEDER	Side
Facsimile	14
Laurine Nielsdatter.....	15
Langside af Bilæggerovn i Husmandsstedet.....	39
Ovnside med Dobbeltportræt.....	40
Bilæggerovn. Fossum Jernværk.....	41
Langside af Bilæggerovn. Fossum Jernværk.....	42
Kortsiden af samme	43
Kortside af Bilæggerovn, Frederiksværk	44
Langsiden af samme	45
Kortside af lille Bilæggerovn.....	47
To rekonstruerede Flettetøjer.....	50
Flettetøj fra Mønge.....	51
Halmflettet Sykurv.....	55
Halmflettet Kurv til Børnetøj.....	55